

**Міжнародна науково-
практична конференція**

.....
**International scientific
and practical conference**

11 червня 2024 р.
м. Житомир, Україна

.....
June 11, 2024
Zhytomyr, Ukraine

**Інноваційний розвиток
сучасної науки та освіти**

.....
**Innovative development of
modern science and education**

Міжнародна
науково-практична
конференція

**Інноваційний
розвиток сучасної
науки та освіти**

Матеріали

11 червня 2024 р.

м. Житомир, Україна

International
scientific and practical
conference

**Innovative
development of modern
science and education**

Proceedings

June 11, 2024

Zhytomyr, Ukraine

Інноваційний розвиток сучасної науки та освіти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Житомир, 11 червня 2024 р). Research Europe, 2024. 244 с.

До збірника ввійшли матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Інноваційний розвиток сучасної науки та освіти", яка відбулася 11 червня 2024 року. Збірник розрахований на науковців, освітян, студентів, державних службовців, представників бізнесу та широку громадськість.

Робочі мови конференції: українська та англійська.

Публікується в авторській редакції

Матеріали збірника подаються в авторській редакції та публікуються мовою оригіналу. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, власних імен, цитат, статистичних даних, галузевої термінології та іншої інформації.

Відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов'язковим.

**Research
Europe.org**

IHC INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© Міжнародний гуманітарний
дослідницький центр, 2024

© Research Europe, 2024

UDC 37

Innovative development of modern science and education : proceedings of the International scientific and practical conference / International Humanitarian Research Center (Zhytomyr, 2024, June 11). Research Europe, 2024. 244 p.

The collection includes the proceedings of the International scientific and practical conference "Innovative development of modern science and education", which took place on 11th June 2024. The collection is aimed at scientists, educators, students, government officials, business representatives, and the wider public.

Working languages of the conference: Ukrainian and English.

Published in the author's edition

The collection's proceedings are presented in the author's edition and published in the original language. The authors of published materials hold complete responsibility for the precision of facts, proper nouns, quotes, statistical data, industry terminology, and other information presented.

According to the Ukrainian Law on Copyright and Related Rights, it is mandatory to cite the authors when using scientific ideas and materials from this collection.

**Research
Europe.org**

IHR INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© International Humanitarian
Research Center, 2024

© Research Europe, 2024

Official website: researcheurope.org

ЗМІСТ

.....

TABLE OF CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

.....

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Максимчук Н. С., Прокопчук М. І.

Розвиток у молодших школярів інтересу
до уроків читання засобом освітніх веб-квестів
в освітньому середовищі нової української школи. 14

Островська М. Я.

"Метод проекту", як інноваційний метод
навчання української мови у початковій школі. 18

Riznyk, V.,

On the development of students'
critical thinking during lectures. 20

**СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ**

.....

**SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES
AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION**

Вергун А. Р., Сергієнко В. О., Ягело С. П., Вергун О. М.

Імплементация академічної доброчесності у Львівському
національному медичному університеті імені Данила Галицького:
деякі аспекти методології антиплагіатної експертизи. 25

Виноградська Г. Є.

Технологія співпраці освітян та роботодавців
під час підготовки кадрів на засадах ДПП. 28

Гальчинський Л. Ю., Бобер Н. В.

Модель оцінки рівня кібербезпеки закладу вищої освіти. 33

Джураєва Я. Л.

Впровадження інноваційних технологій навчання
у технологічній та професійній освіті. 36

Івашків І. І.

Інноваційні технології в системі освіти України. 39

Кульбачний С. В., Руженський М. М.

Використання анімаційних ефектів у підготовці
ілюстративних матеріалів до лекцій як елемент
інновацій у навчальному процесі. 43

Новгородська Ю. Г.

Інноваційна компетентність сучасного педагога
як необхідна складова його професіоналізму. 45

Олійник О. І., Немцева Н. С.

Інноваційні методики навчання у фаховій передвищій
освіті: проблеми та перспективи впровадження. 50

Podoliak, M.

Massive open online courses in foreign language teaching. 53

Sabadosh, Y. G., Katerynychuk, V. S.

The use of artificial intelligence in English language lessons. 57

Siedletska, D. M., Mytsyk, H. M.

The role of gamification in work with children
with speech-language disorders. 61

Stavytska, I. V., Shalova, N. S., Korbut, O. H.

The role of information technologies in modern
scientific research and publication. 66

Surelo, K. Y., Mytsyk, H. M.

ChatGPT: opportunities and barriers
for speech-language therapy. 68

Філіпчук М. П., Філіпчук О. І.

Web-додаток для розв'язування одного
класу комбінаторних задач. 72

Федорова О. В.

Мікронавчання у розрізі сучасних
інформаційних технологій. 76

СЕКЦІЯ 3. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

. . . . .

SECTION 3. PRESCHOOL EDUCATION

Денисенко Д. С.

Патріотичне виховання дошкільнят
через інноваційні ігрові технології. 81

Синиця А. О.

Логопедичний супровід дітей у
зкладах дошкільної освіти. 84

СЕКЦІЯ 4. ШКІЛЬНА ОСВІТА

. . . . .

SECTION 4. SCHOOL EDUCATION

Булеза О. М.

Полікультурне виховання молодших
школярів у сучасній шкільній освіті. 88

Мойсеєнко І. М.

Теоретична та психологічна готовності вчителів початкової
школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. 91

Потапенко О. Б.

Децентралізація як інноваційний
інструмент модернізації системи освіти. 93

Tabakina, Y. V., Mytsyk, H. M.

Board games for the development of communication
skills in children with autism spectrum disorders. 95

СЕКЦІЯ 5. ВИЩА ОСВІТА

. . . . .

SECTION 5. HIGHER EDUCATION

Д'яченко І. М., Смагін І. І.

Професія та ремесло: до проблеми ціннісних
засад професіоналізму вчителя та умов
реалізації потенціалу здобувача освіти. 100

Костюшко В. І.

Інтерактивна онлайн-дошка MIRO у процесі
дистанційного викладання англійської мови. 104

Матохнюк Л. О.,

Шляхи психічної стабілізації та відновлення особистості. 107

Одарченко В. І.

Ключові принципи управління професійним
розвитком науково-педагогічних працівників
комунального закладу вищої освіти. 110

Пономаренко Т. І., Хомчук О. П.

Використання інноваційних технологій у викладанні
дисциплін "Загальна психологія з практикумом" 113

Ревін Ф. Г.

Освіта для сталого розвитку як рушій
соціокультурних перетворень. 117

Родінова Н. Л.

Напрями науково-дослідницької
діяльності здобувачів вищої освіти. 119

Романенко О. В.

Шляхи удосконалення англійської мови у підготовці
майбутніх спеціалістів з інформаційних технологій. 122

Свириденко Д. Б.

Освіта для сталого розвитку на тлі
сучасних цивілізаційних викликів. 125

Udovychenko, O., Udovychenko, I.

About solving the problem of preparing future
managers to use electronic document management. 128

Хижняк Л. М.

Затребуваність і роль інноваційних трансформацій
в університетській освіті в цифровому суспільстві. 131

Чалий К. О., Кривенко І. П.

Критеріальний підхід в оновленні навчальних
програм для розвитку цифрової компетентності
магістрів медицини та фармації. 135

СЕКЦІЯ 6. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

. . . . .

SECTION 6. ADULT EDUCATION

Білокопитов В. І.

Навчання впродовж життя: історія розвитку, принципи та важливість. 139

Лісова Н. І., Фещенко О. В.

Трансформаційні процеси в системі підвищення
кваліфікації педагогічних працівників. 141

СЕКЦІЯ 7. ТОЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

SECTION 7. EXACT AND NATURAL SCIENCES

Бузей О. В.

Антропогенні трансформації водних ландшафтів

Прут-Дністровського межиріччя. 144

Заблотовський В. Д.

Особливості логістичної діяльності

на території Чернівецької області. 147

Кикина Є. Б.

Прогнозування потреб у соціальних послугах

за допомогою методів аналізу часових рядів. 150

Кондурян В. Я.

До питання про формування демографічного
потенціалу Чернівецької області внаслідок змін

її адміністративно-територіального устрою. 152

СЕКЦІЯ 8. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

SECTION 8. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Астахова В. Ю.

Формування та підтримка іміджу в готельному закладі. 156

Білевич О.

Петро Ніщинський: Провідник грецької культури в Україні. 159

Борзов С. С.

Поняття "терор голодом" в дослідженнях Роберта Конквеста. 161

Буряк-Габрись І. О.

Чому здобувачі освіти волонтерять? Дослідження факторів
позитивної мотивації молоді до волонтерства у закладах

професійно-технічної освіти (з досвіду роботи). 165

Верич С. В., Ковтун А. Ю.

Вплив воєнних подій на емоційний стан дітей

з особливими освітніми потребами. 169

Данилевич А. П.

Ніс Степан Данилович (до 195-річчя

українського етнографа, народного лікаря). 172

Дереженко Н. М.

Лікування посттравматичних стресових розладів
і розладів адаптації українців за допомогою
терапії прийняття та відповідальності (АСТ). 176

Клен О., Васильєва-Халатникова М.

Роль соціального педагога у створенні
безпечного освітнього середовища для
здобувачів професійної освіти в Україні. 179

Панамаренко Д. М.

Корпоративна соціальна відповідальність:
сучасні етичні пріоритети. 181

Роровych, Y. M., Marakin, V. I.

Analysis of political corruption in the conditions
of modern social development. 184

Роровych, Y. M., Terenyk, O. S.

National security as a component
of a social state development. 186

Ярмолук О., Мухіна А.

Причини та передумови емоційного
вигорання фахівців інклюзивної освіти. 189

СЕКЦІЯ 9. ЕКОНОМІКА ТА ТЕХНОЛОГІЇ

. . . . .

SECTION 9. ECONOMICS AND TECHNOLOGY

Костенюк Ю. Б., Громова А. І.

Франчайзинг в Україні: сучасний
стан та перспективи розвитку. 193

Масенцова П.

Переваги та недоліки національної стратегії доходів. 196

Матвійчук Р. В.

Розвиток електромобільного транспорту
в Україні: нормативно-правовий аспект. 199

Мицишин І. Р.

Переваги та недоліки розширення транспортної
інфраструктури карпатського регіону. 204

Тищенко В. В.

Оцінка стійкості фінансового сектору України. 207

Тищенко О. І.

Підвищення рівня фінансової грамотності в Україні. 211

СЕКЦІЯ 10. ІНОЗЕМНІ МОВИ

. . . . .

SECTION 10. FOREIGN LANGUAGES

Гудзовата С. В.

Методика дослідження структури фрейму TRADE
у контексті теорії просторової семантики. 216

Назаренко А. Г.

Mastering the STANAG 6001 test: essential
tips for success in English proficiency. 218

СЕКЦІЯ 11. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

. . . . .

SECTION 11. PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Внукова О. М., Мурований В. В.

Прагнення до успіху як чинник підготовки
фахівців із фізичної культури і спорту. 221

Дідковський В. А., Кузенков О. В.

Особливості захисних дій із
застосуванням підручних засобів. 223

Koryahin, V. M.,

Methodology of modern preparation of young sportsmen. 227

Ливацький О. В., Ливацька С. Ю.

Особливості та роль вибіркової дисципліни "Професійно-
прикладна фізична підготовка студентів закладів вищої
освіти" у контексті національно-патріотичного
виховання студентської молоді. 229

Майстренко С. А.

Теоретичні передумови програмування тренувальних
навантажень з використанням сучасного тренажерного
обладнання кваліфікованих спортсменів у
веслуванні академічному. 232

Мельніков В. В.

Результати перевірки ефективності фітнес технології
"шлях самостійного фізичного удосконалення" 234

Самохвалова І. Ю.

Психологічна сумісність гравців у мініфутболі. 238

СЕКЦІЯ 12. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

. . . . .

SECTION 12. CULTURE AND ART

Індун Го

Класичний кросовер у сучасному
музичному просторі Китаю. 241

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Максимчук Н. С.,

УДК 372.41:373.3.009.1

викладач кафедри теорії

та методик початкової освіти,

ПВНЗ "Міжнародний економіко-гуманітарний

університет імені академіка Степана Дем'янчука", м. Рівне

Прокопчук М. І.,

здобувач першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

ПВНЗ "Міжнародний економіко-гуманітарний

університет імені академіка Степана Дем'янчука", м. Рівне

**РОЗВИТОК У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІНТЕРЕСУ
ДО УРОКІВ ЧИТАННЯ ЗАСОБОМ ОСВІТНІХ ВЕБ-КВЕСТІВ
В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Стратегічним загальнодержавним завданням розбудови української освіти є створення умов для особистісного зростання і творчого самовираження кожного громадянина нашої держави.

У розвитку людини традиційне читання посідає особливе місце. Книжки надають можливість ще змалку пізнавати навколишній світ, поглиблюють загальні знання та словниковий запас, сприяють успішній соціалізації людини, створюють засади не лише для особистого інтелектуального розвитку, а також для формування професійних навичок і вмінь.

Організація навчальної діяльності на уроках читання, де переважає праця високого творчого рівня, стає однією з основних умов формування стійкого пізнавального інтересу, бо саме в процесі такої роботи молодший школяр має змогу найповніше виявити самостійність та ініціативу.

На думку Н. Савенок, серед різноманіття шляхів та засобів формування читацької компетентності та читацьких інтересів найбільш значущі для молодших школярів – захоплене викладання, новизна навчального матеріалу, використання інноваційних форм та методів навчання, створення успіху на уроці [1].

Г. Жуковська переконана, що на формування інтересу до читання впливають такі чинники:

- виховання інтересу до визначеної тематики;
- сприйняття художнього твору, як копії життя та реальних людей;

- співпереживання та співучасть в розглянутих діях;
- формування вибіркового інтересу до прочитаного;
- виховання емоційної чуйності до прочитаного;
- вміння сприймати текст;
- сприяння розвитку літературних смаків;
- розширення кола читання;
- підбір книжок на задану тематику;
- зіставляти власне уявлення про прочитане з авторським;
- вміння працювати з книжковими виставками, бібліографічними покажчиками [2].

Щоб зацікавити дитину читанням, Г. Жуковська пропонує на уроках літературного читання використовувати такі форми роботи: робота в малих групах; інтерактивні форми; ігрова діяльність; презентації книжок, періодичних дитячих журналів; "Час Читайлика" (додаткове читання художньої книжки); екскурсії до дитячої бібліотеки; зустріч з письменниками; творча літературна діяльність; дослідницька діяльність [2].

Процес розвитку у молодших школярів інтересу до уроків читання підтримується використанням активних форм організації, методів і засобів навчання: уроків класного і позакласного читання, нестандартних уроків (вікторин, подорожей, ігор тощо); розповідей, дискусій, проєктів, інтерактивного спілкування, практичних робіт, вправ, літературних ігор, тестів, ілюстрацій, демонстрацій тощо; різноманітної літератури і періодики, персонального комп'ютера, відео, аудіо та мережного обладнання, програмного забезпечення загального та спеціального призначення.

Для організації самостійної дослідницької роботи учнів, для підвищення інтересу до навчання, формування умінь збирати, обробляти та аналізувати інформацію в сучасній педагогіці використовують веб-квести, які допомагають навчити молодших школярів не тільки користуватися різними інтернет-ресурсами, але й розвивати критичне та логічне мислення.

Н. Кононець зауважує, що технологія веб-квестів – це сукупність прийомів організації дослідницької діяльності, для виконання якої здобувачі здійснюють пошук інформації, використовуючи інтернет-ресурси з практичною метою [3].

Веб-квест – це проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету. Така форма роботи сприяє розвитку критичного мислення, аналізу, синтезу й оцінки інформації. У результаті учні вдосконалюють уміння використовувати отримані знання з практичною метою, зазначає М. Сухілін [4].

Технологія веб-квест дозволяє формуватися наступним компетенціям:

- використання інформаційних технологій для вирішення професійних завдань (у т.ч. для пошуку необхідної інформації, оформлення результатів роботи у вигляді комп'ютерних презентацій, відеороликів, баз даних тощо);

- самонавчання і самоорганізація;
- робота в команді (планування, розподіл функцій, взаємодопомога, взаємоконтроль);
- уміння знаходити декілька способів вирішення проблемної ситуації, визначати найбільш раціональний варіант, обґрунтувати свій вибір;
- навик публічних виступів [4].

Використання веб-квестів сприяє вихованню та розвитку якостей особистості, що відповідають вимогам інформаційного суспільства, розкриттю здібностей та підтримці обдарованості дітей. Веб-квест містить інтерактивні вправи, виконання яких передбачає участь у грі-змаганні, стимулює інтерес учнів, забезпечує активність і залучення всіх учасників, згуртовує колектив учнів, а використання мережі Інтернет сприяє створенню мотивації навчальної діяльності з урахуванням вікових та особистісних особливостей учнів, переконана вчителька початкових класів О. Члек [5, с. 41].

На підставі аналізу наукової літератури ми визначили основні умови для розвитку інтересу до уроків читання у молодших школярів під час роботи над веб-квестом:

Перша умова – сприятливе освітнє середовище, адже потрібно, щоб учні відчували себе вільно та могли висловлювати свої думки. А для цього вчитель повинен створити таке середовище, в якому сприяти активній взаємодії між учнями та відкритому спілкуванню.

Друга умова – активна участь учнів. Учні повинні активно брати участь у читанні, висловлювати свої думки та ідеї після прочитаних творів.

Третя умова – взаємодія з різними партнерами. Учні повинні вміти спілкуватися та обговорювати прочитані твори з різними партнерами, включаючи однолітків, вчителів, батьків та інших дорослих.

Четверта умова – поступовість та систематичність. Формування інтересу до уроків читання повинно відбуватися поетапно та систематично. Завдання потрібно підбирати таким чином, щоб забезпечити поступове формування мотивації молодших школярів.

П'ята умова – зворотній зв'язок і оцінювання. Важливо надавати зворотній зв'язок учням та вказувати на їх сильні чи слабкі сторони та можливості для їх покращення.

При підготовці літературних веб-квестів рекомендовано дотримуватися такого алгоритму дій:

- обрати сайт, на якому створено чи буде створюватися веб-квест;
- визначити напрям веб-квесту (запланований урок чи позакласне заняття);
- урахувати вікові психо-розумові особливості учнів, що дасть змогу обрати відповідний рівень складності завдань для певної категорії вихованців;

- обрати тему веб-квесту, спираючись на специфіку навчального матеріалу;
- визначити етап уроку, на якому буде застосована технологія;
- вибрати форми роботи, завдяки яким учні оформлюють завдання (індивідуальна – презентація, відеоролик; групова – текстові завдання, вікторини, тестування, морокки, кросворди, наочний матеріал);
- скласти завдання веб-квесту з опорою на текстовий матеріал;
- здійснити самоперевірку за допомогою режиму "Індивідуальна гра" [6, с. 78].

Кожен веб-квест повинен містити цікавий сюжет, головних героїв, з якими грають учні та інтерактивні завдання, які відповідають темі, віку учнів та сприяють формуванню читацького інтересу у молодших школярів.

Освітні веб-квести дають змогу вчителю розвивати в дітей логічне мислення, творчі здібності, фантазію та уяву, а також сприяють мотивації учнів до читання, особистісному зростанню та вдосконаленню. Крім того, вони дають можливість дітям більше спілкуватися, висловлювати власну думку, у школярів розвивається вміння не тільки працювати самостійно, а й у команді.

На нашу думку, веб-квест дозволяє педагогові поєднувати різні форми роботи та організувати активну пізнавальну діяльність учнів. Ця технологія створена для того, щоб зацікавити учнів, зробити навчання більш сучасним та інноваційним, розвинути комунікативні вміння та взаємодію між учнями, а також впроваджувати в навчання творчі та нетрадиційні методи.

Отже, веб-квест, використовуючи інформаційні ресурси Інтернету й інтегруючи їх в освітній процес, допомагає ефективно вирішувати цілий ряд практичних завдань, оскільки в процесі роботи над веб-квестом розвивається ряд компетенцій: використання інформаційних технологій для вирішення професійних завдань; самонавчання і самоорганізація; робота в команді; вміння знаходити декілька способів рішень проблемної ситуації.

Таким чином, розвиток у молодших школярів інтересу до уроків читання буде здійснюватися ефективніше за умови цілеспрямованого, систематичного, методично виваженого використання освітніх веб-квестів у початковій школі.

Список використаних джерел

1. Савенок Н. Цікаві завдання для формування читацької компетентності молодших школярів. Практичний посібник. Невгодівська філія Овруцького ліцею імені Андрія Малишка Овруцької міської ради. 2023. 41 с.
2. Жуковська Г. Формування читацьких інтересів молодших школярів. Залав'я, 2018. 52 с.
3. Кононець Н. Технологія веб-квест у контексті ресурсно-орієнтованого навчання студентів. Витоки педагогічної майстерності. 2012. № 10. С. 138-143.

4. Сухілін М. Використання веб-квесту як засобу активізації пізнавальної діяльності учнів при вивченні історії в умовах дистанційного навчання. Вісник профосвіти. 2020. № 09-10. С. 1-3.

5. Члек О. Веб-квест як засіб створення розвивального середовища у процесі навчання учнів НУШ. "Забезпечення суб'єктності навчання шляхом використання квест-технології": матеріали круглого столу (25 жовтня 2021 р., м. Луцьк) / уклад.: Н. А. Поліщук, В. В. Камінська. Луцьк : Волинський ІППО, 2021. С. 41-48.

6. Мхитарян О., Олійник О. Особливості використання технології веб-квесту на уроках української літератури. Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки, 2018. № 63. С. 75-81.

Островська М. Я.,

УДК 372.881.1

канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки,
психології, початкової, дошкільної
освіти та управління закладами освіти,
Закарпатський угорський інститут
ім. Ф. Ракоці II, м. Берегово

"МЕТОД ПРОЄКТУ", ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сьогодні у світовій освітній практиці провідними є діяльнісний, особистісно орієнтований та компетентнісний підходи, тому важливим стає не наявність у дитини певного багажу знань, особистих якостей та здібностей, а й здатність застосовувати ті чи інші компетентності в житті.

Головною метою навчання в сучасній школі є розвиток особистості школяра, здатного використовувати мову як засіб спілкування в діалозі культур.

Гадаю, практичного результату навченості української мови можна досягти передусім у процесі особистісно – комунікативного навчання, яке передбачає й вирішення завдань, пов'язаних з освітою, вихованням та розвитком особистості.

Протягом усього навчання української мови формується й комунікативна компетенція, складовими якої є: лінгвістична, соціологічна, дискурсивна, стратегічна, соціальна та соціокультурна компетенції.

Під час планування уроків необхідно дотримуватися всіх перелічених принципів та умов, необхідних для формування комунікативної компетенції учнів:

- постійна мовленнєва практика учнів;
- "омовленість" певною мірою всіх вправ;

- використання комунікативного цінного матеріалу;
- постійна активізація мовленнєво – мисленнєвої активності учнів;
- мовленнєвий характер уроку.

Для формування комунікативної компетентності учнів на уроках у початковій школі, вчителі постійно шукають найкращі методи і засоби навчання. Серед них одним із найпріоритетніших для вчителів початкових класів є інноваційний метод проєктів. Хоча, з іншого боку, проєктна робота не є новою методологією в навчання учнів, зокрема на уроках української мови.

Метод проєктів успішно і досить активно розвивається, тому що дає змогу раціонально поєднувати теоретичні знання з їх практичним застосуванням для вирішення конкретних проблем у спільній діяльності школярів.

Вже багато десятиліть учителі європейських країн та США практикують проєктну діяльність з учнями, як на уроках, так і в позакласній діяльності.

В Україні ми ще не маємо такого рівня досвіду в цій роботі, але вчителі, котрі постійно перебувають у творчому пошуку, обов'язково приходять до проєктної методики. Бо оновленому суспільству потрібні люди, які можуть самостійно мислити, здатні до самореалізації. Випускнику школи необхідно вирішувати реальні завдання в суперечливих і складних умовах сучасного буття. Тому й головною метою вчителя стає формування ключових компетенцій учня, оскільки саме набуття життєво важливих компетентностей може допомогти людині орієнтуватися в сучасному суспільстві, сприяє формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу.

На сучасному етапі метод проєктів вважають основною технологією формування компетентностей учнів, в тому числі й комунікативних компетентностей, яка дозволяє використовуючи найменші затрати ресурсів, створити в навчальному процесі умови діяльності, максимально наближені до реальних. Метод проєктів передбачає поєднання технології створення освітніх ситуацій, у яких учень ставить та розв'язує власні задачі, з техно-логією супроводу самостійної діяльності учня. Метод проєктів є ефективним, оскільки стимулює практичну проєктну діяльність школярів та дозволяє формувати весь набір компетентностей.

Педагогічна технологія "Метод проєктів" містить у собі сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю, тому що технологію можна розглядати як таку, що сприяє творчому розвитку учнів. Проєктна методика використовує принципи рефлексії, партнерство, неординарність, креативність, толерантність.

Метод проєктів вирішує багато педагогічних завдань:

- розвиває творчу думку та навички роботи з джерелами інформації;
- навички спілкування;

– допомагає розв'язати проблеми й практично зорієнтованих учнів, яким нелегко виявити себе на уроках, а реалізуючи проекти, вони виявляють найрізноманітніші здібності.

Метод проектів є тим середовищем, в якому учні набувають сил, упевненості, а ситуація успіху може стати відправною точкою подальшого усвідомленого зростання.

Досвід проектної діяльності знадобиться учням не лише в їх самоосвіті та самореалізації, а й у житті загалом.

Список використаних джерел

1. Метод проектів : особливості застосування в початковій школі : Посіб. для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів.– К : Київський міський педагогічний університет ім. Б. Д. Грінченка, 2009.– 42 с.

2. Скиба К.Ф. Метод проектів: вивчаємо слово і світ / К.Ф. Скиба// Вивчаємо українську мову та літературу. – 2004. – Березень (№7). – С.8.

3. Тягло О. В., Цимбал П. В. Проектні технології : особливості впровадження у початковій школі // Початкове навчання та виховання.– Х. : Вид. група "Основа", 2008.– № 19–21.

4. <https://obuchonok.com.ua/pochatkova-shkola>

Riznyk, V.,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Vice-rector
for Education and Methodology,
Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav, Pereiaslav

УДК 378.147.31

ON THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' CRITICAL THINKING DURING LECTURES

The role in developing students' critical thinking during lectures is pivotal. It's not just about imparting knowledge but fostering their ability to analyze, evaluate, and make informed decisions. The importance of developing critical thinking lies in the formation of independence of thinking (when students learn not only to perceive information but also to critically analyze it), preparation for real professional challenges (the ability to think critically is essential in professional activities and personal life) and

the desire to improve educational results (such thinking contributes to a deeper understanding of academic material and develops the ability to solve problems).

Therefore, the development of critical thinking during lectures is based on the use of open-ended questions that stimulate students to think more deeply and critically and, at the same time, involve dialogue or discussion, which contributes to the development of argumentation skills and the ability to evaluate different points of view. Case analysis is also acceptable. Real-world case situations allow students to put theoretical knowledge into practice by critically evaluating decisions and their consequences. It is essential to use the Socratic method, which involves a series of questions that gradually lead students to a deeper understanding of the topic and a critical analysis of sources for their reliability and objectivity.

During the teaching of economic disciplines, future specialists in economics were given lectures of various types (introductory, thematic, generalizing, problem, and conversations). According to the results of educational practice, such forms of work contribute to the effective development of critical thinking in young people. At the same time, particular importance was attached to ensuring students' motivation to engage in educational and cognitive activities. To motivate learning, the teacher of economic disciplines avoided an authoritarian style in communication, maintained partnerships between all participants in the educational process, monitored the availability of feedback, formed the ability of future bachelors in economics to clearly define an economic problem and possible ways to solve it, actively used innovative methods and forms of teaching [2; 3].

To develop the critical thinking of future specialists in economics, we used an interactive lecture – the teacher, in the process of monologue presentation, comes into contact (interaction) with students ([1; 4; 6] and others).

In the scientific and methodological literature, the following types of interactive lectures are described: lecture with planned mistakes, problem lecture, lecture for two, lecture visualization, lecture-press-conference, and lecture dialogue. When conducting an interactive lecture (a dialogue lecture, a mini-discussion, a problem lecture, a discussion seminar, a question-answer seminar, a discussion with provocative questions, etc.), we remembered that only for a student, a discussion, discussions arise spontaneously. The teacher knows when and on what issue such a discussion should arise since he plans it [6].

Applying the problem lecture, we announced the plan, sources, and several problematic issues solved during its conduct. For example, in the process of presenting a lecture on the topic "Inventories" (discipline "Economics of a trading enterprise"), we're following problematic questions:

- What factors determine the size and speed of inventory turnover?
- What is the company's inventory management strategy?

During the presentation of the educational material, the student's level of knowledge was taken into account, the correct solution was confirmed, or the teacher answered a problematic question if the student could not answer it.

When creating problematic situations, we adhered to particular conditions:

- the content of the situation, its focus on obtaining new knowledge;
- the knowledge that needs to be assimilated contains an unknown general pattern or method of action without the clarification of which (which) task cannot be performed;
- students' interest and motivation for new knowledge;
- understanding of the scientific importance of solving an economic problem;
- taking into account the actual level of student's knowledge [5; 8].

The lecture visualization was done using an interactive whiteboard and a multimedia projector. Thus, during the lecture on the topic "Methods and Techniques of Economic Analysis" (discipline "Economic Analysis"), reference schemes and tables were used, which provide a classification of methods and techniques of economic analysis, features of the application of methods of general analysis (comparison and grouping, averages and indices, balanced relationship, graphic, methods of complex assessment, etc.) [7].

A lecture with planned mistakes developed students' ability to quickly analyze economic situations; acting as experts, opponents, and reviewers; students found incorrect information. For example, at the beginning of the lecture on "Motivation as a function of management" (discipline "Fundamentals of Management"), the following tasks were proposed: find an error in the model "Sequence of the motivational process," which is based on the problem of meeting needs. At the same time, the text of the lecture was put into the Moodle system in advance so that students could get acquainted with it and track possible mistakes that the lecturer had planned to make in advance. We paid particular attention to feedback. When an error was detected, students stopped the lecturer and gave the correct interpretation of this problem. The teacher summarized the students' comments and, together with them, formulated conclusions [7].

Lecture dialogue is the most common form of activation of educational and cognitive activity of students. The lecture dialogue minimized the teacher's monologue and preferred the dialogue between the lecturer and the student. This lecture type could have been more informative but primarily problematic and exploratory. The teacher posed a problem to the students and helped them work independently toward its solution, advising them in a step-by-step search. Therefore, the study of the topic "Pricing policy enterprises" (the discipline "Economics of a trading enterprise" is offered in the form of a "lesson/lesson-store [7].

Here are excerpts from individual lectures.

Theme. Personnel of a trading enterprise, motivation, and remuneration.

The introductory part of the lecture (method of problem-search dialogue)

1. Video fragment "This is what we need to know".

– What is the connection between the turnover and the labor resources of the supermarket "Smachno"? (Students formulate an answer.)

– Thus, retail turnover is a direct result of the work of trade workers. Therefore, it depends on the staffing, the provision of trade enterprises with sellers, cashiers, and other employees, their qualifications, and organization. Several economic terms are suggested on the board. Which of them will be selected for the definition? It is an indicator that characterizes the volume of turnover sold by one enterprise employee for a certain period (Students choose the concept of "production" and justify their choice).

Using this method, we have found that students better master economic terminology and develop critical thinking.

Topic. Commodity Provision of Commodity Turnover of a Trade Enterprise (discipline "Economics of a Trade Enterprise")

The central part of the lecture

Lecture plan

1. The concept of commodity provision of commodity turnover and its tasks.
2. The sequence of formation of commodity support for the turnover of a trade enterprise.
3. Methods of procurement of goods. (Brainstorming method).

In the process of presenting the third lecture question, students are invited to write down on the online board their thoughts on the advantages and disadvantages of possible methods of purchasing goods: wholesale purchase of goods in one batch, wholesale purchase with periodic supply, wholesale purchase with receipt of goods as needed, one-time purchases (students, first on their own and then in pairs, share their judgments and take turns proving their opinion to everyone, lecturer generalizes).

Students are actively involved in the work, have several answer options, and express them. The advantages are reducing the cost of warehousing and storage, ensuring the renewal of the assortment, and saving on the purchase price in case of its reduction. Disadvantages are the need for well-established economic relations, instability of the range of goods sold, etc.

Hence, developing critical thinking during lectures is essential to modern education. Open-ended questions, case analysis, discussions and debates, problem formulation, the Socratic method, critical source analysis, and problem-oriented learning help students develop critical thinking skills. This contributes to improving academic outcomes and preparing students for real-world challenges in professional life.

References

1. Andrushchenko N. O. Formation of basic managerial competencies in future managers of economic profile by means of interactive technologies: author's diss. ...

Cand. ped. Sci., Spec. 13.00.04 "Theory and Methods of Professional Education". Vinnytsia, 2011. 19 p.

2. Babayan O. O. Formation of professional competence of future economists by means of imitation-role modeling. Dis. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.04. Lugansk National University. T. Shevchenko. Luhansk, 2009. 29 p.

3. Barteneva I. O., Bogdanova I. M., Buzhina I. V. Pedagogy of Higher School. Odesa : PSPU named after K. D. Ushinsky. 2002. 344 p.

4. Makhinya N. V. Application of Innovative Interactive Teaching Methods in the Process of Teaching a Foreign Language. Bulletin of Cherkasy University. Series "Pedagogical Sciences". 2011. Issue. 199. Part 1. P. 128-131.

5. Ortynskyi, V. L. Pedagogy of Higher School: Textbook. Kyiv: Center for Educational Literature, 2009. 472 p.

6. Sichkaruk O. I. Interactive Methods of Teaching in Higher School. Kyiv: Taxon, 2006. 88 p.

7. Stebliuk S. V., Starosta V. I. Interactive learning in the process of training future specialists of economic specialties: textbook. Uzhhorod: Uzhhorod National University Publishing House "Hoverla", 2017. 156 p.

8. Vorotniak L. I. Pedagogical technology of formation of multicultural competence of masters in higher pedagogical educational institutions: author's diss. ... Cand. ped. Sci., Spec. 13.00.04 "Theory and Methods of Professional Education". Khmelnytskyi, 2008. 20 p.

**СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ**

.....

**SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES
AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION**

Вергун А. Р.,

УДК 378+174): (347.77+347.77.028.4)] 001.8 (477.83)

д-р мед. наук, доцент кафедри сімейної медицини,
антиплагіатний експерт, старший інспектор наукового відділу,
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького, м. Львів

Сергієнко В. О.,

проректор з наукової роботи,
д-р мед. наук, професор кафедри ендокринології,
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького, м. Львів

Ягело С. П.,

канд. філол. наук, доцент
кафедри українознавства, вчений секретар,
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького, м. Львів

Вергун О. М.,

канд. мед. наук, доцент кафедри терапії №1,
медичної діагностики та гематології, трансфузіології
ФПДО, старший інспектор наукового відділу,
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького, м. Львів

**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У
ЛЬВІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО: ДЕЯКІ АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЇ
АНТИПЛАГІАТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ**

Вступ. Як відомо, в концепції реалізації норм етичної наукової поведінки і стратегії академічної доброчесності антиплагіатна експертиза є невід'ємною складовою системи освітньої та наукової діяльності та якості вищої освіти. Авторське право розповсюджується як на опубліковані твори, так і на неопубліковані твори, що існують та зберігаються (депоновані) в якій небудь

об'єктивній формі. Статті у спеціалізовані журнали, наукові роботи (включаючи тези доповідей) та наукові звіти кафедр рецензує старший інспектор наукового відділу за скеруванням структурного підрозділу університету. Незважаючи на те, що доповіді виконаних наукових робіт заслуховуються на засіданнях профільних кафедр (лабораторій), враховуючи велику кількість статей і тез доповідей, що скеровуються кафедрами для публікації, процес їх технічної перевірки стандартним способом (екстенсивним, послідовним) потребує значних затрат часу. Тому актуальною є проблема оптимізації експертизи впровадженням нових алгоритмів комплексного застосування онлайн- і десктопного програмного забезпечення (ПЗ). Положення про комісію з питань етики та академічної доброчесності у Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького (ЛНМУ) визначає процедуру розгляду справ щодо порушення Кодексу академічної етики та норм академічної доброчесності членами університетської спільноти, а також способи дисциплінарного впливу. Члени комісії працюють на громадських засадах.

Мета роботи. Охарактеризувати комплекс заходів у ЛНМУ щодо імплементації принципів академічної доброчесності та протидії академічному плагіату.

Основний зміст роботи. Кодекс академічної етики ЛНМУ визначає основні поняття, завдання академічної доброчесності, регламентує основні засади організації та контролю. Антиплагіатна експертиза, як складова академічної доброчесності в ЛНМУ, включає комплекс заходів з метою: забезпечення збереження авторських прав шляхом проведення перевірки наукових робіт (наукові звіти, монографії, статті, тези тощо) на плагіат до процедури їх публікації (захисту); формування та розвитку бази даних та електронного репозитарію як джерела забезпечення вільного доступу до наукових матеріалів для сприяння підвищенню престижу університету; покращення якості освіти, підвищення продуктивності навчального процесу та дослідницької діяльності. Нами проаналізовані вимоги Законів України та нормативних документів, наказів ЛНМУ щодо імплементації принципів академічної доброчесності. Оптимізовано процедури антиплагіатної експертизи і програмне забезпечення згідно з меморандумами МОН України. Здійснено порівняльно-педагогічний аналіз для визначення відмінностей щодо освітніх процесів в закладах вищої освіти (ЗВО) України в контексті академічної доброчесності, диференціації змісту окремих превентивних заходів щодо попередження і виявлення академічного плагіату наукових та навчально-методичних праць, визначено напрямки протидії, критерії, етапи і відповідні їм методи та засоби. За об'єктивність висновку про дотримання норм етичної наукової поведінки в контексті невиявлення академічного плагіату відповідальність несе керівник структурного підрозділу.

Кожне антиплагіатне програмне забезпечення (ПЗ), незважаючи на подібність алгоритмів, має свої особливості, переваги та недоліки, особливості пошукової індексації, нюанси щодо зручності та доступності для практичного використання. При проведенні первинної антиплагіатної експертизи документ попередньо трансформується у текстовий формат (виняток – “Plagiarism Detector Pro” та ресурси інтернет-сервісів) і перевіряється. Пошук в Інтернеті здійснюється декількома пошуковими системами; візуалізується відсоток оригінальності тексту та список сайтів зі ствердженням текстових співпадінь у відповідному кольорі. Положення про первинну експертизу наукових праць на наявність академічного плагіату визначає основні поняття, завдання, принципи функціонування і призначення, склад і структуру та регламентує основні засади організації первинної автоматичної перевірки наукових праць у ЗВО – наукових текстів та дисертаційних матеріалів. Відповідальна особа за результатами перевірки наукових робіт на факультеті проводить облік, загальний якісний аналіз їх рівня та, відповідно до Закону України "Про авторське право та суміжні права", при необхідності, формує звіт щодо результатів автоматизованої перевірки робіт на наявність академічного плагіату. Експертизою антиплагіатним програмним забезпеченням охоплюються всі наукові (включаючи дисертаційні) та навчально-методичні роботи. У 2019 році на декількох комп'ютерах встановлена та функціонує нова ліцензійна програма “Plagiarism Detector Pro” з "пожиттєвою" ліцензією, яка значно розширила можливості виявлення текстових реплікацій та реалізації комплексних наукових тем. У 2019-2020 роках з урахуванням сучасних тенденцій та програмних засобів оновлено Положення про первинну експертизу наукових праць на наявність академічного плагіату, створено та затверджено Кодекс академічної етики, затверджено Положення про комісію з питань етики та академічної доброчесності. Також запроваджено навчальну програму для аспірантів з метою навчання основам академічного письма та імплементації принципів протидії плагіату і фальсифікаціям результатів досліджень. У 2020-2024 роках були проведені планові оновлення ПЗ, зокрема програми “Plagiarism Detector Pro”.

Пошук в Інтернеті та Репозитарії Університету станом на 2020-2021 рр здійснюється декількома пошуковими системами, ліцензованим та вільнодоступним ПЗ "Unichek", "StikePlagiarism", "Plagiarism Detector Pro", "Viper", "AntiPlagiarism.NET", "AdvegoPlagiatus" тощо; при необхідності перевірки англійських текстів малого об'єму (для швидкої додаткової експертизи тез доповідей, анотацій тощо) з додатковим залученням ресурсів інших інтернет-сервісів. Виявлення факту академічної недоброчесності у наукових роботах можливе на етапі рецензування та / або представлення вченому секретареві, в

редакцію або для розгляду на вченій раді з метою рекомендації до друку – для наукових робіт (монографія, підручник, навчальний посібник, стаття, тези, препринт тощо); на етапі розгляду на засіданні кафедри творів викладачів, що вимагають ухвалення кафедри; на етапі подання на перевірку кваліфікаційних робіт. Попереднє (первинне) виявлення плагіату в наукових, навчальних, методичних працях, дисертаційних та кваліфікаційних роботах здійснюємо шляхом фахового оцінювання (рецензування, відгуки керівників) із використанням комп'ютерних програм та ресурсів, які знаходяться у вільному доступі та ліцензійних програм. На запит редакцій, які функціонують в Університеті, та журналів, регулярно, у відповідності щодо графіків їх роботи, проводиться додатковий фаховий аналіз науково-дослідних праць щодо їх відповідності критеріям оригінальності тексту.

Висновки. Антиплагіатне забезпечення, що встановлене і функціонує в університеті, відповідає сучасним критеріям та є адекватним щодо проведення перевірки кирилических та латинськоабеткових наукових текстів. Для технічної підтримки перевірки наукових праць на наявність академічного плагіату в методичних вказівках університету розміщуються посилання на сервіси з первинної перевірки на наявність плагіату як необхідна умова в реалізації стратегії академічної доброчесності. Важливим є всебічне і повноцінне ознайомлення науково-педагогічних, наукових та інших працівників і студентів університету з документами, що детермінують запобігання та встановлюють відповідальність за академічний плагіат, конкретизують процедуру розгляду апеляцій, внесення та вилучення наукових праць з репозитарію.

Виноградська Г. Є.,

УДК 355.237

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Інститут професійної освіти НАПН України, м. Київ;

Президент "Національного галузевого партнерства

в легкій промисловості України", м. Київ

ТЕХНОЛОГІЯ СПІВПРАЦІ ОСВІТЯН ТА РОБОТОДАВЦІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ КАДРІВ НА ЗАСАДАХ ДПП

Проблеми розвитку професійної компетентності працівників швейних підприємств особливо актуалізувалася у зв'язку з вимогами роботодавців щодо

значного рівня кваліфікацій, мобільності та конкурентоспроможності відповідно до галузевих виробничих інновацій. Науковою проблемою є пошук ефективної технології співпраці освітян та роботодавців галузі та оптимальних організаційно-педагогічних умов, що мають бути створені для цього в закладах професійної (професійно-технічної) освіти далі – ЗП(ПТ)О, що займаються підготовкою кадрів для підприємств швейної галузі.

Критеріями оцінювання рівня сформованості професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників швейного профілю (далі КРШП) та якості змісту професійної підготовки є системна інтегративна полі функціональна властивість суб'єкта професійної діяльності, що складається зі сукупності структурних компонентів та проявляється у здатності випускника на рівні певного стандарту відповідати вимогам обраної професії на підприємствах швейної галузі та успішно реалізовувати свої посадові обов'язки [4, с. 350].

Технологічно процес співпраці ЗП(ПТ)О та роботодавців швейної галузі у розвитку професійної компетентності майбутніх кваліфікованих працівників на засадах ДПП, можна представити у вигляді 4 етапів: організаційного, спонукально-інформаційного, формуально-когнітивного та діяльнісно-результативного (рис. 1).

Розбудова мережевої взаємодії представників закладів освіти та бізнесу починається з організаційного етапу – плідного обговорення питань розвитку професійної освіти регіону, аналізу потреб ринку у кваліфікованих кадрах на локальному та регіональному рівнях: розуміння скільки та яких спеціалістів швейного профілю необхідно підготувати для місцевих виробництв. На основі бажання співпраці роботодавців конкретного регіону із закладом\закладами П(ПТ)О виводиться виважена цифра регіонального замовлення та чітка узгоджена стратегія щодо підготовки кадрів на засадах ДПП [1, с. 59].

Під час другого етапу співпраці закладів освіти та роботодавців відбуваються широка просвітницька компанія, що включає ефективну профорієнтацію серед школярів, молоді та інших вікових груп цільової аудиторії, щоб вони усвідомлено обрали професії швейного профілю та стали абітурієнтами ЗП(ПТ)О. Щоб професійне самовизначення цієї групи людей в напрямку і змісту свого подальшого розвитку, сфери та засобів реалізації індивідуальних якостей і здібностей, відповідало стратегії кадрового розвитку швейних підприємств, важлива демонстрація з боку роботодавців перспектив працевлаштування [3, с. 350]. Як показує багаторічний досвід, середній відсоток від 30 до 40% випускників закладів швейного профілю після закінчення не працевлаштовується на підприємствах галузі і не бачать себе в цих професіях. Це означає великі втрати ресурсів та часу для держави на освіту людей, яким все одно де вчитись та не вирішення кадрового дефіциту підприємств галузі.

Фактор мотивації є дуже важливим, бо навіть найкращий фахівець не зацікавлений в реалізації своїх знань та вмінь не принесе користь виробництву. Необхідно забезпечувати співпрацю ЗП(ПТ)О та роботодавців галузі щодо розвитку спільних програм, пов'язаних із креативною профорієнтацією для молоді, популяризацією професій легкої промисловості та мережі закладів, співпраці під час дуальної освіти. Означені процеси є запорукою збільшення контингенту абітурієнтів, зацікавлених в освітніх послугах закладів професійної освіти швейного профілю, та здобуття тих освітніх і професійних кваліфікацій, які є актуальними на ринку праці. Мотиваційний етап сприяє усвідомленню цінностей, спрямованих на самореалізацію у професійному та суспільному житті [2, с. 50]

Обравши професії швейного профілю і навчання у ЗП(ПТ)О здобувачі освіти на заняттях професійної теоретичної та професійно-практичної підготовки формується система професійних і розвивається система особистісних цінностей, що проявляється через власне ставлення до майбутньої професії, ідентифікації себе у швейній справі, ставлення до суспільства та держави. На третьому етапі формуально-когнітивному етапі засадах ДПП ефективною є менторська підтримка учнів і вчителів, їх кар'єрному консультуванні. Партнери зі сторони роботодавців кожного ЗП(ПТ)О, щоб захопити здобувачів освіти процесом пізнання швейної промисловості, діляться досягненнями своєї компанії, розповідають про тенденції моди та сучасних технологій, закладають професійні цінності на прикладі досягнень виробничого колективу.

У рамках навчальних занять проводять віртуальні екскурсії на провідні підприємства України та світу, демонструючи різні форми організації роботи, умови праці, особливості роботи автоматизованого та інноваційного обладнання, сучасні методи обробки виробів та колекції одягу від найкращих українських та світових дизайнерів. У межах поза аудиторних занять проводять екскурсії на підприємства та ательє міста, області, регіону, відвідують виставки швейної та легкої промисловості та покази мод. На цьому етапі забезпечується засвоєння теоретичних знань, що необхідні для реалізації в майбутній професійній діяльності. На цьому етапі важливою є участь представників підприємств галузі у розробленні освітніх програм та педагогічних технологій навчання, програм розвитку підприємництва, інновацій, конкурентоздатності, які пропонують закладам.

Під час четвертого діяльнісно-рефлексивного етапу КРШП опановують технічні прийоми і способи конструювання та шиття швейних виробів під час виробничої практики на підприємствах галузі в т.ч. дуальної форми освіти; формують вміння виявляти й усувати брак у виробництві. Перевірка практичних знань дає змогу виявити актуальну, ідеальну самооцінку й оцінку їх можливостей.

Державно-приватне партнерство тут актуально у вигляді надання роботодавцями приміщень для проведення освітнього процесу, устаткування й забезпечення освітнього процесу технологічними новинками, часу експертів та експертизи персоналу підприємства.

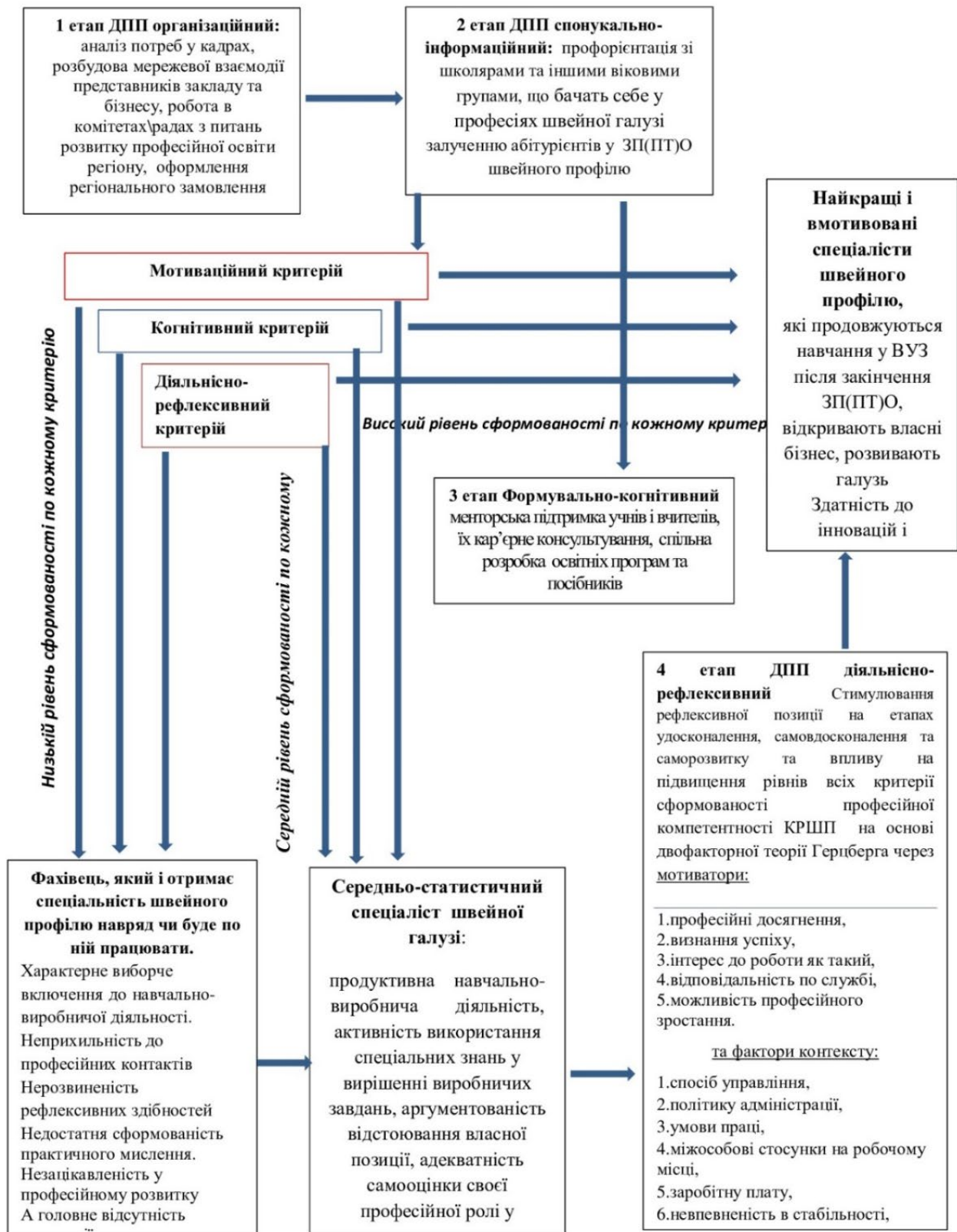

Рис. 1. Етапи співпраці освітян та роботодавців у розвитку професійної компетентності майбутніх КРШП на засадах ДПП

На етапі виробничої практики перед закінченням освітнього закладу роботодавцями приділяється увага створенню умов усвідомлення здобувачами освіти користі розвинених особистісних якостей з погляду власної ефективності в житті, професійної реалізації, а також покращення економічного та соціального стану країни й світу в цілому. Відбувається *аналіз* отриманих результатів навчання та за необхідністю їх *коригування*, спрямоване на виправлення недоліків в організації на будь-якому етапі. Під впливом очевидних, прихованих та випадкових факторів, результативність процесу формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників швейного профілю піддається змінам. Залежно від отриманих результатів пріоритет надається відповідним методологічним підходам, а також педагогічним принципам, згідно з якими відбувається названий процес.

Цілком природним є той факт, що всі здобувачі освіти під час оцінювання рівня сформованості професійної компетентності будуть мати різні рівні від низького до високого. Так фахівець, з низьким рівнем сформованості по кожному критерію (мотиваційному, когнітивному, діяльнісному та рефлексивному), навіть якщо й отримає спеціальність швейного профілю навряд чи буде по ній працювати. Фахівці з високим рівнем сформованості по кожному з цих критеріїв, стають найкращими і вмотивованими спеціалістами швейної галузі, вони продовжуються навчання за профілем у ВНЗ після закінчення ЗП(ПТ)О, відкривають власні бізнеси, розвивають галузь.

Тому так важливо відстежувати ефективність навчання та доведення випускників до найціннішої категорії фахівців. Стимулювання рефлексивної позиції на етапах удосконалення, самовдосконалення, саморозвитку та впливу на підвищення рівнів всіх критеріїв сформованості професійної компетентності КРШП на основі двофакторної теорії Герцберга через такі мотиватори як: професійні досягнення, визнання успіху, інтерес до роботи як такий, відповідальність по службі, можливість професійного зростання [5, с.14].

Означені напрями постають як зовнішні важелі впливу на якість підготовки майбутніх кваліфікованих робітників швейного профілю, враховуючи реальні потреби економіки у професійних кадрах, їх кількісних та якісних характеристиках. Грамотне застосування ДПП є підґрунтям для якісних змін в освітній сфері нашої держави.

Список використаних джерел

1. Бородієнко О. В. Публічно-праватне партнерство закладів професійної освіти. Практичний посібник. Біла Церква, 2020.
2. Виноградська Г. Є. Профорієнтація та популяризація професій легкої промисловості на засадах державно-приватного партнерства. *Наука та освіта в*

умовах викликів сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Чернігів, 16 грудня 2023 р). Research Europe, 2023. С. 49–54.

3. Гуцан Л. А. Особливості професійного самовизначення учнівської молоді в умовах профільного навчання. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2011. Вип. 15, кн. 1. С. 350–356.

4. Попова Т., Абрамова О. Формування фахових компетентностей майбутніх фахівців швейної галузі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 2 (173). С. 158–162.

5. Ozsoy E. An empirical test of Herzberg's two-factor motivation theory. *Marketing and Management of Innovations*. 2019. Is. 1. P. 11–20.

Гальчинський Л. Ю.,

канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної безпеки,
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут" імені
Ігоря Сікорського, м. Київ

Бобер Н. В.,

здобувач вищої освіти,
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут" імені
Ігоря Сікорського, м. Київ

УДК 378.14:[004.78:004.056]

МОДЕЛЬ ОЦІНКИ РІВНЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Глобальні загрози, які постали перед людством в цілому, і перед Україною зокрема, суттєво вплинули на сферу освіти. Якісно змінилися форми і методи навчання в університетах. Спочатку пандемії COVID-19 і глобального карантину, коли більшість повсякденних справ перемістилися в кіберпростір. А слідом за пандемією ввійшла повномасштабна війна викликана агресією РФ. Навчальний процес відбувається переважно дистанційно. Швидкі зміни пандемічної ситуації змусили швидко перейти від традиційного до електронного навчання здебільшого шляхом експериментування, а не глибокого аналізу ситуації та можливі ризики для безпеки освітньої організації та її користувача. Однак, управління безпекою в освітніх організаціях пов'язане не лише з пандемією та умовами війни – більшість освітніх організацій не мають достатньо ресурсів та знань, щоб оцінити ризики безпеки та керувати ними. Фактична відсутність

експертів з безпеки та їхньої належної уваги в освітніх організаціях призводить до потреби розробки оцінки рівня безпеки, та відповідних методик оцінки адаптованих до використання експертами з безпеки.

Питання кібербезпеки для інформаційних систем ЗВО піднімалось ще на початку 2000-х років, але темпи кіберзагроз наростали і наразі кіберзагрози стали серйозною проблемою, причому рівень кіберзагроз зростає і сектор освіти та досліджень вийшов на чільні місця за рівнем кібератак вже у 2020 році, а в наступні роки ця тенденція тільки посилилася, як встановлюють науковці [1], [2]. Згідно з дослідженням Check Point Software Technologies, у 2021 році головними цілями кібератак були освіта та наукові дослідження: у середньому на організацію було зареєстровано 1605 атак на тиждень. Причому явно спостерігається тенденція до зростання.

Перехід до формату дистанційного навчання та наявність у онлайн-освітніх організаціях великої кількості працівників і здобувачів, які мають доступ до їхніх систем із віддалених місць, розширює вразливість, підвищуючи ризики.

Очевидно, що ця проблема викликає необхідність її вирішення. І першим кроком на цьому шляху має бути оцінка рівня вразливості. До недавнього часу ця проблема не вважалась важливою. Проте наразі ситуація змінюється. Зокрема група дослідників[3] запропонувала модель оцінки рівня безпеки освітньої організації. Ми в цілому поділяємо методологічні засади, на базі яких пропонується розробляти оцінки рівня кібербезпеки закладу вищої освіти, яка базується на основі опитувань експертів та наступної обробки даних та вирахування рівня кіберзахисту ЗВО.

Однак в даній роботі пропонується підхід, який відрізняється як з точки зору обробки експертних даних, так і з точки зору алгоритму вирахування оцінки. Специфікою ЗВО є різноманітність користувачів(викладачі, допоміжний персонал, студенти, слухачі та ін.), цільове використання інформаційних систем (навчальні матеріали та засоби оцінювання знань, комунікаційні системи), орієнтація на двонаправлені послуги (викладачі забезпечують послуги навчання, що ґрунтуються не на замовлення студентів, а на вимоги державних стандартів, а студенти зобов'язані демонструвати результати навчання викладачам). Існуючі методи оцінки ризиків безпеки можуть бути використані для оцінки рівня безпеки освітньої організації, але представницьку множину оцінок ризиків важко отримати для таких великих організацій як університети. Тому пропонується опиратися на оцінки експертів з управління безпекою. Це вимагатиме збору вхідних даних моделі наступної обробки без необхідності оцінювати ризик безпеки організації.

В основу побудови моделі оцінки рівня кібербезпеки була принята система чотирьох критеріїв: політика, процеси, люди, продукти. В англійському варіанті це відома тетрада з чотирьох P(Policies, Processes, People, Products). Тобто політики безпеки, процеси безпеки, обізнаність людей про безпеку та оброблені

дані в системі є основними чотирма критеріями для оцінки рівня безпеки. У свою чергу ці чотири критерії складаються з набору підкритеріїв, саме вони несуть змістовну інформацію про стан організації. Виділення цих підкритеріїв є неформальною процедурою з різним рівнем деталізації. Наприклад, підкритерії критерію People складаються з рівня освіти, обізнаності в кібербезпеці, доступності служби кіберзахисту, рівня керівника служби кіберзахисту.

Всі ці критерії були розбиті на відповідні підкритерії. Що відкриває дорогу до можливості отримання кількісних оцінок рівня кібербезпеки.

Наступним кроком була розробка опитувальника для множини експертів. У нашому випадку він складався з питань, розбитих на чотири розділи, що відповідають зазначеній тетраді. Кожному експерту пропонувалось на засадах анонімності виставити свою оцінку за певною шкалою (у нашому випадку за шкалою Сааті).

Далі відбувався підбір експертів та їхнє анкетування. Треба зазначити, що цей етап був непростою справою. Провести анкетування погодились 5 експертів, причому було усвідомлення, рівень їх компетентності різний, хоча всі вони були рівня не нижче магістра кібербезпеки і за своєю професійною спрямованістю пов'язані з ІТ. Відтак виникла потреба в оцінці узгодженості їх оцінок і перевірка рівня довіри до оцінок експертів. В основу оцінки узгодженості була покладена гіпотеза про опорного експерта, тобто того, чия оцінка викликає найбільшу довіру. А далі були проведені оцінки попарного порівняння оцінок опорного експерта з кожним іншим з чотирьох, що залишились. Це порівняння робилося шляхом розрахунку коефіцієнта кореляції. Далі було визначено, що якщо значення коефіцієнта кореляції не перевищує 0,3, то дані такого експерта не узгоджуються і у подальшому аналізі не враховуються. У Таблиці 1 показані результати даних відповідних розрахунків.

Таблиця 1

Узгодженість експертних даних

Експерт-експерт	Коефіцієнт кореляції
A-B	0,627706
A-C	0,184899
A-D	0,050603
A-E	0,450472

Як видно з таблиці дані експертів не узгоджені і у подальшій оцінці не враховуються.

Для розрахунку треба отримати усереднену зважену оцінку кожного підкритерія, на основі даних експертів А, В, Е.

Вагові коефіцієнти для врахування впливу кожного з експертів вираховуються за формулою:

$$w_i = \frac{k_i}{\sum k_i} \quad (1)$$

де w_i – ваговий коефіцієнт;

k_i – коефіцієнт кореляції i -експерта.

Тоді середньозважене значення C_{ij} підкритерія можна обчислити за формулою:

$$C_{ij} = \sum_{i=1}^N w_i * C_{ij}, \quad (2)$$

де i -й критерій, j -підкритерій в i -му критерії.

Тоді середньозважену оцінку рівня кібербезпеки закладу вищої освіти можна отримати з виразу (3):

$$ES = \sum_{i=1}^4 \sum_{l=1}^M v_i * C_{il}, \quad (3)$$

де ES – оцінка рівня кібербезпеки закладу вищої освіти;

v_i -й ваговий коефіцієнт критерія за обмеженням $\sum_{i=1}^4 v_i = 1$.

Підставляючи дані з опитувальника для одного з ЗВО м. Києва, значення якого $ES = 0,20$

Список використаних джерел

1. Musti K. S. S. Management Information Systems for Higher Education Institutions. *Quality Management Implementation in Higher Education*. 2020. P. 110–131.
2. Гальчинський Л., Стурчак М. Захист даних в інформаційній моделі модуля "кафедра" автоматизованої інформаційної системи університету. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2024. Вип. 99 (1). С. 95–117.
3. Educational Organization's Security Level Estimation Model / S. Ramanauskaitė et al. *Applied Sciences*. 2021. Vol. 11 (17).

Джураєва Я. Л.,

викладач спеціальних дисциплін,

КЗ "Покровський педагогічний фаховий

коледж", м. Покровськ

УДК 378.147

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ТЕХНОЛОГІЧНІЙ ТА ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Освітня діяльність постійно еволюціонує, створюючи нові виклики для викладачів. Зміна освітніх парадигм відображає відкриття нових можливостей та вимог до освіти, які стають актуальними у світі, де знання та навички швидко змінюються, постійно впроваджуються ефективні інновації, а вимоги до особистості стають більш гнучкими та комплексними.

Термін "інновація" означає оновлення навчального процесу. Отже, інноваційні технології – це цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності студентів, що охоплює весь процес навчання

від визначення мети до одержання конкретних результатів. Система ґрунтується на внутрішніх умовах навчання. Тому ідея "інноваційної технології" полягає у розробці певної сукупності технологій навчання, що сприяють розвитку творчих здібностей, інтересів, умінь і навичок та інших інтелектуальних чинників у майбутніх фахівців [1].

На відміну від звичайних занять, метою яких є оволодіння знаннями, вміннями та навичками, нестандартне заняття найбільш повно враховує вікові особливості, інтереси, нахили, здібності кожного студента. У ньому поєдналися елементи традиційних занять – сприймання нового матеріалу, засвоєння, осмислення, узагальнення – але у незвичайних формах.

Інноваційними технологіями у технологічній та професійній освіті є:

- проєктні технології;
- інтерактивні технології;
- ігрові технології;
- інформаційно-комунікаційні технології;
- застосування ШІ (штучного інтелекту) та AI чат-ботів в освітньому процесі.

Багато основних методичних інновацій зв'язано сьогодні із застосуванням інтерактивних технологій у навчанні. Активна взаємодія студентів із засобами ІКТ розвиває у них навички учбово-дослідницької діяльності і дозволяє добитися кращих результатів у вивченні предметів. Інтерактивний – означає здатність взаємодіяти або знаходитися в режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною).

Зазначимо, що інтерактивне навчання дозволяє вирішувати одночасно декілька завдань. Головне – воно розвиває комунікативні уміння і навички, допомагає встановленню емоційних контактів між студентською молоддю, забезпечує виховне завдання, оскільки привчає працювати в команді, прислухатися до думки своїх товаришів. Використання інтерактивних методів в освітньому процесі, як показує практика, знімає нервову навантаженість, дає можливість міняти форми їх діяльності, перемикає увагу [2].

Ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавим і захоплюючим не лише роботу студентів на творчо-пошуковому рівні, але і буденні кроки по вивченню різноманітних технологій. Практика показала, що зростає кількість різноманітних ігрових технологій, які особливо приваблюють студентів. Вони з цікавістю ставляться до всього нового, незвичайного в навчальному процесі. Організація ігор дає змогу моделювати творчий процес, створює сприятливі умови для розвитку творчих здібностей молоді, розвиває інтерес до самостійних досліджень. Використання сучасних ігор, які відтворюють реальні трудові сценарії, сприяє активному залученню до навчання. Різноманітні комп'ютерні вправи. Цей вид діяльності спрямований на практичне застосування та засвоєння відповідних умінь і навичок на основі

попередньо вивченого теоретичного матеріалу. Корисним є те, що можна вільно розширювати комплекс вправ, доповнювати його.

Використання мультимедійних технологій у навчанні дає змогу здійснити справжній технологічний прорив в організації і практичній реалізації навчального процесу. У практичній роботі викладачі широко використовують довідники, навчальні, демонстраційні програми тощо. До сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання відносяться:

1. Інтернет – це джерело інформації, корисної з точки зору навчальної діяльності, її аналізу та оцінювання.

2. Мультимедійні програмні засоби. Під час занять широко використовуються готові мультимедійні засоби, часто використовуються власні мультимедійні презентації.

3. Інтерактивні презентації. Використання інтерактивних презентацій дозволяє зробити заняття більш доступними та сучасним. Педагогічні інструменти, такі як Microsoft PowerPoint чи Google Slides, відкривають можливості для вставки візуальних елементів, діаграм та анімацій, сприяючи кращому засвоєнню матеріалу.

4. Офісні програмні продукти. На заняттях слід використовувати офісне та спеціалізоване програмне забезпечення для підготовки навчально-методичного матеріалу (шаблонів, діаграм, таблиць, презентацій) та для подання студентам результатів виконання завдань в електронній формі [4].

5. Віртуальні лабораторії. Застосування віртуальних лабораторій розширює можливості для навчання та технічних навичок. Майбутні фахівці можуть безпечно експериментувати з різними матеріалами та інструментами, практикуючи свої навички в віртуальному середовищі. Практичне завдання може полягати в розробці власної віртуальної лабораторії для експериментів із різними матеріалами та технологіями.

Штучний інтелект – технологія, яка дуже швидко розвивається. Коли чуєш про машини, що їздять самі, про зображення, що створені лише за допомогою одного речення, про вебсайти, що програмовані за допомогою чатботів, то мимоволі починаєш прирівнювати штучний інтелект до надстворіння, спроможного на все [4].

Штучний інтелект (ШІ) – це здатність машин виконувати завдання, які зазвичай вимагають людського інтелекту, такі як візуальне сприйняття, розпізнавання мови, прийняття рішень і мовний переклад. Це означає, що системи штучного інтелекту можуть аналізувати дані, навчатися на них і робити прогнози або приймати рішення на основі цього навчання, що дозволяє машинам виконувати завдання з більшою точністю, швидкістю та ефективністю, ніж люди. ШІ може надавати віддалений доступ до знань та навчання, зокрема для тих, хто мешкає в віддалених регіонах або має обмежені можливості.

Завдяки ШІ та доступу до онлайн-курсів, кожен студент може навчатися новим речам у своєму власному темпі та з використанням різних форматів, (відео, аудіо та інтерактивні заняття).

Отже сучасний майбутній фахівець – це творча особистість. Він повинен бути активним, комунікабельним, динамічним, працездатним, вольовим, впевненим у собі, толерантним, висококомпетентним, швидко адаптуватися до змін в освіті, вміти впроваджувати інноваційні технології в навчальний процес.

Список використаних джерел

1. Гуревич Р. С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: навчальний посібник. Вінниця 2005. 366 с.
2. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Харків 2009.
3. Лещук Р. М. Використання відеоматеріалів для ефективності вивчення теоретичного матеріалу. Трудове навчання в школі. 2011. №11 (35). С. 7-10
4. Методи та системи штучного інтелекту: Навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.050101 "Комп'ютерні науки". Київ 2017. 190 с.
5. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. Київ, 2002. 136 с
6. Ткачук Г. В. Теоретичні та методичні засади практично-технічної підготовки майбутніх учителів інформатики в умовах змішаного навчання: автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2019. 42 с.
7. Топ-3 міфи про штучний інтелект. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3739758-top3-mifiv-pro-stucnij-intelekt.html> (дата звернення: 01.06.2024).

Івашків І. І.,
здобувач вищої освіти,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

УДК 378.147

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Стрімкий розвиток інноваційних технологій стає причиною освітніх реформ, які перетворюють освіту на продуктивний сектор економіки. В Україні повинен забезпечуватися прискорений, інноваційний розвиток освіти шляхом оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.[1]. Отже, мова йде про впровадження інновацій у сфері освіти. З одного боку, система освіти є виробником інновацій шляхом відповідної

підготовки майбутніх фахівців, з іншого вона стає споживачем інноваційних технологій. На жаль, інноваційна діяльність у сфері освіти в Україні характеризується відсутністю цілісності та системності у розробці, обґрунтуванні та освоєнні інновацій. Дослідження інноваційних технологій в освіті ведуться з кінця 50-х років ХХ сторіччя, у вітчизняній практиці термін "інновація в освіті" почав використовуватися лише у середині 80-х років ХХ століття у зв'язку з процесами перебудови радянської освітньої системи. Проблема інноваційної діяльності в освітній сфері було присвячено чимало досліджень провідних вчених, серед яких К.Ангеловські, Л. Ващенко, О. Козлова, Н. Артикуца, М. Поташник, О. Арла мов, М. Бургін, В. Журавльов, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс, Г. Герасимова, Л. Ілюхіна, І. Бега, Л. Даниленко, І. Дичківська, М. Кларіна, О. Пехота, О. Попова, Л. Подимова, А. Прігожина, В. Сластьоніна, А. Хуторський та інші. Але, незважаючи на велику кількість досліджень у цьому напрямі, й нині відсутні єдині підходи як до визначення поняття "освітня інновація", так і до класифікації інновацій, орієнтованих на освітні цілі, що мають певні специфічні особливості та властивості. Відсутність системних та комплексних підходів до вирішення цих питань не дозволяє конкретизувати пріоритетні напрями інноваційного розвитку освітньої сфери; розробити "єдиний банк (базу даних)" освітніх інновацій; підвищити ефективність управління інноваціями в освітній сфері, зокрема, організації їх експертизи; запровадити більш раціональні форми фінансування інноваційних проектів у галузі освіти; здійснювати організацію правового захисту освітніх інновацій як інтелектуальної власності, тощо. В контексті євроінтеграції України серед пріоритетних напрямів державної політики визначено проблему постійного підвищення якості освіти, модернізацію її змісту та форм організації навчально-виховного процесу, впровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій. Навчальний процес має бути трансформований у напрямі індивідуалізації освітньої взаємодії, навчання, формування творчого мислення і збільшення самостійної роботи студентів.

Нинішній світ як у глобальному, так і в локальному вимірі змінюється. Ці зміни вимагають нових підходів до підготовки людини до життя, зокрема, засобами освіти. Традиційна освіта, зберігаючи загалом свій конструктивний зміст, багато в чому відстає від потреби дня, а тим більше – від перспектив, які очікують на людину уже в недалекому майбутньому.

Інноваційність розвитку освіти – постійні нововведення в діяльність навчально-виховних закладів, в навчально-виховний процес – є тією нагальною потребою, без задоволення якої вона втратить взаємозв'язок з життям, загубить свій творчий потенціал, перетвориться в рутинну справу, не потрібну ні суспільству, ні особистості. Життя вимагає інтенсифікації пошуку, експериментування, введення новітніх технологій, застосування нових засобів навчання. Разом з тим, реалізація цих вимог не може здійснюватись хаотично,

безсистемно, непродумано й без урахування того педагогічного досвіду, який в минулому приводив до відомих, а в багатьох випадках і до видатних педагогічних успіхів. У ряді підходів цей досвід не втратив свого значення ще й сьогодні. Зрозуміло, що інновації мають розгортатись з урахуванням минулого досвіду, а не ігноруючи його. В основі інноваційного розвитку освіти мають знаходитись педагогічна, ширше – соціогуманітарні науки (філософія, політологія, соціологія тощо), які як і в інших галузях суспільного виробництва, прокладають дорогу практиці. Зважаючи на це ми й обрали проблему інноваційного розвитку у якості об'єкта самостійного теоретичного аналізу. Інформаційні технології внесли в систему освіти такий імпульс нововведень, що справедливо можуть розцінюватись як основний засіб її інноваційного розвитку. Нині все більш потужно вчені і педагоги говорять про інформатизацію освіти як закономірний процес соціально-педагогічних перетворень, що зв'язані з насиченням освітніх систем інформаційною продукцією, засобами та технологією, впровадження в навчально-виховні установи інформаційних засобів, що базуються на мікропроцесорній техніці, а також інформаційної продукції та педагогічних технологій, що базуються на цих засобах.

Глибинна сутність інформатизації суспільства полягає в інтелектуально-гуманістичній трансформації всієї життєдіяльності людини і суспільства на основі все більш повної генерації та використання інформації за допомогою засобів інноваційних інформаційних технологій.

Використання мультимедійних інформаційних технологій в освіті за рахунок наявності множини аналітичних процедур; відкритої структури, що дозволяє швидко вносити будь-які зміни в зміст програми в залежності від результатів її апробації; можливості зберегти й опрацювати велику кількість різномірної інформації та компонувати її в зручному виді сприяє:

- розкриттю, збереженню та розвитку індивідуальних здібностей студентів, належного кожній людині унікального сполучення особистих якостей;
- формуванню у студентів пізнавальних можливостей, прагнення до самоудосконалення;
- забезпеченню комплексності вивчення явищ дійсності, безперервності взаємозв'язку між гуманітарними, технічними науками та мистецтвом;
- постійному динамічному оновленню змісту, форм та методів навчальних процесів.

Успішне досягнення педагогічних цілей використання ІІТ можливе в умовах функціонування інформаційно-навчального середовища, під яким слід розуміти сукупність умов, які сприяють виникненню й розвитку процесів інформаційно-навчальної взаємодії між учнем, викладачем і засобами ІІТ, а також формуванню пізнавальної активності учня, при умові наповнення компонентів середовища предметним змістом певного навчального курсу.

Отже, інноваційні технології позитивно впливають на процес навчання і виховання насамперед тому, що змінюють схему передачі знань і методи навчання. Водночас впровадження таких технологій у систему освіти в умовах становлення інформаційного суспільства ґрунтується на застосуванні комп'ютерів і телекомунікацій, спеціального устаткування, програмних і апаратних засобів, систем обробки інформації тощо.

Хоча сучасні освітні технології й узаasadничені трьома основними чинниками технічного ґатунку – комп'ютерною технікою, інформаційними мережами і мультимедійними засобами, – однак спрямовані вони на людину і покликані сприяти її розвитку. Комп'ютерна техніка допомагає індивідуалізувати навчання, налагодити зворотний зв'язок з тим, хто навчається, звільнити суб'єктів навчального процесу від рутинної роботи. Завдяки людині така техніка в процесі її використання набуває особливого змісту. Щодо цього у практичній педагогіці навіть склалися не тільки такі пріоритетні напрями аналізу застосування комп'ютера, як вивчення основ інформатики й обчислювальної техніки чи керування освітніми установами і навіть регіональними освітніми системами. Особлива увага нині стала приділятися і впровадженню інформаційних технологій в освітній процес, розгортанню системи освіти на підставі використання найсучасніших інформаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Національна доктрина розвитку освіти : Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 16. С. 11.
2. Бідоленко Л. Духовний розвиток особистості в освітньому інноваційному просторі. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2002. № 4. С. 12–16.
3. Вакарчук І. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : Тези доповіді Міністра освіти і науки України Івана Вакарчука. *Освіта*. 2009. 24 червня – 1 липня. С. 3.
4. Ващенко Л. Пріоритетні напрями реалізації завдань інноваційної політики столичної освіти. *Початкова школа*. 2002. № 11. С. 4–8.
5. Дюндін В. Регіональні проблеми інноваційного розвитку освітніх установ. *Економіст*. 2006. № 8. С. 74–77
6. Євтух М. Б., Волощук І. С. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства. *Педагогіка і психологія*. 2008. № 1. С. 70–74.
7. Кремень В. Інноваційність і освіта. *Позакласний час*. 2009. № 11–12. С. 36–38.
8. Кремень В. Модернізація системи освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави. *Освіта України*. 2003. № 34. С. 2.

9. Ніколаєнко С. Управління якістю і доступністю освіти – запорука інноваційного розвитку України. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2007. № 6. С. 27–31.

10. Олійник А. Поняття й реальність процесу інноваційного розвитку освіти в Україні в контексті Болонських декларацій. *Вища освіта України*. 2007. № 1. С. 42–49.

11. Олійник А. Філософія інноваційного розвитку освіти: економічний контекст. *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. Альманах*. Київ, 2006. Вип. 18. С. 207–213.

12. Остапчук О. Інноваційний розвиток педагогічних систем в умовах модернізації освіти. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2003. № 5–6. С. 153–161.

13. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності : Наказ Міністерства освіти і науки України від 7.11.2000 р. № 522. *Освіта України*. 2001. 7 лютого. С. 17–18.

14. Порох Л. Шляхи інноваційних перетворень у закладах освіти. *Рідна школа*. 2001. № 7. С. 10–13.

15. Сидорова О. В. Оновлення змісту й форм методичної роботи в інноваційному просторі освітнього округу. *Управління школою*. 2008. № 29. С. 24–31.

Кульбачний С. В.,

канд. екон. наук,
доцент кафедри економічної теорії,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

Руженський М. М.,

канд. екон. наук,
доцент кафедри транспортного
будівництва та управління майном,
Національний транспортний
університет, м. Київ

УДК 371.3

ВИКОРИСТАННЯ АНІМАЦІЙНИХ ЕФЕКТІВ У ПІДГОТОВЦІ ІЛЮСТРАТИВНИХ МАТЕРІАЛІВ ДО ЛЕКЦІЙ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІННОВАЦІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Інформаційні технології стрімко змінюють наше повсякденне життя, роблячи його динамічнішим та насиченішим [1, с. 15]. Не є винятком і освітній процес. Сучасні викладачі дедалі частіше звертаються до мультимедійних засобів під час лекцій, готуючи візуально насичені та привабливі матеріали. Однак, для того щоб зробити навчання ще ефективнішим та захоплюючим, необхідно активно використовувати анімаційні ефекти у презентаціях [2].

Наприклад, демонстрація складних наукових концепцій або процесів за допомогою анімації дозволяє студентам краще зрозуміти матеріал. Уявімо лекцію з біології, де показується процес поділу клітини. Використання анімації дозволяє не лише побачити, як відбувається цей процес, а й розглянути його деталі у динаміці, що значно полегшує засвоєння інформації.

Подібний підхід також сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу. Наприклад, на лекціях з історії можна використовувати анімації, що відтворюють хронологію подій або карти, які показують зміну територій. Це не лише робить лекції цікавішими, а й допомагає студентам краще засвоїти матеріал завдяки візуалізації [3].

Таким чином, інтеграція анімаційних ефектів у підготовку презентаційних матеріалів значною мірою підвищує якість навчального процесу. Це є важливим кроком у реалізації стратегії інноваційного розвитку університету, спрямованої на підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних орієнтуватися у сучасному інформаційному просторі та використовувати його можливості на повну.

Практика показує, що багато викладачів стикаються з ситуаціями, коли студенти при відтворенні ілюстрацій у своїх конспектах починають з другорядних елементів, таких як пунктирні лінії, не розуміючи логіки побудови рисунку та суті процесу, який він ілюструє. Це часто трапляється при роботі з готовими зображеннями у навчальних книжках або на слайдах. Студенти не завжди знають, з чого починати відтворення ілюстрації, що призводить до спотворення їхнього розуміння структури матеріалу. У результаті, робота викладача стає формальною, адже студенти не засвоюють основну ідею ілюстрації.

Зовсім іншою є ситуація, коли лектор біля дошки послідовно наводить окремі графіки, діаграми, демонструючи логіку певного процесу, наприклад, протікання його у часі. Проте часи крейди і маркера у руці викладача поступово відтісняються у початковому процесі практикою застосування мультимедійного обладнання. Це, безумовно, сприяє можливості більш раціонально розподіляти у часі зусилля викладача, полегшувати його працю, але одночасно вимагає і більш ретельної, кропіткої роботи по підготовці потрібних презентаційних матеріалів. У зв'язку з цим існує небезпека обмежитися статичними зображеннями графіків, схем. При цьому частково втрачається сенс "живого супроводу" викладачем матеріалу лекції.

Відповідність підготовленого ілюстративного матеріалу певним критеріям якості, наявність у ньому елементів анімації мають слугувати мірилом майстерності викладача, одним із критеріїв матеріального заохочення.

Необхідні можливості для покращення супроводжувальних ілюстрацій шляхом застосування анімаційних ефектів містяться у достатній кількості всередині доступного програмного забезпечення (Microsoft Power Point). У арсеналі таких засобів є не тільки традиційні прийоми представлення на слайді потрібного чергування пунктів, які відтворюють певну послідовність або

допомагають упорядкувати, структурувати матеріал. Слід активно використовувати й інші ефекти руху під час показу діаграм і графіків, що демонструвало б: а) сам процес їх побудови та б) можливі зрушення, зміни на рисунку [3]. Причому у першому випадку ми лише дублюємо процес побудови ілюстрації, а у другому – маємо унікальну можливість позбутися певних незручностей, пов'язаних, наприклад, з необхідністю прибирання з рисунку частини елементів, які нагромаджуються та починають заважати у подальшому.

Можливості підготовки сучасної презентації дозволяють елементам ілюстрацій -"ожити" : зрушуватись, повертатись, зникати, змінювати розмір, колір для акцентування уваги тощо. У будь-якому випадку при такому представленні матеріал стає більш привабливим, активізується його сприйняття і, як наслідок, він краще запам'ятовується, доповнюючись відповідними асоціаціями. Не в останню чергу цим завдячуємо анімаційним ефектам.

Список використаних джерел

1. Інформаційні технології в освіті : монографія / Б. П. Бочаров, М. Ю. Воеводіна ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – 197 с.
2. Рудик Ю.І. Ефекти анімації, рух об'єктів в презентаціях. Матеріали до уроків. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-efekti-animaci-ruh-ob-ektiv-v-prezentacijah-282805.html>.
3. Нелюбов В. О., Куруца О. С. Презентація навчальних матеріалів. Анімація об'єктів на слайдах: електронний ресурс. Ужгород: ДВНЗ "УжНУ", 2020. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/26923>.

Новгородська Ю. Г.,
канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки,
початкової освіти, психології та менеджменту,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

УДК 378.147

ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

В умовах реформаційних процесів, які відбуваються сьогодні в Україні сьогодні, модернізація освіти набуває надзвичайної важливості, оскільки посилюється увага до проблеми розвитку управлінських навичок керівників закладів освіти. Просте функціонування освітніх установ вже недостатнє для їх

успішного існування на ринку освітніх послуг. Сучасні вимоги суспільства потребують від закладів освіти постійного розвитку, який досягається завдяки впровадженню нововведень. Педагоги, які прагнуть до особистісного професійного розвитку, мають постійно удосконалювати свою інноваційну компетентність як необхідну складову професійної компетентності.

Підготовка майбутніх фахівців до інноваційної діяльності є актуальною темою, яка привертає увагу сучасних соціально-психологічних досліджень. Протягом останнього десятиліття поняття "інноваційна компетентність" стало об'єктом інтенсивного вивчення багатьма дослідниками, викладачами та адміністративним персоналом закладів освіти через різноманітні політичні, культурні та освітні контексти.

Все частіше предметом дослідження науковців стає інноваційна компетентність спеціалістів різних фахових сфер (Н. Алексеєнко, О. Євдокімова, А. Постряков та ін.). Активізували свої нароби щодо формування інноваційної компетентності педагога І. Гавриш, І. Дичківська, В. Докучаєва, О. Ігнатович, Н. Клокар, Є. Макагон, Л. Петриненко, О. Подимова, В. Позднякова, О. Шафран, Г. Хмельницький, А. Хуторський та ін.

Незважаючи на те, що існує значна кількість друкованих робіт щодо підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності, поняття "інноваційна компетентність" у структурному та змістовному плані не розроблено належним чином. Виходячи з цього, мета нашого дослідження полягає в аналізі змісту та структури інноваційної компетентності сучасних педагогів закладів освіти.

На сьогоднішній день поняття "інноваційна компетентність" не лише має різноманітне тлумачення серед дослідників, але також у деяких випадках замінюється аналогічними або схожими за значенням термінами. Зокрема, О. Євдокімова та Н. Алексеєнко [2] вважають інноваційну компетентність фахівця "обов'язковою компетенцією, без наявності якої унеможлиблюється ефективно виконання професійної діяльності особистістю, оскільки потребує від неї готовності до змін у зв'язку з постійними нововведеннями та модернізаціями, що відбуваються в суспільстві".

І. Коренева та О. Кириєнко інноваційну компетентність майбутнього вчителя біології пропонують розглядати як "необхідний складник професійної компетентності педагога, що об'єднує знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, що визначають здатність успішно розв'язувати професійні завдання шкільної біологічної освіти на основі застосування наукових методів пізнання та інновацій" [3, с. 377].

Заслуговує на увагу визначення Л. Штефан, яка трактує інноваційну компетентність педагогів як "інтегративне утворення, яке визначає їхню здатність

якісно розв'язувати завдання педагогічної діяльності на базі педагогічної інноватики через синтез необхідних знань, умінь, досвіду діяльності за умови сформованості відповідних професійних якостей" [6].

На думку О. Цюняк, інноваційна компетентність – це "інтегральна характеристика, яка включає здатність до розробки, освоєння та втілення інновацій у практику професійної діяльності, що ґрунтуються на відповідних знаннях та вміннях фахівця, через сформованість необхідних якостей, здібностей та досвіду" [5].

Слушною є думка С. Завгороднього, який вважає, що інноваційна компетентність – це "інтеграційне особисте утворення, що сприяє особистісно-професійному розвитку фахівця, дозволяє успішно освоювати і застосовувати педагогічні інновації, творчо перетворювати і генерувати нововведення в контексті колективної інноваційної педагогічної діяльності" [1, с. 35].

Узагальнюючи визначення науковців, під інноваційною компетентністю керівника закладу освіти будемо розуміти здатність керівника до розроблення, освоєння та втілення інновацій у практику діяльності закладів освіти, що ґрунтується на відповідних знаннях та вміннях, сформованості особистісних якостей та наявності управлінського досвіду.

З метою формування цілісного уявлення про зміст і технології процесу формування і розвитку інноваційної компетентності педагога, а також для розуміння того, як і за яких умов забезпечується її становлення, розглянемо структуру означеного феномену.

Виходячи з визначення інноваційної компетентності педагога, В. Тюріна та І. Демченко [4] презентують її структуру як сукупність взаємозумовлених та взаємодоповнюючих компонентів, а саме: проєктивного, когнітивного, креативного, технологічного та регулятивного.

Проєктивний компонент виявляється в здатності педагога передбачати етапи, чинники, результати та перспективи розвитку учнів на інноваційному рівні. Даний компонент включає особливості оновлення навчання; вибір оригінальних комбінацій, в тому числі й нетрадиційних, засобів навчання; прогнозування позитивних і негативних аспектів освітнього процесу. Базовими його складовими є: вміння моделювати нові програми активізації та розвитку здібностей учнів, вміння передбачати нові параметри впливу та взаємодії з учасниками освітнього процесу.

Когнітивний компонент включає пізнавальні аспекти інноваційної діяльності педагога, тим самим забезпечуючи її; охоплює сукупність науково-практичних знань про зміст й особливості педагогічної інновації. Стан сформованості когнітивного компонента визначається наступними показниками: наявність знань про методологічні, теоретичні основи педагогічної інноватики, умінь та навичок щодо володіння системою нестандартних інтелектуальних операцій.

Креативний компонент виявляється у здатності педагога сприймати й організувати освітній процес нестандартно, інноваційно; передбачає оригінальність сприймання, творчі перетворення. Даний компонент характеризується такими показниками, як: здатність до генерування різноманітних рішень, чутливість до проблем. Що виникають у педагогічній діяльності.

Технологічний компонент відображає здатність педагога будувати алгоритм інноваційної діяльності, моделювати та впроваджувати як традиційні, так новаторські методи, прийоми та креативно їх перетворювати. До числа провідних показників даного компонента відносяться вміння поєднувати й продуктивно використовувати традиційні та нетрадиційні способи організації освітнього процесу, вміння планувати, організувати проводити педагогічний експеримент.

Регулятивний компонент характеризується здатністю педагога до здійснення контролю, організації та коригування процесу інноваційної діяльності, регулювання своїх емоцій та почуттів. Основна мета даного компонента полягає у відстеженні ефективності та результативності освітнього процесу, а стан його сформованості визначається вміннями керувати інноваційними процесами та самоорганізовуватись.

С. Завгородній виокремлює чотири складові в структурі інноваційної компетентності керівників закладів загальної середньої освіти.

Перший – аксіологічно-мотиваційний – описує орієнтацію керівника навчального закладу на впровадження педагогічних новацій, зацікавленість у теоретичних аспектах, наукових дослідженнях і практичних заходах у галузі інновацій, а також бажання до професійного зростання у сфері педагогічної інновації.

Другий – теоретико-змістовий – виявляється у глибокому розумінні педагогічної інноватики, майстерності у використанні теоретичних, практичних та методичних знань, а також основних понять і закономірностей у сфері інноваційної діяльності.

Третій – процесуально-діяльнісний – охоплює такі вміння як діагностування, проектування, вміння вести комунікацію та організаційні навички, необхідні для успішної реалізації інноваційної діяльності у закладі освіти.

Четвертий – дослідницько-рефлексивний компонент – забезпечує саморегуляцію інноваційної діяльності та полягає в умінні аналізувати й оцінювати педагогічні нововведення, розуміти причини успіхів та невдач, а також в уникненні неефективних підходів до роботи [1].

Узагальнюючи напрацювання вітчизняних науковців, представимо структуру інноваційної компетентності педагога як 4-х компонентну модель: аксіологічно-мотиваційний, теоретико-змістовий, процесуально-діяльнісний та дослідницько-рефлексивний компоненти.

Аксіологічно-мотиваційний компонент визначається спрямованістю педагога на оволодіння та впровадження педагогічних інновацій, бажанням а професійно зростати в сфері інноваційної діяльності шляхом підвищення освітнього рівня у галузі педагогічного інноватики. Даний компонент проявляється у стійкому інтересі фахівця до використання інновацій професійній діяльності, проведення наукових досліджень у цій сфері. Мотиваційна складова інноваційної компетентності визначається ставленням педагога до процесу впровадження інновацій та усвідомленням необхідності даного процесу.

Теоретико-змістовий компонент визначається інформаційною обізнаністю педагогів щодо особливостей інноваційної діяльності і виявляється в широкому спектрі та глибині знань з педагогічної інноватики, набутті теоретичних, практичних і методичних знань, оволодінні основними поняттями, категоріями і закономірностями в сфері інноваційної діяльності. Зміст даного компоненту включає різні рівні знань щодо історичних витоків педагогічної інноватики; специфіки інноваційних педагогічних технологій, методів і прийомів інноваційної діяльності; принципів і способів використання інновацій в освітньому процесі.

Процесуально-діяльнісний компонент характеризується уміннями та навичками щодо здійснення інноваційної діяльності, проектувати знання в сферу практичного застосування.

Дослідницько-рефлексивний компонент інноваційної компетентності відповідає за саморегуляцію інноваційної діяльності і передбачає готовність педагогів до аналізу й оцінки нововведень, усвідомлення чинників, які забезпечують успіх в даному процесі, виявлення труднощів, неефективних способів діяльності.

Отже, усі структурні компоненти інноваційної компетентності педагога глибоко переплетені та взаємодіють один з одним.

Список використаних джерел

1. Завгородній С.П. Розвиток у керівників загальноосвітніх навчальних закладів інноваційної компетентності у системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. педаг. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Вінниця, 2017. 21 с. URL: https://vspu.edu.ua/science/dis/des_17_1.pdf (дата звернення: 24.04.2020).
2. Євдокімова О.О., Алексєєнко Н.В. Інноваційна компетентність як професійно важлива риса сучасного фахівця. Право і Безпека. 2017. №2. С. 146-152. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2445> (дата надходження 23.05.2017).
3. Коренева І.М., Кириєнко О.О. Аналіз сучасних підходів до визначення інноваційної компетентності педагога. "Перспективи та інновації науки" (Серія "Педагогіка". 2022. № 2(7). С. 369-380.

4. Тюріна В. О., Данченко І. О. Структура інноваційної компетентності викладача закладу вищої освіти. *Impatto dell'innovazione sulla scienza: aspetti fondamentali e applicati*. 2020. Tomo 2. 26 iugno. Verona, Italia. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/3739/3668>.

5. Цюняк О.П. Формування інноваційної компетентності майбутніх магістрів початкової освіти у закладах вищої освіти. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/3899/1/Формування%20інноваційної%20компетентності.pdf>.

6. Штефан Л.В Інноваційна компетентність сучасного педагога. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 24. Т. 2. 2020, С.170-173. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/24/part_2/36.pdf.

Олійник О. І.,

УДК 330.332:378.147

канд. пед. наук, директор КЗ "Покровський педагогічний фаховий коледж", м. Покровськ

Нємцева Н. С.,

канд. пед. наук, доцент, заступник директора з навчальної роботи КЗ "Покровський педагогічний фаховий коледж", м. Покровськ

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ У ФАХОВІЙ ПЕРЕДВИЦІЙ ОСВІТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Метою будь-якої освітньої системи визначено навчання, виховання і розвиток особистості, а їх показником – позитивний результат, який сьогодні в професійній освіті розглядається через якісну підготовку фахівця. Система фахової передвищої освіти не є винятком, а інновації є невід’ємною її складовою. Інтеграція новітніх освітніх технологій стала необхідністю, оскільки традиційні методи навчання не завжди здатні повною мірою задовольнити вимоги сучасного інформаційного суспільства, адже:

1) сучасне суспільство потребує висококваліфікованих фахівців, здатних швидко адаптуватися до змін і вирішувати комплексні проблеми, а технології дозволяють створювати індивідуалізовані навчальні плани, що відповідають потребам кожного студента, забезпечуючи таким чином більш ефективне навчання;

2) новітні технології відкривають доступ до величезного обсягу знань і ресурсів: онлайн-курси, вебінари, цифрові бібліотеки та інші інструменти дозволяють студентам навчатися у провідних світових експертів, незалежно від їхнього місцезнаходження;

3) традиційні методи навчання – у порівнянні з новітніми технологіями – уже не спроможні так активно залучати студентів до освітнього процесу: віртуальна та доповнена реальність, інтерактивні симуляції та гейміфікація, сприяють більш активному їх залученню, що підвищує ефективність засвоєння матеріалу;

4) упровадження інноваційних методик в освітній процес дозволяє студентам здобувати навички роботи з сучасними інструментами та програмним забезпеченням, що є важливим для їхньої майбутньої професійної діяльності тощо.

Інноваційні підходи потребують постійної діагностики досягнень та пошуку ефективних методів і форм діяльності майбутнього фахівця. Для досягнення високого професійного рівня і якості випускників коледжів інновації мають активно впроваджуватися на різних етапах їх підготовки, зокрема і в змісті освіти, технологіях, організації та системі управління.

Численні дослідження переконують, що використання новітніх освітніх технологій може значно підвищити якість освіти, сприяючи створенню гнучкої, адаптивної та інноваційної системи освіти, яка відповідає вимогам часу й потребам суспільства. Крім того, розвиток інноваційних освітніх технологій сприяє й створенню більш ефективних, індивідуалізованих та інтерактивних навчальних методик, що відповідають потребам сучасного інформаційного суспільства [1]. Серед найбільш уживаних і ефективних методик, що активно упроваджуються в освітній процес коледжів, виокремлюються наступні.

Таблиця 1

Методики, що активно упроваджуються в освітній процес коледжів

Назва	Можливості	Вплив
Віртуальна та доповнена реальність (VR/AR)	VR дозволяє створювати повністю віртуальні середовища, де студенти можуть взаємодіяти з навчальним матеріалом у тривимірному просторі (віртуальні лабораторії, використання яких дозволяє студентам проводити експерименти та дослідження в онлайн-середовищі, що особливо корисно для дисциплін, які потребують практичних занять; використання платформ як Labster для проведення віртуальних лабораторних робіт); AR накладає цифрові елементи на реальний світ, що дозволяє візуалізувати складні концепції і взаємодіяти з ними	Підвищення залученості студентів, покращення розуміння й запам'ятовування матеріалу, розвиток критичного мислення й просторового сприйняття
Адаптивні навчальні системи	Адаптивні системи навчання підлаштовують навчальні матеріали та завдання під індивідуальні потреби і рівень знань студентів. Використовують алгоритми штучного інтелекту для аналізу прогресу студентів і адаптації навчальних завдань відповідно до їхніх потреб та рівня знань. Платформи Knewton або DreamBox Learning, які використовують алгоритми для адаптації контенту.	Індивідуалізація освітнього процесу, підвищення мотивації, поліпшення результатів навчання завдяки персоналізованому підходу

Гейміфікація	Гейміфікація навчального процесу через використання елементів гри здатна підвищити мотивацію студентів та їх зацікавленість у навчанні. Використання платформ Classcraft для створення навчальних квестів та завдань. Використання ігрових елементів у навчанні, таких як бали, рівні, нагороди та змагання	Підвищення мотивації, створення позитивного настрою до навчання, розвиток навичок співпраці та конкуренції
Онлайн-платформи та дистанційне навчання	Інтерактивні платформи дозволяють створювати динамічні навчальні середовища, які заохочують активну участь студентів. Вони можуть включати вікторини, інтерактивні вправи, симуляції та гейміфікацію. Використання таких платформ як Kahoot! або Quizlet для проведення інтерактивних занять і перевірки знань. Платформи Coursera, edX, Khan Academy пропонують доступ до курсів від провідних університетів та експертів.	Доступність освіти незалежно від географічного положення, можливість навчатися у власному темпі, розширення доступу до різних освітніх ресурсів
Хмарні технології	Використання хмарних сервісів (Google Classroom) для зберігання та обміну навчальними матеріалами, співпраці в реальному часі та проведення віртуальних класів	Забезпечують доступ до навчальних матеріалів з будь-якого пристрою, що сприяє безперервності освітнього процесу, підвищенню ефективності співпраці
Мобільне навчання	Використання мобільних додатків (Duolingo для вивчення іноземних мов або Coursera для проходження онлайн-курсів) і пристроїв (смартфони, планшети) для доступу до навчальних матеріалів, проходження тестів та участі в навчальних активностях	Гнучкість навчання, можливість навчатися на ходу, доступ до навчальних ресурсів у будь-який час
Онлайн-бібліотеки та бази даних	Використання ресурсів Google Scholar, JSTOR, Project MUSE для наукових досліджень.	Забезпечують доступ до великої кількості інформаційних ресурсів, що сприяє самостійній роботі студентів
Соціальне навчання	Використання соціальних мереж та онлайн-спільнот для обговорення навчальних матеріалів, обміну досвідом та співпраці	Групи у Facebook, форуми, платформи для спільної роботи (Slack або Microsoft Teams)
Перевернуте навчання (Flipped Classroom)	Студенти спочатку вивчають новий матеріал самостійно через відеолекції або інші ресурси, а потім обговорюють його і застосовують знання на практичних заняттях під керівництвом викладача	Відеоуроки, які студенти переглядають вдома, і практичні заняття в аудиторії для обговорення і вирішення проблем
Проектне навчання (Project-Based Learning)	Студенти працюють над реальними проектами, які дозволяють їм застосовувати теоретичні знання на практиці	Спільна розробка проектів, досліджень, бізнес-планів
Інтерактивні навчальні матеріали	Використання мультимедійних ресурсів, таких як інтерактивні відео, симуляції, віртуальні лабораторії та ігри, для покращення засвоєння матеріалу	Інтерактивні підручники, платформи з симуляціями наукових експериментів

Звичайно, застосування інноваційних методик і онлайн-ресурсів має як значні переваги, так і певні недоліки: відкриваючи нові можливості для доступу до знань і підвищення кваліфікації, вони водночас вимагають від студентів і викладачів високої самодисципліни та доступу до якісного інтернету, оволодіння новими навичками роботи для максимально ефективного використання їх потенціалу [2].

Тому усе це вимагає комплексного підходу, що включає технічне забезпечення, підготовку викладачів, забезпечення безпеки даних та інтеграцію сучасних технологій в освітній процес тощо. Відповідно необхідно зосередити зусилля на розвитку інфраструктури, проведенні тренінгів для викладачів та створенні умов для рівного доступу до освітніх ресурсів для всіх студентів, що дозволить створити більш ефективну та адаптивну систему освіти, яка відповідатиме вимогам сучасного суспільства і забезпечить підготовку кваліфікованих фахівців.

Список використаних джерел

1. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 06.06.2019 р. №2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>.
2. Вакуленко В.М. Види інновацій в освіті та їх класифікація. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_4_4.

Podoliak, M.,
PhD in Education, Assistant
Professor, Department of the
Ukrainian and Foreign Languages,
Stepan Gzhytskyi National University
of Veterinary Medicine and
Biotechnologies, Lviv

УДК 811.93:372.461:81'243

MASSIVE OPEN ONLINE COURSES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

MOOCs are open online courses created by teachers from different countries of the world, on a personal or university initiative, which enable anyone to study in the chosen specialty or field of science. Upon successful completion of the course, students are awarded a diploma. Online courses are video explanations combined with printed study materials, tests, and assignments. The teacher in such courses is physically present only for answers on forums and evaluation of written tasks.

There are many different platforms that provide such courses; among them, we highlight the most popular: Coursera, EdX, Khan Academy, and Udacity. In 2014, Ukraine created its platform of open online courses called Prometheus. As of 2023, over 2.3 million people have taken Prometheus courses in Ukraine, of which there are more than 300 on the platform, among which 1.3 million have received a certificate of completion.

W. Bing considers MOOCs a combination of learning, practical experience, exercises, questions, explanations, and discussions [1, p. 20]. C. Manning, B. Morison, and T. McIlroy explain MOOCs as a form of distance learning combined with student support and interaction between students. They are designed to create learning communities with shared interests and concerns [9, p. 295]. Instead, our explanation of the concept of MOOCs is as follows: open online courses created by teachers from different countries on a personal or university initiative, enabling anyone to study in the chosen specialty or field of science. Upon successful completion of the course, students are awarded a diploma. Online courses are video explanations combined with printed study materials, tests, and assignments. The teacher in such courses is physically present only for answers on forums and evaluation of written tasks.

According to Lin Chin-Hsi & Zhang Yining, the main components of MOOCs are massiveness, openness, and online format [7, p. 50]. That is, the components come from the interpretation of the abbreviation. In addition, massive open online courses are divided into cMOOC and xMOOC. cMOOC encourages students to manage learning resources independently and create their learning materials in a connected and non-linear way. Students are asked to develop and contribute explanations and learning materials to the platform. Later, the instructor or teacher gathers and distributes them among the group mates. In short, they are discursive communities where members create knowledge collectively [7, p. 51].

We see the main advantage of MOOCs in the opportunity to study relatively inexpensively from the world's leading teachers at a convenient place and time.

Most researchers emphasize that video files should be closely interconnected and complement other educational materials. M. Castrillo notes that video files should be interactive and force students to apply the practical knowledge gained from the video [2, p. 75]. Our suggestion for this is to use particular websites that turn videos into interactive learning material. Therefore, using such websites as H5P [4], Edpuzzle [3], and PlayPosit [10], you can edit video materials, add various tasks to videos, etc. These free online programs provide access to different video editing and processing features. Yes, using them, you can integrate questions that will appear during the video or insert a specific text, picture, or link that will occur while watching the video. For example, a student watches an explanation of the grammar topic Present Simple; when explaining a specific case of using this tense (for instance, in regular situations in the present tense), specific test practical tasks will appear in the video to choose the correct option (it will apply to a regular situation). The video will not continue until the student decides the proper choice. In this way, we can integrate the theoretical explanation of the material with practical exercises.

A foreign language teacher can use his online foreign language courses and courses posted on other platforms by other teachers. As noted by K. Manning, B. Morison, and T. McIlroy, they will be an additional option for students' self-study [9, p. 306]. Especially if such courses study a particular aspect of the language or improve a specific speech activity. Therefore, for example, students can choose, on the recommendation of the teacher: for example, for graduate students, the course Academic Writing (Academic writing) or English for presentations (English for presentations) is necessary; for economics students – English for marketing or Business English; courses aimed at improving the level of mastery of certain speech activities – Writing Letters, English for oral presentations, Making good speech, Listening English B2 level etc.

A foreign language teacher may also recommend that students take a course in a foreign language in their major. However, this is only possible for students with an advanced level of English. For example, we recommended Harvard Business School courses posted on Coursera to students majoring in economics. We observe similar proposals in the research of K. Manning, B. Morison, and T. McIlroy. Scientists note that open online courses helped Japanese students improve their knowledge of a foreign language and prepare for the conditions of study at US universities [9, p. 300].

The use of mass open online courses provides the teacher with the opportunity to additionally assess students' competencies, especially in foreign languages. In our teaching activities, we added additional points to the semester evaluation for taking open online foreign language courses. However, students can also receive additional ECTS credits if they complete their chosen course successfully.

An essential aspect of working with MOOCs is continuous improvement by teachers in their online courses and professional improvement. In this context, it is harmoniously combined with lifelong learning. We mean the skilled improvement of foreign language teachers using the International Vocational Training Institute. Thus, Viswanathan Rewathi recommends that teachers take massive open online courses to improve their competence [11, p. 38]. A. Moreno and J. Traxler point out that it is advantageous for teachers to take mass open online courses not only to improve their professional skills but also to feel themselves in the role of students and to adapt their teaching skills to the needs and interests of students [5, p. 81].

M. King et al., studying the professional improvement of teachers, singles out four advantages of such training: access to quality educational resources, learning new and valuable things from other teachers, encouraging reflective learning, and motivating teachers with new and functional materials and methods. However, the researcher notes that there were also specific difficulties during the training of teachers at the International Vocational Training Institute, among which he singles out access to the Internet, lack of time, and problems in the course structure [6].

Massive open online courses can be used to assess students' knowledge. We encourage students to take such courses in the work programs of foreign language subjects and during classes. The student received additional semester control points by presenting a certificate of successful course completion. At the same time, massive open online courses can also be created by the teacher himself. Of course, making such courses requires a lot of effort, skills, and time, but they can be harmoniously integrated into the educational process. We do not mean courses posted on well-known online platforms but in learning management systems. That is an online course created using the entire learning management system functionality combined with YouTube video materials.

References

1. Bing Wang. The College English Teaching Reform Based on MOOC. *English Language Teaching*. 2017. №10. Pp. 19-22. DOI: <http://10.5539/elt.v10n2p19>.
2. Castrillo Maria Dolores. *Language Teaching in MOOCs: the Integral Role of the Instructor*, 2014. Pp. 67-90. DOI: <http://10.2478/9783110420067.5>.
3. Edpuzzle. URL: <https://edpuzzle.com/> (дата звернення: 25.05.2024).
4. H5P. URL: <https://h5p.org/> (дата звернення: 25.05.2024).
5. Ibáñez Moreno Ana & Traxler John. MALL-based MOOCs for language teachers: Challenges and opportunities. *Porta Linguarum*. Monograph. 2016. 73-85. DOI: <http://10.30827/Digibug.54090>.
6. King Monty, Luan Bernadete & Lopes Esperança. Experiences of Timorese language teachers in a blended Massive Open Online Course (MOOC) for Continuing Professional Development (CPD). *Open Praxis*. 2018. №10. Pp. 279-287. DOI: <http://10.5944/openpraxis.10.3.840>.
7. Lin Chin-Hsi & Zhang Yining. MOOCs and Chinese Language Education. *Journal of Technology and Chinese Language Teaching*. 2014. №5. Pp. 49-65.
8. Maria Perifanou, Anastasios Economides. MOOCs for foreign language learning: an effort to explore and evaluate the first practices. *Proceedings of INTED2014 Conference 10th-12th March 2014, Valencia, Spain*. Pp 3561-3570.
9. Mcilroy Tara, Morrison Brian & Manning Craig. *MOOCs in Language Education and Professional Teacher Development: Possibilities and Potential*. 2014. Vol. 5 No3. Pp. 294-308. DOI: <http://10.37237/050308>.
10. PlayPosit. URL: <https://go.playposit.com/> (дата звернення: 25.05.2024).
11. Viswanathan Rewathi. Teaching and Learning through MOOC. *Frontiers of Language and Teaching*. 2012. Vol. 3. Pp. 32-40.

Sabadosh, Y. G.,

PhD, Senior Lecturer of the
Department of Foreign Languages,
Faculty of Construction, Civil, and
Environmental Engineering,
Vinnytsia National Technical
University, Vinnytsia

Katerynychuk, V. S.,

student of higher education,
Faculty of Intellectual Informational
Technologies and Automation,
Vinnytsia National Technical
University, Vinnytsia

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS

Introduction. In recent years, the integration of artificial intelligence (AI) into educational settings has gained significant attention. These technologies offer new approaches for enhancing learning experiences across various domains, including language education. This paper explores the burgeoning field of AI applications in the context of English language learning. As the global demand for English proficiency continues to rise, educators seek innovative approaches to engage learners and facilitate language acquisition. AI presents a promising solution, offering intelligent and interactive tools that can personalize learning experiences, provide immediate feedback, and enhance learner engagement.

Initiating a comprehensive examination of the effectiveness of AI technologies in English language learning, this paper explores existing literature, evaluates current approaches, and analyzes the advantages and disadvantages of AI integration. It aims to offer valuable insights into the potential of AI technologies to address the challenges faced by language learners and educators in the digital age.

Relevance of using VR technologies in education. Over the past few years, artificial intelligence (AI) technologies have emerged as powerful tools with the potential to revolutionize various aspects of education. Their intelligent nature allows learners to engage with content in ways that traditional methods cannot replicate. Instances where AI proves to be an innovation in the learning process include:

1. **Interactive learning:** AI technologies enable learners to experience intelligent environments that adapt to their learning needs, enhancing learning outcomes. For

example, language learners can practice conversational skills with AI chatbots that simulate real-world interactions, improving their fluency and confidence.

2. Personalization and adaptive learning: AI can tailor learning experiences to individual students' needs, making education more personalized and effective. AI systems can analyze learners' performance data to adjust the difficulty level of tasks and provide customized feedback, helping students progress at their own pace.

3. Immediate feedback and assessment: AI technologies can provide real-time feedback on language exercises, helping learners understand their mistakes and correct them promptly. This continuous assessment supports learners in improving their language skills efficiently.

4. Engagement and motivation: The interactive nature of AI captivates learners' attention and fosters intrinsic motivation. By offering engaging and interactive experiences, AI can increase students' willingness to participate and deepen their understanding.

5. Accessibility and inclusivity: AI makes learning accessible to all students, regardless of location or abilities. Through AI-powered platforms, learners can collaborate, access resources, and participate in virtual classrooms globally.

Review of Existing Approaches to Using AI Technologies in English Language Learning. The integration of AI technologies into English language learning has been explored through various innovative approaches, each utilizing the intelligent capabilities of AI to enhance different aspects of language acquisition. The most common methods and applications of AI include:

1. AI-Powered Language Learning Apps: Applications like Duolingo and Babbel use AI to personalize lessons and provide instant feedback. These platforms leverage machine learning algorithms to adapt to the user's learning style and pace, making the learning process more efficient and enjoyable.

2. Intelligent Tutoring Systems: AI-driven tutoring systems like Knewton and Squirrel AI offer personalized tutoring by analyzing student data and delivering tailored content. These systems use natural language processing (NLP) to understand and respond to students' questions, providing a more interactive learning experience.

3. Chatbots and Virtual Assistants: AI chatbots like Replika and virtual assistants like Alexa and Google Assistant can be used to practice conversational English. These AI tools simulate real-life conversations, helping learners improve their speaking and listening skills in a low-pressure environment.

4. Automated Writing Evaluation: Tools like Grammarly and Write & Improve use AI to provide detailed feedback on writing assignments. These applications analyze grammar, punctuation, style, and coherence, helping learners enhance their writing skills.

5. Speech Recognition and Pronunciation Training: AI technologies like Speechace and ELSA Speak offer pronunciation training by analyzing learners' speech patterns and providing visual feedback. These tools help learners improve their pronunciation and fluency by offering targeted exercises and immediate corrections.

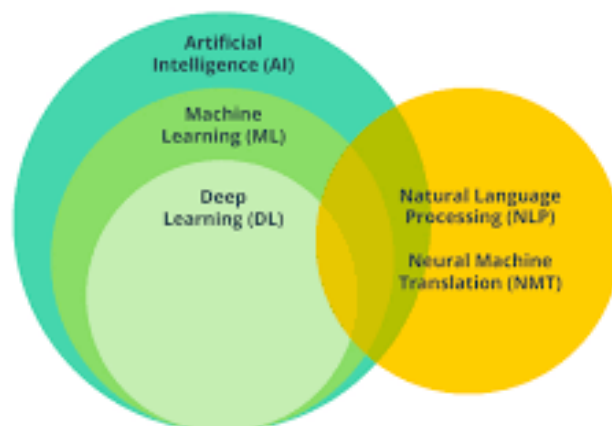

Fig. 1. Existing Approaches to Using AI Technologies in English Language Learning [2]

Advantages and Disadvantages of Using AI Technologies in English Language Learning. Recognizing the wide range of advantages and potential drawbacks is essential to understand the objective impact of AI on language education. However, while the advantages have been thoroughly explored in the previous paragraph, it is equally important to delve into the potential drawbacks to gain a comprehensive understanding of the implications of AI integration in language learning.

Disadvantages:

1. Costly implementation: The integration of AI technology in language learning can require significant investment in software, hardware, and training, posing financial barriers for educational institutions and learners with limited resources.

2. Privacy and security concerns: The use of AI in education involves the collection and analysis of large amounts of personal data, raising concerns about data privacy and security. Ensuring the protection of learners' data is critical.

3. Dependence on technology: Over-reliance on AI tools may lead to a reduction in traditional learning methods and face-to-face interaction, potentially impacting the development of interpersonal communication skills.

4. Technical limitations: AI systems can encounter technical issues such as software bugs or misinterpretation of user input, which may disrupt the learning process and affect the effectiveness of the learning activities.

Advantages:

1. Personalized learning experiences: AI can adapt to individual learning needs, providing customized lessons and feedback that enhance the learning process.

2. Immediate feedback and assessment: AI tools offer real-time feedback, helping learners quickly identify and correct mistakes.

3. Increased engagement and motivation: The interactive nature of AI captivates learners' attention and fosters intrinsic motivation.

4. Accessibility for diverse learners: AI makes learning accessible to students regardless of their location or abilities.

5. Enhanced language practice and fluency: AI-powered tools provide numerous opportunities for practicing language skills in realistic scenarios, improving overall language proficiency.

Table 1

Pros and cons of using artificial intelligence in English lessons

Advantages	Disadvantages
Personalized learning experiences	Costly implementation
Immediate feedback and assessment	Privacy and security concerns
Increased engagement and motivation	Dependence on technology
Accessibility for diverse learners	Technical limitations
Enhanced language practice and fluency	

Conclusion. In conclusion, the analysis conducted in this article underscores the transformative potential of AI technologies in English language learning. Through personalized learning experiences, real-time feedback, and interactive tools, AI has demonstrated its ability to enhance engagement, motivation, and language proficiency among learners. While challenges such as cost, privacy concerns, and technical limitations exist, the numerous benefits outweigh these drawbacks. As AI continues to evolve and become more accessible, it holds promise as a powerful tool for revolutionizing language education in the digital age. Further research and development in this field are warranted to fully harness the potential of AI in facilitating effective English language learning experiences.

References

1. Application of Virtual Reality in English Teaching / Z. Pan et al. *3rd World Symposium on Artificial Intelligence (WSAI)*. 2021. P. 64–71.
2. Cambridge. How can we use Virtual Reality to teach English? URL: <https://www.cambridge.org/elt/blog/2018/01/25/virtual-reality-teach-english> (last accessed: 01.06.2024).
3. Hoang D. T., Bui M. N., Tran B. T. Extending the classroom and textbook with VR applications. 2019.

4. Liu L. Realization of Virtual Teaching Platform For English Translation Based On VR Technology. *International Conference on Artificial Intelligence of Things and Crowdsensing (AloTCs)*. 2022.

5. Virtual Reality (VR) and Digital Storytelling (DS) Technology to Improve English Speaking Skills of Vocational Students / I. Dian Aprilyani Azir et al. *Jakarta International Conference on Multidisciplinary Studies towards Creative Industries (JICOMS)*. 2024. P. 295–305.

6. A Social Virtual Reality Mobile Application for Learning and Practicing English / G. A. Alwafi et al. *Int. J. Interact. Mob. Technol.* 2022. Vol. 16 (09). P. 55–75.

7. Santos Garduño H. A., Esparza Martínez M. I., Portuguez Castro M. Impact of Virtual Reality on Student Motivation in a High School Science Course. *Applied Sciences*. 2021. Vol. 11 (20).

Siedletska, D. M.,

student of the second
(master's) level of higher education,
Berdyansk State Pedagogical
University, Zaporizhzhia

Mytsyk, H. M.,

Candidate of Sciences in
Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
Applied Psychology and Speech Therapy,
Berdyansk State Pedagogical
University, Zaporizhzhia

УДК 37.02:376.37:004.9

THE ROLE OF GAMIFICATION IN WORK WITH CHILDREN WITH SPEECH-LANGUAGE DISORDERS

The widespread adoption of digital technologies has fundamentally transformed the educational sector. Today's children, who are digital natives, have distinct learning styles, attitudes, and expectations for education [5], which demand innovative educational approaches. Among these modern methodologies, gamification stands out as a significant trend not only in business and management and government communication but also in education [4; 5].

Gamification has many definitions. It has been defined as the use of game-based mechanics, aesthetics, and thinking to engage individuals, motivate action, foster

learning, and solve problems [4]. It has also been defined as using game elements and game design techniques in non-game contexts [14] or as specially created conditions through the use of game elements that immerse students in an unreal game world, yet all the created conditions are aimed at achieving real goals and tasks [13]. This concept is not entirely new. It has roots in traditional practices such as awarding "golden stars" to young children to boost motivation and engagement [5]. Typically, gamification incorporates elements like badges and leaderboards to enhance the appeal and enjoyment of non-gaming activities. This approach transforms learning activities into more dynamic, meaningful, and interactive experiences. It serves as a strategy that fosters pride and a sense of accomplishment among learners of all ages and is frequently utilized by educators to craft engaging and motivating learning environments [5].

Studies have shown that gamified education significantly enhances students' academic performance, thinking skills, and concept comprehension compared to traditional learning methods [1]. Additionally, there is supportive evidence indicating that gamification effectively boosts cognitive, motivational, and behavioral outcomes in learning [1]. By integrating game elements into educational practices, it aids not only in learning new information but also in retaining that information, which is a crucial goal of any educational strategy [10]. Gamification employs game design principles such as rule sets, reward systems, difficulty levels, points, and more. Different types of rewards, including surprise, random, and revolving rewards, can create varying levels of anticipation and increase learners' engagement.

Gamification also has benefits in working with children with speech-language disorders [2; 7; 11]. Learning grammatical forms, correcting or preventing agrammatism, and impaired sound pronunciation require specialized training and repeated reproduction to develop a speech dynamic stereotype [3], which is foundational for forming certain habits and skills necessary for the child's future correct speech. This process is complex and lengthy. Often, children lose motivation to perform tasks they have seen or heard repeatedly. The monotony and repetitiveness of such tasks can cause boredom and decrease interest, which significantly complicates the speech correction process. In this case, gamification can be a lifesaver. Including game elements such as points, medals, levels, and rewards can significantly enhance the motivation of individuals learning speech skills [2; 11], as they see visual indicators of their progress and feel joy from achievements.

Taking into account the fact that children spend most of their time in the family circle, not the last role in the consolidation of the necessary speech skills is played by their parents. However, children may not always perceive their parents as authorities in education in the same way they would teachers or speech-language pathologists.

Here, gamification plays a key role, simplifying the process of engaging children for parents. Game elements that stimulate children to activity and independent work help parents maintain the educational process without the need for constant supervision.

Particularly, rewards for achievements or their absence provide instant feedback, which is critically important for correcting and mastering new skills [13]. In speech therapy sessions, this allows users to quickly understand their mistakes and correct them, which contributes to better and more effective learning. Gamification allows the educational process to be adjusted according to individual needs and levels of children's abilities. Games can be adapted to provide more challenging tasks for faster learners or more supportive scenarios for those who need additional practice [13]. Among the advantages of using gamification, researchers also include the predominance of a positive tone, the ability to complicate game tasks and increase their number, facilitating the rapid development of gaming skills, and the presence of clear progress indicators [13, p. 441].

Although gamification has significant potential, it requires careful implementation. To effectively utilize gamification in speech therapy sessions for children with speech-language disorders, it is necessary to first carefully consider the algorithm for creating a game mechanism [8]. To achieve this, the following steps should be taken: define the goal and target audience, including the age group and current skill level of the participants; take into account the specific context of the game's introduction, such as the form of work (group or individual) and the mode of interaction (offline or online) with participants; consider factors that may reduce the effectiveness of gameplay, such as problems with concentration and motivation of players, lack of skills of participants in the educational process, lack of appropriate technical support, and temporary changes in emotional state (arousal, oppression, fear, anxiety); come up with tasks and rules for the game world that will increase the motivation of players, and ensure that their actions will lead to feedback, such as the accumulation of points, virtual rewards, changes in leaderboards, etc.; finally, select digital tools that will contribute to the implementation of gamification elements [8, p. 22].

A. M. Toda and colleagues outlined four main drawbacks of gamification in education: indifference, loss of performance, fostering undesirable behavior, and declining effects. Firstly, indifference occurs when gamification neither improves nor worsens learner outcomes. Secondly, loss of performance arises when gamification hinders rather than helps the learning process. Thirdly, undesirable behavior emerges from gamification having unintended impacts, often due to poor planning or execution [12]. Lastly, they indicate that the benefits of using gamification in teaching often diminish over time because the initial excitement, or novelty effect, wears off. Children become decreasingly interested in participating and eventually stop altogether [12].

In particular, it should be noted that games can be highly stimulating from visual, auditory, and interactive perspectives. For some children, especially those sensitive to sensory information, this can lead to overload. Such overload can distract children from educational goals and tasks, reducing the effectiveness of learning. Additionally, excessive use of gadgets can negatively affect a child's health. There is the risk of prolonged computer use in a static position, which can lead to visual impairment, blood circulation disorders, and congestion in the child [8, p. 24]. To prevent such consequences, time limits for computer use during speech therapy sessions should be established. The position of the preschooler's body when working at a computer should also be monitored by speech-language pathologists or parents [8, p. 24].

A low-speed internet connection and a lack of proper equipment can make it impossible to carry out high-quality gamification using digital games. Care should be taken to ensure access to the internet and minimum system requirements for technical equipment [8, p. 24]. While gamification can improve children's engagement, it can also reduce personal interaction with speech-language pathologists and teachers. Human interaction is crucial for the development of social skills and emotional understanding, which can be limited with an exclusively gamified approach.

In summary, it should be noted that gamification in working with children with speech-language disorders opens up new possibilities for enhancing the effectiveness and quality of the correctional and educational process. However, to achieve maximum effectiveness, it is necessary to consider potential challenges and ensure adequate training of speech-language pathologists. Effective implementation of gamification requires that they have a deep understanding of how game mechanisms can be used in the context of working with children with speech-language disorders, maintaining a harmonious balance between game elements and their contribution to achieving the goals of speech therapy sessions. In particular, the process of preparing lessons using digital games requires a sufficient level of digital competence from the speech-language pathologists [6; 9].

References

1. Bai S., Hew K., Huang B. Does gamification improve student learning outcome? Evidence from a meta-analysis and synthesis of qualitative data in educational contexts. *Educational Research Review*. 2020. Vol. 30. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2020.100322>.
2. Dymora P., Niemiec K. Gamification as a supportive tool for school children with dyslexia. *MDPI*. 2019. Vol. 6. Issue 4. C. 48.
3. Filatova Y. O., Belyakova L. I. Speech Dynamic Stereotype in the Context of Consideration of the Basic Psychophysiological Mechanisms of Speech. In:

Arinushkina A. A., Korobeynikov I. A. (eds) *Education of Children with Special Needs*. Springer. Cham. 2022. https://doi.org/10.1007/978-3-031-13646-7_16.

4. Kapp K. *The Gamification of Learning and Instruction. Game-Based Methods and Strategies for Training and Education*. Pfeiffer, San Francisco, CA. 2012.

5. Mohammed M., Fatemah A., Hassan L. *Effects of Gamification on Motivations of Elementary School Students: An Action Research Field Experiment*. *Simulation & Gaming*. 2024. Article 10468781241237389.

6. Mytsyk H. *Utilizing the opportunities provided by the educational and speech therapy laboratory in the formation and development of future special education teachers' digital competence. Correction and rehabilitation innovations: implementation of European experience: Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing". 2023. P. 175–200. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-325-5-11>.

7. Mytsyk H. M. *The use of digital games in the prevention of reading disorders of children in pre-school-age*. *Information Technologies and Learning Tools*. 2022. Vol. 87. Issue 1. P. 68–80. <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4638>.

8. Mytsyk H., Babichenko A. *The use of gamification in the prevention of dyslexia of children in preschool age*. *Information Technologies and Learning Tools*. 2024. Vol. 99. Issue 1. P. 16–27. <https://doi.org/10.33407/mpssd336>.

9. Mytsyk H. M., Pryshliak M. I. *Using the potential of student self-management in the formation and enhancement of the digital competence of future teachers of special education*. *Information Technologies and Learning Tools*. 2022. Vol. 91. Issue 5. P. 145–157. <https://doi.org/10.33407/itlt.v91i5.5052>.

10. Putz L., Hofbauer F., Treiblmaier H. *Can gamification help to improve education? Findings from a longitudinal study*. *Computers in Human Behavior*. 2020 Vol. 110. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106392>.

11. Saputra M. R. U., Risqi M. *LexiPal: Design, implementation and evaluation of gamification on learning application for dyslexia*. *International Journal of Computer Applications*. 2015. Vol. 131. Issue 7. P. 37–43.

12. Toda A.M., Valle P.H.D., Isotani S. *The Dark Side of Gamification: An Overview of Negative Effects of Gamification in Education*. In: A. Cristea, I. Bittencourt, & F. Lima (eds) *Higher Education for All. From myes to Novel Technology-Enhanced Solutions*. HEFA 2017. *Communications in Computer and Information Science*, vol 832. Springer, Cham, 2018.

13. Yaroshenko O., Kokorina L., Shymanovych I., Naumovska N., Shchaslyva N., Serdiuk N. *The Modern Principles of Gamification in the Teaching of English as a Foreign Language*. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. Vol. 14(1Sup1). P. 437–452. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1Sup1/560>.

14. Werbach K., Hunter D. *For the Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business*. Wharton Digital Press. 2012. 149 p.

Stavytska, I. V.,

УДК 37.02(045)

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department
of English for Specific Purposes № 2,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv

Shalova, N. S.,

Senior Lecturer at the Department
of English for Specific Purposes № 2,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv

Korbut, O. H.,

Senior Lecturer at the Department
of English for Specific Purposes № 2,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv

THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN MODERN SCIENTIFIC RESEARCH AND PUBLICATION

Information technologies are today embedded in almost every human pursuit in the fast-changing landscape of the 21st century; scientific research and publication has not been left behind. This is most notable in scientific research and publication than any other human activity. It has changed how data is gathered, findings are analyzed and research work shared by the introduction of modern computing devices, data analytics as well as digital communication platforms. This might explain why the pace of research exponentially increased.

Technologies assist researchers in structuring and formatting scientific articles, which plays a key role in the writing process. Search engines can provide recommendations on the general structure of an article according to IMRAD standards and other academic norms. The IMRAD acronym consists of the following sections: Introduction, Methods, Results, Discussion. IMRAD is a widely accepted structure for many scientific articles, especially in the natural sciences and medicine. However, variations of this structure can exist depending on the specific journal or publication requirements, sometimes including sections like Acknowledgments and always References, where authors list the sources used in their research. The importance of high-quality scientific writing is evident. Modern resources assist authors in correcting grammatical and stylistic errors, enhancing the overall quality of

the research (e.g., Grammarly). They can check the correct use of terms, punctuation, and sentence structure, ensuring a professional appearance for the publication. Additionally, correcting stylistic flaws and providing recommendations for improving text clarity can help scientists communicate their ideas more effectively to the audience.

Using tools that manage citations automatically can be beneficial, for formatting sources for publication. These resources, like citation generators and reference organization software make the process easier by arranging and formatting references according to styles such, as APA, MLA or Chicago. By inputting source details these tools can generate citations and bibliographies reducing mistakes and saving time for researchers and writers. Additionally many of these tools seamlessly work with word processing programs and online databases making it easier to handle and update references while writing.

One of the key requirements for inclusion in scientometric databases is the originality of the article. Language-information technologies can help detect any signs of plagiarism and provide recommendations to avoid it. Plagiarism detection tools like Turnitin, Copyscape, and others have become integral parts of the process of confirming the originality of scientific articles.

Machine learning can be used to recognize patterns in scientific texts, automatically classify and analyze data. This can be useful for automatically detecting new scientific trends, analyzing texts for specific keywords or topics, and supporting decision-making in scientific communication.

The use of modern technologies aids all aspects of scientific activity, including literature analysis, data analysis, visualization, and planning, which are necessary for writing scientific articles. Scientists should view modern technologies as essential tools for intensifying the scientific search process and embrace them as an integral part of modern scientific practice. Deserving recognition and widespread adoption, they help ensure the advancement of scientific knowledge and achievements.

The use of technological resources facilitates the work of teachers. scientists in the preparation of publications. Scientists should participate in seminars, conferences and improve professional development in order to learn the latest technological resources that facilitate and optimize their work

References

1. Ali P.A., Watson R. Peer review and the publication process. *Nursing Open*. 2016. № 3(4). Pp. 193–202.
2. Staff P.O. (2015). Correction: Researcher perspectives on publication and peer review of data. *PloS One*. 2015. № 10(4), e0123377. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0123377>.
3. Rosenfeldt F. L., Dowling J.T., Pepe S., Fullerton M. J. (2000). How to write a paper for publication. 2020. № 9(2), Pp. 82–87.

Surelo, K. Y.,

УДК 37.02:376.37:004.9

student of the first

(bachelor's) level of higher education,

Berdyansk State Pedagogical

University, Zaporizhzhia

Mytsyk, H. M.,

Candidate of Sciences in

Pedagogy, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of

Applied Psychology and Speech Therapy,

Berdyansk State Pedagogical

University, Zaporizhzhia

CHATGPT: OPPORTUNITIES AND BARRIERS FOR SPEECH-LANGUAGE THERAPY

Today, we live in the era of digital technologies, which are fundamentally changing all areas of our lives, particularly the field of education and healthcare. Changes in established approaches to providing speech therapy services are becoming increasingly evident. With the emergence of artificial intelligence (AI), speech-language pathologists (SLPs), who screen, assess, evaluate, treat, and monitor pediatric, adult, and geriatric clients with communication disorders across various educational and medical settings (e.g., schools, hospitals, and rehabilitation centers), can now utilize new tools [2]. ChatGPT is one of them.

SLPs typically focus on either expressive language (e.g., using words in sentences to express ideas) or receptive language (e.g., understanding ideas expressed in words) [2]. They use various therapy materials, such as printed pictures or words on flashcards, to target language production at levels ranging from individual words to full conversations, and toys and games to target various communication functions (e.g., questioning, answering, commenting). ChatGPT can help with this.

In this case, we will consider its potential uses in the paid version. It can generate therapy materials (e.g., vocabulary development, narrative skills, language comprehension, literacy, bilingual therapy) and simulate human-like communication (e.g., grammar and syntax, pragmatics, cultural competence). These functions can offer clients, such as those with autism, a low-pressure communication environment without direct human interaction [2]. Additionally, it can help clients practice with new therapy materials outside of speech therapy sessions, improving their communication skills [2]. This is particularly important in cases involving children or

adults from single-parent families or households where both parents work full-time, making it difficult to manage regular speech therapy sessions [7]. The situation is even more challenging for residents of rural and geographically remote areas [6] and for those located in active conflict zones or areas of Ukraine under temporary occupation, where access to speech therapy services and resources is severely hindered or completely cut off [1]. Also, as scientists note, it reduces the workload on SLPs by providing specific examples of its use in collaborating with parents and general education teachers, adapting reading materials, and developing progress monitoring assessments [3].

Additionally, ChatGPT, in combination with other generative AI tools like DALL-E, can create unique, high-quality drawings for various categories of people. These tools can generate individualized materials that better match the developmental level and interests of different age groups.

Furthermore, SLPs can quickly update and restore educational materials. For example, if visual materials need to be changed, this can be done much faster and at a lower cost than with manual work. Although the internet provides a vast array of images for nearly any taste, these images may not always capture the specific ideas conceived by the speech therapist, visualize the scenes of a written story accurately, or align with what the child themselves might imagine. Generative image tools (Leonardo.AI, Playground, Midjourney, Copilot et al.), including but not limited to DALL-E, can help create the exact materials needed for speech therapy sessions, ensuring that the visual aids are tailored to the therapeutic goals and the individual needs of each person.

Moreover, ChatGPT can be a valuable asset in other aspects of speech therapy. It can generate age-appropriate instructions tailored to the developmental level of young children, making it easier for SLPs to communicate effectively with their target audience. ChatGPT can also create various stories about fictional characters in a matter of seconds, providing engaging and personalized narratives for speech therapy sessions. Additionally, it can assist in developing class or lesson plans, offering structured and creative activities that meet the specific needs of the children.

Individuals with aphasia often experience paraphasia, which leads to issues such as word truncation, distortion, and disfluencies like revisions, repetitions, and pauses [9]. Research by Purohit et al. evaluated how ChatGPT can help people with aphasia identify the words they intend to say.

Although ChatGPT holds significant promise, it should be used with caution, like any emerging technology. Several significant limitations must be considered. While AI systems like ChatGPT can assist in identifying intended words and providing educational and therapeutic support, they are not without technological limitations. For instance, AI-generated responses can sometimes be irrelevant or inappropriate due to a lack of deep contextual understanding. AI does not possess subjective experiences or emotions, which limits its ability to truly connect with clients on an emotional level [8].

The effectiveness of AI systems heavily depends on the quality and diversity of the data they are trained on. Biases present in training data can lead to biased outputs, which is a significant concern for SLPs. Ensuring that AI systems are trained on diverse and representative datasets is essential to minimize bias and improve the accuracy and relevance of their responses.

The deployment of AI in speech therapy also raises several ethical and practical considerations [8]. The very nature of sharing intimate details with an AI brings apprehension about potential misuse or unauthorized access to such data.

Moreover, despite the attractiveness, color, and modernity of AI-generated pictures, several limitations must be acknowledged. AI generators often struggle with random data, making them prone to repeating certain patterns that are prominent in other images. While AI art can sometimes be visually eye-catching, it often lacks the emotional and conceptual depth that human art possesses. AI does not allocate much computing power to the finer details in an image. As a result, errors and inconsistencies can often be found in the background or less prominent areas of the image. AI struggles with creating abstract art, which is typically formless and unique. AI image generators often make logical errors, such as including extra body parts or omitting necessary ones. These errors highlight the limitations in the AI's understanding of real-world objects and their functions. AI-generated images can also suffer from asymmetrical objects and nonsensical text, further emphasizing the limitations in detail and context comprehension by AI. There are times when AI generators struggle with simplicity, for instance, when asked for a simple flat vector illustration, AI may produce a complex artwork instead.

Among the limitations, it should be noted that implementing AI in speech therapy requires significant resources, including training for SLPs, infrastructure to support AI technologies, and ongoing technical support. SLPs must possess a sufficient level of digital competence to confidently and critically use AI tools in accordance with their professional tasks and objectives. This demands that higher educational institutions prepare for this integration by developing digital competence, providing practical training in similar situations, and ensuring that SLPs are well-equipped to utilize AI effectively in their practice [4; 5].

In summary, AI systems should be viewed as supplementary tools rather than replacements for SLPs. The critical role of the SLPs in providing personalized care, understanding the unique circumstances of each client, and offering empathetic support remains indispensable. While AI and neural networks offer exciting new possibilities for creating visual materials for children and speech therapy sessions, it is essential to approach these technologies with caution. Awareness of their limitations allows us to effectively harness their benefits while mitigating their

drawbacks. This balanced approach ensures that AI-enhanced learning tools are both engaging and educationally valuable.

References

1. Мицик Г. М., Гусак А. А., Черепанова А. С. Щодо формування у здобувачів спеціальності 016 Спеціальна освіта практичних навичок організації корекційно-розвиткової роботи під час дистанційного навчання. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Бердянськ : БДПУ. 2022. Вип. 3. С. 80–91. DOI: 10.31494/2412-9208-2022-1-3-80-91.

2. Du Y., Juefei-Xu F. Generative AI for Therapy? Opportunities and Barriers for ChatGPT in Speech-Language Therapy. 2023. URL: <https://openreview.net/pdf/d71591f5d16f8658962344f73065cc3a9a420c49.pdf> (date of access: June 4, 2024).

3. Goldman S. R., Taylor J., Carreon A., Smith S. J. Using AI to Support Special Education Teacher Workload. *Journal of Special Education Technology*. 2024. 10.1177/01626434241257240.

4. Mytsyk H. Utilizing the opportunities provided by the educational and speech therapy laboratory in the formation and development of future special education teachers' digital competence. *Correction and rehabilitation innovations: implementation of European experience: Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing". 2023. P. 175–200. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-325-5-11>.

5. Mytsyk H. M., Pryshliak M. I. Using the potential of student self-management in the formation and enhancement of the digital competence of future teachers of special education. *Information Technologies and Learning Tools*. 2022. Vol. 91. Issue 5. P. 145–157. <https://doi.org/10.33407/itlt.v91i5.5052>.

6. Mytsyk H., Pryshliak M. Telepractice in the System of Providing Correctional and Developmental Services to Children with Speech Disorders: Interaction at a Distance. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. Vol. 9. Issue 3. P. 94–105. doi: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i3.2674>.

7. O'Callaghan A. M., McAllister L., Wilson L. Barriers to accessing rural paediatric speech pathology services: Health care consumers' perspectives. *Australian Journal of Rural Health*. 2005. Vol. 13. Issue 3. P. 162–171. <https://doi.org/10.1111/j.1440-1854.2005.00686.x>.

8. Privitera A. J, Ng S.H.S., Kong AP-H, Weekes B.S. AI and Aphasia in the Digital Age: A Critical Review. *Brain Sciences*. 2024. Vol. 14. Issue 4. Article 383. <https://doi.org/10.3390/brainsci14040383>.

9. Purohit A. K., Upadhyaya A., Holzer A. Chatgpt in healthcare: Exploring ai chatbot for spontaneous word retrieval in aphasia. In *Companion Publication of the 2023 Conference on Computer Supported Cooperative Work and Social Computing* (pp. 1-5). 2023.

Філіпчук М. П.,

канд. фіз.-мат. наук, доцент,
доцент кафедри прикладної математики
та інформаційних технологій,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

Філіпчук О. І.,

канд. фіз.-мат. наук, доцент,
доцент кафедри математичних
проблем управління і кібернетики,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

УДК 519.1:004.94

WEB-ДОДАТОК ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ОДНОГО КЛАСУ КОМБІНАТОРНИХ ЗАДАЧ

Однією з фундаментальних навчальних дисциплін, ефективно вивчення та засвоєння якої необхідне для підготовки висококваліфікованих фахівців як в галузі математики, так і в галузі інформаційних технологій, є дискретна математика. Важливою складовою цього навчального курсу є комбінаторика – розділ, що вивчає розташування об'єктів скінченної множини згідно зі спеціальними правилами і методи підрахунку кількості таких всеможливих розташувань. Існують добре відомі відповідні готові формули підрахунку для стандартних комбінаторних конфігурацій – сполук, розміщень і перестановок (як з повтореннями, так і без) [1]. Разом з цим, безпосереднє обчислення комбінаторних значень, яке завжди базується на підрахунку факторіалів певних чисел, стає доволі обтяжливим у випадку великих значень їх аргументів.

Наведемо один клас комбінаторних задач, пов'язаних із перестановками з повтореннями, для яких можна реалізувати автоматизоване розв'язування без необхідності виконання ручних обчислень.

Нагадаємо, що n -перестановкою з повтореннями називається будь-який спосіб впорядкування сукупності з n елементів, що містить n_1 однакових між собою елементів першого типу, n_2 однакових між собою елементів другого типу, ..., n_k однакових між собою елементів k -го типу, де $n_1 + n_2 + \dots + n_k = n$. Кількість всеможливих різних n -перестановок з повтореннями для вказаної сукупності елементів позначається $P_n(n_1, n_2, \dots, n_k)$ і обчислюється за формулою:

$$P_n(n_1, n_2, \dots, n_k) = \frac{n!}{n_1! n_2! \dots n_k!} \quad (1)$$

Розглянемо наступну задачу та її розв'язання.

Задача. Скільки різних слів, в тому числі безглузвих, можна отримати, переставляючи букви в слові "абракадабра"?

Розв'язання. Оскільки слово "абракадабра" містить однакові букви, то шукані слова будуть перестановками з повтореннями. Маємо сукупність із 11 букв ($n=11$), що містить наступні типи букв: перший тип – буква "а", $n_1=5$; другий тип – буква "б", $n_2=2$; третій тип – буква "р", $n_3=2$; четвертий тип – буква "к", $n_4=1$; п'ятий тип – буква "д", $n_5=1$. Тоді шуканих слів існуватиме $N = P_{11}(5,2,2,1,1) = 83160$.

Для автоматизованого розв'язування такого типу задач авторами цієї праці було створено Web-додаток, реалізований засобами мови розмітки HTML 5, каскадних таблиць стилів CSS 3 і скриптової мови JavaScript. Для забезпечення абсолютної точності обчислень і відображення результатів було використано новий JavaScript-тип даних BigInt – спеціальний числовий тип, який забезпечує підтримку цілих чисел довільної довжини [2].

На рисунку 1 продемонстровано інтерфейс і роботу додатку. Зауважимо, що обчислення здійснюватимуться динамічно, реагуючи на появу кожного нового символу у слові, що вводиться.

Введіть слово:

Очистити

"а" - 2
"б" - 1
"р" - 1
"к" - 1

$N = P_5(2,1,1,1) = 60$

Рис. 1. Інтерфейс додатку та динамічні обчислення в процесі вводу слова

На рисунку 2 продемонстровано результат роботи додатку для слова "абракадабра".

Введіть слово:

Очистити

"а" - 5
"б" - 2
"р" - 2
"к" - 1
"д" - 1

$N = P_{11}(5,2,2,1,1) = 83160$

Рис. 2. Результат для слова "абракадабра"

Найдовше слово української мови, зафіксоване в словниках, – слово "дихлордифенілтрихлорметилметан" (хімікат для боротьби зі шкідниками), що містить 30 букв [3]. Результат роботи додатку для цього слова продемонстровано на рисунку 3.

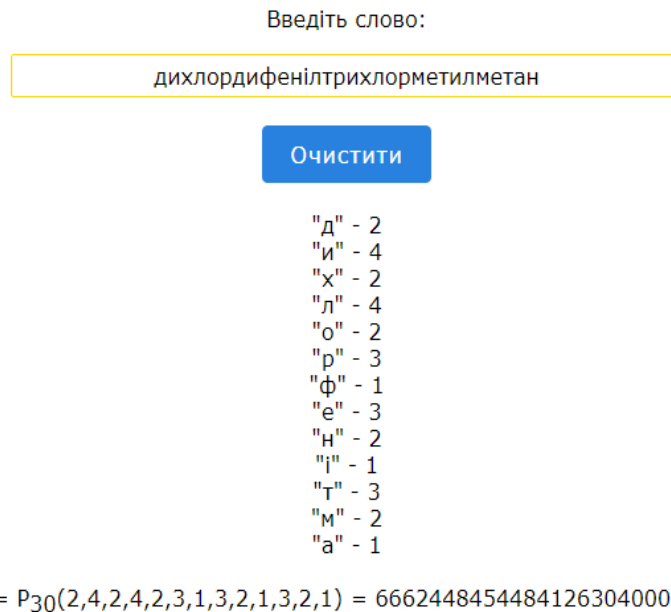

Рис. 3. Результат для слова "дихлордифенілтрихлорметилметан"

Код додатку, без несуттєвої таблиці стилів, наведено на рисунках 4 і 5.

```
1 <!doctype html>
2 <html lang="uk">
3   <head>
4     <meta charset="utf-8">
5     <title>Обчислення кількості слів</title>
6     <link rel="stylesheet" href="styles.css">
7     <script>
8       // Функція обчислення факторіалу
9       function fact(n)
10      {
11        res = 1n;
12        for(i=2;i<=n;i++) { res*=BigInt(i); }
13        return res;
14      }
15
16      // Функція обчислення кількості слів
17      function Calculate(word)
18      {
19        Res_Area=document.getElementById("Result");
20        Res_Area.innerHTML = '';
21        tmp = word.trim();
22        tmp = tmp.toLowerCase();
23        tmp = tmp.replace(/ /g, '');
24        document.getElementById("word").value = tmp;
25        n = tmp.length;
26        if (n==0) return;
27        tip = "<br>N = P<sub>" + n + "</sub>(";
28        Result = fact(n);
```

Рис. 4. Код створеного додатку, рядки 1-28

```
29     while(tmp.length>0)
30     {
31         symbol = tmp.charAt(0);
32         counter = 0;
33         while (tmp.indexOf(symbol)!=-1)
34         {
35             counter++;
36             tmp = tmp.slice(0, tmp.indexOf(symbol)) +
37                 tmp.slice(tmp.indexOf(symbol)+1);
38         }
39         Res_Area.innerHTML+=" "+symbol+" - "+counter+"<br>";
40         tip+=counter+", ";
41         Result /= fact(counter);
42     }
43     tip = tip.substring(0,tip.length-1);
44     tip += ") = "+Result;
45     Res_Area.innerHTML+=tip;
46 }
47
48 // Функція очистки
49 function Clear()
50 {
51     document.getElementById('word').value = '';
52     document.getElementById('Result').innerHTML='';
53 }
54 </script>
55 </head>
56 <body>
57     <h3>Введіть слово:</h3>
58     <input id="word" size="50" type="text" autofocus
59         onInput="Calculate(this.value);"
60         onFocus="this.select();">
61     <input id="button" type="button" value="Очистити"
62         onClick="Clear();">
63     <p id="Result"></p>
64 </body>
65 </html>
```

Рис. 5. Код створеного додатку, рядки 29-65

Створений Web-додаток доступний за адресою: <https://tinyurl.com/words-counter> і зарекомендував себе як ефективний демонстраційний і контролюючий засіб для використання в освітньому процесі з метою підбору відповідних задач і швидкої перевірки правильності їх розв'язання.

Список використаних джерел

1. Нікольський Ю. В., Пасічник В. В., Щербина Ю. М. Дискретна математика : підручник. Львів : ПП "Магнолія 2006 ", ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 432 с.
2. BigInt. URL: <https://javascript.info/bigint> (дата звернення: 05.06.2024).
3. Найдовше слово в українській мові. URL: <https://poklik.media/bez-rubryky/naidovshe-slovo-v-ukrainskii-movi> (дата звернення: 05.06.2024).

Федорова О. В.,

УДК 378:004

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови
з підготовки морських фахівців
за скороченою програмою,
Херсонська державна морська
академія, м. Херсон

МІКРОНАВЧАННЯ У РОЗРІЗІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

"Мікронавчання" [7] – це новітня навчальна парадигма, яка успішно використовується у сфері електронного навчання. Основною його перевагою є поєднання невеликих обсягів навчального змісту разом із гнучкістю технологій та креативністю викладача.

Саме мікронавчання є тим механізмом, що об'єднує три царини сучасної освіти – формальну або традиційну, неформальну та інформативну [5, р. 19].

У розрізі формальної царини освіти "мікронавчання" трактуємо як навчання невеликими кроками [1] та невеликими одиницями змісту й структури ("нагіти" (nuggets) [2, 6] або "імпульси" (bursts) або "мікро одиниці" (micro-units) [7]), спрямоване на досягнення однієї навчальної мети за раз. Інструментами досягнення цієї мети залишаються передусім методи змішаного навчання.

Неформальна сторона мікронавчання полягає у його гнучкості й доступності, а саме відсутності строгих традиційних форматів навчання – студенти навчаються зі зручною для них швидкістю, використовуючи різні платформи електронного навчання, маючи постійний доступ до актуальної інформації й завдань навіть з мобільних гаджетів.

Інформативна царина мікронавчання як самокерований й персоналізований процес полягає в його продуктивності у соціальних мережах, у пошуку інформації у Google й Wikipedia, в обміні інформацією у месенджерах, читанні статей за темою та перегляді відео матеріалів у Youtube тощо.

Таким чином, "мікронавчання" постає багатообіцяючим підходом електронного навчання з акцентом на його інформативній царині, орієнтованій на навчання студентів старших курсів, самонавчання та "неперервне" навчання.

Метою статті є висвітлення теоретичних й практичних засад імплементації мікронавчання до освітнього процесу за рахунок сучасних технологій.

Проаналізувавши теоретичні здобутки щодо мікронавчання серед провідних зарубіжних вчених [7, 3, 4, 8], виділяємо наступні його принципи:

- кожна мікроодиниця має фокусуватися на одній навчальній меті;
- такі мікроодиниці мають функціонувати як окремі блоки, якими легко оперувати для побудови навчальних структур мезо та макро рівнів;
- мікроодиниці мають включати позитивний зворотній зв'язок по завершенні;
- мікроодиниці мають бути організовані так аби провокувати інтерес до пошуку додаткової інформації;
- відео та аудіо матеріали не мають (бажано) перевищувати десяти хвилин, проте часові межі не повинні впливати на навчальний зміст.

Відповідно до техніки мікронавчання [7] навчальний зміст структурується у навчальні шаблони (educational patterns) різних рівнів за категоріями часу, розміру та складності. Так, навчальні структури мікро рівня є елементарними шаблонами, які у різних комбінаціях можуть бути використані для побудови більш складних структур мезо та макро рівня, які можуть бути прирівняні відповідно до уроку та курсу. Незалежно від рівня, кожен із шаблонів підпорядкований своїй навчальній меті, тобто без досягнення мети структур мікро рівнів, не можливо досягти цілей уроку, і як результат усього курсу.

Задля досягнення навчальної мети можуть бути задіяні різноманітні сучасні медіа інструменти відповідно до змісту. Серед ключових слід виділити відео матеріали у YouTube та Instagram, слайди й презентації у PowerPoint, картки та малюнки у Canva, анкети (checklists), блоги та пости у соціальних мережах як Twitter й Facebook, інформативні статті на сторінках Wikipedia, вирішення проблемних ситуацій та дискусії у чатах (Telehgramm, Whatsapp та ін.), обговорення по email, посилання на електронні навчальні ресурси з різноманітними завданнями (Moodle), кейси, рольові ігри, стимуляційні вправи тощо. Ще одним із ефективних інструментів мікронавчання є тренажер віртуальної реальності. Технології VR мають потенціал для передачі навчального змісту яскраво, з можливістю практичного відпрацювання навичок, а у порівнянні з традиційними методами забезпечують високий рівень реалізму та занурення у віртуальне середовище.

Виходячи з ключових принципів мікронавчання, було виділено основні навчальні структури, задіяні у передачі й актуалізації знань під час навчального процесу, які можуть бути реалізовані на будь-якому рівні: "нагіт традиційного навчання", "нагіт електронного навчання", "нагіт мобільного навчання", "нагіт глибинного навчання", "нагіт віртуального навчання".

"*Нагіт традиційного навчання*" (class learning nugget) може репрезентувати комплексну структуру мезо рівня – урок, яка складається з низки нагітів мікро рівня, або може бути реалізований будь-яким інструментом

традиційного навчання на мікро рівні, спрямованим на досягнення однієї навчальної мікро мети.

"Нагіт електронного навчання" (e-learning nugget) передбачає дозований й контрольований доступ користувачів до мікрозмісту за рахунок системи управління навчанням. Однією з таких систем є електронне цифрове середовище Moodle, що уможливорює швидке відображення навчальних курсів на будь-яких гаджетах. Авторські навчальні курси при цьому виступають доповненням до занять, що мають на меті не лише поглибити знання з окремої теми, але і посилити інтерес до обговорення поза аудиторією (відео та аудіо матеріали за дискусійними темами, кейси для групового обговорення проблемних ситуацій, ілюстрації із завданнями для розвитку критичного мислення, ігрові вправи для закріплення матеріалу, відтворення ситуацій, колаборативні проекти). Важливо, щоб послідовність таких мікрвзаємодій не перевантажували користувача інформацією. Саме тому доречно залучення не більше одного або двох нагітів електронного навчання.

Також нагіт електронного навчання може бути реалізований в рамках колаборативних проектів, використовуючи програми онлайн конференцій типу Zoom або Skype. Ці ж інструменти є ефективними для недовгих онлайн дискусій чи диспутів з актуальних тем під керівництвом викладача як ще один приклад імплементації нагіту електронного навчання мікро рівня у навчальний процес.

"Нагіт мобільного навчання" (mobile learning nugget) є результативним шаблоном навчання з точки зору зручності й легкості його імплементації, що робить навчання персоналізованим й мотивованим. Цей нагіт реалізується за рахунок колаборативних освітніх середовищ типу Facebook, Instagram, Twitter, які уможливають створення тематичних постів й хештегів, дозволяють активно обмінюватися думками й фотографіями, ділитися посиланнями на актуальні статті й новини, реагувати на коментарі та вступати в дискусії тощо. Ще одним прикладом колаборативного освітнього середовища є групові чати типу Telegram, WhatsApp, Viber, будучи ефективними інформаційними платформами для реалізації "Mobile learning nugget". Останній може бути репрезентований у вигляді дискусії за проблемною ситуацією чи провокаційним питанням, реакцією з обміном думками щодо певної події (у важливій для студентів галузі) тощо.

"Нагіт глибинного навчання" (deep learning nugget) дозволяє аналізувати великі обсяги інформації, критично осмислювати нові факти та ідеї, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, проводити паралелі між наповненням курсу та практичним втіленням знань у реальному житті. Імплементація нагіту глибинного навчання у навчання морської англійської була здійснена передусім за допомогою кейсів. На мікро рівні цей шаблон

реалізувався невеликими кейсами з провокаційним змістом, який потребував самостійного пошуку й аналізу інформації з подальшим обговоренням у групах або парах (у чатах або відео конференціях). На мезо рівні були побудовані авторські заняття-кейси: великий аутентичний текст з актуальної теми було поділено за змістом на тематично об'єднані мікро частини, кожна з яких включала певні завдання для розвитку критичного мислення та була спрямована на досягнення однієї навчальної цілі. Такі заняття мають ефективність проведення як у аудиторії, так і онлайн, можуть бути організовані за ініціативою викладача й групи студентів, мають бути недовгими за тривалістю (не більше години) та спрямовані на вирішення певної проблемної ситуації (встановлення причинно-наслідкових зв'язків інциденту, виділення ланки подій, які передували, обговорення дій, які б мали бути виконані задля уникнення інциденту).

"Нагіт віртуального навчання" (VR learning nugget) уможливорює практичне виконання професійних завдань на платформі віртуальної реальності з метою отримання реального досвіду.

Використовуючи моделі нагітів ВР Р. Хорста [6], нагіт віртуального навчання мікро рівня може бути реалізований під час навчального процесу як "розпізнавальний" нагіт – у якості презентації певної 3D моделі (рятувальної шлюпки), як "порівняльний" нагіт – зіставлення декількох моделей (порівняння типів суден), як "хронологічний" нагіт – відтворення алгоритму дій (при роботі з певним обладнанням), як нагіт "динамічної структури" (аналіз дизайну судна) або нагіт "оточення" (демонстрація типів кріплення контейнерів безпосередньо під час та по завершенні операції завантаження) тощо.

Нагіт віртуального навчання мезо рівня може бути реалізовано не лише у індивідуальному форматі. Під час заключного відпрацювання певної операції дії студента відображаються на великому екрані, що дозволяє іншим студентам працювати у групах або парах, обговорюючи кожен крок і коментуючи відповідність / невідповідність дій у даній ситуації. За цієї умови роль викладача може переходити до студентів, які аналізують й співставляють дії виконавця з їх лексично-граматичним оформленням, заповнюють чек-листи (checklists) та разом виконують роботу над помилками.

Висновки. "Мікронавчання" постає новітньою освітньою парадигмою, яка інтегрує найактуальніші медіа й технології задля досягнення освітніх задач. Техніка "нагітів" уможливорює розділення навчального змісту та його презентацію у вигляді елементарних автономних одиниць – нагітів, задіяних у побудові більш складних структур. Ієрархічна система структуризації навчального змісту в рамках мікронавчання дозволяє досягати навчальних цілей як на мікро (фрагмент уроку), так і на макро рівнях (навчальний курс) завдяки ключовому її принципу – навчання "невеликими кроками".

Список використаних джерел

1. Armstrong S. J., Sadler-Smith E. Learning on Demand, at Your Own Pace, in Rapid Bite-Sized Chunks: the Future Shape of Management Development? *Academy of Management, Learning and Education*. 2008, 7(4). P. 571–586. DOI:10.5465/amle.2008.35882197.
2. Bailey C., Zalfan M., Davis H., Fill K., and Conole G. Panning for Gold: Designing Pedagogically Inspired Learning Nuggets. *Educ. Technology Soc.* 2006, 9. P. 113–122.
3. Bruck P., Motiwalla, L., and Foerster F. Mobile learning with micro-content: A framework and evaluation. *BLED Proceedings*. 2012. URL: <https://aisel.aisnet.org/bled2012/2>.
4. Carpenter J., Stevens D., Flango V., and Babcock L. Ready, aim, perform! Targeted micro-training for performance intervention. *Paper presented at the Interservice / Industry Training, Simulation, and Education Conference (I/ITSEC), Orlando, 28-Dec, 2016*. URL: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED571523.pdf>.
5. Giurgiu L. Microlearning an Evolving Elearning Trend. *Scientific Bulletin*. 2017, 22(1). DOI:10.1515/bsaft-2017-0003.
6. Horst R., Dorner R. Mining Virtual Reality Nuggets: A Pattern-Based Approach for Creating Virtual Reality Content Based on Microlearning Methodology. *Proceedings of the Intl. Conference on Engineering, Technology and Education (IEEE TALE 2019), IEEE Press*. DOI:10.1109/TALE48000.2019.9225867.
7. Hug T. Micro Learning and Narration: Exploring Possibilities of Utilization of Narrations and Storytelling for the Design of “Micro Units” and Didactical Micro-learning Arrangements. *Proceedings of Media in Transition*.
8. Omer A. 4 Fundamentals of A Microlearning Strategy. 2017. URL: <https://elearningindustry.com/microlearning-strategy-fundamentals>.

СЕКЦІЯ 3. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 3. PRESCHOOL EDUCATION

Денисенко Д. С.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Національний університет "Чернігівський
колегіум" імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

УДК 373.2.035:172.15]:793/796

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНЯТ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЙНІ ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Одним із фундаментальних аспектів патріотичного виховання дошкільників є формування міцного почуття національної самосвідомості[1]. Знайомлячи дітей з історією, культурою, традиціями та символами своєї країни з раннього дитинства, вихователі можуть сприяти розвитку глибокого зв'язку з батьківщиною. Це почуття національної ідентичності може прищепити дошкільнятам почуття приналежності та гордості, заклавши основу для сильного патріотичного духу, коли вони ростуть[2]. Завдяки захоплюючим заняттям та інтерактивному навчанню, наприклад, розповіданню історій, мистецтву та ремеслам, музиці, діти можуть розвинути почуття знайомства та прив'язаності до своєї країни, що є основою їхньої національної ідентичності.

Вирішальну роль у вихованні у дошкільнят любові та поваги до своєї Батьківщини відіграє патріотичне виховання[3]. Впроваджуючи інноваційні ігрові технології та інтерактивні платформи в освітні програми, педагоги можуть створювати захоплюючі та захоплюючі враження, які привертають увагу та уяву дітей[4]. Ці сучасні підходи не тільки роблять вивчення патріотизму цікавим та інтерактивним, але й допомагають дітям розвинути щиру прихильність до своєї країни. Завдяки іграм, які відповідають віку, віртуальним турам і розповідям, діти дошкільного віку можуть почати цінувати красу, різноманітність та історію своєї батьківщини, виховуючи глибоку любов і повагу до своєї країни.

Виховання цінностей патріотизму змалечку має важливе значення для формування у дітей ставлення до своєї країни та суспільства[3]. Наголошуючи на таких поняттях, як громадянська відповідальність, повага до національних символів і готовність робити внесок у спільне благо, дошкільнята можуть розвинути сильне почуття патріотизму та громадянську свідомість [5, с. 59]. Завдяки поєднанню освітніх заходів, рольових ігор і групових дискусій діти

можуть засвоїти ці цінності та зрозуміти важливість активної участі в житті своєї країни. Прищеплюючи ці цінності з раннього віку, вихователі закладають основу для того, щоб діти дошкільного віку вирости у відповідальних, зацікавлених громадян, які пишаються тим, що роблять внесок у прогрес і процвітання своєї нації.

Гейміфікація навчання зарекомендувала себе як високоефективний метод залучення дошкільників до освітньої діяльності, зокрема патріотичного виховання [6]. Включаючи такі ігрові елементи, як бали, нагороди та завдання, у процес навчання, педагоги можуть зробити заняття більш інтерактивними та приємними для маленьких дітей. Завдяки інноваційним ігровим технологіям дошкільнята у веселій та захоплюючій формі можуть пізнати патріотизм, національні цінності та історію. Такий підхід не тільки привертає увагу дітей, але й покращує запам'ятовування ними інформації, оскільки вони активно беруть участь у навчальному процесі. Гейміфікація сприяє активній участі, стимулює внутрішню мотивацію в навчанні та покращує збереження пам'яті завдяки інтерактивному досвіду.

Вирішальну роль у розвитку патріотичного виховання дошкільників через інноваційні ігрові технології відіграють інтерактивно-захоплюючі методи [7]. Створюючи динамічне та стимулююче навчальне середовище, педагоги можуть зацікавити дітей і зробити вивчення патріотизму приємним досвідом. Інтерактивні методи, такі як рольові ігри, розповідання історій і спільна діяльність, дозволяють дошкільнятам брати активну участь у навчальному процесі та розвивати глибший зв'язок із поняттями, що викладаються. Ці методи не тільки виховують у дітей патріотизм, але й виховують почуття гордості та приналежності до своєї країни:

- рольові ігри сприяють співпереживанню та сприйняттю перспективи;
- розповідь покращує розвиток мови та культурне розуміння;
- спільна діяльність розвиває командну роботу та соціальні навички.

Використання технологій віртуальної реальності (VR) і доповненої реальності (AR) може надати дітям дошкільного віку захоплюючий досвід навчання, який втілює в життя патріотичне виховання. Завдяки моделюванню віртуальної реальності та доповненої реальності діти можуть досліджувати історичні події, відвідувати важливі пам'ятки та взаємодіяти з віртуальними персонажами таким чином, щоб вони краще розуміли та цінували спадщину своєї країни. Ці технології пропонують унікальну можливість для дітей дошкільного віку залучати патріотичні теми в мультисенсорний та інтерактивний спосіб, роблячи навчання більш вражаючим і таким, що запам'ятовується: VR і AR дозволяють навчатися на досвіді, імерсивний досвід посилює емоційне залучення, інтерактивні симуляції стимулюють цікавість і дослідження.

Що стосується нових горизонтів та методів в патріотичному вихованні через ігрові технології, то індивідуалізація навчального досвіду для окремих дітей є ключовим аспектом інноваційних ігрових технологій, які використовуються в патріотичному вихованні. Розробляючи навчальні ігри відповідно до конкретних інтересів, стилів навчання та потреб у розвитку кожної дитини, педагоги можуть створити більш персоналізоване та привабливе навчальне середовище. Ця адаптація дозволяє дітям досліджувати та сприймати патріотичні цінності таким чином, щоб вони резонували особисто, сприяючи глибшому відчуттю зв'язку та розуміння [1].

Деякі способи, за допомогою яких можна реалізувати налаштований навчальний досвід, включають:

- адаптивні рівні складності гри на основі індивідуальних рівнів навичок;
- персоналізований відгук і заохочення;
- інтерактивне оповідання, яке відображає різноманітне культурне походження.

За допомогою цих індивідуальних підходів дошкільнята можуть брати активну участь у власному навчанні, роблячи процес патріотичного виховання більш значущим і результативним.

Ще одним ефективним методом патріотичного виховання дошкільників є включення культурно-історичних елементів у навчальні ігри. Інтегруючи такі елементи, як національні символи, традиційні історії, історичні події та народну музику в ігрові технології, вихователі можуть створити захоплюючий і збагачувальний досвід, який поглибить розуміння та оцінку дітьми своєї культурної спадщини[2]. Ці елементи не тільки служать для навчання дітей історії та традицій їхньої країни, але й прищеплюють почуття гордості та причетності.

Деякі стратегії включення культурних та історичних елементів у навчальні ігри включають:

- створення віртуальних турів історичними пам'ятками;
- знайомство з традиційними ремеслами та видами мистецтва;
- інтеграція культурних свят і фестивалів у ігровий процес. Доповнюючи навчальні ігри багатим культурним змістом, дошкільнята можуть розвивати сильне почуття ідентичності та зв'язку зі своєю країною з раннього віку.

Для ефективної інтеграції інноваційних ігрових технологій у дошкільню програму патріотичного виховання необхідна співпраця з педагогами та експертами[4]. Працюючи разом із професіоналами в галузі освіти, технологій і розвитку дитини, педагоги можуть переконатися, що ігри не тільки захоплюють, але й узгоджуються з освітніми цілями та стандартами. Спільні зусилля можуть включати:

- консультації з істориками та культурологами щодо точного змісту;
- отримання відгуків від дитячих психологів щодо дизайну і зручності гри;

– навчання педагогів, як ефективно інтегрувати ігрові технології в навчальну програму.

Завдяки такому спільному партнерству педагоги можуть використовувати досвід різних професіоналів для створення комплексного та ефективного підходу до патріотичного виховання з використанням інноваційних ігрових технологій.

Список використаних джерел

1. Головченко О. Патріотичне виховання дошкільників. Харків : Видавництво Ранок, 2021. 128 с.
2. Кириченко С. Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку. Харків : Видавництво Основа, 2020. 160 с.
3. Колеснікова О. Патріотичне виховання: теорія та практика. Харків : Видавництво Шкіла нова, 2019. 224 с.
4. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2007. 364 с.
5. Боровська О. Формування громадянської компетентності дошкільників. *Вихователь-методист*. 2014. № 3. С. 59.
6. Дядікова О. Гра як інструмент: що таке гейміфікація? URL: <https://mistosite.org.ua/uk/articles/hra-iaк-instrument-shcho-take-heimifikatsiia> (дата звернення: 06.06.2024).
7. Олійник Ю. П. Ігрофікація в освіті: до питання про визначення поняття. *Сучасні проблеми науки і освіти*. 2015. № 3. С. 476.

Синиця А. О.,

канд. пед. наук, старший викладач
кафедри прикладної психології та логопедії,
Бердянський державний педагогічний
університет, м. Запоріжжя

УДК 376.1

ЛОГОПЕДИЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Останні події в Україні та світі сприяють постійному збільшенню дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями мовлення (далі – ПМ). У дошкільному віці відбувається формування основних вмінь і навичок дитини, які надалі сприяють соціалізації дітей під час шкільного навчання. Хоч і сьогодні ми спостерігаємо картину, коли діти з порушеннями усного мовлення навчаються у школі. Ми знаємо, що така ситуація ускладнює процес адаптації

дітей та формування їх навичок писемного мовлення. Максимально вибудувати сприятливий вектор розвитку мовлення дошкільників та забезпечити вчасну корекцію порушень мовлення у дітей дошкільного віку, можна завдяки забезпеченню логопедичного супроводу дітей у закладах дошкільної освіти.

Питання логопедичного супроводу вперше в Україні розглянуто у 2010 році В. Кисличенко та С. Коноплястою. Автори надали автономне місце цьому терміну у систематиці наукових понять, а також визначили його термінологічне значення. Наступним найбільш вагомим для розвитку сучасної дошкільної, спеціальної освіти є наукові розвідки А. Синиці, яка дослідила питання логопедичного супроводу дітей раннього віку з церебральним паралічем. Крім того, це питання все більше цікавить сучасних науковців В. Кисличенко, С. Конопляста, О. Король, О. Ласточкина, О. Лянна, А. Синиця, О. Форостян, Г. Яковенко та ін.

Діти з порушенням мовлення це збірний термін, яким позначають будь-які відхилення від норми при опануванні мовленням. Вони можуть мати різні прояви та стосуватися різних аспектів мовлення – фонетики, граматики, артикуляційного праксису, словникового запасу. Здебільшого їх виявляють у дошкільному віці, коли дитина активно вчиться розмовляти та засвоює систему рідної мови. Організуючи взаємодію з дітьми дошкільного віку з ПМ, слід враховувати особливості мозку, а саме його нейропластичність (K. Nelson, I. Ellenberg та ін.), пов'язану зі здатністю нервової системи (нейронних мереж) змінюватися на підставі досвіду на клітинному, метаболічному або анатомічному рівнях [4]. Ця здатність уповільнюється з плином часу і тим самим втрачається сензитивність даного віку, що обумовлює уповільнення і навіть унеможливлення процесів гармонійного розвитку дитини. Орієнтуючись на наукові розвідки стає зрозумілим, що вчасний логопедичний супровід не лише покращить стан мовлення, а й сприятиме позбавленню мовленнєвих порушень до вступу до школи з досягненням дитиною 6-ти, 7-ми річного віку.

Проблемним питанням при організації корекційно-розвиткової роботи з дітьми дошкільного віку з порушеннями мовлення є взаємодія з батьками. Вони часто не усвідомлюють значення якомога раннього початку корекційно-розвиткової роботи, своєї ролі у процесі корекції мовлення дітей. Батьки під час здійснення корекційно-розвиткової роботи є учасниками, які взаємодіючи з логопедом сприяють покращенню мовленнєвих навичок та вмінь своїх дітей.

У результаті наукових розвідок визначено, що поняття "супровід" і "допомога" не є тотожними, хоча їх часто вважають такими. Оскільки "допомога" надається переважно конкретно, прямо й безпосередньо і тільки в тісному контакті у момент зустрічі з труднощами, з якими дитина чи батьки самотійно не можуть впоратися. Поняття ж "супровід" є ширшим і глибшим, оскільки

означає тривалий, неперервний рух фахівця з особою, яка потребує будь-якої допомоги, використовуючи потенційні можливості дитини, діючи на випередження розвитку. Поняття "супровід" у психолого-педагогічному аспекті частіше розглядається як метод, що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. Власне, супровід – це завжди взаємодія що супроводжує і того, відносно кого здійснюють супровід, і того, хто його забезпечує (В. Кисличенко, С. Конопляста) [2]. Логопедичний супровід – це не тільки рух поряд і разом з дитиною і батьками, а це рух попереду, такий, що вказує подальші поетапні орієнтири і шлях до них у зоні найближчого розвитку дитини, заздалегідь інформує про нормативні показники мовленнєвого розвитку у кожному віковому періоді онтогенезу (В. Кисличенко) [1].

Згідно досліджень А. Синиці, логопедичний супровід дитини раннього віку з ЦП – це міжгалузевий, синергійний та неперервний процес забезпечення спеціально організованого логопедизованого простору супроводу дитини та її родини. Автор, вважає, що саме ранній вік є першою точкою міжгалузевого дотику на користь дитини. Ранній логопедичний супровід суттєво скорочує міжгалузеву неузгодженість у підходах до медичних та педагогічних шляхів лікувально-відновлюваної та логокорекційної роботи. Головною умовою реалізації логопедичного супроводу дитини раннього віку з ЦП є діяльність міжгалузевої команди фахівців та родини. Реалізація сучасного сімейноцентрованого підходу у практиці логопедичного супроводу забезпечується наданням відповідної ролі батькам у процесі нормалізації перебігу розвитку мовлення дитини за умови постійної взаємодії логопеда і родини, яка виховує дитину з ЦП. Логопедичний супровід дітей раннього віку з ЦП відбувається за умов дотримання принципів індивідуальності, природовідповідності, міжгалузевого підходу, логопедичної тераностики, сугестивності [3].

З теоретико-методичного аналізу наукових досліджень сучасних науковців можемо дати визначення, що логопедичний супровід дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення у закладах дошкільної освіти – це синергійний, неперервний корекційно-розвитковий процес забезпечення спеціально організованого простору супроводу дитини з ПМ або ризиком щодо його виникнення та їх батьків; це рух попереду, такий, що вказує подальші поетапні орієнтири і шлях до них у зоні найближчого розвитку дитини. Логопедичний супровід у закладах дошкільної освіти це завжди взаємодія того, відносно кого здійснюється супровід(діти та батьки) та того, хто його забезпечує(логопед).

Сам процес розпочинається з моменту вступу дитини до закладу дошкільної освіти (далі ЗДО) та продовжується протягом усього періоду здобуття дошкільної освіти дитиною. Поєднує в собі скрінінг стану розвитку мовлення дітей усіх

вікових груп, поглиблену діагностику розвитку мовлення, організацію корекційно-розвиткової роботи спрямованої на подолання мовленнєвих порушень та профілактику ускладнень, забезпечення взаємодії з батьками. Важливим при організації логопедичного супроводу є робота з батьками тому, важливим є їх педагогічне просвітництво у плані покращення обізнаності про особливості розвитку дітей дошкільного віку, специфіку розвитку мовлення дітей, можливі порушення мовлення, шляхи покращення мовленнєвого розвитку у домашніх умовах тощо. Крім того, до процесу по можливості можуть бути долучені вихователі, психолог та інші працівники ЗДО для комплексного впливу на формування необхідних знань у батьків та забезпечення комплексного подолання порушень мовлення у дітей. Актуальність залучення батьків пояснюється ще й викликами сьогодення, коли більшість садочків працюють дистанційно через безпекову ситуацію. Батьки перші, хто організує простір розвитку та корекції мовленнєвих порушень. Важливо, що батьки завжди мали на зв'язку фахівця який їм допоможе реалізувати поставленні завдання.

Отже, логопедичний супровід це не примха, а критична необхідність сьогодення, що покращить не лише стан розвитку мовлення дітей, а й забезпечить підтримку та супровід батьків у формування мовленнєвого простору для своєї дитини. Окреслена інформація не вичерпує усіх аспектів проблеми логопедичного супроводу дитини у ЗДО, подальшим є наповнення та розширення змісту впровадження логопедичного супроводу у закладі дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Кисличенко В. А. Логопедичне консультування як складова логопедичного супроводу сім'ї. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2011. Вип. 18. С. 82-85.
2. Кисличенко В. А., Конопляста С. Ю. Логопедичний супровід сім'ї, у якій виховується дитина з порушеннями мовлення: монографія. М.: "Іліон" 2016. 218 с.
3. Синиця А. О. Логопедичний супровід дитини раннього віку з церебральним паралічем: дис. канд. пед. наук: 13.00.03. Київ. 2024. 258 с.
4. Nelson K. B., Ellenberg I. H. Antecedents of cerebral palsy. *New England Journal of Medicine (NEJM)*. 1986. Jul 10; 315(2): 81-86.

СЕКЦІЯ 4. ШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 4. SCHOOL EDUCATION

Булеза О. М.,

УДК 373.3.015.31:172.15(043.2)

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Мукачівський державний

університет, м. Мукачево

Науковий керівник:

Синевич І. С.,

доктор філософії, старший викладач

кафедри педагогіки дошкільної, початкової

освіти та освітнього менеджменту,

Мукачівський державний

університет, м. Мукачево

ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Сьогодні в Україні ще не створено ідеальної моделі організації полікультурної освіти, не визначено сутність її важливої складової – полікультурного виховання. У найбільш загальному розумінні полікультурність розглядається як формування планетарного мислення, сприйняття світу в його різноманітних проявах, формах існування мов, культур, поглядів і передбачає наявність у людини гуманістичного світогляду, таких якостей, як толерантність, вміння вести діалог з позиції рівних прав, взаємоповага. Ці ідеї знаходять відображення в різноманітних гуманістично спрямованих течіях, що пропагують мету виховання в дусі поваги до прав людини, миру, розвитку, надання глобальної освіти, реалізацію полікультурного виховання.

Дослідження змісту полікультурної освіти та виховання підростаючого покоління проводили такі науковці, як Т. Астафурова, М. Бахтін, Т. Білоус, В. Болгаріна, Л. Волик, М. Воловікова, П. Гайденок, Л. Горбунова, А. Джуринський, Г. Дмитрієв, О. Ковальчук, В. Ковтун, І. Лощенова, А. Солодка, В. Фурманова, О. Часник.

Зокрема, І. Лощенова, даючи широкий огляд концепцій полікультурної освіти, акцентує увагу на тому, що до основних її завдань входить розвиток пізнавальних та невербальних умінь і навичок, які дають змогу вступати в контакт з іншими культурами та їхніми носіями. Пов'язуючи полікультурну освіту з

підвищенням рівня освіченості й досягненням успіху в багатокультурному середовищі, дослідниця виокремлює такі її функції: формування в тих, хто навчається, уявлення про різноманітність культур і їх взаємозв'язок; усвідомлення важливості культурного розмаїття для самореалізації особистості; виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей; розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності та взаєморозуміння [3, с. 76].

О. Галай з метою підвищення ефективності полікультурної вихованості учнів пропонує звертатися до вивчення національних традицій, оскільки в їх змісті відображаються певні елементи національної історії та культури. Вчена вважає, що у змісті традицій завжди можна знайти моральні імперативи, що опосередковано спрямовані на регламентацію життєдіяльності людей відповідно до інтересів різних соціальних груп. Тому організація, форми і методи навчання та виховання підростаючого покоління мають будуватися з урахуванням тисячолітньої історії, споконвічної культурно-історичної традиції народу на основі національної культури [2, с. 23].

Ідея полікультурної орієнтації є однією з провідних ідей у сучасній педагогіці, оскільки пріоритетним завданням сучасної освіти є формування особистості, якій властива цілісність, миролюбність, самостійність мислення, вміння вести діалог на основі взаєморозуміння і взаємоповаги, відкритість до сприйняття різноманітних культур світу, виховання в неї толерантності й комунікабельності.

Слід наголосити, що полікультурне виховання – це нова сфера педагогіки, у рамках якої розробляються теоретичні та практичні питання використання мовної та етнічної різноманітності як важливих складових процесу загальної освіти, оволодіння особистістю системою національних і загальнокультурних цінностей [1, с. 56].

Полікультурне виховання у сучасній шкільній освіті передбачає виховання підростаючого покоління у дусі толерантності, прищеплення йому основ культури, усвідомлення того, що прагнення до етнічної ідентичності має розглядатися як джерело загального духовного багатства, а не загроза національним цінностям та існуванню окремих народів. Це можливість просуватися вперед до ідеалів миру, свободи і соціальної справедливості, що особливо актуальне у сучасних закладах освіти України [4, с. 5]. Педагогічні ідеї полікультурного виховання школярів сприяють створенню умов для ідентифікації особистості з етнічними та загальнолюдськими культурними цінностями, самовихованню, саморозвитку моральної особистості.

Слід наголосити на важливості застосування полікультурності у вихованні учнів початкової школи, оскільки молодший шкільний вік постає сприятливим до виховних впливів періодом життя молодшого школяра у зв'язку з активним формуванням характеру, установок, норм поведінки, мислення і світогляду, що,

у свою чергу, надає можливість прищеплювати школяреві національні та загальнолюдські цінності на основі толерантного та поважного відношення до іншої культури.

У процесі полікультурного виховання учнів початкової школи формується полікультурна особистість школяра. Полікультурна особистість здатна реалізувати себе в складному, соціальному, економічному й політичному просторі та характеризується психологічним здоров'ям і позитивною ідентичністю. Виховання полікультурної особистості ставить за мету підвищення рівня власної культури, а саме: культури спілкування, культури мови, культури розумової праці [1]. Полікультурній особистості властиве вміння бачити полікультурність сучасних культурних співтовариств і сприймати культурну різноманітність як норму співіснування культур у полікультурному просторі; усвідомлювати своє місце, роль і значущість у глобальних загальнолюдських процесах.

Результатами полікультурного виховання молодших школярів повинні стати: оволодіння учнями культурою свого народу, що виступає неодмінною умовою їх інтеграції в інші культури, формування та розвиток умінь і навичок ефективної взаємодії з представниками різних культур, усвідомлення необхідності взаєморозуміння між людьми й народами, розуміння не тільки прав, але й обов'язків по відношенню до інших соціальних і національних груп.

Таким чином, полікультурне виховання молодших школярів у сучасних закладах освіти повинно бути спрямоване на формування уявлень особистості про різноманіття культур та розвиток навичок взаємодії у полікультурному світі на основі толерантності та взаєморозуміння, освоєння фундаментальних духовних цінностей людства – гуманізму, свободи, справедливості, толерантності, культури миру, національного примирення, що сприятиме формуванню толерантних громадян сучасного полікультурного суспільства.

Список використаних джерел

1. Воротняк Л. І. Мовна особистість у контексті формування полікультурної особистості. Наукові записки : Психологія і педагогіка. 2005. Вип. 6, Ч. І. С. 56-62.
2. Галай О. В. Полікультурна освіта – актуальна проблема сучасної школи. Іншомовна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій : збірник матеріалів V Всеукраїнського науково-практичного вебінару з міжнародною участю, м. Житомир, 28 листопада 2018 р. Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2018. С. 23-25.
3. Лощенова І. Ф. Проблема полікультурності у педагогічних теоріях. Наукові праці. К., 2003. Вип. 11. С. 75-80.
4. Сухомлинська О. В. Етнопедагогіка – засіб полікультурного виховання. Відродження. 2005. № 7. С. 5-6.

Мойсеєнко І. М.,

УДК 371.132:376.1

доктор філософії, доцент кафедри
загальної та спеціальної педагогіки,
Комунальний заклад вищої освіти
"Дніпровська академія неперервної освіти"
Дніпропетровської обласної ради", м. Дніпро

ТЕОРЕТИЧНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Інклюзія – це процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі (людей з інвалідністю, людей похилого віку, вагітних жінок, тощо). З метою втілення принципів інклюзивності та захисту прав осіб з інвалідністю в Україні формується нове бачення своєї громади та ролі освітнього закладу у ній. Громада – це місце, де цінують кожного і яке відкрито для всіх. Розбудову такої громади потрібно починати з закладів освіти. Освітній заклад навчає дітей жити, працювати, навчатись разом. У ньому діти починають цінити відмінності культурного, етнічного, соціального, когнітивного, фізичного, функціонального характеру.

У закладі освіти саме вчитель є провідною ланкою між дитиною та громадою. Фахова спроможність, обізнаність у нормативно-правовій базі, методичне забезпеченість та можливість зовнішньої підтримки надає вчителю впевненості у педагогічній діяльності. Успіх педагогічної діяльності багато в чому залежить від комунікативних здібностей вчителя, від його уміння налагодити правильні взаємини з дітьми.

Вчитель, що працює з дитиною з ООП, вирішує декілька проблем. По-перше, особисте сприйняття, особиста реакція на інвалідність та на інші відмінності. По-друге, знання технологій розроблення навчальних планів та стратегій для підготовки освітнього середовища, що сприятимуть інтеграції до загального освітнього процесу. По-третє, налагодження співпраці з учасниками психолого-педагогічного супроводу з метою задоволення соціально-емоційних потреб та розвитку соціальної та навчальної компетентності дітей закладу освіти.

Теоретичний аналіз сучасних психолого-педагогічних підходів, щодо розвитку готовності вчителя до педагогічної діяльності з дітьми з ООП, з'ясував, що готовність вчителя до роботи залежить від декілька факторів, а саме: підвищення психологічної стійкості, емоційної стабільності, володіння фаховими компетентностями, толерантністю, тощо.

Передумовою готовності вчителя є володіння ними базовими компетентностями: професійно-педагогічна компетентність, соціально-громадянська компетентність,

загальнокультурна компетентність, мовно-комунікативна компетентність, психологічно-фасилітативна компетентність, підприємницька компетентність, інформаційно-цифрова компетентність.

Психологічна готовність, забезпечує формування особистісного змісту участі вчителя у педагогічній діяльності. Сюди можна віднести своєчасність і доцільність поточних професійних дій, їхню адекватність психологічним нормам та умовам педагогічній ситуації, також ситуативну стійкість і врегульованість дій при зростанні напруженості (оптимальний рівень особистісної тривожності, високі здібності саморегуляції психічного стану, розвинуті інтелектуальні якості, розвинені здібності до планування, моделювання, програмування, оцінки результатів діяльності тощо).

Для дослідження готовності вчителя до роботи з дітьми з ООП в закладі загальної середньої освіти вважаємо за потрібним використовувати опитування як основний емпіричний метод збору соціально-психологічної інформації. З цією метою можна використовувати опитувальник Демченко І. [1, с.25] Щоб отримати відверті, максимально наближені до дійсності відповіді, треба зазначити такі форми опитування як інтерв'ювання з дотриманням повної конфіденційності.

Психологічну готовність до роботи вважаємо за потрібним користуватися психологічними тестами: "Опитувальник для діагностики властивостей нервової системи" Я. Стреляу [2, с. 64] (методика спрямована на вивчення сили нервових процесів за збудженням-гальмуванням і рухливістю), "Методика самооцінки емоційного стану" Уессмана-Рікса [2, с. 94] (методика самооцінки емоційного), "Мотивація професійної діяльності" [2, с. 156] (методика К. Замфір у модифікації А. Реана), "Оцінка комунікативних і організаторських схильностей – КОС" [2, с. 182] (методика оцінює рівень розвитку комунікативних та організаторських схильностей, що проявляються в різних сферах діяльності, поведінки та міжособистісного спілкування), "Методика дослідження креативності" [2, с. 243].

Отже, готовність вчителя до роботи визначається такими факторами як підвищення психологічної стійкості, емоційній стабільності, володіння фаховими компетентностями, толерантністю, креативності, комунікативних і організаторських схильностей.

Список використаних джерел

1. Демченко І. І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти : автореф. дис. ... д. пед. наук : 13.00.04; 13.00.03. Умань, 2016. 46 с.

2. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів. За ред. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О.В., Малхазов О.Р. Методич. посіб. Київ, НДЦ ГП ЗСУ. 2011. 281 с.

Потапенко О. Б.,

УДК 37.014.5

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки,
Криворізький державний педагогічний
університет, м. Кривий Ріг

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Незважаючи на всі труднощі й воєнне лихоліття, які спіткали українців, наше життя прямує в бік побудови демократичного суспільства, ринкової економіки, впровадження інноваційних науково-інформаційних технологій, що стає для нас невідворотною перспективою. В сучасних умовах поглиблення глобалізаційних процесів, які стосуються об'єднання ринків праці та інтеграції національних економік, прихильниками неолібералізму сучасна освіта розглядається як пріоритетний фактор сталого розвитку, ключ до економічного процвітання, рушійна сила науково-технічного прогресу та важлива складова індивідуального успіху.

Розвиток української освіти на шляху до її подальшої інтеграції в європейський освітній простір, демократичні перетворення в нашій державі з метою побудови громадянського суспільства зумовлюють необхідність впровадження децентралізації як ефективного інструменту модернізації освіти.

Під час обговорення Стратегії розвитку освіти і науки до 2030 р. міністр науки і освіти України Оксен Лісовий зазначив, що одним із пріоритетних завдань української освіти є повне й остаточне переосмислення радянських "шкільних просторів"[5]. Це, перш за все, стосується переходу від жорстко централізованої моделі освіти до більш децентралізованої.

Ми можемо стверджувати, що централізація – це зосередження керівництва та управління в єдиному центрі. На відміну від централізації, децентралізація – це система управління, яка передбачає перехід частини функцій центральної влади до органів самоуправління [7]. На думку В. Андрущенко, "децентралізація, є засобом переносу політичних дебатів про якість освіти на нижчі шаблі освітньої системи" [1, с. 10]. Практична реалізація децентралізації в галузі освіти передбачає надання більших повноважень органам місцевого самоврядування, що фактично означає перекладання на них більшої відповідальності за забезпечення якості освіти.

А. Джурило зазначає, що в економічному тлумаченні децентралізація спрямована на передавання повноважень і обов'язків з ухвалення рішень із центру в інші організації. У конституційному праві децентралізація трактується як

передача з центру на місця делегованих повноважень центральних органів держави. З точки зору психології децентралізацію можна пояснити як механізм подолання егоцентричних властивостей особистості, що дозволяє розвинути здатність до прийняття ролі іншої людини. А децентралізація в галузі освіти визначається як система управління, за якої значно розширюється коло повноважень "нижніх" органів управління за рахунок "вищих" [6, с. 32]. Як ми бачимо, децентралізація – це універсальний інструмент модернізаційних процесів у різних галузях суспільного життя.

Можна пригадати, що перші традиції децентралізованої освіти в Україні були закладені ще в другій половині 16 ст. при організації братських шкіл, які відіграли величезну роль у відновленні патріотично налаштованої інтелектуальної еліти українського суспільства. Доцільно також зазначити, що вперше децентралізація згадується в Конституції Української Народної Республіки від 29.04.1918 р., у якій зазначалося, що, "не порушуючи єдиної своєї влади, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, дотримуючись принципу децентралізації" [3].

Як вважають польські дослідники М. Гербст і Я. Герчинський, децентралізація дозволяє зберегти автономію як основу моделі модернізації освіти. Децентралізована модель освіти є більш ефективною за рахунок щоденного спілкування та взаємодії педагогічних працівників із місцевими громадами і це дозволяє краще розуміти нагальні потреби та інтереси учнів, їхніх батьків і громадськості в цілому. Автономні школи, які мають реальне самоврядування, здатні більш ефективно використовувати свої ресурси, зокрема, педагогічний досвід, напрацьований вчителями [2, с. 1].

Порівняльний аналіз розподілу повноважень між рівнями управління в сфері освіти дає змогу стверджувати, що постіндустріальні країни з високими соціально-економічними показниками мають набагато більший рівень децентралізації управління освітою, ніж країни, що розвиваються, [4, с. 113]. Отже, можна зробити висновок, що децентралізація є ефективним інструментом модернізації освітньої галузі.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів. Філософія освіти. 2005. № 5. С. 5-17.
2. Гербст М., Герчинський Я. Децентралізація освіти у Польщі: Досвід 25 років. Варшава: Інститут Освітніх Досліджень, 2015. 24 с.
3. Конституція Української Народної республіки. (Статут про державний устрій, права і вільності УНР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>.

4. Кристопчук Т.Є. Особливості децентралізації управління освітою: досвід європейських країн. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua.>cgi-bin>cgirbis_64.

5. Стратегія розвитку освіти і науки до 2030 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3770487-strategia-rozvitku-osviti-i-nauki-do-2030-roku-koli-i-cogo-ocikuvati.html>.

6. Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського Союзу та США: монографія / [А. П. Джурило, О. З. Глушко, О. І. Локшина та ін.]. Київ. ТОВ "КОНВІ ПРІНТ", 2018. 192 с.

7. Хоменко В. В. Проблеми та виклики централізованого та децентралізованого управління освітою в територіальних громадах. URL: <http://academy-vision.org>article>download>.

Tabakina, Y. V.,
student of the second
(master's) level of higher education,
Berdyansk State Pedagogical
University, Zaporizhzhia

УДК 376:371.3:794

Mytsyk, H. M.,
Candidate of Sciences in
Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
Applied Psychology and Speech Therapy,
Berdyansk State Pedagogical
University, Zaporizhzhia

BOARD GAMES FOR THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION SKILLS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS

It should be noted that today the number of children with special educational needs is steadily increasing [8]. According to the World Health Organization (as of 2023), about 1 in 100 children has autism spectrum disorders (ASD) [13]. In reference to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 21, 2021, №765 "On Amendments to Certain Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding the organization of education for persons with special educational needs", this category is classified as having socio-adaptive difficulties. These are mostly manifested in deficiencies in social-emotional interaction, non-verbal communication used in social interaction; the ability to develop, maintain, and understand

relationships (ranging from difficulties in regulating behavior in various social situations to difficulties in joint imaginative play and relationship building to a lack of interest in peers), etc. However, the disruption of the process of forming communication skills is perhaps the main problem for children with ASD [3]. Therefore, it is extremely important not only to develop their speech but also to teach them to use it for communication with others.

The use of game technologies in work with them, which combine a large group of methods and techniques in the form of various pedagogical games, which are subordinated to a specific goal and guarantee a completely positive result, can contribute to this [4]. Board games are also included in such pedagogical games. In these games, the gaming environment is a flat surface (usually a table) on which manipulations with game items are carried out, these are games that require players to move chips or figures in a certain way on a pre-marked board according to a set of rules [12].

Board games can be classified into: card games – those that usually use playing cards (the feature is the random order of cards in the deck); collectible games – games that have a certain collection of special cards for a board game, where each player has a separate deck that they compile themselves, which determines the strategy of the game; dice games – those that use dice, which are considered auxiliary items, for example, to determine random values such as the number of moves, etc.; games that are based on the movement and interaction of special figures according to pre-determined rules are called miniature games. Board games can also include quizzes (which require providing the correct answer to a random question), if they are presented in special sets, have a game board, chips, etc. There are games that are played in advance on prepared boards where game actions take place (such as "Chess"); simulation games – simulate real phenomena, such as the activities of a particular institution or organization ("Monopoly"). Among board games, there can also be those called role-playing games. Their main idea is that participants take on a certain role (e.g., a mage or a knight) and play it out, collectively creating a story. They can also be strategic, where players need to use strategy to achieve certain goals. Surprisingly, such games can also be active, like table tennis or foosball, where players actively move, showing agility and quick reaction on a small surface to score points. In addition, board games are classified by the influence of randomness. Since some involve random values/numbers, victory does not always depend on the chosen strategy or reaction speed. Conversely, there are logical games, such as chess, where the winner is the one who demonstrates logical thinking.

Such games are distinguished by their features. Most are designed for two or more participants. They are universal in terms of place and time, as they can be played at home, outdoors, on a train, anywhere. There are no restrictions for participants

based on health conditions. The main thing is to choose them to optimally consider the abilities, needs, and expectations, as well as the physical, cognitive, and age characteristics of the participants. Moreover, such games can be easily adapted for conducting lessons with children via videoconference. This is especially relevant today, where, under martial law in Ukraine, numerous bombings and shellings, occupation of cities, forced displacement, and destruction of educational institutions, the only way to ensure the safety and systematic provision of educational and corrective developmental services to children with special educational needs is to use digital technologies in this process [2].

In foreign countries, board games have been widely used as a technique for forming and developing communication skills, as the mechanism of board games involves taking turns, collaborating, and focusing on the interlocutor, communicating with them in natural conditions [11]. Moreover, previous research results also show that board games engage children in teamwork and improve their speech abilities [5; 6]. Through board games, they listen to their peers and learn to express their ideas, agreeing on them with group members in joint play. Thus, they contribute to improving their speech competence.

Board games also create a fun and relaxing atmosphere that reduces children's anxiety. This activity is associated with what students find interesting – playing – and is different from regular group performances. It is extremely important to create a friendly and informal atmosphere to reduce the likelihood of negative emotions and increase children's learning productivity [14]. Additionally, some board games are related to real-life circumstances, which allows them to freely share their thoughts and ideas through speech [14]. This helps children become more flexible in the real world and develop their social skills.

Research by A. Rohdiana has shown that the use of board games in speech development classes affects the cognitive and emotional spheres of children. Through board games, they demonstrate improvement in grammatical skills, correct pronunciation, coherent speech, and increase their vocabulary and understanding of the meaning of difficult words, grammar, pronunciation, free speech, vocabulary, and content [10]. It has also been proven that board games improve the grammatical component of speech [10].

According to foreign scientists M. L. Oppenheim-Leaf, J. B. Leaf, and N. A. Call, structured games such as board games are one of the effective ways to promote positive contact between children with ASD and others, including family members, in a fun and informal form for them [9]. The features inherent in these games (the presence of clear rules and sequence of actions, cyclicity, and their visual content) give them advantages compared to others in working with children with ASD. As

noted by domestic researcher D. I. Shulzhenko, board games can teach a child to play with peers, follow turns and rules, respond to the requests of other children, answer them, fulfill their requests, attract the interlocutor's attention, make requests, build sentences of two or three words [3]. Scientists have experimentally confirmed this assumption, noting that during board games, the average number of social communication instances was significantly higher than before the intervention [7].

Thus, board games represent significant potential for the development of communication skills in children with ASD, creating a safe and entertaining environment that promotes social interaction and communication. This potential can be realized through the coordinated efforts of special education professionals and parents, who will use these games to reinforce acquired skills at home [1]. Such participation can significantly enhance the results of corrective work, promoting their comprehensive development and integration into society.

References

1. Мицик Г. М. Логопедична освіченість та її місце в структурі корекційно-мовленнєвої компетентності батьків дітей дошкільного віку з вадами мови в сільській місцевості. Наукові записи Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки: зб. наук. пр. Бердянськ: ФО-П Ткачук О. В., 2016. Вип. 1. С. 161–167. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2016_1_28
2. Мицик Г. М., Гусак А. А., Черепанова А. С. Щодо формування у здобувачів спеціальності 016 Спеціальна освіта практичних навичок організації корекційно-розвиткової роботи під час дистанційного навчання. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Бердянськ : БДПУ. 2022. Вип. 3. С. 80–91. DOI: 10.31494/2412-9208-2022-1-3-80-91.
3. Шульженко Д. І. Програми розвитку дітей дошкільного віку зі спектром аутистичних порушень. Київ. 2013. 251 с.
4. Янкович О. І. Освітні технології сучасних навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ ім В. Гнатюка, 2015. 212 с.
5. Baio J., Wiggins L., et al. Prevalence of Autism Spectrum Disorder Among Children Aged 8 Years – Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, 11 Sites, United States, 2014. MMWR Surveill Summ. 2018. Vol. 67. Issue 6. P. 1–23. <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.ss6706a1>.
6. Fung Y., Min Y. Effects of board game on speaking ability of low-proficiency ESL learners. International Journal of Applied Linguistics and English Literature. 2016. Vol. 5. P. 261–271.
7. Ka I. L., Hsu-Min Ch., Yueh-Hsien L., Chunlian J.. Trying a board game intervention on children with autism spectrum disorder in Macau: how do they react? International Journal of Developmental Disabilities. 2022. DOI: 10.1080/20473869.2022.2095861.

8. Lyndina Y., Martynyuk Z., Tovstohan V., Babichenko A., Mytsyk H., Samoilenko I. Psychological and Pedagogical Technologies in Working with Children with Special Educational Needs: Neuropedagogical Aspect. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2023. Vol. 14. Issue 1. P. 302–318. <https://doi.org/10.18662/brain/14.1/421>.
9. Oppenheim-Leaf M., Leaf J., Call N. Teaching Board Games to Two Children with an Autism Spectrum Disorder. *Journal of Developmental and Physical Disabilities* volume. 2012. Vol. 24. P. 347–358. <https://doi.org/10.1007/s10882-012-9274-4>.
10. Rohdiana A. Developing communicative board game in speaking descriptive text to EFL young learners. In *Proceedings of the 2nd TEYLIN International Conference, 25–26 April 2017 Indramayu, Indonesia, 2017*. pp. 49–58.
11. Syakur M. The use of board game in teaching speaking to young learners. *Journal of English Teaching and Research*. 2020. Vol. 5. P. 149–155.
12. Wong C., Yunus M. Board Games in Improving Pupils' Speaking Skills: A Systematic Review. *Sustainability*. 2021. Vol. 13. Article 8772. <https://doi.org/10.3390/su13168772>.
13. World Health Organization. Autism. URL: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders> (date of access: June 4, 2024).
14. Yunus M., Hashim H., Embi M., Lubis M. The utilization of ICT in the teaching and learning of English: "Tell Me More". *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2010. Vol. 9. P. 685–691. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.12.218>.

СЕКЦІЯ 5. ВИЩА ОСВІТА

SECTION 5. HIGHER EDUCATION

Д'яченко І. М.,

УДК 37+377]37.06

канд. філос. наук, доцент,
доцент кафедри природничих та
соціально-гуманітарних дисциплін,
Житомирський медичний інститут
Житомирської обласної ради, м. Житомир

Смагін І. І.,

д-р пед. наук, канд. наук з держ. упр.,
доцент, директор КЗ "Житомирський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти"
Житомирської обласної ради, м. Житомир

**ПРОФЕСІЯ ТА РЕМЕСЛО: ДО ПРОБЛЕМИ
ЦІННІСНИХ ЗАСАД ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ ТА
УМОВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ**

Ремесло та народні промисли у сучасному світі є ефективним засобом самореалізації, реабілітації та соціальної інтеграції не лише соціально незахищеного населення, людей з обмеженими можливостями здоров'я, а й практично здорових людей, особливо в умовах сучасної війни на території України з 2022 р.

Особливо зараз актуалізується проблема переосмислення традиційного дуалізму теорії та практики, мислення та дії, інтелектуального та практичного, що лежать в основі розриву між професійною та академічною освітою, пов'язані з переоцінкою місця та ролі ремесла у педагогіці та психології професійного навчання, по-перше [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Проблема реалізації потенціалу здобувачів освіти через трудотерапію, освоєння ремесла, спільність ремесла та професії, просування традицій ремісничої діяльності у контексті сучасного професійного навчання є справжньою формою соціально-психологічного оздоровлення суспільства, особливо у прикордонних ситуаціях, але на сьогодні залишається мало розробленою. Більшою мірою дослідники фокусують наукову увагу до впливу професії для здоров'я людини, що навчається [7; 8; 9].

Незважаючи на розвиток інформаційних, виробничих технологій, посилення сервіс-компоненту економіки, необхідно зміцнювати значущість ремесел для збереження культурних, моральних цінностей, унікальності спільноти.

Збереження традицій ремесла необхідні для подолання дихотомічності світогляду молоді, виховання естетичного смаку, розширення кругозору, психологічної гнучкості, комунікабельності всіх, хто навчається.

У свою чергу, це сприяє здоровому почуттю власної гідності, зниженню напруги в ситуаціях невизначеності та відсутності умов для професійної діяльності, зміцненню всіх видів і типів пам'яті, ефективній боротьбі з автобіографічною амнезією, покращенню здоров'я та збереженню життя людини. Людина, яка працює не тільки головою, а й фізично, руками, переключаючи увагу, знімає напругу з нервової системи, по-перше.

По-друге, долає цементування суб'єктивного свавілля та ілюзію своєї самодостатності завдяки своїм умінням, результатам діяльності, а може й досягненням, що не дозволяють прагнути швидких результатів, легкого успіху за рахунок використання фальсифікатів та сурогатів як в інтелектуальній, так і фізичній роботі.

Про ремесло та народні промисли згадують здебільшого в контексті етнокультурного відродження, розвитку традиційних та нових форм туризму, пошуку актуальних економічних ніш в умовах скорочення робочих місць, безперервності освіти, переходу до освіти-5 [10; 11].

Водночас у педагогічній літературі практично немає обговорення методичного та змістовного зв'язку професії, ремесла, професійного навчання. Це дивно, тому що ці види діяльності (ремесла та професійного навчання) мають багато загальних базових принципів: 1) необхідність опори на верифіковану теорію та накопичений емпіричний досвід поколінь; 2) систематичність та послідовність; 3) доступність; 4) наочність; 5) відповідальність та свідомість; 6) активність та вмотивованість; 7) калейдоскопічне поєднання різних методів, форм, засобів навчання; 8) міцність, дієвість, взаємопов'язаність результатів освіти; 9) виховання та розвиток здобувачів освіти.

Як у системі професійного навчання, так у ремісничому справі перелічені принципи мають об'єктивний характер. Успіх в обох сферах забезпечується лише реальним процесом навчання та виховання учнів. Змішані та дистанційні форми навчання займають другорядне місце, першочерговим є класичний діалог всіх учасників освітнього процесу.

Вчитель у цьому контексті має бути майстром своєї справи, щоб у процесі діалогу працювати не за схемою переливання з одного контейнера в інший, а за образом "Вчитель, виховай учня, щоб було в кого потім вчитися".

Однак, наголосимо, що йдеться не про метод "magister dixit" ("це сказав вчитель" як незаперечний авторитет), а про взаємопов'язаність такого рівня, при якій здійснюється заклик ділитися всім тим, чому вчителя-майстра навчили його вчителі в результаті безпосередньої взаємодії суб'єктів (майстри та учня) з метою

примноження та продовження знання, зберігаючи життя через розвиток усіх: і тих, хто навчає, і тих, хто навчається.

Процес нескінченний. Цей процес не може обійтися без урахування та створення сприятливих умов для розвитку потенціалу людини, яка навчається. Ремеслу можна навчити не всіх, а тих, хто має відповідний потенціал, хто власними зусиллями його реалізує, прислухаючись та враховуючи досвід, поради наставника-вчителя-майстра. Це ніяк не вписується в формат сурогатної освіти сьогодення.

Сурогатний підхід допомоги студентам у здобутті професії характерний для соціального феномену "соруpaste" не сумісний з ремісничою творчістю, коли майстер осягає вершини професіоналізму сам, а не доручає це комусь. Той, хто навчається ремеслу, болісно шукає та відкриває секрети свого ремесла, бо професійне зростання завжди пов'язане з виходом за межі встановлених кордонів. Цей вихід у принципі не може бути безболісним, комфортним, тільки в особистісних межах, оскільки здійснюється з величезними витратами фізичних, моральних, духовних ресурсів самодисципліною та організованістю, відповідальністю у роботі.

Безумовно, всі зусилля, витрати певною мірою покриваються з часом почуттям подолання труднощів, досягненнями, реалізацією здібностей та проявленням їх у якостях характеру, бездоганним виконанням функцій, професійною спроможністю.

При адекватній оцінці суспільством цей особистісний потенціал, реалізований у праці, форматується в особистісний капітал, який змушує людину самоінвестуватися в ще більш амбітні проекти.

Особливості потенціалу особистості вчителя-майстра та здобувача освіти має важливе значення. Тільки людина, яка прийняла отриманий потенціал, прагне сформуванню сприятливих умов для його максимально повного прояву та реалізації, тим самим залишаючись вірною цьому потенціалу, і, несучи відповідальність за його збереження через розвиток, може бути захопленою своєю справою, своїм ремеслом. Такий учитель "втягує" в орбіту своєї справи інших людей, які мають подібний тип потенціалу. Творчий імпульс спонукає не копіювати, наслідувати, а самопізнавати та самореалізовуватися в особливому та загальному прояві потенціалу.

Така взаємодія не обмежується часом, тому що, активізується фундаментальне, приховане, потенційне, що об'єднує всіх учасників процесу навчання-освіти, надає активності, безлімітності життю і того, хто віддає, і того, хто сприймає, викристалізовуючи життя, як в неповторному, так загальному.

Майстерність є своєрідним горизонтом, який невичерпний та недосяжний абсолютно. У зв'язку з цим у ремеслі, у професіоналізмі певної діяльності

успішними є люди, які вбирають знання, примножують їх, засвоюють досвід усіх поколінь, які через навчання формують свій унікальний стиль практики і передають далі, примножуючи те, що засвоїли. Нове не може бути без старого, унікальне – без загального. Діалектика життя не може бути без розвитку потенціалу всіх, хто взаємопов'язаний.

Очевидно, що внесення до теоретико-методологічного контенту професійної освіти не лише історичного дискурсу ремесел, традицій, а й ціннісного, що стосується сутності потенціалу людини, збагатить учасників освітнього процесу та оптимізує його.

Список використаних джерел

1. Hyland T. Craft Working and the "Hard Problem" of Vocational Education and Training. *Open Journal of Social Sciences*. 2017. 05(09):304-325. DOI:10.4236/jss.2017.59021.
2. Goroszkiewicz M. Dual vocational education in the context of human capital management in crafts. *Zoon Politikon*. 2019. Issue 10. P. 75-101. DOI: 10.4467/2543408XZOP.19.003.11348.
3. Sperle Ch. Vocational Training in the Skilled Crafts sector in Germany. 2021. ZDH. URL: uns/fachbereich-berufliche-bildung/ausbildung/duale-ausbildung-in-11-sprachen/vocational-training-in-the-skilled-crafts-sector-in-germany (дата звернення: 03.06.2024).
4. Askerud P., Adler B. Contextual Learning–Craft and Design in Technical and Vocational Education. *Craft Shaping Society. Technical and Vocational Education and Training: Issues, Concerns and Prospects* / eds. Joubert L. Singapore, 2022. 153–172.
5. Ситняківська С.М. Реміснича освіта минулого профтехосвіта сьогодення. *Вісник Житомирського державного університету. Сер. Педагогічні науки*. 2010. Вип. 54. С. 66-70.
6. Ничкало. Н. Профтехосвіта незалежної України: вектори розвитку. *Освіта і суспільство*. 2021. № 7-8. С. 11.
7. Ravesteijn B., Kippersluis H., Doorslaer E.. The contribution of occupation to health inequality. *Res Econ Inequal*. 2013 .1; 21: 311–332. DOI: 10.1108/S1049-2585(2013)0000021014.
8. Shu-Yuan Su et. al. Associations among Health Status, Occupation, and Occupational Injuries or Diseases: A Multi-Level Analysis. *Diagnostics*. 2023. № 13(3). P. 381. <https://doi.org/10.3390/diagnostics13030381>.
9. Combs A. et. al. The effect of occupational status on health: Putting the social in socioeconomic status. *Heliyon*. 2023 Nov; 9(11): e21766. DOI: 10.1016/j.heliyon.2023.e21766.
10. Д'яченко І. М. Сучасні європейські тенденції освіти та генеральний ціннісний вектор професійної підготовки медичних працівників. *Педагогіка XXI століття: сучасний стан та тенденції розвитку: колективна монографія: у 2 ч. Ч. 2 / за ред. О. Є. Карпенко*. Львів-Торунь: Ліга-Прес, 2021. С. 735-776.

11. Арешонков В., Смагін І. Анатомія вчительського професіоналізму. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2023. 616 с.

Костюшко В. І.,
асистент кафедри
англійської мови в судноводінні,
Херсонська державна морська
академія, м. Херсон

УДК 37.091.33:656.61:811.111

ІНТЕРАКТИВНА ОНЛАЙН-ДОШКА MIRO У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Активна цифровізація суспільства та викликані пандемією COVID-19 і воєнним станом вимоги часу спричинили значні зміни в організації освітнього процесу, зокрема перехід викладачів закладів вищої освіти в основному до дистанційного викладання.

Мабуть, одним із найбільших викликів для учасників освітнього процесу стала відсутність вірного помічника – класної дошки, адже під час аудиторних мовних занять дошка використовується і для ілюстрації навчального матеріалу, і для введення, відпрацювання нової лексики та граматики, і для контролю засвоєння пройдених тем, і для навчальних ігор, і для запису, а потім перевірки домашнього завдання. Завдяки сучасним інформаційним технологіям ця проблема легко вирішується за допомогою інтерактивної онлайн-дошки, яка може бути не тільки аналогом звичайної білої дошки, а й засобом для втілення нових ідей, місцем для створення безлічі цікавих вправ.

Інтерактивні онлайн-дошки є потужним інструментом, що покращує взаємодію викладача і здобувачів, дозволяючи їм спільно працювати в реальному часі. Це особливо цінно в умовах дистанційного навчання.

До основних можливостей інтерактивних онлайн-дошок можна віднести:

1) *спільну роботу в реальному часі*: усі учасники можуть одночасно працювати над одним документом або проектом, вносячи зміни, які миттєво відображаються для всіх; викладач може створювати групи студентів для виконання спільних проєктів або завдань, що сприяє розвитку навичок командної роботи;

2) *візуалізацію навчального матеріалу*: онлайн-дошки дозволяють викладачеві малювати схеми, діаграми та графіки, що робить навчальний матеріал більш наочним; також є можливість додавати зображення, відео та інші мультимедійні елементи для кращого пояснення теми;

3) *інтерактивні справи та тести*: викладач може створювати опитування та голосування, що дозволяє швидко отримати зворотний зв'язок від студентів; інтерактивних завдань та тестів, які студенти можуть виконувати прямо на дошці;

4) *запис і збереження сесій*: онлайн-дошки дають можливість записувати заняття та зберігати їх для подальшого перегляду, що особливо корисно для студентів, які не змогли бути присутніми на занятті; збереження історії редагувань дозволяє повернутися до попередніх версій матеріалу або переглянути хід роботи.

Серед безлічі можливих варіантів (*Padlet, Twiddla, Awwapp, Whiteboard Fox, Conceptboard, Drawchat, Ziteboard* тощо) особливої уваги заслуговує інтерактивна онлайн-дошка MIRO [3]. Науковці вважають її ефективною формою взаємодії між учителем та учнями закладів загальної середньої освіти [2], між викладачем і студентами фахового коледжу [1]. Переконаймося, що не менш ефективною вона є і для викладача і здобувача закладу вищої освіти у процесі дистанційного викладання англійської мови.

Перш за все варто зазначити, що інтерфейс дошки англійською, вона зручна в управлінні, нею можна користуватися як з комп'ютера, так і зі смартфона. MIRO може вмістити величезну кількість інформації. Особливо цінним для викладання англійської мови є різноманіття функцій та інструментів: робота з ручкою та гумкою, додавання картинок (у MIRO є прискорений пошук картинок та фотографій), кольорових стікерів, а також прикріплення документів, навчальних посібників в цілому або окремих сторінок з книг, відео, створення різноманітних схем, таблиць, ментальних карт, написання тексту, коментарів, спілкування у чаті, експорт дошок у форматі PDF. Можна малювати різні геометричні фігури, в спливаючому вікні змінювати налаштування товщини ліній (прямі, ламані, дугоподібні, пунктир тощо) та кольору. Можна також зберігати створені дошки як плакати в форматі зображень, файлів PDF, завантажувати як резервні копії, зберігати на GoogleДиск. Також реалізована функція збереження дошки у вигляді презентації.

Окремої уваги заслуговують психолого-педагогічні аспекти використання Miro в освітньому процесі. Завдяки інтерактивним можливостям платформи підвищується мотивація здобувачів, адже вони можуть більш активно залучатися до процесу навчання. Безумовно MIRO допомагає знизити стрес, пов'язаний з дистанційним навчанням, завдяки можливості наочної і структурованої презентації матеріалу, що сприяє покращенню комунікації між учасниками освітнього процесу. Дошка дозволяє здобувачам відслідковувати свій прогрес та бачити результати своїх зусиль, що підвищує рівень самоконтролю та відповідальності. Miro дозволяє створювати індивідуальні завдання та адаптувати матеріали під різні рівні підготовки здобувачів, забезпечуючи

інклюзивність у навчанні. Використання різних форматів подачі інформації (текст, зображення, відео) сприяє кращому засвоєнню матеріалу з різними стилями навчання та особливими потребами.

Говорячи про переваги роботи з MIRO, не можна не згадати і про деякі мінуси. Серед них зокрема відсутність можливості прикріплювати аудіофайли. Ця проблема легко вирішується, якщо викладач паралельно з роботою в MIRO спілкується за допомогою інших месенджерів та платформ, наприклад Zoom, Telegram або Viber. Крім того, хоча MIRO має безкоштовний план, багато розширених функцій доступні тільки у платних версіях. Це може бути викликом для окремих викладачів, які мають обмежені фінансові ресурси. Також для роботи з MIRO необхідне стабільне та швидке інтернет-з'єднання. Це може бути проблемою для здобувачів і викладачів за умови обмеженого доступу до інтернету. Оскільки MIRO є онлайн-сервісом, то виникають питання щодо безпеки та конфіденційності даних. Усі учасники освітнього процесу мають бути обережними при завантаженні особистої інформації. Викладачам потрібно ретельно налаштовувати права доступу, щоб уникнути небажаних змін або витоків інформації. Хоча Miro підтримує багато інтеграцій, не всі інструменти можуть бути повністю сумісні або легко інтегровані. Це може створювати додаткові труднощі для викладачів, які використовують різні платформи.

Отже, використання інтерактивної онлайн-дошки MIRO на дистанційних заняттях з англійської мови може покращити освітній процес, дозволяючи викладачам та здобувачам ефективно співпрацювати, створювати і ділитися навчальними матеріалами в реальному часі, а також забезпечуючи якісний зворотний зв'язок. Всі ресурси цієї дошки можуть бути адаптовані під конкретні потреби і цілі, однак пам'ятаймо, що ніякі найсучасніші технічні розробки не замінять живого спілкування на занятті, тому рекомендується поєднувати роботу на платформах з практикою говоріння в різних програмах для відеозв'язку.

Список використаних джерел

1. Буряченко Н. Використання дошки MIRO як засіб підвищення ефективності навчання англійської мови у фаховому коледжі. *Молодь і ринок*. 2022. № 9–10 (207–208). С. 139-143. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/268506/268231>.
2. Малихін О., Арістова Н., Рогова В. Застосування онлайн-дошки MIRO в закладах загальної середньої освіти в умовах змішаного навчання. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 1. С. 52-58. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/734875/1/5.pdf>.
3. Інтерактивна онлайн-дошка MIRO. URL: <https://miro.com>.
4. Колесник А., Удовенко І., Мануєнкова О., Подворна Л., Муравйова О. Особливості викладання іноземної мови в умовах дистанційного навчання.

Сучасні дослідження з іноземної філології. 2023. № 1(23). URL: <http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/philol/article/view/296/480>.

5. Тарасюк А. М. Психолого-педагогічні особливості дистанційного навчання іноземної мови у ВНЗ. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 40. С. 247–251. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/40/54.pdf>.

Матохнюк Л. О.,
д-р психол. наук, професор,
професор кафедри психології,
Донецький національний університет
ім. Василя Стуса, м. Вінниця

УДК 159.9 38.363.6

ШЛЯХИ ПСИХІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Втрата почуття безпеки, переміщення до інших регіонів або країн, побутові негаразди, фінансові труднощі, соціальна ізоляція, невпевненість у майбутньому і тривога за рідних та близьких тощо значно загострилася після початку повномасштабної війни Росії проти України. Участь у бойових діях, перебування в прифронтовій зоні чи окупації значно підвищують вразливість наших співгромадян до психосоціального стресу, сприяючи поширенню психічних розладів, таких як депресія, тривога та посттравматичні стресові розлади. В свою чергу вони впливають на фізичне здоров'я людини, викликають труднощі соціальної адаптації та інтеграції, знижують працездатність. Це створює серйозні виклики як для держави, так і для суспільства. Відтак, підтримка психічного здоров'я людини стала одним із пріоритетних завдань сьогодення.

Як відомо психологічно здорова людина – це та, яка перебуває в злагоді з собою та має запас сил для подолання труднощів, а також перебуває в гармонії з навколишнім світом та гармонії із собою [1]. Така людина характеризується усвідомленням постійності та ідентичності свого "Я", стабільністю переживань у схожих ситуаціях, критичним ставленням до себе, адекватними психічними реакціями на подразники середовища, здатністю керувати своєю поведінкою згідно норм соціуму а також вмінням змінювати поведінку відповідно до життєвих обставин тощо.

Наші повсякденні хвилювання, про роботу чи стосунки, де є певна ситуація, яка спричиняє тривожні відчуття, призводять до еустресу (хорошого стресу), а от

якщо ми знаходимося в деструктивних стосунках з партнером чи в нездоровій психологічній атмосфері на роботі, то тут вже йдеться про хронічний стрес [2].

Якщо людину турбують головні болі, безсоння, депресія, надмірний голод або переїдання, підвищений тиск, больові відчуття в м'язах, підвищення рівня глюкози крові тощо, то це говорить про наявність в неї хронічного стресу.

Людина може навчитися керувати стресом і покращувати свій стан як за допомогою спеціалістів (сімейного лікаря, психолога, психотерапевта), так і самостійно. Важливо розуміти, що кожен несе відповідальність за своє життя, тому самостійні дії для подолання стресу є необхідними.

Шляхи відновлення психічного здоров'я включають різноманітні підходи, як професійні, так і самостійні. Вони можуть бути поєднані для досягнення найкращих результатів у відновленні та підтримці психічного здоров'я.

Відновлення психічного здоров'я включають різні методи, що допомагають підтримувати та покращувати стан психіки. Серед них: фізична активність, дотримання розпорядку дня, збалансоване харчування, відмова від шкідливих звичок, біосугестивна терапія. Розглянемо кожен складову, більш детально.

Фізична активність допомагає перемикнути увагу та змістити фокус з хвилювання на сенс життя, допомагає поновити контроль за своїм життям, а отже відчути свій власний вплив на психічний стан. Пропонуємо використовувати вправи для зняття напруги та травми, які розробив доктор Девід Берселі. В основу цих вправ він поклав природний рефлекторний механізм похитування або вібрації, який знімає м'язову напругу, заспокоюючи нервову систему [3]. Коли цей м'язовий механізм тремтіння/вібрації активується в безпечному та контрольованому середовищі, тіло заохочується повернутися до стану рівноваги.

Розпорядок дня надає людині відчуття стабільності та прогнозованості, що може зменшити відчуття стресу та тривоги. Знати, що в деякий час вона буде прокидатися, їсти, виконувати роботу та відпочивати, допомагає психічному організму відчуватися більш безпечно і захищено. Безумовно, все передбачити та спланувати неможливо. Однак, існує ряд правил, що дозволяють побудувати раціональний план дій на день. На сьогодні, найпопулярнішим способом є "Матриця пріоритетів" або "Матриця Ейзенхауера". За допомогою зазначеного методу можливо оцінити пріоритетність завдань відповідно до їх терміновості та важливості: термінові і важливі справи; важливі і не дуже термінові справи; термінові і неважливі справи; неважливі і нетермінові справи.

Збалансоване харчування відіграє важливу роль. "Тарілка здорового харчування" – це концепція раціону, яка рекомендує збалансоване співвідношення різних груп продуктів у їжі для забезпечення оптимального харчування та підтримки здоров'я.

Ця концепція базується на ідеї, що на тарілці повинна бути різноманітність продуктів, які містять необхідні поживні речовини для забезпечення енергії, підтримки здоров'я організму та запобігання захворюванням.

Відмова від шкідливих звичок, таких як куріння, твживання алкоголю, психоактивних речовин тощо є надзвичайно важливим кроком для подолання стресу. Позбавлення шкідливих звичок потребує комплексного підходу та певних зусиль. Зверніться до фахівців, таких як психологи або консультанти з питань залежностей, які можуть надати професійну підтримку і допомогу.

Метод біосугестивної терапії включає в себе поєднання вербального та невербального навіювання в стані легкого трансю. Автор методу – Олександр Стражний – лікар-психотерапевт в основу методу БСТ поклав простий, ефективний психотерапевтичний прийом, спрямований на відновлення психологічного комфорту і гарного самопочуття та позбавлення пацієнта психосоматичних розладів [4].

Отже, підтримка психічного здоров'я стала одним із пріоритетів сьогодення, оскільки психологічно здорова людина має запас сил для подолання труднощів і гармонію з собою та навколишнім світом. Людина може керувати стресом за допомогою спеціалістів (сімейного лікаря, психолога, психотерапевта) або самостійно, усвідомлюючи відповідальність за своє життя. Шляхи відновлення психічного здоров'я включають фізичну активність, розпорядок дня, збалансоване харчування, відмову від шкідливих звичок та біосугестивну терапію. Лише комплексний підхід і усвідомлення відповідальності за своє життя можуть допомогти подолати стрес і зберегти психічне здоров'я в складні часи.

Список використаних джерел

1. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини. За ред. І. Я. Коцана. Луцьк: РВВ Вежа: Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. 430 с.
2. Михайлова О.І. Стрес. Формування стресостійкості особистості. Виміри особистісних трансформацій: мат-ли IV Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Ніжин, 6 жовтня 2021 року) / Т.М. Титаренко (голов. ред.) та ін. Київ: ІСПП НАПН України, 2021. С.87-91.
3. Berceli, David, and Maria Napoli. A proposal for a mindfulness-based trauma prevention program for social work professionals. *Complementary health practice review* 2006. №11(3). P. 153-165.
4. Венгер О. П., Іваніцька Т. І. Використання біосугестивної терапії для покращення психологічних процесів внутрішньо переміщених осіб під час війни в Україні. *Здобутки клінічної і експериментальної медицини*. 2023. № 4. С. 63 – 69.

Одарченко В. І.,

УДК 378.091.12-057.4:37.041]:001.8(045)

канд. пед. наук, доцент, професор
кафедри педагогіки, психології, початкової
освіти та освітнього менеджменту,
Комунальний заклад "Харківська
гуманітарно-педагогічна академія"
Харківської обласної ради, м. Харків

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНИМ РОЗВИТКОМ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. У сучасній освітній сфері науково-педагогічні працівники (НПП) є важливими фігурами в процесі формування компетентностей здобувачів вищої освіти. Професійний розвиток даної категорії працівників має стратегічне значення для підвищення якості освіти та досягнення академічних цілей особливо на регіональному рівні.

У роботах вітчизняних науковців розглянуті загальні питання з проблеми управління закладами вищої освіти (Г. Єльнікова, В. Маслов, Є. Хриков, А. Харківська та ін.); управління розвитком НПП закладів вищої освіти (І. Андрощук, Л. Безтелесна, Т. Борова та ін.); окремі аспекти управління професійним розвитком педагогічних кадрів на регіональному рівні (Т. Сорочан, А. Данильєв, Б. Дьяченко, О. Рудіна). Отже, постає проблема розробки концептуальних основ управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників комунального закладу вищої освіти. Розробку концептуальних основ управління професійним розвитком НПП комунального закладу вищої освіти необхідно розпочати з визначення принципів управління професійним розвитком.

Мета роботи – розглянути ключові принципи управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників комунального закладу вищої освіти.

В науковій літературі поняття "принцип" розглядається як "правило, що виникло в результаті об'єктивно осмисленого досвіду; тобто головні положення, що визначають і підхід до проблеми, і методику одержання емпіричних та наукових фактів, і їхній аналіз" [3, с. 149].

На думку науковиці А. Харківської принципи управління "реалізуються в освітній діяльності ВНЗ через моделювання змісту навчання, організацію, регулювання, оцінювання результату та корекцію навчального процесу. Якість та результативність вказаних процесів залежать від багатьох факторів та умов, у тому числі від технологій їх проведення" [4, с. 184–185].

Погоджуємося з думкою Л. Мартинець з приводу того, що "принципи визначають стратегію і тактику професійного розвитку" [1, с. 80].

Отже, визначення принципів управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників є основою для розкриття ідей концепції управління професійним розвитком НПП комунального закладу вищої освіти.

В ході аналізу Закону України "Про професійний розвиток" виявлено ключові принципи "доступності професійного розвитку працівникам; вільного вибору роботодавцем форм і методів забезпечення професійного розвитку працівників з урахуванням специфіки їх роботи; додержання інтересів роботодавця та працівника; безперервності процесу професійного розвитку працівників" [2]. Дані положення будуть враховані в роботі, але за логікою дослідження необхідно звернути увагу на реалізацію принципів, які пов'язані з управлінням професійним розвитком НПП комунального закладу вищої освіти.

Слушною для дослідження є думка Є. Хрикова, що в своїх роботах проаналізував принципи управління, такі як: прогностичності управління, взаємовизначення керуючої та керованої підсистеми, науковості, оптимального співвідношення оперативно-поточного і цільового стратегічного управління, цілісності умов, спрямованості управління на реалізацію творчого потенціалу педагогічно праці, професіоналізму, оптимального співвідношення цілеспрямованих управлінських впливів, самоорганізації і саморегулювання, планомірності, оптимальної структури управління, необхідної розмаїтості, цілісності функцій управління [6, с. 101–118].

В своїй дисертації "Теоретичні і методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу" А. Харківська визначила такі принципи управління інноваційним розвитком ЗВПО: "принцип гармонізованого керованого інноваційного розвитку; принцип забезпечення високої якості освітніх послуг; принцип регулярного зворотного зв'язку; принцип організаційної культури; принцип відкритості управління ВНЗ; принцип постійного інноваційного розвитку управління ВНЗ; принцип постійного розвитку персоналу ВНЗ" [5, с. 170].

Використання зазначених принципів, які визначено та проаналізовано Є. Хриковим та А. Харківською, може бути корисним для розробки спеціальних принципів управління професійним розвитком НПП комунального закладу вищої освіти.

При розгляді теоретичних і методичних основ роботи комунального закладу вищої освіти, вважаємо доцільним доповнити зазначені вище принципи додатковими керівними положеннями, які, на нашу думку, більш детально розширюють і обґрунтовують систему управління професійним розвитком НПП комунального закладу вищої освіти.

До таких принципів відносимо: принцип детермінованості концепції розвитку комунального закладу вищої освіти пріоритетам програми розвитку освіти регіону, гнучкості планування "горизонтальним та вертикальним ПР НПП"; прозорості та відкритості співпраці регіону та КЗВО; мотивації "горизонтального та вертикального ПР НПП".

Висновки. Визначення принципів управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників комунального закладу вищої освіти, дає можливість сформулювати відносно завершену теоретичну модель цільових орієнтирів та змісту концепції управління професійним розвитком НПП комунального закладу вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Мартинець Л.А. Методологічні підходи та принципи управління професійним розвитком учителів : збірник наукових праць. Педагогічна освіта : теорія і практика. Психологія. Педагогіка. №26. 2016. С. 77–82
2. Про професійний розвиток працівників: Закон України від 12.01.2012 № 4312-VI. Верховна рада України: вебсайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17> (дата звернення: 18.09.2023).
3. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А.В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 221с.
4. Харківська А.А. Закономірності та принципи управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ. Наукові записки кафедри педагогіки. Вип. XXX. Харків. 2012. С.180–190.
5. Харківська А.А. Теоретичні і методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу : дис. ... док. пед. наук : 13.00.06 / ДЗ "Луганськ. нац. ін-т ім. Т. Шевченка". Луганськ, 2012. 458 с.
6. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом : навч. посібник. Харків. 2016. Ч. 1. 354 с.

Пономаренко Т. І.,

УДК 159.9:37.091.33:005.342(076.5)

доктор філософії у галузі психології, доцент
кафедри права та соціально-поведінкових наук,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету "Україна", м. Біла Церква

Хомчук О. П.,

канд. психол. наук, старший викладач
кафедри психології та здоров'я людини,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН "ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ З ПРАКТИКУМОМ"

Використання інноваційних технологій у викладанні дисципліни "Загальна психологія з практикумом" набуває все більшої актуальності в сучасному освітньому процесі. Це зумовлено низкою причин, які відображають зміни в суспільстві, технологічному прогресі та нових підходах до навчання.

По-перше, такий підхід розширяє можливості у викладацькій діяльності, адже інноваційні технології дозволяють створювати інтерактивні навчальні середовища, які стимулюють активну участь студентів. По-друге, завдяки адаптивним освітнім технологіям можна підлаштовувати навчальні матеріали під індивідуальні потреби кожного студента. По-третє, в такий спосіб відкривається доступ до глобальних ресурсів – Інтернет та цифрові бібліотеки надають безпрецедентний доступ до наукових статей, досліджень та інших навчальних матеріалів з усього світу. Це дозволяє студентам та викладачам завжди бути в курсі останніх досягнень у сфері психології та застосовувати найсучасніші знання у навчанні.

Разом з тим, відбувається покращення комунікації та співпраці так, як освітні онлайн платформи та соціальні мережі сприяють активній комунікації між студентами та викладачами. Вони дозволяють організовувати дискусії, обмінюватися думками та досвідом у реальному часі, що сприяє поглибленню знань та розвитку критичного мислення.

Вадливо зазначити, що інноваційні технології надають нові можливості для проведення досліджень у психології. Наприклад, програмне забезпечення для аналізу даних, онлайн опитування та експериментальні платформи дозволяють проводити складні дослідження більш ефективно та точно.

А також використання сучасних технологій у навчальному процесі готує студентів до реальних умов праці, де цифрові навички є необхідними. Це

особливо важливо для психологів, які можуть застосовувати технології для діагностики, терапії та консультування.

Аналіз сучасних публікацій показав великий інтерес вчених до розробки та впровадження нових технологій у викладанні. Так, досвід іноземних вчених [3] показав інтерес до наступних технологій: 1) адаптивні технології навчання, 2) штучний інтелект (включаючи навчальні програми на основі машинного навчання), 3) аналітика успішності студентів, 4) підвищення навчального дизайну/техніки навчання та дизайн досвіду користувача (UX) у педагогіці, 5) відкриті освітні ресурси та 6) технології X-Reality (XR). Кожен із цих технологічних класів охоплює широкий спектр продуктів із різними функціями, які застосовуються в різних освітніх контекстах для підтримки викладання та навчання в різноманітних академічних областях. аналіз сучасної літератури показав великий інтерес до використання інноваційних технологій в процесі викладання психології.

Щодо досвіду українських колег [1], то найбільш популярними є: 1) індивідуалізація навчального процесу, 2) використання інноваційних технологій, 3) технології формування soft-skills, 4) впровадження дослідницького підходу, 5) технології активного навчання, 6) формування професійних компетентностей.

Відтак, при розробці занять з дисципліни "Загальна психологія з практикумом" особливої уваги заслуговують використання таких сучасних педагогічних технологій як кейс-метод, неформальна освіта, метод "мозкового штурму" заняття з елементами тренінгу, використання ІКТ, віртуальної реальності та штучного інтелекту тощо.

Специфікою використання кейс-методу в процесі вивчення психологічних дисциплін є те, що "кейсом" можуть бути самі студенти, а також сам процес навчання. Наприклад, під час вивчення теми "Пам'ять" студенти отримують завдання вивчити частину матеріалу, використовуючи певний прийом запам'ятовування. Інший варіант: студенти в парах досліджують особливості певного психічного процесу чи властивості один одного і підбирають психотехніки для розвитку досліджуваного явища. Кейсом може бути і внутрішньо групові процеси, наприклад згуртованість, яку можна досліджувати і підсилювати за програмою, складеною самими ж студентами. Сюди також можна віднести роботу з запитами, здобувачі освіти описують приклади із життя, які б хотіли обговорити (в межах теми заняття) тощо.

Метод "мозкового штурму" є потужним інструментом у викладанні психології, який стимулює креативність, активну участь і співпрацю серед студентів. Цей метод передбачає колективне генерування ідей та рішень з певної проблеми або питання, і його застосування в освітньому процесі має численні

переваги. Переваги методу "мозкового штурму" у викладанні психології полягають у: стимуляції креативності, активізації студентів на заняттях, розвитку навичок співпраці та комунікації, формуванні критичного мислення тощо. Цей метод можна використовувати в рамках засвоєння будь-якої теми курсу задля залучення студентів у роботу, для перевірки засвоєних знань, у вирішенні практичних задач тощо.

Під час практичних занять з окремих тем доцільно обирати форму роботи з елементами тренінгу. Поєднання теоретичних обговорень із виконанням психотехнік (у парах, трійках, підгрупах) забезпечує зацікавленість до навчального матеріалу, активізує студентів, демонструє можливості реалізації здобутих знань у практиці. Важливе місце у проведенні практичних занять має ознайомлення здобувачів освіти з методами психодіагностики психічних явищ, що вивчаються. Викладач підбирає сучасні, поширені методики відповідно до теми і пропонує студентам їх виконати, звертаючи увагу на специфіку проведення і обробки отриманих даних. Це "наповнює" інструментарій майбутнього фахівця для використання у подальшій професійній діяльності.

Значної популярності на сьогодні набуває використання у навчальному процесі штучного інтелекту та залучення студентів до неформальної освіти. ШІ можна пропонувати як засіб отримання інформації студентами для подальшої роботи з нею (наприклад згенерувати текст на задану тематику, після чого знайти реально існуючі наукові джерела, що підтверджують його достовірність або суперечать вказаним даним). Також можна створювати інфографіки, колажі із згенерованих картинок за темою, відеоролики. Метою таких завдань є структурування знань, узагальнення та закріплення вивченого матеріалу, а можливість реалізувати творчий підхід, задоволення від результату, створення ситуації успіху при отриманні гарних оцінок – мотивує студентів до приділення більшої уваги складним темам, допомагає засвоїти більше інформації, осмислити її. Залучення студентів до використання можливостей неформальної освіти здійснюється через пропозиції викладачем певних курсів, підібраних за кожною темою. Крім того здобувачі освіти можуть самостійно знаходити курси, які їх цікавлять і отримувати додаткові бали або ж зараховувати їх як альтернативу до самостійної роботи з відповідної теми.

Використання віртуальної реальності (VR) досить складно реалізувати, але такий інструмент може допомогти студентам краще зрозуміти психологічні феномени через імітацію реальних ситуацій. Інтерактивні платформи та мультимедійні ресурси роблять навчальний процес більш захоплюючим та ефективним. Особливо важливо використовувати VR під час вивчення психічних процесів та емоційно-вольової сфери особистості.

Більш доступним є використання відео-роликів на платформах по типу YouTube, де гарно демонструються особливості протікання певних процесів (пам'ять, відчуття, сприймання, увага тощо), є записані лекції фахівців-практиків або ж викладачів інших ЗВО, а також студенти можуть ширше розглянути будь-яку тему за допомогою записів лекцій, вебінарів, конференцій тощо.

актуальним є також реалізації навчальної діяльності у форматі сучасних медіатехнологій [2] таких, як онлайн-марафон, онлайн-інтенсив, онлайн-конференція, онлайн-форум. такий підхід дозволяє не лише глибоко зануритись в обрану тему ("Розвиток уваги в онтогенезі", "Розвиток пам'яті школярів у навчальній діяльності", "Підходи до розвитку критичного мислення" тощо), а і занурити студентів у нові формати майбутньої професійної діяльності.

Інноваційні освітні технології включають використання сучасних інформаційних технологій: онлайн-платформ, веб-конференцій, комп'ютерних програм, мультимедіа-матеріалів для проведення занять, що дають можливість візуалізувати складні процеси і поняття в психології. Перевагами цих засобів є розширення доступу до знань студентів незалежно від місця їх знаходження, можливість дистанційної комунікації з викладачем; можливість адаптувати процес навчання до індивідуальних особливостей здобувачів освіти; розвиток навичок взаємодії в онлайн-середовищі, інформаційної та цифрової грамотності; підвищення мотивації до навчання, розвиток критичності мислення, співпраці.

Отже, впровадження інноваційних технологій у викладання психології є надзвичайно актуальним, оскільки воно сприяє покращенню якості освіти, робить навчальний процес більш ефективним та цікавим, а також готує студентів до успішної професійної діяльності у сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Орел Ю. Л., Дерді Е. Т., Лівандовська І. А. Сучасні педагогічні тенденції викладання психології в умовах трансформації освітнього процесу України. Перспективи та інновації науки". 2023. № 11(29). С. 281–293. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-11\(29\)-281-293](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-11(29)-281-293).

2. Пономаренко Т. І. Онлайн-марафон як психотехнологія розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів у медійному просторі. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2021. №9(259). С. 70–74. <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-259IX101-17>.

3. Crompton H., Bernacki M., Greene J. Psychological foundations of emerging technologies for teaching and learning in higher education. *Current Opinion in Psychology*. 2020. № 36. P. 101-105 . <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2020.04.011>.

Ревін Ф. Г.,
канд. філос. наук,
викладач кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти,
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова, м. Київ

УДК 378.147

ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК РУШІЙ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

В наш час принципово важливим аспектом у соціокультурному вимірі життєдіяльності будь-якого суспільства, що скеровує зусилля на власний розвиток і добробут постає соціальна педагогіка, яка є інтегральним компонентом освітніх систем, що мають на меті пропагування та прищеплення демократичних цінностей, обізнаності щодо прав людини та активної громадянської позиції. Водночас подібна освіта відіграє принципове значення для підготовки студентів як актуально поінформованих, відповідальних і активних членів свого безпосереднього осередку, локального та глобального виміру.

Відповідно, більш ретельний дослід засад громадянської та соціальної освіти виявляє низку принципових чинників, що безпосередньо впливають на позитивні соціокультурні перетворення. Першочергове місце серед них посідають демократичні цінності: громадянська та соціальна освіта, що робить наголос меритократичних засадах, толерантності, інклюзивності та пошані до загальноприйнятих етичних засад та законодавчих принципів [1]. Студентів, зокрема, знайомлять з принципами демократії, включаючи верховенство права, індивідуальні права, свободу слова та важливість постійної залученості громадян у справи суспільного поступу, адже саме ці цінності вважаються першочерговими для розвитку інклюзивного та справедливого суспільства.

Подібна реорганізація системи освіти включає освіту, яка включає ознайомлення студентів з засадами задекларованих прав людини та іншим міжнародним конвенціям з прав людини. Студенти дізнаються про важливість людської гідності, рівності, недискримінації, а також щодо обов'язків окремих осіб і урядів у пропагуванні та відстоюванні цих прав [3].

Не менш важливим аспектом формування зрілого суспільства є громадянське виховання, яке часто включає компоненти, пов'язані з філософією активної громадської позиції. Основним завданням такої освіти, отже, є прищеплення обізнаності щодо прав та обов'язків громадянина та усвідомлення важливості активної участі в громадському житті. Це може включати обговорення голосування, залучення громади та організацій громадянського

суспільства. Громадянська та соціальна освіта, відтак, сприяє розвитку навичок критичного мислення та медіаграмотності. Студенти вчаться критично оцінювати інформацію, розрізняти достовірні та недостовірні джерела та брати участь у шанобливому та конструктивному публічному дискурсі, адже саме ці навички є вирішальними для прийняття обґрунтованих рішень як громадян [4].

Враховуючи культурне розмаїття багатьох суспільств, громадянська та соціальна освіта часто звертається до концепції мультикультуралізму та різноманітності, що проявляється у тому як учні вчаться розуміти та цінувати різні (відмінні від їхньої) культури, релігії та погляди, що загалом, сприяє збільшенню рівня толерантності, поваги та соціальної згуртованості в різних спільнотах [2]. Відтак, школи мають заохочувати учнів до участі в різноманітних проектах, які передбачали б активний наголос на волонтерстві, громадських роботах та ініціативах, спрямованих на вирішення локальних та глобальних проблем, практичний досвід дозволяє студентам застосовувати набуту громадянську та соціальну освіту в контексті проблем реального світу. Це допомагає учням зрозуміти актуальність їхньої освіти для навколишнього світу та спонукає їх бути в курсі важливих суспільних питань.

Ще одним вкрай важливим аспектом цього підходу є те, що системи освіти інспіровані філософією сталого розвитку інвестують у програми підготовки вчителів, щоб переконатися, що педагоги добре підготовлені для ефективного викладання громадянської та соціальної освіти. Вчителів заохочують створювати інклюзивне середовище в класі, де учні можуть брати участь у змістовних дискусіях і дебатах. Відтак, деякі освітні системи оцінюють та оцінюють громадянську та соціальну освіту учнів за допомогою стандартизованого тестування або інших методів оцінювання. Це допомагає виміряти ефективність цих програм і гарантує, що студенти досягають бажаних результатів навчання [4].

Підсумовуючи, можна констатувати той факт, що громадянська та соціальна освіта побудована на засадах концепції стійкого розвитку відіграє вирішальну роль у формуванні відповідальних, добре поінформованих та активно залучених громадян. Наголошуючи на демократичних цінностях, правах людини, критичному мисленні та активній соціокультурній участі, ці програми сприяють розвитку студентів та громадян, які є не лише академічно компетентними, а й водночас виступають як соціально відповідальні та здатні робити позитивний локальний та глобальний внесок агенти наскрізних продуктивних перетворень.

Список використаних джерел

1. Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку. Дніпропетровськ: Роял Принт, 2011. 200 с.

2. Ніколаєв К. Д. Випереджаюча освіта для сталого розвитку як інноваційна форма організації освітнього простору перепідготовки вчителів. *Педагогічні науки*. Вип. 126. 2015. С. 116–124.

3. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives / UNESCO Education Sector. – 2017. – 67 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002474/247444e.pdf> (дата звернення: 12.04.2024).

4. Koprina, H. (2020) Education for the future? Critical evaluation of education for sustainable development goals. *The Journal of Environmental Education*, 1–12. doi:10.1080/00958964.2019.1710444.

Родінова Н. Л.,

УДК 378:001.89-057.87

канд. іст. наук, доцент,

доцент кафедри артменеджменту та івент-технологій,

Національна академія керівних кадрів

культури і мистецтв, м. Київ

НАПРЯМИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Створення умови для виявлення талановитої молоді, заохочення здобувачів до участі у наукових заходах та наукових гуртках під час навчання сприятиме професійному самовизначенню й становленню, а також визначатиме їх роль у інноваційній діяльності.

Оволодіння основами дослідницької роботи та досягнення конкретних наукових результатів здобуваючи освітній рівень бакалавр, стає визначальним фактором для продовження навчання у магістратурі та аспірантурі. Проте результат якісної підготовки здобувачів, здатних до самостійної науково-дослідницької діяльності, залежить від системи організації цієї діяльності у закладі вищої освіти.

Аналіз досліджень, присвячених науково-дослідницькій діяльності здобувачів, показує, що в центрі уваги наступні питання: актуальність розвитку та значення науково-дослідної роботи здобувачів під час навчання й у професійному становленні [3; 6; 8], заохочення здобувачів та педагогічні умови організації науково-дослідної роботи [5; 7], досвід здобувачів у конкретному закладі або за визначеним напрямом [1; 2; 4].

Протягом тривалого часу науковій роботі здобувачів приділяється значна увага, проте різні заклади та різні освітні програми ставлять на меті різні цілі цієї

діяльності (таблиця 1). Тобто визначені цілі та завдання відрізняються за напрямками й способами реалізації, вирішення кожної з них відбувається на відповідному інституційному рівні. Проте визначити послідовність або першочерговість цілей не ставиться за мету, оскільки вони можуть відрізнитись, залежно від освітньої програми підготовки.

Таблиця 1

Цілі та завдання НДР студентів

Цілі НДР	Завдання НДР
Виявлення талановитої молоді та заохочення її до НДР	<ul style="list-style-type: none"> – створення наукових гуртків, дискусійних клубів, центрів; – організація конкурсів студентських наукових робіт; – проведення студентських олімпіад, конференцій;
Створення спільного наукового простору в ЗВО	<ul style="list-style-type: none"> – проведення загальноуніверситетських наукових студентських заходів; – створення спільного лекторію для знайомства з провідними дослідниками закладу та досягненнями в науці; – проведення спільних відкритих занять для здобувачів різних спеціальностей; – створення спільної платформи для обміну актуальною інформацією (групи в соціальних мережах та месенджерах);
Розширення контактів та розвиток професійних комунікацій між здобувачами	<ul style="list-style-type: none"> – участь здобувачів у заходах, організованих іншими закладами освіти; – організація та участь спільних наукових заходів всеукраїнського та міжнародного рівнів;
Розвиток самоуправління та лідерства	<ul style="list-style-type: none"> – створення на факультетах студентських наукових товариств; – створення наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів та молодих учених ЗВО;
Публікаційна активність здобувачів	<ul style="list-style-type: none"> – проведення тренінгів з основ написання наукових текстів та академічної культури; – випуск наукових періодичних видань з апробаціями досліджень здобувачів; – актуалізація апробацій кваліфікаційних досліджень здобувачів першого та другого рівнів освіти;
Підготовка здобувачів до інноваційної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – проведення бізнес-шкіл та бізнес-тренінгів з інноваційного менеджменту та підприємництва, розвитку лідерських якостей; – зустрічі зі стейкхолдерами закладу/ спеціальності; – залучення стейкхолдерів до практичної підготовки здобувачів;
Грантова активність здобувачів	<ul style="list-style-type: none"> – інформування про актуальні конкурси; – організація тренінгів з моніторингу ринку послуг, підготовки проектних заявок; – організація тренінгів з ораторської майстерності та публічного виступу, зі сторітеллінгу; – залучати до групи виконавців грантів.

Для забезпечення ефективності організації науково-дослідної роботи студентів, здебільшого, використовується традиційна вертикаль управління. Проте молодь сьогодні починає набирати більшої ваги, тому особливе місце в управлінні відводиться студентському самоврядуванню, а створення й підтримка загальноуніверситетського наукового товариства, що складається з представників студентських наукових товариств усіх підрозділів, надає розвитку студентської науки динаміки. Саме взаємодія традиційної організації та студентського самоуправління створює оптимальні умови для оперативного врахування інтересів та потреб здобувачів у організації науково-дослідної роботи в університетському середовищі.

Список використаних джерел

1. Кравченко О., Коляда Н. Підготовка PhD здобувачів до управління науковими проектами: з досвіду реалізації ОНП "Соціальна робота". Соціальна робота та соціальна освіта. 2021. № 2(7). URL: <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/244877>.
2. Носко М., Мехед О. Науково-дослідницька робота студентів як складова частина підготовки до соціально-педагогічної діяльності. Наука і освіта. 2022. № 2. С. 39-43. DOI:<https://doi.org/10.24195/2414-4665-2022-2-6>.
3. Отравенко О.В. Науково-дослідна робота як складова якісної професійної підготовки здобувача вищої освіти. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки. 2020. № 1(332). С. 47-55. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/6298>.
4. Родінова Н. Науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти: на прикладі наукових гуртків. Вісник освіти та науки. Серія: педагогіка. 2024. Вип. 2. С. 1129-1139. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/view/216>.
5. Родінова Н., Ходикіна Ю. Психологічні аспекти стимулювання інтелектуальної активності в університетському навчанні. Horizons of Innovation: Conference on Multidisciplinary Trends in Science 2024: Міжнародна наукова конференція (02-2024, Респ. Польща). С. 111-115. <http://surl.li/qkkhc>.
6. Розлуцька Г.М., Русин Г.А. Організація науково-дослідницької діяльності здобувачів магістерських програм в умовах війни. Освітні обрії. 2022. Т. 54, № 1. С. 137-140. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/13132>.
7. Ромащенко, І., Організація науково-дослідної роботи студентів із врахуванням психолого-педагогічних умов як засіб забезпечення якості вищої освіти. Didascal. 2018. С. 25-28. [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/12713>.
8. Шпак М.М. Креативність як складова особистісного розвитку професійного становлення студентів. Наукові праці МАУП. Психологія. 2023. № 2(58). URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/psychology/article/view/2695>.

Романенко О. В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин,
Державний університет економіки
і технологій, м. Кривий Ріг

УДК 811.111:004.4

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У нескінченному розмаїтті сучасних професій неабияким попитом користуються спеціальності, пов'язані з використанням інформаційних технологій в усіх сферах суспільного життя, дослідженням сфери застосування комп'ютерів, аналізу баз даних тощо. Задовольняти потреби глобалізованого світу шляхом застосування інформаційних технологій – це невід'ємна риса сучасного високотехнологічного суспільства. До того ж, вміле використання комп'ютерних технологій надає перепустку до вдосконалення будь-якої справи, професійного зростання та удосконалення власних професійних навичок.

Дослідження проблем використання комп'ютерних технологій у навчанні набуло надзвичайного розвитку в останні роки. Це пов'язано, в першу чергу, із стрімким розвитком українського суспільства та його інформатизацією, себто, діджиталізацією. По-друге, нагальною потребою сучасних українських навчальних закладів є забезпечення високоякісної освіти в умовах воєнної агресії з боку сусідньої держави.

Відтоді, розробки сучасних українських вчених охоплюють різні сторони використання інформаційних технологій у навчанні, і ціла низка робіт вітчизняних дослідників присвячена саме мобільному та електронному навчанню. Так, приміром, мобільне навчання вважають новою технологією освіти Горбатюк Р. та Тулашвілі Ю. [2], Гуржій А. і Карташова Л. висвітлюють наступність навчання інформаційних технологій в середній і вищій освіті [3], Дибкова Л. розглядає перспективи електронного навчання у 21 столітті за допомогою мобільних девайсів [4], а Буровицька Ю. та Г. Гриженко досліджують використання мобільних застосунків, подкастів та платформ, які, за допомогою вивчення професійної лексики, та формування комунікативних навичок, допомагають студентам у вивченні іноземної мови [1]. Ґрунтовна характеристика структурно-семантичних особливостей комп'ютерної термінології надається у статті Фесенко І. і Сивачук О., схарактеризовано чинники, які впливають на її формування, підкреслено їх динамічний розвиток [5]. Автори наголосили на необхідності вивчення специфіки комп'ютерної термінології, яка постійно змінюється й оновлюється.

Відтак, під впливом викликів сучасного суспільства, експерти з ІТ-технологій повинні швидко адаптуватися до потреб діджиталізації, щоденно навчатись новому, поширювати власні горизонти, шукати нові способи застосування набутих навичок та вмінь, мислити креативно, знаходити прогресивні рішення у нестандартних ситуаціях, а також постійно працювати над удосконаленням своїх практичних вмінь.

Є безперечним той факт, що для спеціалістів з інформаційних технологій англійська мова відіграє неоціненну роль. Багаторічна практика викладання англійської мови майбутнім спеціалістам з інженерії програмного забезпечення і комп'ютерних наук довела, що такі студенти часто вступають до вузу з досить високим рівнем володіння англійською мовою, у більшості своїй є креативними і готовими до подальшого удосконалення знань з англійської мови.

Ми вважаємо, що навчання англійської мови професійного вжитку базується на трьох важливих складових: знаннях професійної термінології на рівні вільного її застосування; знаннях граматичних структур, які мають слугувати "фундаментом" для опрацювання лексики; і комунікативних навиках, набуття яких дозволить застосувати вивчене у практиці.

Отже, для майбутніх спеціалістів з ІТ-технологій знання професійної лексики є надзвичайно важливим. Граматичні навики, які формуються протягом перших двох років навчання в університеті, дозволяють сформувати той "фундамент", на якому базуються усі інші навики володіння мовою. Знання мовних і граматичних структур надає користувачам грамотності і впевненості у вживанні мови, забезпечує високий рівень володіння мовою для виконання інших практичних завдань та розвитку наступних мовленнєвих компетенцій: аудіювання, розуміння усної та писемної мови і комунікативної компетенції.

З-поміж шляхів удосконалення словникового запасу студентів виділимо, передусім, опрацювання термінів, пов'язаних з комп'ютерним обладнанням та програмним забезпеченням. Засвоєння комп'ютерної лексики значно полегшено тим, що вже у системі середньої освіти учні стикаються із термінами, які вживаються в роботі з комп'ютером або програмним забезпеченням. Слід поступово залучати студентів до використання професійних термінів. Вивчення приладів або гаджетів повсякденного вжитку, їх технічних характеристик, аналіз та обговорення комп'ютерного обладнання, – такі вправи зазвичай користуються інтересом в студентів. Складання власного словника наукових термінів та словника ІТ-спеціаліста має бути шляхом до удосконалення лексики, пов'язаної з інформаційними технологіями. Вивчення суто технічних термінів відбувається також із читанням текстів професійного вжитку. Вивчення нових термінів та їх опрацювання шляхом виконання численних вправ – надійний крок до досить вільного й невимушеного володіння англійською мовою.

Використання штучного інтелекту є надзвичайно важливим питанням у підготовці студентів. Технологія штучного інтелекту (AI technology) сьогодні вже широко використовується у промисловості, урядових інституціях і наукових дослідженнях. Деякі застосунки включають популярні пошукові системи (як, приміром, Google Search), інші широко використовуються з навчальними цілями або ж забезпечують дозвілля (YouTube, Amazon або Netflix), деякі проводять інтерактивне спілкування з використанням мови (Google Assistant, Siri, або Alexa), або ж надають технології автономного водіння (приміром, Waymo), є генеруючими і креативними інструментами (ChatGPT і AI art) або слугують використанню ігор (як, приміром, chess and Go).

Враховуючи наявність такої великої кількості корисних застосунків, нам добре зрозуміла привабливість і популярність штучного інтелекту серед студентів. Однак, існує завжди небезпека захопитись ним настільки серйозно, щоби забути про свої власні думки і покласти на технології зобов'язання думати і вирішувати усе за користувачів. Штучний інтелект, на жаль, іноді привчає студентів не думати самостійно, а покладатися у своїх судженнях саме на штучний розум.

У підготовці майбутніх спеціалістів з ІТ важливо сформуванати абсолютно незалежних знаючих спеціалістів з відмінним знанням професійної термінології. Для кращого засвоєння професійних термінів ми пропонуємо наступні вправи: від питально-відповідних до таких, як-от: вгадайте слово, складіть кросворд, дайте визначення термінів, знайдіть у тексті терміни, поясніть їх, підберіть до слів синоніми або антоніми, опрацюйте словник за темою, складіть словник професійних термінів за визначеною темою тощо. Обговорення таких тем, як улюблений гаджет, його переваги, технічні характеристики, особливості застосування, має на меті розвивати навички вільного володіння мовою.

Опрацювання низки текстів за професійною тематикою – від історії комп'ютерів до застосування мов програмування, також надійно слугує в контексті удосконалення знань професійної термінології. Складання словника окремого тексту сприяє кращому засвоєнню професійних термінів, розвиває навички його аналізу, логіку і пам'ять, тренує увагу, готує до переказу.

З-поміж ефективних методів навчання мови професійного вжитку ми віддаємо перевагу презентаціям: в процесі їх підготовки студенти змушені аналізувати значні обсяги інформації з метою виділення найважливіших деталей, повторювати вивчені терміни і готувати їх до належної подачі під час презентації. Підготовка до презентації розвиває навички монологічного та діалогічного мовлення. До того ж, опрацювання великого обсягу інформації за поданою темою тренує навички компіляції та реферування, які є дуже цінними

для подальшого застосування у професії, зокрема, для майбутніх спеціалістів з інформаційних технологій та комп'ютерних наук.

Кінцевою метою підготовки з англійської мови професійного вжитку є вільне її використання в подальшій професійній діяльності, формування умінь невимушено й адекватно застосовувати вивчену термінологію, грамотно формулювати свої думки і вільно вести комунікацію на професійному рівні.

Список використаних джерел

1. Буровицька Ю., Гриженко Г. Мобільні технології для вивчення англійської мови майбутніми ІТ-спеціалістами. *Молодь і ринок*. 2023. № 4/212. С. 123–128.
2. Горбатюк Р. М., Тулашвілі Ю. Й. Мобільне навчання як нова технологія вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота*. 2013. № 2 (27). С. 31–34.
3. Гуржій А. М., Карташова Л. А. Про проблеми наступності навчання інформаційних технологій у школі й вищому педагогічному навчальному закладі. *Інформаційні технології в освіті України: зб. наук. пр. Херсон*, 2013. № 15. С. 11–19.
4. Дибкова Л. Перспективи електронного навчання у 21 столітті за допомогою застосування мобільних девайсів. *Молодь і ринок*. 2019. № 9 (176). С. 50–54.
5. Фесенко І. М., Сивачук О. М. Англомовна комп'ютерна термінологія: структурні особливості та способи творення. *Нова філологія*. 2021. № 84. С. 248–254.

Свириденко Д. Б.,
д-р філос. наук, професор,
завідувач кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти,
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова, м. Київ

УДК 378.147

ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ТЛІ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Початок нового тисячоліття ознаменував наближення до глобалізованого, плюралістичного світу, де проблеми сталого розвитку та вплив стрімких технологічних інновацій на суспільство посіли центральне місце в фокусі розвитку світової цивілізації. Стрімкі позитивні та негативні наслідки зазначених поточних процесів, вимагають аналогічних трансформації щодо пріоритетів розвитку національної освіти, яка має вміти адаптуватися до потреб глобалізованого світу, зберігаючи при цьому власну культурну ідентичність.

У більш ширшому розумінні, глобалізація, визначається як процес прискореної та поглибленої взаємозалежності економічних, політичних, соціальних, культурних та інших елементів держав і цивілізацій, що характеризується відкритістю та універсальністю. Відтак, основним рушієм глобалізаційних процесів є інтеграція, за якої елементи різноманітних систем об'єднуються, взаємопроникають і перетворюються в цілісну, інтегровану систему взаємодії із динамічними цілями, інтенціями та принципами функціонування.

Виділяють, зокрема, два рівні інтеграції: регіональний і глобальний. Регіональна інтеграція спрямована на об'єднання конкретних територіальних об'єктів у межах одного чи кількох регіонів, тоді як глобальна інтеграція визначає характер міжнародної економічної, політичної та культурної взаємодії, є однією з форм сучасного наскрізного процесу глобалізації та визначає нові різновиди професійних взаємин, поділу праці, споживання та виробництва під впливом науково-технічного прогресу [1].

Типи глобалізації, в свою чергу, включають інформаційну, економічну та соціокультурну глобалізацію, де інтенсифікація та швидкість конвергенції країн і континентів значною мірою завдячують новим технологіям, таким як супутниковий й мобільний зв'язок та Інтернет з його різноманітним ІКТ засобів для обміну інформацією. Саме ці передові технології створили передумови для виникнення новітнього "інформаційного суспільства діджиталізованих знань" і є однією з найпотужніших складових глобалізації, вважають відомі вчені та експерти.

В світлі зазначених кардинальних соціоекономічних трансформацій, принципового значення набуває феномен освіти для сталого розвитку, що відноситься до новітніх педагогічних підходів, які сприяють плідній стійкості та непевності навчання, намагаючись водночас вирішити взаємопов'язані соціальні, економічні та екологічні проблеми, з якими стикнувся наш світ у 21 сторіччі. В першу чергу подібні підходи принциповим чином скеровані на створення навчального середовища, яке підтримує розвиток навичок, демократично культивує та толерантно прищеплює цінності, необхідні для адекватного вирішення викликів сьогодення та забезпечення пріоритетів сталого майбутнього [4].

Визнаючи взаємозалежність людських суспільств і світу природи, освіта, що має на меті стимулювання сталого розвитку прагне інтегрувати це розуміння в усі аспекти виховання, викладання та навчання. Відповідно, цей напрямок прогресивної педагогіки наголошує на практичному й експериментальному навчанні, актуалізації потенціалу критичного та креативного мислення та намагається призвести до інтеграції провідних підходів щодо сталого розвитку в такі галузі, як наука, технології, інженерія та математика (STEM) [Там само]. Не менш важливе одночасне завдання полягає у впровадженні філософії стійкого розвитку в рамках соціальних та гуманітарних наук, творчого підходу до освітньої наукової й дослідницької діяльності.

Серед прикладів успішного впровадження засад стійкої педагогіки можна виділити просвітницьку роботу щодо важливості розуміння раціонального використання відновлюваних джерел енергії, пропагування сталого сільського господарства та збереження біорізноманіття, а також залучення студентів до громадських робіт та проєктів з охорони навколишнього середовища. Водночас не менш важливим є культивування планомірних практик сталого розвитку у щоденному функціонуванні навчальних закладів, таких як зменшення забруднення довкілля, мінімізація та перероблення відходів, доцільне, економне споживання енергії та ресурсів, включення принципів сталого дизайну на етапі проєктування будівлі та функціоналу університетського кампусу [2, с. 6].

В соціокультурній площині, освіта для сталого розвитку прагне створити більш справедливе та квітуче майбутнє, готуючи учнів бути відповідальними, добре поінформованими та соціально активними громадянами на всіх рівнях персонального та професійного залучення та впливу: від локального до регіонального, від національного до міжнародного, глобального чи планетарного.

Відповідно, задля якомога більш успішного досягнення цієї мети, принциповим фокусом зусиль освітньої діяльності в наш час має стати формування особистості, здатної повноцінно жити й активно діяти в стрімкому, волатильному соціально-економічному кліматі, розуміти важливість та прагнути до постійного самовдосконалення, адекватного й своєчасного реагування на стрімкі зміни в умовах сучасної інформаційно-технологічної революції, наріжних цивілізаційних трансформацій [3].

Саме через освіту необхідно виховувати людину, яка творить і сприймає зміни та інновації. Йдеться про зміни в техніці, інформації, знаннях, самих обставинах життя. Щоб підготувати людину і суспільство до інноваційного способу життя, необхідно реформувати освіту, зробити її прогресивною, здатною вчасно та гнучко реагувати на запити суспільства та ринку праці. Відповідно, задля того, щоб подолати існуючі та передбачити потенційні виклики XXI століття, освіта повинна мати випереджувальний характер, тобто бути спрямованою в майбутнє, на розв'язання проблем нового часу, розвиток ключових компетентностей учнів, формування в них нова культура, нові способи мислення і діяльності [там само, с. 120].

Відповідно, зміни в освіті повинні бути зосереджені на якісних трансформаціях, переосмисленні змісту, форми та покликання. Випереджаюча освіта для сталого розвитку – це комплексна концепція переходу сучасної освіти на принципи сталого розвитку з урахуванням основних тенденцій суспільних змін. У доповіді діагностовано невідповідність національних систем освіти пріоритетам і майбутні потреби суспільства, втрата освітнього потенціалу людини в нових культурних і міжкультурних умовах. Виховна функція суспільства повинна носити інноваційний, прогностичний характер, тобто передбачати ті

зміни, що відбуваються у світі сталого розвитку є доповненням до ідеї освіти, оскільки є метою або ідеалом суспільного розвитку в умовах глобалізації та поширення ситуацій нестабільності та соціальних ризиків.

Список використаних джерел

1. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives / UNESCO Education Sector. – 2017. – 67 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002474/247444e.pdf> (дата звернення: 12.04.2024).
2. Kopnina, H. (2020) *Education for the future? Critical evaluation of education for sustainable development goals. The Journal of Environmental Education, 1–12.* doi:10.1080/00958964.2019.1710444.
3. Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку. Дніпропетровськ: Роял Принт, 2011. 200 с.
4. Ніколаєв К. Д. Випереджаюча освіта для сталого розвитку як інноваційна форма організації освітнього простору перепідготовки вчителів. *Педагогічні науки*. Вип. 126. 2015. С. 116–124.

Udovychenko, O.,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Computer Science,
Sumy State Pedagogical University
named after A. S. Makarenko, Sumy

Udovychenko, I.,

Postgraduate student of the
Department of Computer Science,
Sumy State Pedagogical University
named after A. S. Makarenko, Sumy

УДК 378

ABOUT SOLVING THE PROBLEM OF PREPARING FUTURE MANAGERS TO USE ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT

The development of digital technologies has led to the need to train relevant personnel [4]. Public administration is no exception. At the same time, the ways of building the relevant educational process are not unambiguous [1; 2]. The author's models of professional training of management specialists for the use of digital document management in professional activities need to be discussed [3].

Digital Document Management for Future Managers is essential for many reasons: Enhanced Efficiency and Productivity (digital document management (DDM) systems streamline workflows, automate tasks, and facilitate seamless information sharing, leading to significant productivity gains. Future managers equipped with DDM expertise can optimize processes, reduce paperwork, and expedite decision-making, enabling their organizations to operate more efficiently and effectively); improved Collaboration and Communication (DDM breaks down silos and fosters collaboration by providing a central repository for documents accessible to authorized users across the organization. That promotes transparency, facilitates knowledge sharing, and enables real-time collaboration on projects and tasks. Future managers well-versed in DDM can foster a collaborative work environment, enhancing communication and teamwork, enhancing Compliance and Risk Management (DDM systems enforce document retention policies, ensure audit trails, enable secure access control, mitigate compliance risks, and protect sensitive information. Future managers with DDM knowledge can safeguard their organizations from legal and financial liabilities, upholding data privacy and regulatory compliance); Reduced Costs and Environmental Impact (DDM eliminates physical document storage, reducing paper consumption, office space requirements, and associated costs. Future managers with DDM expertise can promote sustainable practices, minimize environmental impact, and enhance cost-efficiency); Strategic Decision-Making and Business Insights (DDM systems enable data extraction and analysis, providing valuable insights into business operations and trends. Future managers with DDM skills can leverage data-driven insights to make informed decisions, optimize resource allocation, and drive strategic growth).

Overall, digital document management is an essential skill for future managers, enabling them to lead their organizations toward greater efficiency, collaboration, compliance, sustainability, and data-driven decision-making. Therefore, we see the following aspects that need to be within the framework of the relevant educational and professional training programs for managers.

Attention needs to be paid to the content of educational components, particularly developing a separate unique course that introduces the basic concepts and advantages of digital document management. It is essential to explain to students why this is important for the modern professional activity of a state administrator or specialist in an administrative position, how it can help reduce the paper burden, and increase the efficiency and security of information processes at the level of state institutions.

The course is designed to cover all aspects of digital document management comprehensively. It will teach students to use various digital tools essential for an administrative specialist's professional activities. That includes developing

information and digital literacy, mastering the creation, modification, and sharing of digital documents, scanning paper documents, and organizing the sending of electronic files. The course also focuses on protecting electronic papers and setting up electronic signatures, ensuring students are well-prepared for the digital age.

The particular course should focus on developing skills for using specialized software, which may include electronic document management systems (DMS), electronic signature systems (ESign), electronic disclosure systems (EDoc), electronic archiving systems (EArchive), and other specialized programs.

It is vital to develop security and privacy skills. That includes developing skills such as password protection, protection against viruses of various types, network protection, data protection, and other aspects of security. Along with security, it is worth teaching the norms of digital document management, which includes training in legislation and regulations related to electronic document management (in particular, electronic signature, electronic seal, electronic stamp, and other aspects of regulation in the context of ensuring privacy).

Future managers must study digital document management. It's not just about learning the theory but also about actively monitoring and evaluating its effectiveness. This includes identifying problems, seeking opportunities to enhance document management, and assessing the effectiveness of security and privacy measures.

One key aspect of professional training in digital document management is the ability to adapt to changes and trends in the field. This requires developing flexible thinking skills and staying updated with the latest innovations in the industry, such as blockchain, artificial intelligence, machine learning, and other technologies.

Therefore, the training of future masters in management of the use of digital document management in professional activities requires a comprehensive approach, which includes theoretical training, practical skills, training in legislation and regulations, security and privacy training, as well as training to adapt to changes and trends in this field. It gives us: Streamline onboarding and training processes by providing new hires with instant access to relevant policies, procedures, and training materials; Enhance customer service by enabling rapid access to customer records, order history, and communication logs; Improve project management by facilitating document sharing, tracking project progress, and managing approvals; Strengthen risk management by identifying and mitigating potential risks associated with documents and data; Support innovation by enabling easy access to research materials, collaboration on new ideas, and protection of intellectual property; By embracing digital document management, future managers can position their organizations for success in the increasingly digital world.

References

1. Rudenko Y., Naboka O., Petrenko S., Ostroha M., Pronikova M., Semenikhina O. Using Web Quests in Professional Training Student-Managers. 45th International Convention on Information, Communication and Electronic Technology (MIPRO), 2022. P. 770-775. DOI: <https://doi.org/10.23919/MIPRO55190.2022.9803400>.
2. Semenikhina O.V., Kharchenko I.I., Shyshenko I.V. Digitalization as a basis for improving organizational and legal support for managing the development of the social sphere at the level of territorial community. Public Management and Administration in Ukraine. 2021. № 26. P. 62-66.
3. Udovychenko O., Udovychenko I., Semenikhina O. Results of training future managers for the use of electronic document management in the dimensions of knowledge and skills. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social Work". 2023. Issue. 2(53). P. 143-146. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.53.143-146>.
4. Yurchenko A., Rozumenko A., Rozumenko A., Momot R., Semenikhina O. Cloud Technologies In Education: The Bibliographic Review. Informatyka, Automatyka, Pomiar W Gospodarce I Ochronie Środowiska, 2023. Vol. 13, No. 4. P. 79-84. DOI: <https://doi.org/10.35784/iapgos.4421>.

Хижняк Л. М.,
д-р соціол. наук, професор,
професорка кафедри прикладної
соціології та соціальних комунікацій,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, м. Харків

УДК 316.74

ЗАТРЕБУВАНІСТЬ І РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ В ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Інноваційні трансформації – вимога цифрового суспільства, важлива їх роль в стратегії розвитку суспільства і освіти. Варто погодитися думкою, що "інновацією в освіті є результати інноваційної діяльності, якими можуть бути нові ідеї, технології продукти та послуги, пов'язані з модернізацією освітньої діяльності" [4, с. 122]. Університетська освітня послуга відноситься до класу інтелектуальних послуг, передбачає поєднання кращого репродуктивного і продуктивного у відповідності до цілей, завдань, перспектив сталого розвитку.

Інновації є відповіддю на виклики і одночасно інструментом вирішення проблем, що виникають у суспільстві, його сферах та інституціях, функціонування й розвиток яких взаємозалежний. М. Стригуль на основі компаративного підходу до американської та європейської систем вищої освіти, виділила тріаду трендів університетської освіти, яку склали такі процеси: економізм, комерціалізація та масовізація університетської освіти. Власне, зазначене відображає актуалізацію інноваційних трансформацій також на ринку освітніх послуг і ринку праці. Дослідниця узагальнила такі прояви передусім комерціалізації (маркетизації): "... освіта орієнтована на ринок; ринок зосереджений на освіті; освітні можливості визначаються ринком, значною мірою фінансуються та регулюються державою; ВНЗ все більше функціонують як постачальники на ринку освіти; студенти стають споживачами; освіта, що впливає з потреб суспільства та орієнтується на використання результатів освіти для реалізації економічних бажань" [8, с. 56].

Наразі продовжується формування нової культури освітніх інновацій. Її втіленням є STEM-освіта, що виступає світовим трендом, показує свою затребуваність з боку різних акторів світу освіти, у тому числі суспільства у цілому. Культура інновацій в університетах – передбачає оволодіння можливостями, які надає цифровізація, відповідними механізмами впровадження STEM-інновацій [1], від чого значною мірою залежить конкурентоспроможність закладу вищої освіти на локальному, національному і глобальному рівнях [5]. Крім того, "... конкурентоспроможність закладів вищої освіти як головних продуцентів освітніх послуг є стратегічним індикатором для подальшого накопичення суспільних благ в межах країни" [3, с. 22]. Науковцями робиться акцент на необхідності адаптації різних сфер, інституцій до цифровізації з метою вирішення проблем формування і розвитку "людини цифрової" [7].

Успішність інноваційних трансформацій залежить від системності і управлінської підтримки освітніх змін. Серед чинників, що гальмують цей процес, науковці відзначають такі: дефіцит ресурсної бази (інновації потребують численних і різноманітних ресурсів); нерозвиненість консалтингу університетів; невідповідність інструментів організаційних змін і в цілому корпоративної культури закладів освіти новим викликам, недостатня мотивація інноваційної активності учасників освітнього процесу тощо [6]. Додамо сюди доцільність проведення моніторингу інноваційних трансформацій.

Перспективи розвитку інновацій в освіті – предмет обговорень і дискусій [2]. Вони пов'язані передусім з цифровізацією. У цьому аспекті інноваційні трансформації університетської освіти потребують відповідей щонайменше на такі питання: необхідність і спрямованість цифровізації освіти; зміни у менеджменті вищої освіти для успішного переходу від традиційного університету до цифрового (віртуального) або змішаного за формою.

На менеджмент освіти у цифровому суспільстві покладено такі завдання: формування конкурентоспроможних фахівців з відповідними компетентностями; широка підтримка генерування нового знання; забезпечення конкурентних переваг завдяки підвищенню якості освіти.

Окремої уваги вимагає обґрунтування змін в системі соціальних комунікацій університетів, зокрема, створення безпечного онлайн-освітнього середовища та використання PR-технологій для просування брендів освітніх установ для формування їх привабливості на основі акцентів на їх унікальності і потенціалі.

Цифрове навчання дозволяє забезпечувати викладання навчальних курсів, отримувати інформацію та спілкуватися викладачам і студентам між собою незалежно від часу та місця знаходження система навчання за допомогою інформаційних, електронних технологій. Електронний інформаційно-освітній простір закладу вищої освіти є сукупністю інформаційно-комунікаційних технологій, різноманітних електронних інформаційних освітніх ресурсів та онлайн сервісів, необхідних для освоєння відповідних освітніх програм. Вимогою до нього стає безпечність, доступність, гнучкість.

Сучасний заклад вищої освіти має пройти шлях цифрової трансформації щоб відповідати реаліям сьогодення (цінностям, ринковим запитам, тощо), що передбачає використання гнучких процесів з урахуванням формування адаптивної корпоративної культури та оптимізації освітніх, соціальних процесів.

Управління розвитком цифрової інфраструктури освіти передбачає розробку системи оцінювання та атестації; забезпечення та оновлення загального доступу до цифрових навчально-методичних матеріалів як онлайн освітніх сервісів.

Складовою інноваційних трансформацій університету є його інноваційний потенціал. Вимірювання останнього можна проводити за такими ознаками: готовності університету: сприймати нове; впроваджувати нове; позбавлятися від застарілого; використовувати конструктивно з попереднього успішного досвіду надання якісних освітніх послуг.

Цифровізація освіти може бути успішною в тому разі, якщо освітній процес заснований на застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій та орієнтований на цільову аудиторію, відповідно до специфіки якої розробляється стратегію і тактику, розробляється цікавий контент для конкретних користувачів, ґрунтується на сучасній методології та підходах, хорошій мотивації здобувачів освіти, чітко налагодженій програмній, інформаційно-комунікативній і технічній базах. При цьому складниками єдиного інформаційного простору виступають: система електронного урядування і студентського самоврядування як інноваційна програма в контексті демократизації управління закладом шляхом залучення до участі в розробці, прийнятті та реалізації управлінських рішень

рядових викладачів, співробітників та студентів через демократичні інструменти; функціонування інформаційної системи, покликаної забезпечувати автоматизацію діяльності підрозділів освітньої установи; інформаційно-комунікативні технології дистанційної освіти.

Висновок. Інноваційні трансформації в університетській освіті в цифровому суспільстві залежать від нових ідей (їх актуальності, комплексності, наукового міждисциплінарного супроводу), просування яких потребує ресурсів і менеджменту, здатного накопичувати й реалізовувати інноваційний потенціал.

Список використаних джерел

1. Бутурліна О. В., Лисоколенко, Т. В., Довгаль, С. А. STEM-освіта в дзеркалі соціологічних досліджень. Науково-теоретичний альманах Грані. 2019. № 22(6). С. 56-68. <https://doi.org/10.15421/171963>.
2. Інновації в освіті: перспективи розвитку : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.]. – Тернопіль : ЗУНУ, 2021. – 357 с.
3. Мельниченко О. Конкурентоспроможність закладів вищої освіти в Україні: освітологічний аспект. Освітologia. 2022. № 11(11). <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2022.11.2>.
4. Петрова І. Л., Сивка О. В. Розвиток інноваційної діяльності в організаціях освітньої сфери. Вчені записки Університету "КРОК". 2018. №3. С. 119-126.
5. Прушківська Е. В., Дереза А. Ю. Особливості конкурентоспроможності закладу вищої освіти в умовах поглиблення локального та глобального суперництва. Причорноморські економічні студії. 2023. Випуск 84. С. 22–26.
6. Семенець-Орлова І. А. Політика системних змін у сфері вищої освіти в Україні. Науково-теоретичний альманах Грані. 2019. № 22(8). С. 47-55.
7. Скіннер Кріс. Людина цифрова: четверта революція в історії людства, яка торкнеться кожного: пер. з англ. Харків: Фабула, Ранок, 2020. 270 с.
8. Стригуль М. В. Економізм, комерціалізація та масовізація університетської освіти (на прикладі американської та європейської освітніх систем). Науково-теоретичний альманах Грані. 2019. № 22(7). С. 49-57.

Чалий К. О.,

УДК 378.147

д-р фіз.-мат. наук, PhD в інженерії,
професор, професор кафедри медичної
і біологічної фізики та інформатики,
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця, м. Київ

Кривенко І. П.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри медичної і
біологічної фізики та інформатики,
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця, м. Київ

КРИТЕРІАЛЬНИЙ ПІДХІД В ОНОВЛЕННІ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ МЕДИЦИНИ ТА ФАРМАЦІЇ

Сучасна парадигма медичної освіти зазнає суттєвих змін внаслідок активної цифрової трансформації системи охорони здоров'я. Цифрові інновації сприяють покращенню надання медичної допомоги пацієнтам та дозволяють оптимізувати роботу всієї галузі охорони здоров'я. Ключовим аспектом при цьому є запровадження електронної системи охорони здоров'я (ЕСОЗ), яка слугує головним інструментом для адміністрування коштів в охороні здоров'я та накопичення інформації про здоров'я пацієнтів. Високий потенціал у догляді за здоров'я пацієнтів мають різноманітні рішення телемедицини, застосування мобільних додатків медичного призначення, віртуальної та доповненої реальності, інтернету медичних речей, чат-боти з підтримкою штучного інтелекту, робототехніка тощо. Активний розвиток технологій штучного інтелекту сприяє більш точній і швидкій діагностиці захворювань, формуванню найбільш оптимальних схем лікування, автоматизованому моніторингу показників здоров'я та високоефективному опрацюванню медичних даних.

Розвиток цифрових технологій посилює важливість формування належного рівня цифрової компетентності (ЦК) у працівників охорони здоров'я. Важливим завданням медичної освіти є підготовка кваліфікованих фахівців, які зможуть забезпечувати високоякісне надання медичних послуг з використанням цифрових технологій та відповідатимуть сучасним вимогам системи охорони здоров'я. Модернізація медичної освіти є необхідною умовою для успішної роботи медичного персоналу в ЕСОЗ та застосування широкого спектру

цифрових технологій у наданні медичної допомоги. Першочергово у цьому контексті потребують перегляду та оновлення навчальні програми з розвитку ЦК та використання інформаційно-комунікаційних технологій у закладах вищої медичної та фармацевтичної освіти (ЗВМО).

У лютому 2024 р. МОЗ України презентувало Рамку цифрової компетентності (ЦК) працівника охорони здоров'я, яка була створена у співпраці з Міністерством цифрової трансформації, Міністерством освіти і науки і Національною службою охорони здоров'я України за сприяння проекту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) "Підтримка реформи охорони здоров'я" [1]. Система знань і вмінь представлена у Рамці ЦК п'ятьма Сферами, зокрема: 1) загальна цифрова грамотність; 2) дані електронної системи охорони здоров'я (ЕСОЗ) та інших інформаційних систем; 3) цифрова комунікація, взаємодія та співпраця у цифровому середовищі; 4) цифрові інструменти, пристрої та застосунки в сфері охорони здоров'я; 5) цифрова трансформація в охороні здоров'я [1]. Рамка ЦК є важливим орієнтиром для впровадження освітніх ініціатив, спрямованих на підвищення рівня цифрової грамотності та практичного використання цифрових технологій в охороні здоров'я [2]. Запропонована структура дозволяє формувати набори складових компонентів ЦК працівника охорони здоров'я різного рівня складності: від базових знань і практичних навичок до фахового застосування цифрових систем у закладах охорони здоров'я. Варто зазначити, що Рамка ЦК з одного боку є уніфікованою для всіх професій в охороні здоров'я, а з іншого – є референтною [1].

З метою забезпечення структурованої та системної основи для визначення стратегії оновлення існуючих та створення нових навчальних програм з розвитку ЦК для підвищення готовності до цифрових трансформацій майбутніх лікарів та провізорів у ЗВМО, ми пропонуємо застосовувати комплекс відповідних критеріїв. До цих базових компонент критеріїв відносимо:

1) включення нових релевантних та значущих тем для розвитку ЦК майбутніх магістрів медицини та фармації;

2) виключення, мінімізації або ущільнення наразі існуючих тем із недостатньою релевантністю та значущістю;

3) ініціювання збільшення обсягу (кількості кредитів ECTS та аудиторних годин) з дисциплін щодо розвитку ЦК;

4) ініціювання створення нових дисциплін щодо розвитку ЦК;

5) трансформації вибіркового дисциплін щодо розвитку ЦК у нормативні дисципліни;

6) визначення етапності, по курсах навчання, представлення дисциплін щодо розвитку ЦК у навчальних планах;

7) інтеграції тем з розвитку ЦК до навчальних програм дисциплін медичної та фармацевтичної професійної підготовки.

Кожен із семи базових компонент критеріїв ми деталізували, щоб розробити покроковий алгоритм для оновлення навчальних програм з розвитку ЦК для магістрів медицини та фармації. Зокрема, базовий компонент "Включення нових релевантних та значущих тем" ми конкретизували за допомогою наступних критеріїв:

1.1) актуальність тем, які відповідають Рамці ЦК та стратегічним документам з цифровізації та цифрової трансформації;

1.2) релевантність тем з програмними компетентностями освітньо-професійних програм (ОПП) та кваліфікаційних вимог за відповідними спеціальностями;

1.3) відповідність наскрізному логіко-структурному підходу конструювання змісту дисциплін, який забезпечує сталість, принцип наступності, послідовності і етапність у формуванні ЦК у ЗВМО на другому (магістерському) рівні освіти;

1.4) гармонійна представленість всіх сфер Рамки ЦК у нормативному та варіативному компоненті ОПП ЗВМО на другому (магістерському) рівні освіти;

1.5) освітня готовність здобувачів до опанування знаннями і навичками, дотримання принципу наступності у навчанні;

1.6) можливість практичної і технічної реалізації в освітньому процесі;

1.7) відповідність узагальненому перспективному змісту навчальних програм щодо формування ЦК працівників охорони здоров'я у країнах Європейського простору в умовах євроінтеграції освітніх процесів;

1.8) затребуваність і пріоритетність тем серед науково-педагогічних працівників та студентів за результатами анкетування.

Особливостями запропонованого критеріального підходу в оновленні навчальних програм для розвитку ЦК магістрів медицини та фармації є: (1) зорієнтованість на структуру Рамки ЦК працівника охорони здоров'я України, що забезпечує відповідність формування ЦК до потреб сучасного ринку праці та комплексно враховує актуальні технологічні тенденції в охороні здоров'я; (2) імплементація Сфер Рамки ЦК з ОПП ЗВМО та програмними результатами навчання; (3) узгодження із законодавчими та нормативно-регуляторними документами з організації освітнього процесу у ЗВМО; (4) адаптація навчальних програм до вимог міжнародних стандартів та євроінтеграційних процесів; (5) забезпечення послідовності, системності та етапності у формуванні ЦК протягом всього навчання на магістерському рівні; (6) регулярний аналіз ефективності та затребуваності конкретних тем у навчальних програмах шляхом проведення опитувань здобувачів медичної освіти, науково-педагогічних

працівників ЗВМО, отримання експертної оцінки фахівців та стейкхолдерів; (7) оптимізація навчального процесу шляхом скорочення нерелевантних тем; (8) врахування індивідуальних потреб у підвищенні власної ЦК здобувачів освіти внаслідок освітніх втрат через Covid19 та воєнні дії; (9) забезпечення формування індивідуальних освітніх траєкторій для здобувачів вищої медичної та фармацевтичної освіти у процесі розвитку ЦК.

Запропонована структура комплексу критеріїв складається із 7 базових компонент та загалом 28 критеріїв, практичне застосування яких має забезпечити належну ефективність в оновленні існуючих та створення нових навчальних програм для підвищення готовності до цифрових трансформацій та профілактики недостатності цифрової компетентності майбутніх лікарів та провізорів.

Ця теза доповіді підготовлена за підтримки проекту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) "Підтримка реформи охорони здоров'я" у межах виконання грантової програми з розвитку цифрових компетентностей працівників охорони здоров'я та здобувачів медичної та фармацевтичної освіти.

Список використаних джерел

1. Рамка цифрової компетентності працівника охорони здоров'я України.
URL: Рамка цифрової компетентності працівника охорони здоров'я України.
Версія 1.0.pdf (moz.gov.ua).

2. Кривенко І.П., Чалий К.О. Рамка цифрової компетентності працівника охорони здоров'я як орієнтир для вдосконалення освітніх програм з інформаційних технологій у процесі підготовки магістрів медицини. *Медико-технічна співпраця заради перемоги: Актуальні завдання медичної, біологічної фізики та інформатики*: матеріали доповідей та виступів III всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 5-6 квітня 2024 року, м. Вінниця: Едельвейс, 2024. С. 230-233.

СЕКЦІЯ 6. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

SECTION 6. ADULT EDUCATION

Білокопитов В. І.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Сумський національний аграрний
університет, м. Суми

УДК 371.3

НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ, ПРИНЦИПИ ТА ВАЖЛИВІСТЬ

Освіта на всіх вікових етапах життя людини є необхідністю, вона визначає його якість, безпосередньо впливає на збереження і зміцнення здоров'я людини, її потомства, збільшення тривалості життя.

Інститут ЮНЕСКО для навчання впродовж життя був заснований як Інститут освіти ЮНЕСКО через кілька років після закінчення Другої світової війни. На тоді мета інституту полягала у покращенні відносин між людьми та націями через міжнародне взаєморозуміння. Хоча спочатку географічний акцент був здебільшого обмежений Німеччиною та Європою, з 1960-х років Інститут став дедалі більш міжнародним.

І у своїй роботі Інститут все більше займався освітніми дослідженнями: обидва аспекти були відображені в 1965 році в його статуті. У наступні роки Інститут розширив свою перспективу на всі регіони світу. Діяльність країни-господаря все більше відходила на задній план і була повністю припинена в 1970-х роках. У той же час Інститут дедалі більше узгоджувався з пріоритетами ЮНЕСКО, яка доручила йому у 1970-х роках просувати освіту впродовж життя.

У 2006 році Інститут перетворився на повноцінний міжнародний інститут ЮНЕСКО як фонд цивільного права Німеччини. Цій зміні юридичного статусу передувала зміна назви, що відображає давню увагу Інституту до навчання дорослих, а також до позашкільної та неформальної освіти в рамках перспектива навчання впродовж життя [4].

Науковці Іванько В.В., Морозова С.М. у своєму дослідженні "Європейська концепція навчання протягом життя" крім цього додають, що навчання протягом життя проходить через весь життєвий шлях людини, додаючи до формальної (formal) освіти та неформальної (nonformal) освіти інформальну / соціально-побутову/спонтанну (informal) форму навчання [1].

Група науковців з робочої групи дослідження тривалого професійного розвитку (ТПР) та навчання впродовж життя в галузі охорони здоров'я та соціальної допомоги дали наступне визначення поняття: "навчання впродовж життя має формальні та неформальні можливості навчання, які дозволяють постійно розвивати та покращувати знання та навички [3].

У цьому ж дослідженні велику увагу було приділено основним принципам тривалого професійного розвитку та навчання впродовж життя, а саме:

Принцип 1: ТПР і навчання впродовж життя мають бути обов'язком кожної людини.

Принцип 2: ТПР і навчання впродовж життя мають приносити значну користь користувачам послуг.

Принцип 3: ТПР і навчання впродовж життя мають підвищувати якість надання послуг.

Принцип 4: ТПР і навчання впродовж життя мають бути збалансованими та відповідними для сфери діяльності чи роботи кожної людини.

Принцип 5: ТПР та навчання впродовж життя мають бути зафіксовані та показувати вплив на сферу діяльності кожної людини [3].

Сумський національний аграрний університет бере активну участь у процесі навчання впродовж життя. Так, з 5 по 30 червня було організовано цикл навчання на курсах підвищення кваліфікації за загальними короткостроковими програмами, такими як: "Робота в команді, комунікації та взаємодія", "Лідерство в публічному управлінні", "Сучасні підходи до управління змінами в органах державної влади" та "Управління змінами у професійній діяльності публічного службовця". Загалом понад 450 державних та публічних службовців удосконалили свої компетентності та підвищили власний фаховий рівень [2].

Світ не стоїть на місці, розвиваються технології, з'являються нові винаходи, і, відповідно, нові можливості. То чи варто людині в таких умовах залишатись зі знаннями на рівні університету?

Важливою умовою для життя в суспільстві є швидка адаптація до нової інформації. Сучасне суспільство вимагає тримати мозок в тонусі.

Рух вгору по кар'єрних сходах прямо залежить від отримання нових знань. Через певну кількість років роботу людей певних професій замінять машини, перелік потрібних посад буде видозмінюватись, тому потрібно тримати руку на пульсі і вивчати нове, щоб бути потрібним.

Список використаних джерел

1. Іванько В. В., Морозова С. М. Європейська концепція навчання протягом життя. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/4.3/8.pdf> (дата звернення: 01.06.2024).
2. Сумський національний аграрний університет. URL: <https://snau.edu.ua/osvita-vprodovzh-zhittya-vimoga-suchasnosti> (дата звернення: 01.06.2024).

3. Principles for continuing professional development and lifelong learning in health and social care. URL: <https://naep-uk.org/wp-content/uploads/2019/02/Principles-of-CPD-and-Lifelong-Learning-2019.pdf> (last accessed: 01.06.2024).

4. UNESCO University for Life Long Learning. URL: <https://www.uil.unesco.org/en/virtual-exhibition-power-lifelong-learning-history> (last accessed: 01.06.2024).

Лісова Н. І.,

УДК 37.005.33

д-р пед. наук, професор кафедри
педагогіки та освітнього менеджменту,
КНЗ "Черкаський ОІПОПП Черкаської
обласної ради", м. Черкаси

Фещенко О. В.,

канд. пед. наук, викладач
колегіуму "Берегиня", м. Черкаси

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сучасні освітні реформи та виклики сьогодення зумовлюють необхідність трансформації системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Цей процес складний, разом з тим динамічний, оскільки має на меті забезпечити педагогів новими знаннями та сформувати компетенції, необхідні для роботи в умовах Нової української школи. Тому організаторам цього процесу необхідні значні творчі зусилля та навчально-матеріальне, навчально-методичне, кадрове та фінансове ресурсне забезпечення системи підвищення кваліфікації для ознайомлення педагогів з новітніми досягненнями освіти та вдосконалення їхніх навичок.

Варто зазначити, що наказами Управління освіти і науки обласної державної адміністрації та обласного інституту післядипломної педагогічної освіти педагогічних працівників затверджено перелік тренерів-педагогів з підвищення кваліфікації педагогічних працівників області з питань реалізації Державного стандарту базової середньої освіти. Аналіз результатів моніторингу якості підготовки працівників закладу післядипломної педагогічної освіти до науково-методичного супроводу впровадження ДСБСО шляхом самооцінювання показав, що фахівці успішно підготовлені з питань упровадження основ концепції "Нова українська школа" та Державного стандарту базової середньої освіти, професійного розвитку педагогів і керівників НУШ. Усі тренери-педагоги

пройшли курси підвищення кваліфікації щодо впровадження державних стандартів, а також більшість із них – стажування.

Одним із важливих напрямів трансформації системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників – це перехід від традиційних форм до інноваційних. Опитування слухачів курсів показало, що ними робиться акцент на активних методах навчання, а саме: вебінари, тренінги, майстер-класи, коучинг, дискусійні клубні години тощо. Саме такі форми дозволяють педагогам вчитися на власному досвіді та в оптимальному режимі впроваджувати нові знання у практику. Крім того, на сьогодні актуальними напрямками трансформації в системі підвищення кваліфікації є персоналізація та неперервність навчання педагогічних працівників. Усвідомлюємо, що для них необхідно розробляти програми підвищення кваліфікації з урахуванням індивідуальних потреб. Створюємо умови, щоб педагогічні працівники мали можливість обирати курси, які відповідають їхнім запитам – предметним, методичним та психолого-педагогічним.

Як результат, щороку кожен з тренерів-педагогів розробляє і пропонує навчально-методичні чи інструктивно-методичні матеріали з питань НУШ, упровадження ДСБСО, професійного розвитку педагогічних працівників. Така ж тенденція зберігається щодо розробки ними освітніх програм підвищення кваліфікації вчителів та керівників закладів ЗСО за різними напрямками функціонування НУШ. Наприклад, запропоновано такі тематичні курси за вибором педагогічних працівників: "Розвиток інфомедійної грамотності педагогічних працівників у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами", "Використання медіаосвітніх технологій в освітньому процесі закладів дошкільної освіти", "Теорія множинного інтелекту: особливий підхід до кожного учня", "Використання хмарних технологій в управлінській та освітній діяльності", "Soft skills для розвитку дитини: емоційний інтелект, комунікація та медіа грамотність", "Проектна діяльність як пріоритетна складова STEM-освіти" та інші з 172 програм спецкурсів на 2024 рік.

Нами відмічено, що тренери-педагоги вміло поєднують розробку інструментарію для оцінювання навчальних досягнень учнів на засадах концепції НУШ та інструментарію для самооцінювання сформованих компетентностей учителями та керівниками закладів ЗСО з метою компенсації освітніх втрат у період воєнного стану. Так, фахівцями інституту розроблено значну кількість інструментарію для оцінювання навчальних досягнень учнів на засадах концепції НУШ, зокрема збірники тестових завдань з української мови й літератури, зарубіжної літератури, історії України, математики, інтегрованого курсу "Пізнаємо природу" (5–6 кл.) та значну кількість тестів (7 кл.) з навчальних предметів Нової української школи. Крім того, працівниками Інституту

розроблено різні завдання для самооцінювання вчителями та керівниками закладів освіти рівня сформованих компетентностей з питань організації освітнього процесу НУШ. Такі завдання та інший навчально-методичний ресурс розміщено на сайті Інституту.

Позитивною тенденцією є те, що не зменшилася кількість публікацій тренерів-педагогів з питань організації освітнього процесу, упровадження нових технологій, освітніх оцінювань в НУШ тощо.

Результат моніторингу розкрив якість науково-методичного супроводу впровадження ДСБСО, здійсненого працівниками інституту, одним зі складників якої є надання, за потребою, системної консультативної допомоги різним категоріям педагогічних працівників. Крім того, успішно проводиться курсова підготовка за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН, та власними розробленими освітніми програмами різної тематики відповідно до концепції "Нова українська школа", про що свідчать високий та вище середнього рівні (97% і 3% відповідно) задоволеності слухачами занять курсів за 2021–2023 роки та рівень самооцінювання працівниками інституту андрагогічної компетентності за 2024 рік (високий рівень – 87%).

Отже, підвищення кваліфікації є процесом постійним, триває упродовж всієї педагогічної діяльності. Працівники інституту відповідально будують взаємодію з учителями та керівниками закладів ЗСО, створюють різні онлайн-ресурси, надають доступ до методичних матеріалів та платформ з метою самоосвіти та саморозвитку. Програми підвищення кваліфікації орієнтовані на практичне застосування набутих знань та навичок педагогів. Під керівництвом досвідчених тренерів та методистів вони мають можливість відпрацьовувати нові методи та прийоми роботи в період трансформаційних процесів, що відбуваються в системі освіти, зокрема підвищенні кваліфікації.

СЕКЦІЯ 7. ТОЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

SECTION 7. EXACT AND NATURAL SCIENCES

Бузей О. В.,

УДК 626.81

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

**АНТРОПОГЕННІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВОДНИХ
ЛАНДШАФТІВ ПРУТ-ДНІСТРОВСЬКОГО МЕЖИРІЧЧЯ**

Об'єкт: Антропогенні аквальні та водно-болотні угіддя Прут-Дністровського межиріччя.

Мета: Сформулювати чітке та ґрунтовне визначення антропогенних аквальних та водно-болотних угідь в контексті досліджуваного регіону, а точніше західного регіону.

Завдання:

- сформулювати визначення антропогенних аквальних та водно-болотних угідь;
- представити загальну фізико-географічну характеристику регіону дослідження.

Вступ. Аквальні антропогенні ландшафти є складною системою водних об'єктів, які сформувалися через втручання людини в природне середовище. Ці ландшафти включають в себе водосховища, ставки, канали та копанки, які були створені або модифіковані з метою задоволення потреб сільськогосподарського, промислового чи міського господарства.

Антропогенні водні ландшафти мають велике значення як для економіки, так і для екології. Вони можуть служити джерелом води для зрошення та пиття, а також бути місцем для ведення рибальства, розваг та відпочинку. Однак вони також можуть стати джерелом проблем, таких як забруднення води та втрата біорізноманіття.

Таким чином, розуміння та ефективне управління аквальними антропогенними ландшафтами важливі для збереження природних ресурсів та забезпечення сталого розвитку.

Виклад основної інформації. Водний антропогенний ландшафт, або акватичний антропогенний ландшафт, являє собою систему водосховищ, ставків, каналів і виробок, що утворилися в процесі розвитку річок, і є похідним водним антропогенним ландшафтним комплексом, що утворився в області кар'єрів, антропогенного карсту і відстійників. До них відносяться водойми, розташовані в порожнинах, місцях підземних гірничих робіт(тунелі, штреки, виробки) та ін.,

вони включають в себе різноманітні споруди, як локальні, так і перехідні (заболочені) ландшафти. Водні антропогенні ландшафти найчастіше зустрічаються в заплавах річкових долин, але рідше на схилах (ущелинах, каньйонів) і вододілах. Всі штучні водні ландшафти є результатом господарського освоєння водних ресурсів протягом історичного часу.

Досліджувана територія розташована на крайньому заході України, вирізняється асиметричною будовою. Південна частина межиріччя, ширша та полого, лежить між Дністром і вододілом, а вузька й крута північна частина тягнеться до Пруту.

Вододіл, зміщений на північ, розділяє річки на два басейни. З півдня до Пруту стікають довші річки з широкими долинами та пологими схилами, такі як Совиця Ставчанська, Совиця Кіцманська та Шубранець. Натомість, до Дністра з півночі несуть свої води коротші річки з вузькими долинами.

Заставнівська ерозійно-карстова рівнина, розташована в басейні цих річок, характеризується майже плоскою поверхнею з висотами до 270-300 м. Тут широко поширені карстові явища, обумовлені близьким заляганням гіпсів та ангідритів, розчленованих тектонічними розломами. Це призвело до формування карстових лійок ("вертеб"), понорів, долин та западин.

Через рівнину простягається давня реліктова річкова долина, чітко простежувана в сучасному рельєфі. Її напрямком перпендикулярний до долин Дністра та Пруту.

Дністровські притоки, що стікають з півночі, значно коротші, ніж прутські. Їх долини глибоко врізані в рельєф, мають вузькі днища та круті схили. На вододілі, де рельєф більш пологий, трапляються "сліпі" долини, де вода через понори йде під землю.

Підземні та ґрунтові води Прут-Дністровського межиріччя тісно пов'язані з його геологічною будовою. Глибина їх залягання залежить від висоти над рівнем моря, рельєфу та властивостей водоносних порід. Загалом, ґрунтові води залягають глибше на високих ділянках, де кращий дренаж. На вододілах та їх схилах вони знаходяться на глибині 10-15 м, але до підніжжя схилів рівень ґрунтових вод дещо наближається до поверхні, особливо на широких днищах долин та балок.

У понижених місцях, на дні долин та балок, рівень ґрунтових вод може коливатися в межах 1,0-2,5 м. Це впливає на ґрунтоутворення, призводячи до заболочування ґрунтів. Ґрунтові води поповнюються за рахунок атмосферних опадів.

Найбільший стік поверхневих вод спостерігається весною та в середині літа. Це пов'язано з таненням снігу (навесні) та зливовими опадами (влітку).

Найбільшою річкою регіону є Совиця Ставчанська. Її долина широка та глибоко врізана, русло має ширину 2-3 метри та глибину до 0,5 метри. Течія води повільна, а дно мулисте. Під час дощів вода річки стає багатою на зважені частинки.

Притоки Совиці Ставчанської – це переважно невеликі струмки, довжиною від 2 до 7 кілометрів. За останні роки, через меліоративні роботи в долинах цих річок, їх водність та довжина значно скоротились.

Другою за величиною річкою є Совиця Кіцманська. Вона має середню ширину русла 2 метри. Її долина характеризується частими меандрами, а заплава слабо виражена та складається з намулу та піску. Швидкість течії води становить 0,1 м/с, а під час паводків може сягати 0,2-0,3 м/с.

Живлення Совиці Кіцманської відбувається за рахунок дощових, талих та ґрунтових вод. Найбільшу частку (50% річного стоку) складають дощові води. Ґрунтові води дають 35%, а снігові – 15%. Найменші витрати води спостерігаються взимку та влітку-восени. Літньо-осіння межень дещо вища завдяки дощовим паводкам, а максимальні витрати – під час паводків.

Притоки Совиці Кіцманської – це також невеликі струмки, довжиною в декілька кілометрів.

Водно-болотні антропогенні ландшафти, створені людиною, відіграють важливу роль у формуванні ландшафтів річкових долин Прут-Дністровського межиріччя. Ці ландшафти виникають внаслідок будівництва ставків, які змінюють природний режим річок.

Згідно з даними державного земельного кадастру Чернівецької області, на території Заставнівського району водо-болотні антропогенні ландшафтні комплекси займають 209,5 га, а в Кіцманському районі – 258,5 га. Ці значні площі відіграють важливу роль у формуванні ландшафтної структури регіону.

Висновок. Регулювання річок Прут-Дністровського межиріччя призвело до значних змін у їх руслах та заплавах. Ці зміни спричинені впливом на режим поверхневого стоку, будівництво гребель та водойм, що змінює швидкість течії, об'єм води та інші характеристики стоку.

Рівень ґрунтових вод: підпір води внаслідок створення ставків може призводити до підняття ґрунтових вод на прилеглих територіях.

Мікроклімат суміжних територій: будівництво водойм може впливати на температуру, вологість та інші характеристики мікроклімату прилеглих територій.

Регіональні особливості ставків та водосховищ (форми, розміри, глибини) залежать від рельєфу місцевості та специфіки будівництва цих водойм.

Будівництво ставків в річкових долинах призвело до утворення нового типу місцевості – ставково-заплавного, який є поширеним серед антропогенних ландшафтів регіону.

Окрім ставків, на Прут-Дністровському межиріччі були збудовані річкові та заплавні канали, які також істотно вплинули на структуру ландшафтів.

Важливо зазначити, що окрім ставків, каналів та річок, в регіоні існують й інші аквальні ландшафти антропогенного походження, які утворилися в місцях кар'єрних виробок.

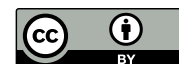
Список використаних джерел

1. Гриневецький В. Т. Короткий історико-агрогеографічний аналіз меліорацій, здійснених за роки Радянської влади (на прикладі поліських районів України) // Географічні дослідження на Україні. – К.: Наукова думка.-1971.-№3.-С.49-57.
2. Географія Чернівецької області / За редакцією Я. І. Жупанського. – Чернівці, 1993. – 192 с.
3. Денисик Г. І. Антропогенні ландшафти Правобережної України.-Вінниця: Арбат, 1998. – 289 с.
4. Дєєв Д. С., Клименко М. О. Основні системи класифікації водно-болотних угідь // Наукові записки Вінницького педіунверситету. Серія: Географія. -Вип.7.-2004.-С.21-29.
5. Дутчак М.В. Природно-територіальні комплекси Дністровської долинно-річкової системи в межах Середнього Придністров'я, їх зміни під впливом гідротехнічної системи: Автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.01 – К., 1994. – 21 с.

Заблотовський В. Д.,

УДК 911.3:656

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

На сучасному етапі розвитку суспільства без обміну товарами та послугами не обійтись. Саме тому розвиток транспорту та надання транспортних послуг є важливим напрямком наукових досліджень різних галузей знань. Надто, дане питання цікавить географів, оскільки транспортні шляхи що пролягають по території, забезпечують надання послуг із переміщення населення й продукції ним виробленої. І питання уже не в тому щоб просто перемістити, а оптимально грамотно із найкоротшими термінами та найвищою якістю. На все це буде впливати широкий спектр суспільно-географічних чинників які й вивчають географи. На шляху інтеграції України до Європейського союзу питання транспортно-логістичних відносин стало ще більш актуальним. Що ж стосується транспортної логістичної мережі Чернівецької області, то неабиякий інтерес вона викликає в контексті транскордонного розташування регіону дослідження, та наявних проблем у функціонуванні транспортно-логістичної мережі держави в

цілому, на фоні військової агресії. Особливої уваги заслуговує дане дослідження й на тлі політичної ситуації, що склалася в прикордонних ділянках сусідній країн. Й використання логістичних зв'язків із Румунією наразі стає стратегічним для України.

Розвиток транспортно-логістично мережі на території Чернівецької області зумовлюють декілька груп чинників, серед яких: близькість до ринку, інвестиційна привабливість регіону, наявність і вартість землі, вартість будівництва складських комплексів, тощо. Близькість до ринку є чи не найважливішим параметром, він повинен охоплювати велику територію у поєднанні із високою щільністю населення (розташовуватися в центрі зони розподілу). Це досить вигідно простежується на прикладі Чернівецької області, де м.Чернівці, найбільш людне поселення, майже співпадає із географічним центром регіону. З точки зору вигідності центрального положення воно має найкраще розташування: насамперед знаходиться в центрі адміністративної одиниці, має найбільшу людність, а відповідно – споживчу спроможність. Вагомою перевагою для будь якого логістичного центру буде можливість імпортно-експортних операцій, що високо цінують та використовують міжнародні компанії. Вони створюють логістичні центри поблизу портів, аеропортів, прикордонних пунктів пропуску. У цих центрах також можна зберігати товари під митним контролем або великогабаритні вантажі чи малооборотні товари. Саме тому, найбільш перспективними регіонами для створення транспортно-логістичних центрів на території України, тривалий час, були регіони поблизу кордонів та із значною людністю: Одеса, Львів, Харків, Донецьк, Чоп. Однак злочинні дії росії внесли свої корективи і у роботу логістичного ринку. Східні області стали небезпечними, портова інфраструктура також, авіаперевезення закриті, тощо. Міжнародні транспортно-логістичні компанії звернули увагу на Західні області України, в тому числі й на Чернівецьку область. Надто, з урахуванням відносної військової безпеки та прикордонного розташування. Разом з тим на території Румунії також працюють потужні складські приміщення для перевантаження товарів. То ж для Чернівецької області відкрились нові перспективи. Надто для обласного центру та поселень розташованих в зоні активних поселенських зв'язків, об'єднані кільцевими дорогами, доступні як для міжміських перевізників, що працюють на основних магістралях від віддалених постачальників, так і для транспортних міських компаній, що надають послуги з розподілу товарів у місті. То ж інтеграція Чернівецької області в загальноєвропейську та світову транспортну систему шляхом розвитку Міжнародних транспортних коридорів відкриває нові перспективи для регіонального розвитку. Саме тому перспективним буде розвивати логістичні пункти в центрах новостворених адміністративних районів

– Вижниці й Кельменцях, вигідне транспортне розташування яких разом із наявними складськими приміщеннями, сприятиме логістиці.

Цікаво зауважити, що на ряду із потужними національними логістичними компаніями для Чернівецької області не менш важливими є місцеві. Особливістю місцевого ринку є наявність як транспортно-логістичних компаній так і приватних підприємців, що також надають транспортно-логістичні послуги (в основному міжнародного спрямування). Цьому сприяли наступні моменти: наявність в регіоні великих митних пунктів пропуску; наближеність до міжнародних транспортних коридорів, кількість ефективних видів транспорту в області (автомобільний, залізничний, повітряний); наявність та стан логістичної інфраструктури.

За кількістю стратегічно важливих пунктів пропуску на митному кордоні безсумнівним фаворитом України є західний і південний регіони. Надто, на фоні військового стану. В Чернівецькій області знаходяться:

- митні пости – "Вадул-Сірет", "Чернівці" „Вашківці – Гріменкеуць”, "Сокиряни";
- пункти пропуску міжнародного автомобільного сполучення – "Порубне-Сірет", "Росошани – Брічень", "Сокиряни – Окниця";
- пункти міжнародного залізничного сполучення "Вадул-Сірет Вікшани", "Кельменці – Ларга";
- повітряного сполучення "Чернівці";
- місцеві пункти пропуску – "Дяківці-Раковець", "Красноільск – Вікову де Сус", "Біла Криниця – Климоуци", "Мамалига – Крива", "Вашківці – Гріменкеуць"; Росошани.

Особливого значення дані пункти набувають у сучасних умовах. Румунська стороною з розумінням віднеслася до труднощів у формуванні логістичних коридорів на території України. В свою чергу, українська сторона, не дивлячись на критичність ситуації, працює над удосконаленням пропускну організації митниць.

Важливими чинниками від яких залежатиме якість та собівартість транспортно-логістичних послуг є врахування вие вказаного упри роробці концепцій регіонального розвитку (планування та будівництво складських комплексів, планування розміщення промислових і транспортних об'єктів, якість транспортно інфраструктури).

Отож, не дивлячись на загальну критичну ситуацію у функціонуванні українських підприємств, для периферійних територій Західних областей України відкриваються нові перспективи. Які на сьогодні є важливими не лише для регіонального розвитку, але й для забезпечення держави загалом.

Список використаних джерел

1. Сайт Чернівецької державної військової адміністрації. – режим доступу [<https://bukoda.gov.ua>].

Кикина Є. Б.,

УДК 519.2:519.8:303.7

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, ДВНЗ "Ужгородський національний університет", м. Ужгород

ПРОГНОЗУВАННЯ ПОТРЕБ У СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГАХ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДІВ АНАЛІЗУ ЧАСОВИХ РЯДІВ

Задача прогнозування часових рядів полягає у визначенні майбутніх значень ряду на основі його минулих значень. Це завдання має широке застосування в різних галузях, таких як економіка, фінанси, енергетика, метеорологія тощо. Особливе значення має прогнозування в соціальній сфері, де точність прогнозів може безпосередньо впливати на якість життя населення.

Часовий ряд – це послідовність значень випадкової змінної, впорядкована за часом. Позначимо часовий ряд як $x_1, x_2, \dots, x_T$, де x_t – значення ряду в момент часу t , а T – кількість спостережень. Лагові змінні – це минулі значення часового ряду. Наприклад, для моменту часу t лагові змінні можуть бути позначені як $x_{t-1}, x_{t-2}, \dots, x_{t-p}$, де p – максимальний лаг [1].

Під час аналізу часових рядів важливо враховувати такі характеристики, як тренд, сезонність та випадкові коливання. Тренд відображає загальну тенденцію зміни значень ряду в часі, сезонність – періодичні коливання, що повторюються з певною частотою, а випадкові коливання – непередбачувані зміни, зумовлені зовнішніми факторами.

Ціль задачі полягає у побудові моделі на основі історичних даних $x_1, x_2, \dots, x_T$, яка дозволить прогнозувати значення часового ряду на h кроків вперед, тобто знайти x_{T+h} [2].

Для цього можна обрати підходящу модель, наприклад, автокореляційну модель (AR), модель авторегресії з ковзним середнім (ARMA), або інтегровану модель авторегресії з ковзним середнім (ARIMA). Моделі можуть бути розширені до врахування сезонних компонентів, як у випадку SARIMA.

Автокореляційна модель (AR) має вигляд:

$$x_t = \phi_0 + \sum_{i=1}^p \phi_i x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

де $\phi_0, \phi_1, \dots, \phi_p$ – параметри моделі, ε_t – випадкова похибка.

Модель авторегресії з ковзним середнім (ARMA) включає також ковзне середнє [3]:

$$x_t = \phi_0 + \sum_{i=1}^p \phi_i x_{t-i} + \sum_{j=1}^q \theta_j \varepsilon_{t-j} + \varepsilon_t \quad (2)$$

де θ_j – параметри ковзного середнього.

Інтегрована модель авторегресії з ковзним середнім (ARIMA) додатково враховує різницювання [4]:

$$\Delta^d x_t = \phi_0 + \sum_{i=1}^p \phi_i \Delta^d x_{t-i} + \sum_{j=1}^q \theta_j \varepsilon_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3)$$

де Δ^d – оператор різницювання порядку d .

Оцінка параметрів моделей може бути здійснена за допомогою методу найменших квадратів (OLS), методу максимальної правдоподібності (MLE) або інших статистичних підходів. Для валідації моделі дані розділяються на тренувальну та тестову вибірки. Якість моделі оцінюється за допомогою метрик, таких як середня абсолютна помилка (MAE), середня квадратична помилка (MSE) або середня абсолютна процентна помилка (MAPE).

Розглянемо приклад застосування задачі прогнозування часових рядів для прогнозування обсягів потреб у соціальних послугах. Такий прогноз є критично важливим для планування ресурсів і забезпечення населення необхідною допомогою. Зокрема, передбачення змін у попиті на соціальні послуги дозволяє урядовим та неурядовим організаціям своєчасно реагувати на потреби населення, планувати фінансування та кадрові ресурси.

Нехай маємо часовий ряд $x_1, x_2, \dots, x_T$, де x_t – обсяг запитів на соціальні послуги в момент часу t (наприклад, щомісячні дані за кілька років). Ціль полягає у прогнозуванні обсягу запитів на соціальні послуги на наступний рік (12 місяців), тобто у визначенні $\%_{T+1}, \%_{T+2}, \dots, \%_{T+12}$.

Для цього обирається ARIMA-модель, враховуючи сезонні коливання попиту на соціальні послуги. Модель може бути представлена у вигляді (1)

Використовуючи історичні дані, оцінюються параметри моделі (1). Оцінка параметрів здійснюється за допомогою методів, таких як метод найменших квадратів або метод максимальної правдоподібності. Після цього дані розділяються на тренувальну та тестову вибірки, а якість прогнозу оцінюється за допомогою метрик MAE, MSE, MAPE.

Використовуючи оцінені параметри, здійснюється прогнозування обсягів запитів на соціальні послуги на наступні 12 місяців. Прогнозні значення $\%_{T+h}$ розраховуються за формулою:

$$\%_{T+h} = f(x_T, x_{T-1}, \dots, x_{T-p+1}, \phi_0, \phi_1, \dots, \phi_p, \theta_1, \theta_2, \dots, \theta_q) \quad (4)$$

Таким чином, задача прогнозування потреб в соціальних послугах як задача прогнозування часових рядів включає визначення моделі, оцінку її параметрів, валідацію та використання для прогнозування майбутніх значень. Прогнозування обсягів потреб у соціальних послугах дозволяє органам влади ефективно планувати та розподіляти ресурси, забезпечуючи своєчасну допомогу населенню. Ретельний підбір моделі та методів оцінки дозволяє досягти високої точності прогнозів, що є критично важливим для даної прикладної задачі.

Прогнозування попиту на соціальні послуги також може допомогти виявити довгострокові тенденції та циклічні зміни, що може стати основою для стратегічного планування в соціальній сфері. Це дозволяє не лише задовольняти поточні потреби, але й готуватися до можливих майбутніх викликів.

Список використаних джерел

1. Abraham B., Ledolter J. Statistical methods for forecasting. John Wiley & Sons, 2009. 445 p.
2. Hyndman R. J., Athanasopoulos G. Forecasting: principles and practice. OTexts, 2018. 380 p.
3. Box G. E., Jenkins G. M., Reinsel G. C., Ljung G. M. Time series analysis: forecasting and control. John Wiley & Sons, 2015. 712 p.
4. Chatfield C., Xing H. The Analysis of Time Series: An Introduction. CRC Press, 2004. 384 p.

Кондурян В. Я.,
здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

УДК 911.3.314

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ ДЕМОГРАФІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ВНАСЛІДОК ЗМІН ЇЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

Населення є беззаперечним рушієм розвитку будь-якого регіону. Адже саме люди, що замешкують і будуть створювати матеріальні блага та, водночас, і споживати їх. Тому ми не можемо говорити про суспільний розвиток регіону без наявних мешканців. Лише уявити, що у певному регіоні не залишилося

населення працездатного віку, так зразу ж виникає ряд проблем як економічного так і соціального характеру. На місцевому ринку праці сформується криза яка призведе до колапсу: не буде кому та для кого виробляти послуги чи товари, показник демографічного навантаження стане нераціональним (на нуль ділити не можна), це супроводитиметься напругою при формуванні бюджету громади, і т.д. Отже, для сучасних потреб управління регіональним розвитком насамперед необхідно дослідити хто та для кого буде виробляти товари та послуги, а також кому і для кого потрібно буде розвивати соціальну інфраструктуру. Оскільки населення це рушійна сила розвитку регіону, то й вивчення процесів його розселення, дослідження його структури, формуючих демографічний розвиток були та залишатимуться важливими. Надто для етноконтактного та поліетнічного регіону як Чернівецька область та в умовах змін у адміністративно-територіальному устрої.

Під демографічним потенціалом регіону потрібно розуміти людський потенціал території, з урахуванням чисельності населення, через дослідження кількості працездатного населення, через показники статевого складу, а надто кількості жінок та жінок дітородного віку, через вивчення динаміки природного та механічного рухів населення які є як джерелом, або ж навпаки, витратною частиною формування загальної чисельності населення. Демографічний розвиток є результатом сукупної взаємодії природного та міграційного руху населення, однак із урахуванням особливостей його структури. При оцінці демографічного потенціалу доцільно враховувати взаємний вплив соціальних, економічних та екологічних умов життєдіяльності населення на перебіг демографічних процесів.

Особливості провадження децентралізації на території Чернівецької області, привнесли свої корективи у демографічну ситуацію. Зрозуміло, що за такий досить короткий відтинок часу (від 2020 року), ці деформації не стільки вплинули на формування демографічного потенціалу, а більше зумовили диспропорції у статистичних розрахунках. Це зумовлює потребу у переформатуванні збору та обробки статистичної інформації з урахуванням нового адміністративного устрою.

Людність Чернівецької області зростала, впродовж 20 століття, до середини його останнього десятиліття. Уже починаючи із середини 90-х темпи приросту не просто скоротилися, вони набули протилежного спрямування. Скорочення триває й наразі. Згідно адміністративного устрою до 2020 р. найбільше мешканців фіксувалося на території Сторожинецького, Кіцманського, Глибоцького та Новоселицького районів (від понад 97-ми до 70 тисяч мешканців). Беззаперечним лідером звичайно було і є місто Чернівці. Найменша ж кількість мешканців була у етноконтактному Герцаївському та депресивному

Кельменецькому (33 та 41,4 тис. осіб відповідно). Згідно нового адміністративного устрою лідируючу позицію, 73% населення, займає Чернівецький район.

Важливою та чи не основною характеристикою при дослідженні демографічної ситуації є структура. Статеві-віковий склад населення є важливим з-поміж кількісних та якісних демографічних характеристик. По усіх адміністративних одиницях регіону дослідження частка жінок перевищує частку чоловіків у статевій структурі населення. Також різниться, по території області, і віковий розподіл чоловіків та жінок працездатного віку. На початок 2024 року кількість жінок у віці 50-54 роки складала 30 235 осіб, а чоловіків – 27 743 особи. Причиною такого явища, є наслідки неповікової смертності, а ще постійні міграційні процеси. Вивчення показників демографічного навантаження згідно старого АТУ вказує на найперспективнішу ситуацію у районах із переважанням навантаження дітьми над навантаженням особами старшого віку – Вижницькому, Путильському, Сторожинецькому, Глибоцькому та Герцаївському. А от депресивні тенденції, з оцінки сформованого демографічного навантаження, простежувалися у Сокирянському, Новоселицькому та Хотинському районах. На основі статистичних даних за новим АТУ, станом на початок 2024 року найбільше та найпозитивніше демографічне навантаження у Вижницькому районі. Потім у Чернівецькому, і на останньому місці буде Дністровський район (із депресивними демографічними показниками).

Для Чернівецької області, як тривалий час вирізнялася приростом населення, важливим показником формуючим демографічний потенціал є природний рух населення. На етапі адміністративно-територіальних змін природне прибуття фіксувалось лише на території Путильського району. Для решти ж сформувалося природне скорочення. Зауважимо, що ще 4 роки назад картина була абсолютно інша – до 2016 року у Вижницькому, Сторожинецькому, Герцаївський та Глибоцькому районах був природний приріст населення. Такий перебіг демографічного процесу сформувався за рахунок скорочення кількості народжень, при відносно стабільних показниках смертності. А от по нових адміністративних районах природний приріст для усіх трьох (на противагу від старого АТУ) сформувалися від'ємні значення. Однак доцільно зауважити, що за характеристиками лідирує Вижницький район (-3,7 ‰), найгірша ж ситуація у Дністровському -7,8 ‰.

Для Чернівецької області не менш важливе значення для формування демографічного потенціалу має міграційний рух населення. Зауважимо, що перед початком повномасштабного вторгнення ля області фіксувалось додатне міграційне сальдо. Важливим буде зауважити на віковій структурі мігрантів (хоча це лише офіційна статистика). Впродовж 2020-23 років серед вибулих найбільше спостерігається людей у віці 20-25 років, найменше – старше 70 років із переважанням жіночої статі. Якщо ж розглядати в розрізі адміністративних

одиниць за старим АТУ то варто окремо виділити місто Чернівці (вони майже постійно виділялися міграційним приростом, щоправда у 2020 році -1,7 проміле скорочення). Поміж адміністративних районів із міграційними приростом якісно виділялись Кіцманський, Герцаївський, Глибоцький, Сторожинецький та Новоселицький. Найгірші ж характеристики міграційного руху населення фіксувалися у Путильському районі (-2,9‰). Якщо ж аналізувати характеристики міграційного руху населення регіону дослідження за новими адміністративними районами, то тут чітко лідирують громади Чернівецького району. Щодо Вижницького та Дністровського районів то тут чітка тенденція міграційного скорочення.

Оскільки демографічний потенціал регіону формується внаслідок сукупної взаємодії різноманітних демографічних складових та характеристик, то чим більшу кількість показників ми врахуємо – тим змістовнішим буде результат. Нами було проаналізовано та враховано 11 демографічних показників. Аналіз значень складових демографічного потенціалу вказує чітку поляризацію "демографічно перспективний центр – депресивна периферія". Зауважимо, що найбільш перспективними у даному контексті є етноконтактні територіальні громади в межах зони інтенсивних зв'язків із Чернівцями. Так демографічно перспективними виявилися населені пункти колишніх Сторожинецького, Глибоцького та Герцаївського районів. Також позитивними характеристиками вирізняються міста Чернівці та Новодністровськ, та Вижницький, Кіцманський, Новоселицький райони. Для решти ж сформувалися депресивні тенденції, при негативних значеннях природного та міграційного рухів. Саме вони, ввійшовши до складу нових укрупнених адміністративних районів, своїми негативними демографічними характеристиками і вплинули на погіршення загального демографічного потенціалу нових адміністративних одиниць. Таким чином, у нас сформувався Демографічно перспективний центр, стагнацію у формуванні демографічного потенціалу маємо у Вижницькому районі (варто зауважити, що до 2016 року колишні Вижницький та Путильський райони вирізнялися позитивними характеристиками природного руху населення), а демографічним аутсайдером виявився Дністровський район, який об'єднав громади із найнижчим демографічним рейтингом в області.

Список використаних джерел

1. Гукалова І. В. Демографічні та соціальні чинники розвитку сільської місцевості в Україні: тенденції змін. Укр.геогр. журн. 2023. № 2. С. 35–47.
2. Джаман В. О. Регіональні системи розселення: демогеографічні аспекти. – Чернівці: Рута, 2003. – 392 с.
3. Яворська В.В. Регіональні геодемографічні процеси в Україні: монографія – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. – 384 с. ЛЮС, 2015. – 372 с.

СЕКЦІЯ 8. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

SECTION 8. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Астахова В. Ю.,
здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла
Туган-Барановського, м. Кривий Ріг

УДК 659:658:821

**ФОРМУВАННЯ ТА ПІДТРИМКА
ІМІДЖУ В ГОТЕЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

Імідж готельного закладу – це комплекс вражень, асоціацій та уявлень, які формуються у споживачів щодо конкретного готелю. Це невід’ємна частина його конкурентоспроможності та рентабельності, що впливає на довіру клієнтів, їх задоволеність та лояльність. Формування та підтримка позитивного іміджу готелю є важливим стратегічним завданням, що вимагає комплексного підходу і скоординованих дій на різних рівнях управління.

1. Значення іміджу для готельного бізнесу.

Імідж готелю має великий вплив на різні аспекти його діяльності. Позитивний імідж сприяє залученню нових клієнтів, збільшенню частоти повторних візитів, а також рекомендацій з боку задоволених клієнтів. Імідж безпосередньо впливає на:

Позитивний імідж готелю сприяє залученню нових клієнтів. Потенційні гості, які вперше вибирають готель, значною мірою покладаються на свою уяву про заклад, яка формується під впливом реклами, рекомендацій та відгуків. Готелі з хорошою репутацією отримують більшу увагу та викликають більше довіри у потенційних гостей. Гости, які залишилися задоволені послугами та умовами перебування, формують лояльність до готелю. Вони не тільки повертаються знову, але й рекомендують його своїм знайомим та близьким. Лояльні клієнти становлять стабільний сегмент ринку, який забезпечує постійний потік відвідувачів та збільшує завантаженість номерного фонду. Готелі з позитивним іміджем, як правило, досягають більшого фінансового успіху. Високий рівень завантаження номерного фонду, тривале перебування гостей та їх лояльність сприяють зростанню доходів. Крім того, позитивний імідж дозволяє встановлювати вищі ціни на послуги без ризику втратити клієнтів, оскільки вони готові платити більше за якість та комфорт.

Приклади впливу іміджу на діяльність готелю:

– Маркетинг та реклама: Готелі з хорошою репутацією мають меншу потребу у витратах на рекламу, оскільки їхні клієнти виступають у ролі послів бренду, розповідаючи про свої позитивні враження друзям та знайомим.

– Онлайн-відгуки та рейтинги: Сучасні туристи активно користуються платформами для бронювання, де відгуки інших гостей відіграють ключову роль. Позитивні відгуки та високі рейтинги підвищують шанси на вибір готелю новими клієнтами.

– Партнерства та колаборації: Готелі з гарною репутацією частіше стають партнерами для проведення конференцій, семінарів, весіль та інших заходів, що підвищує їхню видимість та привабливість для нових сегментів ринку.

2. Основні складові іміджу готелю.

Імідж готельного закладу формується під впливом численних чинників, які можна умовно розділити на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні чинники:

Якість обслуговування: Високий рівень сервісу є ключовим елементом позитивного іміджу. Важливі аспекти включають професійність персоналу, ввічливість, швидкість реагування на потреби гостей та готовність вирішувати проблеми.

Інтер'єр та екстер'єр: Привабливий дизайн приміщень, комфорт і затишок номерів, стан будівлі та території відіграють важливу роль у створенні приємного враження.

Наявність та якість додаткових послуг: Ресторани, бари, конференц-зали, басейни, спа-комплекси та інші послуги мають відповідати високим стандартам, що підвищує цінність пропозиції для гостей.

Цінова політика: Співвідношення ціни та якості послуг повинно бути конкурентоспроможним, оскільки гості завжди оцінюють вартість наданих послуг.

Зовнішні чинники:

Місцезнаходження: Зручність розташування готелю відносно основних транспортних вузлів, туристичних об'єктів, ділових центрів є важливим фактором для багатьох гостей.

Реклама та PR: Використання різних каналів комунікації для просування готелю, участь у виставках та форумах, взаємодія з медіа та соціальними мережами допомагають формувати та підтримувати позитивний імідж.

Відгуки гостей: Думки клієнтів, опубліковані на спеціалізованих платформах, у соціальних мережах та на сайті готелю, мають великий вплив на потенційних гостей і є важливим джерелом інформації для управління іміджем.

3. Стратегії формування та підтримки іміджу.

Для ефективного управління іміджем готельного закладу необхідно застосовувати комплексний підхід, що включає кілька етапів:

Аналіз поточного стану іміджу:

Маркетингові дослідження: Вивчення ринку, аналіз конкурентів, опитування клієнтів допомагають зрозуміти поточний стан іміджу готелю.

Аналіз відгуків клієнтів: Моніторинг відгуків на спеціалізованих платформах, у соціальних мережах та на власному сайті готелю дозволяє виявити сильні та слабкі сторони обслуговування.

Розробка іміджевої стратегії:

Визначення цільових груп споживачів: Аналіз потреб і уподобань різних сегментів ринку дозволяє визначити цільові аудиторії.

Формування ключових повідомлень: Важливо чітко сформулювати основні переваги готелю та донести їх до цільових аудиторій.

Вибір каналів комунікації: Ефективне використання різних каналів комунікації, таких як реклама, PR, соціальні мережі, забезпечує широке охоплення цільової аудиторії.

Реалізація заходів з формування іміджу:

Проведення рекламних кампаній: Використання традиційних та цифрових медіа для просування готелю.

Організація PR-заходів: Участь у виставках, конференціях, організація власних заходів для підвищення впізнаваності бренду.

Підвищення якості обслуговування: Постійне навчання персоналу, вдосконалення стандартів обслуговування, впровадження нових технологій.

Моніторинг та оцінка результатів:

Вимірювання ефективності проведених заходів: Аналіз показників завантаженості, доходів, рівня задоволеності клієнтів.

Коригування стратегії: На основі отриманих даних вносяться корективи у стратегію для досягнення кращих результатів.

4. Виклики та перспективи.

Одним з основних викликів у формуванні та підтримці іміджу готелю є динамічність ринкового середовища та зміна уподобань споживачів. Важливо постійно адаптувати стратегії до нових умов, впроваджувати інновації та стежити за тенденціями ринку.

Перспективними напрямками є:

Використання сучасних технологій: Цифровий маркетинг, автоматизація процесів обслуговування, впровадження систем управління відносинами з клієнтами (CRM).

Розширення асортименту послуг:

Додаткові послуги: Розширення асортименту додаткових послуг, таких як оздоровчі програми, екскурсії, кулінарні майстер-класи, сприяє підвищенню привабливості готелю та збільшенню доходів.

Партнерські програми: Співпраця з місцевими підприємствами, такими як ресторани, туристичні агентства, культурні заклади, дозволяє створити комплексні пропозиції для гостей.

Сталий розвиток: Впровадження екологічних практик, підвищення енергоефективності, використання відновлюваних джерел енергії.

Персоналізація обслуговування: Інноваційні підходи до взаємодії з клієнтами, використання даних для створення індивідуальних пропозицій.

Висновки. Формування та підтримка іміджу готельного закладу є важливим стратегічним завданням, що вимагає постійного моніторингу ринкових тенденцій, адаптації до змін у споживчих уподобаннях та впровадження інновацій. Виклики, з якими стикаються готелі, можуть бути подолані завдяки використанню сучасних технологій, впровадженню екологічних практик, персоналізації обслуговування та розширенню асортименту послуг. Перспективи розвитку готельного бізнесу залежать від здатності адаптуватися до нових умов та ефективно реагувати на виклики, забезпечуючи високий рівень якості обслуговування та задоволення клієнтів.

Список використаних джерел

1. Готельний бізнес: теорія та практика / за ред. В. В. Іванова. Київ : Альтернативи, 2015. 320 с.
2. Маркетинг у сфері гостинності / О. П. Соловійов, І. М. Кузнецова. Львів : Світ, 2018. 256 с.
3. Управління іміджем організації / Л. В. Воронкова. Харків : ВД "Інжек", 2017. 200 с.

Білевич О.,
здобувачка вищої освіти,
КЗВО "Барський гуманітарно-педагогічний
коледж імені Михайла Грушевського", м. Бар

Науковий керівник:

Засік М. М.,
викладач вищої категорії
КЗВО "Барський гуманітарно-педагогічний
коледж імені Михайла Грушевського", м. Бар

УДК 316.72

ПЕТРО НІЩИНСЬКИЙ: ПРОВІДНИК ГРЕЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Український перекладач-поет і композитор Петро Ніщинський мав тісні зв'язки з Грецією та грецькою культурою. Ще молодим він поїхав у Грецію для організації церковного хору при російському посольстві в Афінах. Ця подорож до Греції стала переломною подією у його житті. Тут майбутній поет поглибився у

глибини еллінської культури та мови, а також вступив до Афінського університету, де поглибив свої знання грецької філології та культурології.

Одружившись з Кароліною, дочкою головного капельмейстера грецьких військ, Ніщинський впродовж декількох років прожив у Греції, вдосконалюючи свої мовні та культурні навички. Повернувшись на батьківщину, він став викладати грецьку мову у вищих навчальних закладах, спочатку в Петербурзі, а згодом в Одесі та Ананьєві [2, 58].

У 1861 році в Одесі Петро Ніщинський випускає щотижневик грецькою мовою під назвою "Меркур", який став важливим форумом для обміну культурними та науковими ідеями між греками та українцями.

Згодом, у 1883 році, Ніщинський випускає свій видатний переклад трагедії "Антигона" Софокла, який отримав високу оцінку від видатного українського письменника Івана Франка. Це було значущим кроком у розвитку української класичної філології [3, 62].

Не зупинившись на цьому, Ніщинський взявся за капітальний переклад "Одісеї" Гомера, який вразив критиків своєю точністю та глибиною. У 1885 році в альманаху "Нива" була опублікована його перекладена пісня, а незабаром і повний переклад поеми, який отримав визнання української і світової літературної спільнот.

Іван Франко в листі до Михайла Драгоманова від 1 березня 1889 року пише зокрема таке: А "Одісея", переведена Ніщинським, так хоч і для простого народу годиться; я колись розказував її з пам'яті в селі через кілька вечорів – і слухати її сходилась майже ціла наша слобода, чоловік по 30 і більше, старих і молодих, і відірватись не могли, – розказував і арестантам у тюрмі, і добре знаю, яке вона враження робить [6, 198].

Промовиста картина, годі щось додати перед нами сила епосу як вона є, чисте свято Слова: історія, вперше розказана майже три тисячі років тому, триває, живе і діє чари на нових слухачів, хай і переспівана чужинецькою мовою десь на далекій від Гомера Півночі. Картина ця, мабуть, утішила б, але навряд чи здивувала Аеда, бо ж то, сказав би він, найзвичніша на світі річ – коли люди збираються гуртом послухати про славетні чини й тяжкі поневіряння великого героя.

З цього погляду тритисячолітня відстань між гомерівськими рапсодами й першим українським перекладом "Одісеї" – набагато менша, ніж те століття, що розділяє Петра Ніщинського з нами, з днем сьогоднішнім.

З неймовірною вмлістю, володіючи грецькою мовою, Петро Ніщинський взявся за переклад "Слова о полку Ігоревім", відтворивши його гекзаметром. Почавши переклад "Іліади", він, на жаль, не встиг його завершити, адже цю роботу довелося завершити іншому талановитому перекладачеві – С. Руданському.

Таким чином, Петро Ніщинський став справжнім меценатом та просвітителем грецької культури в Україні, віддавши безцінний внесок у перекладання та розповсюдження творів античної грецької літератури серед українського читача. Його внесок в українську культурну спадщину залишається надзвичайно значущим і цінним до сьогоднішнього дня.

Список використаних джерел

1. Джус Ніна. Пісенні крила сивої зозулі (До 180-річчя з дня народження відомого українського композитора і поета-перекладача Петра Івановича Ніщинського). Світлиця. 2012. Липень – вересень. № 3(38).
2. Дитиняк Марія. Українські композитори: Біо-бібліографічний довідник. № 14. Едмонтон, 1986. 160 с.
3. Завальнюк А. Ф., Марчук Т. О. Славетний подолянин Петро Іванович Ніщинський. Вінниця, 2012. 64 с.
4. Рудник Ольга. Надсобський край – Іллінецький район. Вінниця, 2021. 386 с
5. Стех Ярослав. Ніщинський став Прометеєм української культури. 2017. 19 травня. URL: <https://svoboda-news.com>.
6. Франко І. Я. Зібрання творів у 50-и томах. К.: Наукова думка, 1986., т.49, с.198-202.

Борзов С. С.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

УДК 94(477)

ПОНЯТТЯ "ТЕРОР ГОЛОДОМ" В ДОСЛІДЖЕННЯХ РОБЕРТА КОНКВЕСТА

До появи монографії Конквеста "Жнива скорботи" у 1986 р. [1], тобто упродовж 37 років, історики, політологи, правники, публіцисти не використовували мовної конструкції "терор голодом". Вона залишилась надбанням історіографії кінця 40-х рр., а сам термін не був на слуху інтелектуальної спільноти Заходу. Його не обговорювала і Міжнародна комісія з розслідування голоду в Україні, яка була створена 14 лютого 1988 р., а її експертами були відомі західні юристи, правники, фахівці з міжнародного кримінального права. У її підсумкових матеріалах Конквест згадується тричі, але як науковий експерт, а не автор терміну "терор

голодом". Судді переймалися встановленням ознак геноциду, визнали "штучний голод" і його жертв, але жодного разу не згадали про використання голоду як форми терору проти мирного населення.

Ключовий термін і концепт монографії Конквеста не став предметом обговорення членами згаданої комісії. Два роки після виходу книги не завоювали наукову аудиторію, яка вітала вихід праці, але не поширила базового терміну. Для Конквеста він був логічним і закономірним, а не гучним публіцистичним маркером. Дослідник сталінського терору вбачав у Голодоморі форму масового терору, тому системно дослідив його мотиви, обставини і наслідки застосування. Учений не пояснював авторський вибір терміну "терор голодом", але вважався знаним дослідником більшовицького терору загалом. У 1984 р., працюючи над меморіальним і науковим проектом у Гарвардському університеті, Конквест не вважав розкуркулення і колективізацію безпосередньо пов'язаними з причинами голоду [2, с. 5,6], тому що зазначені явища розпочалися раніше і на час трагічних подій фактично завершилися. На той час у нього, як нам видається, не було остаточної назви книги, а також концептуально поєднаної взаємодії базових явищ – колективізації і "терору голодом". Він мав професійне бачення особливостей здійснення примусової колективізації, адже займався аграрною проблематикою, принаймні знав історіографію.

У 60-х рр. Конквест дуже активно досліджував соціально-політичну систему в СРСР, став автором науково-історичного бестселера "Великий терор", згадав про голод в Україні. Він теоретично вагався з використанням наукової термінології стосовно оцінки Голодомору. Вибір був великий від "штучного голоду" до "геноциду", від "великого голоду" до "організованого голоду". Однак, судячи з текстологічного аналізу його праць того періоду, він не обрав жодного базового визначення. Учений знав про трагедію українських селян, дивувався, що держава "у розпал голоду" нарощувала експорт зерна, іншої продукції сільського господарства. Оригінальним на той час було не використання якогось інноваційного терміну, а концептуальні підходи до висвітлення історичного феномену голоду. Фраза "широкомасштабний голод", яку він застосував, справді відрізнялася від усталеного в історіографії визначення "масовий голод". Усі писали про організований голод", а американський дослідник сталінського терору визнав, що це був "єдиний в історії випадок штучного голоду" [3, с. 51]. Підкреслюючи його унікальність, Конквест продемонстрував високу обізнаність щодо причин, обставин та наслідків голоду.

У 1968 р. учений визнав Сталіна причетним до організації Голодомору, але не зосереджувався на термінологічних і концептуальних тонкощах проблеми. Його фраза про те, що до "голоду додався терор", свідчить про відокремлення сталінського терору від "терору голодом". Він розглядав його як одну із форм

масового терору держави по відношенню до селян. У 1969 р., тобто через рік після виходу книги "Великий терор", її автор відповів на рецензію відомого західного політолога А. Нове, який загалом прихильно ставився до праць Конквеста. Дискусія між ними засвідчує професійне і відповідальне ставлення ученого до власного наукового доробку, у даному випадку стосовно статистики в'язнів сталінських таборів. А. Нове засумнівався в реальності загальної кількості в'язнів сталінських таборів від 10 до 20 млн осіб, тому і перепитав його про врахування контингенту спец переселенців. Виявляється, що Конквест не брав їх до уваги, але вважав цілком достовірною кількість заарештованих у 1936 – 1938 рр. – 7 млн осіб [4]. Його рецензент вважав цифри Конквеста дещо завищеними, а автор "Великого терору" наполягав на 6–8 млн заарештованих у 1937–1938 рр. Він не вважав свої цифри остаточними, тому що вони базувалися на статтях і спогадах очевидців терору, а не архівних документах.

Оригінальне англomовне видання "Жнив скорботи" є відправним для історіографічно-концептуального аналізу авторського бачення проблеми. Спостерігається довільне тлумачення наукової термінології Конквеста у перекладах іншими мовами. Наприклад, українське видання 2007 р. дещо спотворило авторську інтерпретацію системного і ключового поняття "терор голодом", замінивши його на "голодомор" [5]. Здавалося б нічого особливого, але на час написання книги в історіографії уже існував термін "Holodomor". Конквест віддав перевагу власному визначенню. Упорядники української версії перекладу зберегли назву тематичного розділу "Терор голодом", а по тексту гуляє його дивний синонім "голодомор" у виправленій інтерпретації. В англomовному тексті зустрічається поняття "геноцид", навіть процитовано Конвенцію Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1948 р. [1, с. 272]. Отже, за таких обставин, маємо три базових визначення: "терор голодом", "голодомор" (редакторська версія), "геноцид". У першому україномовному виданні 1986 р. назва твору залишилася без редакційних змін [6], що цілком правильно.

Теоретичне визрівання і застосування терміну проходить тривалу історіографічну адаптацію, наукову експертизу і відповідну категоріальну "прописку". Конквест був автором короткої форми поняття "терор голодом", навіть враховуючи його сутнісне тлумачення М. Міщенком у 1949 р., але у розширеній редакції ("голод як метод терору"). А тому будь-які доповнення та зміни його ключового поняття впливають на загальну концепцію висвітлення ученим сталінського терору взагалі.

Вибудовуючи теоретичні основи свого системного дослідження, Конквест свідомо підкреслював, що масовий голод – "це був не єдиний терор" [1, с. 9]. Невипадково учений порівнював особливості терору 1936–1938 рр. і події 1930–1933 рр. Він називав розкуркулення і голод "селянським терором", а не "терором у формі фізичного винищення українських селян штучним голодом упродовж

1930–1933 років" [5, с. 29]. У першому випадку учений мав на увазі усі види і форми терору на селі, тому і розпочав дослідження з 1930 р. Сталінська акція "терору голодом", якою її бачив Конквест, була складовою частиною "великого терору" у 30-х рр. Американський учений використав фразу "the rural terror of 1930–33" [1, с. 9], тобто "сільський терор у 1930–33", використавши територіальний маркер. Радянське політичне керівництво роздмухувало міф про "куркульський терор", спрямований проти місцевих органів влади, активістів, колгоспного ладу. Сільський терор у його науково-історичному тлумаченні Конквестом означав репресивну політику партійних і каральних органів проти українських селян.

Для монографічних досліджень американського ученого притаманна лаконічність назв їхніх розділів, але вони структурно узгоджені. Наприклад, другий розділ "Знищення селян" у його книзі "Жнива скорботи" розкриває мету і мотиви сталінського терору, а третій "Терор голодом" висвітлює механізм його здійснення. Уже згаданий термін "сільський терор" не означав селянський, тому що жертвами репресій були сільські педагоги, агрономи. Учений шукав і застосовував власну термінологію, яка відповідала завданням його наукового дослідження. В історіографії і публіцистиці існували до десятка різних визначень ("штучний голод", "голодовка", "голодова катастрофа", "голодний мор", "етноцид", "геноцид"), але Конквест обрав власний – "терор голодом".

Для ученого міг стати привабливим термін "радянський геноцид", автором якого був відомий правник Рафаель Лемкін ще у 40-х рр. ХХ ст.. У 1953 р. українська публіцистика додала йому політичного спрямування, відтак постало визначення "московський геноцид". Поява самого терміну "геноцид" тоді вплинула на тлумачення причин і наслідків Голодомору, але до реальної правової оцінки лежав довгий шлях. Кожен учений обирав свою наукову стежку, пропонував те чи інше формулювання, претендуючи на його універсальність. Від ухвалення Конвенції 1948 р. про геноцид і до діяльності Міжнародної комісії з розслідування голоду в Україні пройшло 40 років, тобто велика дистанція.

Отже, підсумовуючи історіографічний аналіз концепту "терор голодом" та його похідних тлумачень Конквестом, маємо визнати його функціональну універсальність. Лінгвістично-історична форма "голод як метод терору" з'явилася у 1949 р., а заслуга американського ученого полягала у застосуванні короткої назви "терор голодом". Він не лише наповнив її новим змістом, а також значно розширив, висвітлив мотиви, механізм і обставини застосування штучного організованого голоду проти хліборобів. Ніхто, крім Конквеста, не заглиблювався у теоретичні і прикладні особливості здійснення терору голодом в Україні, на Кубані. Учений не вживав термін "загальносоюзний голод", а запропонував власну конструкцію – "всесоюзний терор", тобто ідеологічне і політичне обґрунтування механізму масового знищення селян. Його термін "повномасштабний терор" розкриває розмах "терору

голодом", тобто доповнює ключовий концепт. Французький історик Ален Безансон, підтримуючи американського колегу, погоджувався, що сталінський режим був готовий пожертвувати мільйонами громадян для досягнення своїх політичних та ідеологічних завдань.

Список використаних джерел

1. Conquest R. The Harvest of Sorrow. Soviet Collectivization and the Terror-Famine. New York; Oxford University Press, 1986. 412 p.
2. The Man-Made Famine in Ukraine / Robert Conquest, Dana Dalrymple, James Mace, Michael Novak. Washington and London: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1984. 39 p.
3. Конквест Р. Великий терор. Сталінські чистки тридцятих років / Переклад з англ. Н.Волошинович та З.Корабліної. Луцьк: Волинська мистецька агенція "Терен", 2009. 879 с.
4. Conquest Robert. Correspondence. The Editors. Soviet Studies. 1969. №2. P.246–265.
5. Конквест Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор / Переклад з англ. Н.Волошинович, З.Корабліної, В.Новак. Луцьк: Волинська мистецька агенція "Терен", 2007. 454 с.
6. Конквест Р. Жнива горя: Радянська колективізація і терор голодом. Нью-Йорк; Оксфорд: Вид-во Оксфордського ун-ту, 1986. 412 с.

Буряк-Габрись І. О.,
канд. геогр. наук,
старша викладачка,
соціальна педагогиня,
Вище професійне училище
№ 41 м. Тульчина, м. Тульчин

УДК 377:[159.947.5-053.6:364-322]

ЧОМУ ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ ВОЛОНТЕРЯТЬ? ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСТВА У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО- ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Волонтерство є провідним видом активності учнівської молоді, ефективним чинником особистісного, професійного зростання та самореалізації в період навчання у закладах ПТНЗ. Формування навичок свідомої мотивації здобувачів до волонтерських ініціатив вимагає пошуку нових методів та прийомів, врахування факторів, що позитивно впливають на даний процес.

Активне залучення здобувачів освіти до волонтерської діяльності клопітний, системний та довготривалий процес необхідною умовою якого є усвідомлена мотивація до здійснення благодійної діяльності [3]. Чому ж здобувачі освіти активно волонтерять? Які основні мотиви та фактори, що спонукають здобувачів до благодійності?

Успішність та результативність формування усвідомленої мотивації здобувачів ПТНЗ до волонтерської діяльності залежить від ефективного менторства (наставництва, супервізорства). Ментором може бути класний керівник (куратор), майстер ВН, вихователь гуртожитку, випускники, батьки. Досвід наставництва у ВПУ № 41 м. Тульчина дав можливість виокремити чотири основні фактори мотивації до волонтерства серед здобувачів освіти.

Важливим фактором усвідомленої мотивації до волонтерства здобувачів освіти є *вплив сім'ї*. В процесі сімейного виховання члени родини розвивають у дітей одне з найважливіших умінь – уміння слухати та розуміти своїх батьків [5]. Батьки та близькі родичі є "першими вихователями" на прикладі яких здобувачі починають усвідомлено розуміти необхідність творити добро та благодійництво. Одна з учасниць волонтерської групи ВПУ № 41 м. Тульчина говорила: "моя мама завжди підтримувала мене у прагненні допомагати іншим, оскільки завжди бачила мою рішучість у допомозі сину наших сусідів, у якого лікарі діагностували страшний діагноз. Я великим задоволенням залучила усіх родичів та знайомих до благодійного збору коштів на лікування. Це був мій перший досвід волонтерства. Мої батьки завжди заохочують мою благодійність і мене це дуже зворушує".

Сім'я є головним сприятливим фактором активного включення здобувачів до волонтерської діяльності, адже кожен приклад благодійності та згуртованості членів родини у важкі часи, сприяє успішній соціалізації особистості, професійному та особистісному зростанню.

Чільне місце серед факторів, що сприяють усвідомленій мотивації здобувачів до волонтерства є *вплив педагогічних працівників*. Якщо здобувач протягом дошкільного та шкільного віку брав активну участь у благодійництві, то він буде активним волонтером у підлітковому, юнацькому та дорослому періоді свого розвитку. Навчальний заклад де навчається здобувач є основним середовищем перебування учнів поза сім'єю. Здобувачі спостерігають за своїми викладачами, майстрами, вихователями, класними керівниками і досить часто поведінка цих людей, їх відношення до волонтерства стає прикладом для наслідування. Здобувачі, що перебувають у складних життєвих обставинах орієнтуються саме на свого "наставника", що згодом стає ідеалом у майбутньому житті. Важливо підтримати таких здобувачів та налаштовувати на активну волонтерську позицію у закладі освіти.

На початку кожного навчального року найважливішим завданням волонтерської спільноти, що сформувалася у закладі освіти, є залучення нових волонтерів до групи, створення сприятливих умов для комфортної взаємодії між досвідченими волонтерами та початківцями. Часто першокурсники соромляться та інколи бояться взагалі брати участь у будь-яких активностях. За таких умов важлива роль належить класному керівнику навчальної групи. На перших організаційних зборах волонтерів при проведенні бесіди "Чому я хочу бути волонтером?", один з першокурсників розповів: "мій класний керівник сказав, що я дуже добрий, ввічливий і ніколи не конфлікую. Завжди слухаю та заохочую до здійснення добрих справ своїх однокласників. А ще наголосив, що я обов'язково повинен долучитися до волонтерів нашого закладу освіти. Тому я вирішив бути з вами та робити добрі справи".

Діяльність досвідчених волонтерів та волонтерських груп є ефективним фактором, що сприяє свідомій мотивації молоді до благодійності. З початком бойових дій в Україні волонтерами стали люди різних професій, різного матеріального стану, віку, національності тощо. Здобувачі освіти спостерігають за їх діяльністю, адже вони демонструють співпрацю, згуртованість у громаді задля досягнення найважливішої мети кожного українця – "перемогти ворога". У Тульчинській ОТГ військовим волонтерством займається ГО "Волонтерська сотня". Результати їх діяльності завжди на слуху у кожного жителя громади. Члени соціального сектору ВПУ № 41 активно співпрацюють з волонтерами ініціативної групи "Волонтерська сотня Тульчинської ОТГ". Здобувачам подобається відвідувати волонтерів у їх штабах, або запрошувати до закладу освіти. Зазвичай, члени волонтерських груп з великим задоволенням проводять інформаційні зустрічі, запрошують до себе в гості, розповідають про особливості та напрями своєї діяльності, демонструють героїзм на передовій бійців земляків громади – знайомих, друзів та родичів. Зустрічі за круглим столом з представниками "волонтерської сотні" завжди стимулюють здобувачів освіти на активну підтримку наших військ на передовій [1]. Ефективність фактору можна підтвердити результатами однієї з благодійних акцій, що була проведена разом з членами "Волонтерської сотні". За тиждень активної роботи серед учнів та працівників училища зібрано кошти на кровоспинні турнікети та ліки для медичних аптечок військовим Тульчинської ОТГ, що перебувають на передовій.

Дуже часто волонтерством у закладах ПТНЗ займаються здобувачі, які пережили важкі травматичні ситуації в минулому, або у когось склався сімейні обставини так, що саме вони, або члени їх родин потребували волонтерської підтримки. Такі здобувачі освіти прагнуть поділитися з своєю травматичною подією, а інколи волонтерство допомагає їм легше пережити травматичний досвід. У педагогічних працях даний фактор носить назву "*прагнення до самоцілення*" [4]. У Тульчинській громаді уже протягом восьми років функціонує

дитячий реабілітаційний центр для дітей та молоді з обмеженими фізичними можливостями "Промінь надії". Волонтери ВПУ № 41 м. Тульчина активно співпрацюють з закладом – проводять спільні зустрічі, майстер-класи, колективні творчі справи. Розпочинаючи співпрацю з такими організаціями, доцільно волонтерам закладу освіти розповісти про вихованців закладу та їх особливості. Можна влаштувати зустріч-знайомство з директором, чи працівниками центру. Це дасть можливість волонтерам закладу освіти поставити запитання до гостя, поділитися власними думками та переживаннями. Одна з волонтерок на такій зустрічі розповіла, що її молодший братик щодня відвідує "Центр", оскільки має вроджений діагноз ДЦП. Здобувачка розповіла, як важливо просто відвідати таких дітей, адже для них це велика радість та підтримка. Особливо вразила розповідь третьокурсника, який розповів про свою сусідку, що має обмежені фізичні можливості, якій 35 років. Вона також відвідує даний заклад і отримує велике задоволення, адже має можливість спілкуватися з іншими вихованцями, навчатися чомусь новому, проходити реабілітаційні процедури [2]. Після таких теплих зустрічей члени соціального сектору ВПУ № 41 м. Тульчина з великим задоволенням зустрічаються з вихованцями "Центру", а також здійснили спільну поїздку до кінотеатру та зоопарку.

Основними факторами, що сприяють усвідомленій мотивації молоді до волонтерства є сім'я, педагогічні працівники, волонтери та прагнення до самоцілення. Врахування факторів усвідомленої мотивації здобувачів до волонтерства сприяє розумінню загальної методології організації успішної волонтерської діяльності у закладах ПТНЗ, налагодженню взаємозв'язків між навчальним закладом та громадськими організаціями міста. Ініціативні волонтерські організації у закладах ПТНЗ вливають на позитивний імідж освітньої установи, підвищують можливості працевлаштування здобувачів освіти, сприяють отриманню веселих та мотиваційних вражень, дають можливість знайти нових друзів, розвивають громадянський обов'язок та відповідальність.

Список використаних джерел

1. Буряк-Габрись І. О. Волонтерство здобувачів освіти професійно технічних навчальних закладів в умовах воєнного стану (з досвіду роботи). *Український педагогічний журнал*. 2023. № (2). С. 162–169. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/671/689> (дата звернення: 08.05.2024).
2. Буряк-Габрись І. О. Формування усвідомленої мотивації здобувачів освіти закладів ПТНЗ до волонтерської діяльності в умовах військового стану. *Молодий вчений*. Педагогічні науки. № 4 (128). 2024. <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/issue/view/109> (дата звернення: 07.06.2024).
3. Вайнілович Н. А. Чинники формування мотивації людини до здійснення волонтерської діяльності. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*.

2012. № 2 (14). С. 35 – 41. <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/4fd47f3e46c644bbaf1fce2508762b50/content> (дата звернення: 25.04.2024).

4. Clare Holdsworth Why Volunteer& Understanding motivation for student volunteering.https://www.researchgate.net/publication/232828303_Why_Volunteer_Understanding_Motivations_For_Student_Volunteering (дата звернення: 04.05.2024).

5. Walter Rehberg Altruistic Individualists: Motivations for International Volunteering Among Young Adults in Switzerland *Voluntas. International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. Vol. 16, No. 2, June 2005. https://www.researchgate.net/publication/226774783_Altruistic_Individualists_Motivations_for_International_Volunteering_Among_Young_Adults_in_Switzerland (дата звернення: 05.05.2024).

Верич С. В.,

УДК 373.2/.5015.3:159.942].043.2-056.2/.3

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

Ковтун А. Ю.,

канд. психол. наук, доцент,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ВПЛИВ ВОЄННИХ ПОДІЙ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Систематична довготривала збройна агресія з боку держави-терориста, що безпосередньо ставить під загрозу життя людей і їх близьких безперечно впливає на психічний стан кожної особи, що перебуває на території країни. Безумовно, такі ситуації особливо впливають на дітей. При цьому варто зауважити, що в наш час мало уваги приділяється вивченню того, що відбувається з психічним здоров'ям дитини, яка протягом тривалого часу перебуває в умовах воєнного конфлікту, і чи здатна її емоційна сфера витримати високий рівень постійного напруження. Особливої уваги потребують діти з порушеннями психофізичного розвитку, оскільки в даних умовах не тільки військова екстремальна ситуація впливає на виникнення психогенних порушень у дитини, а й індивідуально-психологічні особливості особистості дітей з особливими освітніми потребами (ООП) також можуть бути факторами виникнення негативних реакцій та станів [3].

Погіршення психоемоційного стану дитини відбувається в результаті постійного переживання нею емоцій негативної модальності (страх, сум, гнів тощо). Як суб'єкти психічної діяльності, діти з ООП переживають травму на загальному фоні психофізичного порушення, що своєрідним чином впливає на те, як вони сприймають оточуючий світ, особливо це нездатність самостійно опанувати себе та надати собі відповідну допомогу в екстремальних ситуаціях, які загрожують життю. Біологічні, психічні та соціальні фактори є основними чинниками, що визначають переживання травматичної ситуації такими дітьми. Ідеться про ступінь вираження порушення, рівень його впливу на психічну діяльність дитини, здатність адаптуватися та стресостійкість, що здебільшого залежить від лабільності нервової системи, загального стану психічного здоров'я та відсутності супутніх психічних розладів [1].

У контексті вивчення можливих емоційних реакцій дітей з ООП на пролонгований стрес варто враховувати їх вік та тип порушень. Перші ознаки травматичного стресу у дітей дошкільного віку проявляється в тому, що вони плачуть або кричать частіше, ніж звичайно; відчувають себе пригніченими та стають боязкими; "бачать" кошмари у вісні; повертаються до використання дитячого "лепету"; відтворюють травматичний досвід під час гри; запитують про смерть тощо.

В молодшому шкільному віці діти, які відчувають страх або тривогу, мають проблеми зі сном; у них погіршується концентрація уваги; вони здригаються від будь-якого подразника, постійно розповідають іншим про травматичний досвід, демонструють надмірну прив'язаність до рідних і вчителів, бояться, що страшна подія повториться знову тощо.

Підлітки можуть демонструвати симптоми депресії, проблеми зі сном, ризиковану поведінку, проблеми з харчуванням, уникати місць, які можуть викликати спогади про травму, зловживати наркотиками та алкоголем, постійно розповідати іншим про травматичні досвіди або стверджувати, що вони нічого не пам'ятають [5].

І якщо особливості емоційно-вольової сфери дітей різного віку, що пережили стресові ситуації є дослідженою в галузі психології, то проблема постстресових наслідків у дітей з порушеннями психофізичного розвитку є недостатньо вивченою, оскільки більшість досліджень, проведених як в Україні, так і за кордоном, проводилися на дорослих.

Проте, в цілому дослідники однакостайні в думці, що діти з ООП є особливо чутливими до стресових подій та зіштовхуються зі значними труднощами у подальшій соціально-психологічній адаптації [2].

В деяких дослідженнях, присвячених особливостям розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, знаходимо думку про те, що несформованість емоційної сфери заважає їм диференціювати та вербалізувати

свої переживання, що у свою чергу не має серйозних наслідків пов'язаних зі стресом, проте вважаємо таку думку досить суперечливою та такою, що потребує більш ґрунтовних досліджень.

Практично не проводилися дослідження виникнення негативних емоційних станів або ж особливостей формування посттравматичного стресового розладу у дітей із сенсорними порушеннями. Проте знаходимо праці, де було досліджено емоційні реакції на стресову ситуацію [4]. Узагальнюючи думки авторів, Марциновська І. говорить про те, що у дітей та підлітків із порушеннями слуху та зору можуть виникнути невротичні розлади, подібні до розладів у людей із нормальним розвитком; у них низька стійкість до стресу та підвищений ризик розвитку невротичних захворювань. Діти з сенсорними порушеннями мають знижений поріг чутливості до травматичних та стресових факторів, оскільки вони вже пережили травматизацію, пов'язану з порушеннями діяльності аналізаторів.

Також небагато досліджень було проведено щодо впливу стресових і травматичних факторів на особистість дітей із порушеннями опорно-рухового апарату, за винятком стресу та копінгу в сім'ї, яка виховує дитину з ДЦП [1].

На основі результатів досліджень Марциновської І. [2] можна сказати, що: діти з порушеннями опорно-рухової системи можуть демонструвати невротичні симптоми та стани, що важко визначити зосереджуючись на окремих симптомах.

Таким чином проблема впливу пролонгованого стресу на особистість в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальною та практично не дослідженою. При цьому розробка ефективних програм підтримки та інтервенцій, спрямованих на покращення психосоціального благополуччя дітей з особливостями психофізичного розвитку, вимагає розуміння їхніх психологічних проблем і потреб, що у свою чергу дозволить розширити арсенал методів і створити ефективні методи підтримки.

Список використаних джерел

1. Макарчук Н., Хованова О., Хирна Т. Психологічна допомога дітям з особливостями психофізичного розвитку у подоланні наслідків перебування у зоні військового конфлікту. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 4. С. 68-74.
2. Марциновська І. П. Стрес та травматичний стрес у дітей та підлітків із порушеннями психофізичного розвитку. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*, 2019. № 17. С. 78-81
3. Овсяннікова Я. О. Психологічна допомога дітям, які пережили психічну травму внаслідок надзвичайної ситуації. *Право і Безпека*. 2012. № 1.
4. Павленко А. В., Філіпович В. М. Особливості соціально-психологічної допомоги дітям у кризових ситуаціях. *Proceedings of IX International scientific and*

practical conference, Lviv, Ukraine. November 28–30, 2022. URL: <https://sci-conf.com.ua> (дата звернення: 15.03.2024)

5. Серомаха Н. Є. Організація психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного часу. Український психолого-педагогічний науковий збірник, 2022. № 26 (грудень) С.43-47.

Данилевич А. П.,

УДК 94(477:100):902/904:908:930.2(08)

канд. іст. наук, асистент

кафедри етнології та краєзнавства,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, м. Київ

НІС СТЕПАН ДАНИЛОВИЧ (ДО 195-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОГРАФА, НАРОДНОГО ЛІКАРЯ)

Ім'я українського етнографа, фольклориста, письменника, громадського діяча, народного лікаря Степана Даниловича Носа сьогодні стає відомим широкому загалу українців через значну увагу науковців – істориків, етнографів, літературознавців до його наукової спадщини, аналізу її проблематики, змістового насичення, реконструкції його життєвого та творчого шляху.

Історіографія вивчення наукового доробку Степана Носа пройшла понад 120-річний шлях розвитку: від перших згадок про етнографа ще за його життя та біографічних публікацій відразу після смерті С. Носа – до сучасних наукових праць різного жанру: енциклопедично-довідкових статей [3, с. 275; 7, с. 420.], аналітичних розвідок у періодиці та окремих виданнях [1; 4; 14; 15], виступах на конференціях і читаннях [2; 6], окремих фрагментах у загальноісторичних дослідженнях з історії розвитку вітчизняної етнокультурної традиції та українського фольклору [9; 10], спеціальних медичних часописах [5] тощо. Зазначимо, що за життя С. Носа про нього не було розлогіх наукових аналітичних розвідок, проте час від часу в журнальній та газетній періодиці з'являлися короткі згадки про етнографа.

Життя та творчість Степана Носа умовно можна поділити на декілька етапів, кожний з яких є яскравим свідченням обдарованості етнографа багатьма талантами, неабияким літературним хистом, ґрунтовними знаннями народних звичаїв, пісенної творчості, традицій та побуту народу. Окреслюється 6 етапів його свідомого життя: перший – полтавський (навчання в гімназії, 1839-1848); другий – київський (студентський, 1849-1854); третій – чернігівський (поділяється

на підетапи, 1858-1863; 1886-1890); четвертий – час заслання (1863-1872); п'ятий – період мандрівок (з перервами, 1873-1886); шостий – городнянський (1891-1901).

Народився майбутній етнограф 24 квітня (6 травня за н.с.) 1829 р. у селі Понори що розташувалося на межі Полтавської та Чернігівської губернії (нині Талалаївський район Чернігівської області). Початкову освіту малий Степан отримав у дяка, як і його однолітки. М. Малюк пише, що діти вголос читали "Псалтир", виводили крейдою на дощечках перші літери, карались "стоянням на гречці" за невивчений урок або непослух [8, с. 40].

Коли Степану виповнилося 10 років (1839 р.) його віддали вчитися до Полтавської гімназії (там у ці роки в Полтавській Палаті кримінального суду працював дядько С.Д. Носа – Захарій Іванович), що, ймовірно, послужило однією з причин такого вибору. У 1848 р. Степан Ніс закінчив гімназію і у наступному, 1849 р. поступив на медичний факультет Київського університету св. Володимира, який закінчив у 1854 р. Це був період, коли проходило формування його світогляду, обрання професії, становлення особистості. У студентські роки С.Д. Ніс організовує свій "курінь" – "Носівську партію", до якої входило близько 20 студентів-українців, які жили разом у невеличкому будиночку неподалік Хрещатика. У цьому "курені" був демократичний уклад життя: плату за житло ділили між усіма, разом харчувалися, ходили в українському вбранні, досліджували українську культуру, записували та співали українські пісні. Степан Ніс і в повсякденні, і в свята був одягнений у вишиванку, носив вуса і козацьку зачіску. За його прикладом багато українців також почали одягатися у шаровари, свитки, вишиті сорочки. Так одягалися і мешканці носівського "куреня", яких об'єднували спільні інтереси та захоплення.

Під час студентського життя йому вдалося зблизитися з етнографічним гуртком, яким тоді керував старшокурсник – філолог А. Солтановський. Програма гуртка ставила завданням "вивчити рідний край, аби через збирання та вивчення пам'яток народної творчості досягнути душі й свідомість народу" [4, с. 121].

Час закінчення С. Носом медичного факультету Київського університету св. Володимира співпав із розв'язаною Кримською війною (1853-1856 рр.), яка вимагала фахових лікарів для роботи у польових госпіталях. Так, з грудня 1854 р. С.Д. Ніс працював у Таганрозі ординатором у військовому госпіталі, а згодом у Ростові-на-Дону.

Після закінчення Кримської війни Степан Данилович переїхав у Харків, де у квітні-травні 1857 р. здав іспит на звання повітового судового лікаря і оператора (хірурга). 30-го жовтня 1858 р. він обійняв посаду хірурга Чернігівської лікарської управи [13, с. 144].

Свої знання в народній медицині С. Д. Ніс застосовував у повсякденній лікарській практиці, зокрема використовував багато місцевих рослин, наприклад горіцвіт, який і нині застосовується у фармакології. Методика використання

горицвіту викладена С. Носом в його праці "О народной медицине южноруссов и об употреблении народном горицвіту (adonis vernalis) против серьезных скоплений в брюхе (водянки)". Відомо, що С.Д. Ніс вивчав властивості багатьох рослин (позитивні і негативні), часто залишав хворих у себе вдома, щоб спостерігати хід лікування.

У цей час С.Д. Ніс багато подорожував Україною, збирав усну народну творчість, пісні, які згодом були оприлюднені у збірках П. Чубинського, В. Антоновича, М. Драгоманова. Друкує свої твори він і в журналі "Основа", де протягом 1861 -1862 рр. вийшло друком 5 його праць.

Це спокійне та налагоджене життя змінилося 1863 р., коли у С. Носа в "курені" зупинився народоволець Іван Андрущенко, який у липні їхав з Москви у Васильків, щоб зайняти посаду васильківського повітового землеміра. За доносом у "курені" Носа був проведений обшук і у І. Андрущенка виявили прокламації політичного антиурядового змісту, що й послужило арештом обох: і Андрущенка, і Носа. Про "Справу Андрущенка – Носа" докладно проінформувала газета "Колокол", де у декількох її числах за 1865-1866 рр. докладно описувався хід слідчої справи, результати допитів багатьох свідків, зокрема і С. Носа, який був ув'язнений і 9 місяців перебував у Петропавлівській фортеці; у 1864 р. його звільнили й він повернувся у Чернігів. Проте того ж року (у липні) його знову арештували і вислали в м. Білозерськ без висунення обвинувачення. Потяглися найтяжчі роки у житті С.Д. Носа. По-перше, м. Білозерськ було розташоване північніше від Петербурга, серед величезних болот, лісів і озер. Його мешканці мали хронічні захворювання легенів, поширеною була лихоманка, про що С.Д. Ніс звітував у медичних довідках для лікарської управи. Рятувала його лише можливість думати і писати. За ці роки ним було виписано десятки томів різнорідних текстів за змістом, формою, жанром, без будь-якої системи і спрямування. Більшість цих записів нині зберігаються в особовому архівному фонді С.Д. Носа в АНФРФ ІМФЕ.

Так йшли роки. С.Д. Ніс неодноразово звертався з проханням про звільнення і повернення із заслання додому, або хоча б переведення його в іншу місцевість, оскільки здоров'я погіршувалося. Після багатьох запитів у Сенат його прохання про помилування було задоволено, і нарешті у липні 1872 р. було прийнято рішення про його звільнення. Так закінчилось його заслання, яке тривало 8 років.

Описуючи враження і відчуття С. Д. Носа після повернення додому, Г. Коваленко використовує авторський текст С. Носа з його повісті "Данько Грабина", яка була написана, на його думку, протягом 1872-1876 рр. В ній автор відображає долю одного козака, якого заслали на Північ імперії рити Ладозький канал. Загалом у цьому творі є багато автобіографічних сюжетів, а найбільше роздумів героя, туга за рідною землею, домівкою, друзями. В ці роки С.Д. Ніс

видає дві невеликі книги (без зазначення автора): "Про хвороби і як їм допомогти" [11] та "Про холеру" [12].

У 1876 р. він обіймає посаду повітового лікаря в м. Ярославлі, через два роки переїжджає у Вітебську губернію і живе у м. Люцин, Себеж, Полоцьк, аж до 1882 р., коли він вийшов у відставку. Цього ж року, гостюючи у Чернігові у родичів він познайомився з молододу дівчиною Устиною Назарівною Пер'їною (за ін. джерелами Первиною) [9, с. 131-132] і одружився з нею. Вони мали двох синів: В'ячеслава та Ростислава. Наступні 4 роки він жив у Болгарії, поблизу Варни і працював там лікарем.

У 1886 р. він повертається додому, живе у Чернігові, займається медичною практикою.

Наприкінці 1890-го – початку 1891 р. С.Д. Ніс був призначений на посаду міського лікаря в м. Городня, де жив і працював до самої смерті 28 грудня 1900 р. Там він і похований. Його ім'я і сьогодні шанують у Чернігові та Городні.

Отже, аналізуючи життєвий шлях С.Д. Носа, можна умовно виокремити шість етапів його життєдіяльності, протягом яких відбувалося його формування та становлення як етнографа та лікаря. З'ясовано, що родовід Носів мав глибоке козацьке коріння, а також Грамоту на дворянство, яку отримав його прадід – Григорій Антонович Ніс у 1791 р. З студентських років С.Д. Ніс збирав та записував українські народні пісні, прислів'я, прикмети, притчі, загадки, які частково публікував у текстах своїх творів та в газетних статтях. Отримавши диплом лікаря, все життя використовував свої знання в професійній роботі, зокрема широко застосовував народні засоби лікування, зокрема цілющі властивості трав в повсякденній медичній практиці.

Був засуджений за звинуваченням в антиурядовій діяльності та відбував восьмирічне заслання, що наклало свій відбиток на подальшу долю Степана Носа. Останнє десятиліття працював міським лікарем у м. Городні, де і похований.

Список використаних джерел

1. Бріцина О. Ю. Фольклорно-етнографічна діяльність С. Д. Носа. *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 1. С. 67–70.
2. Данилевич А. П. Архівні документи про фольклорно-етнографічну діяльність Степана Носа. *П'ятнадцять джерелознавчі читання, присвячені 70-річчю створення кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки*. Київ, 2014. С. 75–77.
3. Єкельчик С. Ніс Степан Данилович. Малий словник історії України / В. Смолій, С. Кульчицький, О. Майборода та ін. Київ : Либідь, 1997. С. 275.
4. Засс Р. Незвичайної долі звичайна історія. *Дзвін*. 1991. № 12. С. 120–124.
5. Кіцера О., Кіцера Р. Лікарі в житті Тараса Шевченка. *Жіночий лікар*. 2012. № 4. С. 63–66.
6. Клопот В. Внесок С. Д. Носа в національно-культурне життя Чернігівщини. *Другі флорівські читання : Матеріали науково-практичної конференції*. Чернігів, 2011. С. 31–36.

7. Коваленко О. Б. Ніс Степан Данилович. Енциклопедія історії України: У 10-ти тт. / редкол. В. А. Смолій (голова), В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський та ін. ; Інститут історії України НАН України. Т. 7: Мл-О. Київ : Наукова думка, 2007. 784 с.
8. Малюк М. Життя й писання доктора Носа. *Берегиня*. 1992. № 1. С. 39–47.
9. Нахлік Є., Нахлік О. Пантелеймон Куліш між Параскою Глібовою і Горпитою Ніколаєвою: Біографічно-культурологічне дослідження; з додатком невідомого листування / Монографічна розвідка Є. К. Нахліка ; Упорядкування, текстологічне підготування листів та коментарі Є. К. Нахліка й О. М. Нахлік ; НАН України. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка. Львів, 2009. 319 с. Серія "Літературознавчі студії". Вип. 13.
10. Побідаш І. Л. Видавнича діяльність Леоніда Глібова. *Поліграфія і видавнича справа*. 2002. № 39. С. 47–51.
11. Про хвороби і як їм допомогти [Ліки своєнародні, з домашнього обиходу і в картинах життя...]. Київ, 1874. 54 с.
12. Про холеру. Київ, 1875. 48 с.
13. Сарбей В. Г. Народознавець Степан Ніс. *Історичний календар '99. Науково-популярний та літературний альманах*. Вип. 5. Київ, 1998. С. 143–145.
14. Слобожаніна Н. П. Українознавча мозаїка С. Носа на сторінках "Киевской старины". *Література та культура Полісся*. 2010. Вип. 57. С. 257–261.
15. Чибирак С. Етнографічна діяльність Степана Носа. *Етнічна історія народів Європи*. Київ, 2009. Вип. 29. С. 83–88.

Дереженко Н. М.,
Поліський національний
університет, м. Житомир

УДК 159.942

ЛІКУВАННЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ І РОЗЛАДІВ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕРАПІЇ ПРИЙНЯТТЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (АСТ)

Актуальність теми дослідження. На сьогодні очікується різке зростання кількості осіб, з потенційним ризиком розвитку посттравматичного стресового розладу. Війна, розв'язана РФ проти України, є потужним травмувальним чинником, що ушкоджує психічне здоров'я населення. Вплив мають не лише бойові дії та терор, а й економічний тиск, різноманітні технології спотворення інформації, а також використання проти України шантажу (ядерного, енергетичного тощо).

АСТ (терапія прийняття та відданості) – це прогресивний підхід, який допомагає людям із посттравматичним стресовим розладом змінити своє ставлення до спогадів і почуттів шляхом прийняття, а не уникнення. Однак, існуючі послуги ще недостатньо розвинені, щоб задовольнити цю потребу на належному рівні. Освіченості суспільства з питань психічного здоров'я та підвищення обізнаності актуалізує потребу у подальших наукових дослідженнях та розробці ефективних економічно обґрунтованих методів лікування.

Цей метод активно вивчається і використовується в країнах з розвиненою медичною наукою, наприклад, в США, Канаді та Великобританії. У контексті України, де ця тема може бути менш дослідженою, потреба у розробці адаптованої моделі АСТ, проведенні клінічних випробувань, навчанні фахівців та розробці ресурсів підтримки для пацієнтів та їхніх родин є гострою. Такі заходи сприятимуть більш ефективному лікуванню ПТСР та розладів адаптації в українському суспільстві [2].

Що таке "Терапія Прийняття та Відповідальності".

Терапія прийняття і відповідальності (АСТ) – це тип психотерапії, який пов'язаний із повною психологічною гнучкістю і пристосовуваністю. АСТ допомагає людям прийняти свої труднощі і рухатися далі, залишаючи негатив позаду, а також АСТ тісно пов'язана з уважністю і когнітивною реструктуризацією, та дозволяє розвивати позитивні думки і дотримуватися цілеспрямованих дій [2].

Основна мета АСТ – оптимізувати внутрішній потенціал особистості. Вона вчить необхідним психологічним навичкам, які можуть допомогти особам подолати наші болючі думки і емоції, а також дозволяє нам отримати осмислене розуміння того, що справді важливо для людей [2].

Основні ідеї АСТ-терапії.

АСТ дозволяє особі в першу чергу прийняти думки і свідомо замінити хворобливі почуття позитивними і надихаючими. Таким чином знижує вплив небажаних і обмежуючих переконань, що викликають стрес. Теорія АСТ дозволяє, замість того, щоб змінювати те, що особа думає, змінити на те, як ми ставимося до того, у що ми віримо [2].

Сприятливі усвідомленій свідомості у людей, роблячи їх думки і дії більш послідовними і погодженими з сьогоденням. Коли ми усвідомлюємо свій досвід і можемо дивитися на нього з об'єктивної точки зору, ми можемо справлятися з потоком емоцій з більшою ефективністю.

Найважливішим компонентом АСТ є особисті цінності і судження. Терапія включає в себе безліч практик та інструментів самопомоги, які дозволяють людям вибирати свої життєві цілі, розуміючи при цьому лежать в основі системи

цінностей, які визначають їх вибір. АСТ включає в себе придбання бажаних якостей, навичок і знань. Вона підкреслює послідовну і цілеспрямовану поведінку [3].

Методи і практика АСТ спрямовані на зміну неадаптивних моделей поведінки, які створюють психологічні бар'єри. Втручання зосереджені на навчанні учасників послідовному виконанню дій, що підсилюють позитивні почуття.

Наукова новизна дослідження.

Терапія АСТ, спрямована на лікування ПТСР та розладів адаптації. Основні напрямки дії психотерапії при даних розладах включення: зниження ключових симптомів: інтрузії, флешбеки, нічні кошмари, тривожності; подолання поведінки; покращення якості життя; розвиток емоційної регуляції; когнітивна обробка травматичних подій та стратегії профілактики рецидивів у майбутньому. Основа цієї терапії будується на механізмах психічної адаптації людини з ПТСР [4].

Є необхідність провести клінічні випробування і встановити закономірності між клініко-психопатологічними характеристиками потреби та їх реакція на АСТ терапію, що відкриває можливості для більш цілеспрямованого підходу до лікування кожного конкретного випадку. В подальшому запропонувати оптимізований план лікування для хворих з ПТСР та розладами адаптації на основі адаптованого варіанту терапії АСТ. Адаптований варіант враховує індивідуальні особливості особи та забезпечує максимальний терапевтичний ефект [1].

КПТ і АСТ – це методи лікування, засновані на поведінці, але вони розрізняються, насамперед, своїм поглядом на думки. У той час як КПТ працює, допомагаючи особам визначити і змінити негативні, а також деструктивні думки, АСТ вважає, що біль і дискомфорт – це факт життя це те, з чим ми повинні змиритися, якщо хочемо жити щасливим, повноцінним життям. Відповідно АСТ спонукає особу приймати всі думки, а не намагатися їх змінити – як хороші, так і погані. Ці методи потужні і можуть привести до великих змін в житті. Основні переваги терапії, те що вони засновані на уважності, – це їх прийнятність та доступність для пацієнтів.

Список використаних джерел

1. Русанов В., кафедра медичної психології, психосоматичної медицини та психотерапії НМУ ім. О.О. Богомольця, Лікування посттравматичних стресових розладів і розладів адаптації у учасників бойових дій і ветеранів за допомогою терапії прийняття та відповідальності (АСТ): тези для майбутніх досліджень, Терапія прийняття та прихильності, когнітивно-поведінкова терапія, Київ, (2023).
2. Київський Цент КПТ, Що таке "Терапія Прийняття та Відповідальності", Київ, (2021).
3. Thompson, BL, Luoma, JB, & LeJeune, JT. Використання терапії прийняття та прихильності для керівництва втручаннями на основі впливу посттравматичного стресового розладу. Журнал сучасної психотерапії, 43 (3), 133–140. (2013).

4. Twohig, MP Прийняття та прихильність терапії для стійкого до лікування посттравматичного стресового розладу: приклад. Когнітивна та поведінкова практика, 16(3), 243–252. (2009).

5. Wharton, E., Edwards, KS, Juhasz, K., & Walser, RD Втручання, засновані на прийнятті, у лікуванні посттравматичних стресових розладів: групові та індивідуальні пілотні дані з використанням терапії прийняття та прихильності. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 14, 55–64. (2019).

Клен О.,

УДК 37.013.42

здобувачка першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, м. Київ

Васильєва-Халатникова М.,

канд. пед. наук, доцентка кафедри

соціальної реабілітації та соціальної педагогіки,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, м. Київ

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У СТВОРЕННІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Професія соціального педагога в Україні пройшла складний шлях трансформації. Сьогодні соціальний педагог у сфері професійної освіти в Україні відіграє важливу роль у формуванні безпечного освітнього середовища. В умовах війни, створення безпечного освітнього середовища стає важливим завданням і для здобувачів професійної освіти в Україні. Суспільство не лише очікує від закладу професійної освіти статусу освітнього ресурсу, але також розглядає його як простір для розвитку та співпраці, як усередині, так і зовнішнім світом (Постова Л. С. (2020)).

Аналізуючи поняття "безпека" як систему заходів, спрямованих на захист особистості від різноманітних загроз, що включає в себе можливість управління ризиками, уміння передбачати та уникати потенційних небезпек. Безпека – існування та вплив різних факторів та сил, які можуть мати негативний вплив на особистість, тобто ті, що є дизфункціональними, дестабілізуючими або

деструктивними. Вона передбачає активізацію можливостей особистості та реагування на життєві труднощі та перешкоди, і визначається як спосіб визначення її важливості та значущості (2).

Безпечне освітнє середовище – це сукупність умов в закладі освіти, які заважають завданню фізичної, майнової або моральної шкоди учасникам освітнього процесу. Це включає виконання санітарних, протипожежних та будівельних норм і правил, дотримання законодавства з кібербезпеки та захисту персональних даних, забезпечення безпеки харчових продуктів та надання якісних харчових послуг. Також враховується відсутність фізичного або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження гідності, честі або ділової репутації, а також запобігання булінгу, поширенню неправдивих відомостей чи пропаганди. Крім того, встановлюється заборона вживання алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів і психотропних речовин на території освітнього закладу, включаючи кіберпростір (3).

Доцільно зауважити, що професійна освіта є системою навчання, спрямованою на підготовку кваліфікованих робітників та молодших спеціалістів, які завершили відповідний курс у акредитованому професійному закладі освіти. Вона є частиною освітньої системи України. Професійна освіта включає комплекс заходів з соціально-педагогічної та організаційно-управлінської сфер, спрямованих на розвиток знань, умінь і навичок у галузі обраної професійної діяльності громадян (4).

Порядок, умови, форми та особливості отримання професійної освіти визначаються законом України "Про професійну освіту" (4). Отримання такої освіти можливе в закладах професійної освіти через різні форми навчання: денну, вечірню (змінну), очно-заочну, дистанційну, мережеву, екстернатну, з відривом або без відриву від виробництва та за індивідуальними навчальними планами. Передумовою для отримання професійної освіти є базова або повна загальна середня освіта. Особи, які не можуть одночасно отримувати повну загальну середню освіту або не мають базової загальної середньої освіти з об'єктивних причин, можуть отримувати робітничу кваліфікацію з професій, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України. Здобувачі освіти, які вже мають базову середню освіту, можуть одночасно здобувати професійну освіту у закладі професійної освіти (4).

Роль соціального педагога у створенні безпечного освітнього середовища для здобувачів професійної освіти є важливою, оскільки він може активно впливати на середовище, сприяючи формуванню навичок безпечної міжособистісної взаємодії.

Серед основних завдань соціального педагога для створення безпечного освітнього середовища для здобувачів професійної освіти слід відзначити наступні:

1. Формування у здобувачів професійної освіти цінностей, які мають важливе значення для створення безпечного освітнього середовища.

2. Підтримка саморозвитку здобувачів професійної освіти.
  3. Створення сприятливого морально-психологічного клімату для здобувачів професійної освіти.
  4. Створення у здобувачів професійної освіти навичок безпечної поведінки.
- Отже, роль соціального педагога у створенні безпечного освітнього середовища для здобувачів професійної освіти в Україні є важливою та необхідною, оскільки він сприяє не тільки формуванню цінностей, підтримці саморозвитку, але й сприяє створенню сприятливого морально-психологічного клімату та навичок безпечної поведінки.

Список використаних джерел

1. Постова Л. С. Нові тенденції розвитку вищої освіти в умовах європейського контексту. *Педагогіка. Наукові праці*. 2020. Т. 7. С. 54. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2000/7-1-10.pdf> (дата звернення: 01.06.2024).
2. Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2023 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2023 № 174-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2023-p> (дата звернення: 01.06.2024).
3. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі : Указ Президента України від 25.05.2020 р. № 195/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020> (дата звернення: 01.06.2024).
4. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 р. № 103/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр> (дата звернення: 01.06.2024).

Панамаренко Д. М.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

УДК 1:37

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: СУЧАСНІ ЕТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ

Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) стала ключовим елементом сучасної бізнес-етики, підкреслюючи важливість ролі компаній у вирішенні соціальних, екологічних та економічних питань. Така всебічна інтеграція не є

просто тенденцією, а фундаментальним зсувом у бік сталих бізнес-практик. З розвитком концепції корпоративної соціальної відповідальності, її вплив на організаційну ефективність, поведінку споживачів і добробут суспільства стає все більш очевидним та актуалізує дослідження її етичних пріоритетів.

Концепція корпоративної соціальної відповідальності ґрунтується на ширшій дисципліні ділової етики, яка розглядає моральні зобов'язання компаній за межами простої максимізації прибутку. Ділова етика, за визначенням С. Влодзімежа та Д. Санто [1], охоплює принципи та стандарти, якими керується поведінка у світі бізнесу. Концепція корпоративної соціальної відповідальності розширює цю етичну основу, впроваджуючи економічні, правові та етичні обов'язки в корпоративну діяльність. КСВ являє собою інтегровану корпоративну діяльність, яка дотримується правових норм і виходить за рамки формальної відповідності, більше інвестує в людський капітал, навколишнє середовище та відносини з зацікавленими сторонами.

Теоретичний та практичний дискурс щодо корпоративної соціальної відповідальності зазнав значної еволюції останніми роками, залучивши до активного діалогу як практиків, так і науковців. Спочатку концептуалізація корпоративної соціальної відповідальності зосереджувалася переважно на моральних зобов'язаннях бізнес-менеджерів, що репрезентувало увагу до етичної поведінки в корпоративній практиці. Ця основоположна проблема поступово розширювалася, що призвело до акценту на обґрунтуванні значущості корпоративної соціальної відповідальності для самого бізнесу, тобто дослідження комерційних переваг, які організації можуть отримати від етичної та соціально відповідальної діяльності. Таким чином, сучасна практика корпоративної соціальної відповідальності прагне об'єднати моральну відповідальність із бізнес-стратегією, припускаючи, що етична поведінка може не тільки співіснувати з ефективністю бізнесу, але і покращувати її [2].

Інтерреляційний зв'язок між корпоративною соціальною відповідальністю та етичною теорією має вирішальне значення для розуміння етичних пріоритетів корпоративної соціальної відповідальності та їх легітимації в загальному дискурсі прикладної етики. Для того, щоб вплив корпоративної соціальної відповідальності був значущим, вона має сформулювати чіткий зв'язок з етичною теорією, демонструючи, як конкретні бізнес-контексти породжують певні права та блага. Інтеграція етичної теорії в теорію та практику корпоративної соціальної відповідальності передбачає балансування конкурентних вимог бізнесу з моральними імперативами, якими керується відповідальна корпоративна поведінка [3]. Цей баланс має важливе значення для встановлення довіри та легітимності корпоративної соціальної відповідальності

як основи етичної ділової практики. Наразі існує декілька підходів до концептуалізації етичного виміру корпоративної соціальної відповідальності.

Етика доброчесності пропонує підхід до концептуалізації корпоративної соціальної відповідальності, наголошуючи на моральному характері бізнес-менеджерів і культивуванні таких чеснот, як мудрість, чесність та милосердя. Цей підхід підтримує цілісне уявлення про бізнес, у якому прагнення максимізації прибутку узгоджується з добробутом працівників і позитивними стосунками із зацікавленими сторонами. Етика доброчесності сприяє цілісному підходу до бізнесу, вважаючи прибуток, задоволеність працівників і хороші стосунки зі стейкхолдерами важливими для успішного ділового життя. Даний підхід стверджує, що ефективне функціонування бізнесу передбачає більше, ніж фінансовий успіх і також вимагає відданості моральній досконалості та вихованню доброчесної організаційної культури. Зосереджуючись на характері та чеснотах бізнес-лідерів, етика доброчесності забезпечує міцну етичну основу для практики корпоративної соціальної відповідальності [2; 3].

Теорії консеквенціалізму, включаючи етичний егоїзм та утилітаризм, пропонують альтернативні рамки для розуміння корпоративної соціальної відповідальності. Консеквенціалізм оцінює моральність дій на основі їх результатів, причому етичний егоїзм віддає перевагу власним інтересам, а утилітаризм виступає за продукування найбільшого блага для найбільшої кількості людей. У контексті корпоративної соціальної відповідальності консеквенціалістські теорії вимагають ретельного розгляду впливу бізнес-рішень на різних зацікавлених сторін. На організаційному рівні етичний егоїзм передбачає, що компанії повинні діяти в власних інтересах, тоді як утилітаризм вимагає неупередженого врахування інтересів як організації, так і її зацікавлених сторін [2; 3]. Ці теорії пропонують практичний підхід до корпоративної соціальної відповідальності, зосереджуючись на наслідках корпоративних дій.

У сучасному бізнес-середовищі корпоративна соціальна відповідальність стала центральною складовою організаційної стратегії. Сучасні корпорації створили спеціальний функціонал КСВ і розробили комплексні стратегії, спрямовані на вирішення проблем зацікавлених сторін. Цей зсув підтверджується впровадженням різноманітних систем управління та практик, розроблених для відповіді на запити зацікавлених сторін за допомогою таких механізмів, як партнерство, прозорість та соціальна звітність. Крім того, поширення теоретичних моделей і рамок КСВ разом із розробкою стандартів звітності, індексів та етичних кодексів підкреслює зростаючу інституціоналізацію КСВ у бізнес-практиці. Ці зміни відображають ширше визнання важливості етичних міркувань у сприянні стабільному успіху бізнесу.

Підсумовуючи, слід зазначити, що у сучасному глобалізованому світі існує нагальна потреба розробки та впровадження корпоративної соціальної відповідальності як сфери професійної етики, подібної до тої, що існує у галузі медицини та права, але ця мета поки видається важко досяжною. Складність узгодження ділової практики з етичними принципами продовжує становити серйозну проблему, що вимагає постійних зусиль для зміцнення етичних засад корпоративної соціальної відповідальності та потребує подальших наукових розробок.

Список використаних джерел

1. Wlodzimierz, S. and Szántó, R. Corporate Social Responsibility and Business Ethics in Controversial Sectors: Analysis of Research Results. *Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation*. 2018. Vol. 14, pp. 111-126. <https://doi.org/10.7341/20181435>.
2. Gheraia, Z., Saadaoui, S. and Abdelli, H.A. Business Ethics and Corporate Social Responsibility: Bridging the Concepts. *Open Journal of Business and Management*. 2019. Vol. 7, pp. 2020-2029. <https://doi.org/10.4236/ojbm.2019.74139>.
3. Mäkinen, Jukka, García-Rosell, José-Carlos, Moisander, Johanna. Corporate Social Responsibility. 2024. <https://doi.org/10.4337/9781800881693.ch07>.

Popovych, Y. M.,

УДК 324.4

Candidate of Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Political Science and general legal disciplines,
Zaporizhzhia Polytechnic National
University, Zaporizhzhia

Marakin, V. I.,

graduate student of the department of
political science and general legal disciplines,
Zaporizhzhia Polytechnic National
University, Zaporizhzhia

ANALYSIS OF POLITICAL CORRUPTION IN THE CONDITIONS OF MODERN SOCIAL DEVELOPMENT

According to many international and Ukrainian experts, corruption is the most important problem in Ukraine today, moreover, the main threat to the normal development of society. In conditions of total corruption of all branches of government

at all levels, it is fundamentally impossible to solve any social, economic, or political problem. The negative consequences generated by this phenomenon not only hinder the progressive, incremental development of society, but also pose a serious threat to the country's national security interests. The most problematic characteristic of the phenomenon of corruption was that it began to be perceived at the everyday level as a social norm, although at the level of verbal statements, the majority of the population declaratively supports the opinion about the danger of this phenomenon.

Corruption is a multifaceted concept that includes many aspects of an economic, legal, and political nature, and therefore it should be considered in an interdisciplinary context. Therefore, it is important to note that there are a variety of approaches to the definition of corruption. Many researchers call this phenomenon criminological, although there is also a point of view that "corruption is not so much a legal concept as a social and moral one" [1, p. 91]. From the point of view of etymology, the term "corruption" was formed from the combination of the Latin words "correi" – participants of the parties regarding a single subject and "rumpere" – to break, damage, violate, cancel. As a result, there is an independent term – "corrumpere", which implies participation in the activities of several people, the purpose of which is to "spoil", "damage" the normal course of the judicial process or the management of society's affairs [2, p. 13].

Scientists, studying the essence of corruption as a social phenomenon, identify several conceptual approaches to the definition of corruption. The first interprets this social phenomenon in a broad sense as the direct use by an official of his official position for personal enrichment. The second approach describes corruption as a certain type of socio-economic relations. Here, bribery acts either as a specific market of goods and services, where transactions between actors are periodically carried out and the laws of supply and demand operate, or corrupt relations are initially embedded in the system of social organization. From the point of view of the third approach, corruption is considered within the framework of two strategies of the behavior of social groups. The first refers to taking over the business of the state, i.e. the adoption of actions by commercial structures to carry out shadow control over state employees. The second assumes the capture of business entities by state structures, when officials try to organize control over commercial companies for the purpose of personal enrichment. The fourth approach is based on the definition of corruption as a systemic phenomenon. From these positions, bribery is considered as a defect of the entire system of social relations as a whole (both public administration, economy, and social morality).

It should be noted that in the mid-90s of the 20th century, the German political scientist J. Wever, as part of the preparation of an article on political corruption for the encyclopedic political dictionary, suggested combining the approaches to the study of corruption known in the scientific literature into four directions: the so-called

"conventional", "revisionist", "market-centrist" and "orthodox Marxist". Over time, Russian researchers A. Bystrova and M. Silvestros will also become supporters of this classification.

M. Melnyk emphasizes that corruption can be considered as a type of social corrosion that corrodes and destroys state authorities, the state and society as a whole. It is based on age-old traditions of interaction in society, such as "service for a service", "do ut des" ("I give so that you give") [3, p. 34].

So, we can talk about this type of corruption in the law and legal aspect as political corruption, which is connected with the deformation of state and social management. Corruption is a social, systemic phenomenon, which consists in the improper use of one's own position, status, authority in personal or corporate interests by persons who have power or managerial powers, which leads to the decomposition, degradation of power, deformation of market-economic relations and democratic principles of social management.

References

1. Толковий соціологічний словник (Collins). Том 1 (А – О): Пер. з англ. АСТ, 1999. 544 с
2. Верстюк С. Корупція: визначення, причини появи, вплив на економіку. *Економіка України*. 2001. №3. С. 66-74.
3. Мельник М.І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. К.: Парламентське вид-во, 2000. 256 с.

Popovych, Y. M.,

Candidate of Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Political Science and general legal disciplines,
Zaporizhzhia Polytechnic National
University, Zaporizhzhia

Terenyk, O. S.,

graduate student of the department of
political science and general legal disciplines,
Zaporizhzhia Polytechnic National
University, Zaporizhzhia

УДК 323.2

NATIONAL SECURITY AS A COMPONENT OF A SOCIAL STATE DEVELOPMENT

The welfare state is considered as a form of constitutional structure, and as a type of democratic organization of social management, and as a state performing a social function, and as a characteristic of a legal, democratic state. For example, G. Braun

and M. Niehaus provide the following characteristics of a welfare state: 1) democratic political organization of society; 2) the significant and central role of the state in caring for citizens to ensure their social, political, economic, cultural rights and guarantees in all life situations; 3) the economic basis of the social state is a liberal economic socially oriented system; 4) the essential principle of the social state is social justice [3].

According to L. Chetverikova, the main objectives of the social state are: ensuring the general welfare of society through the formation of an effective model of social policy, which involves both providing minimal social guarantees and creating conditions for the citizens themselves to achieve a high standard of living and well-being; formation of a democratic legal system; ensuring stability and security in society in various spheres of life; environmental safety; development of civil society based on the principles of solidarity and subsidiarity; development of a socially oriented economy that combines a competitive economic system and government regulation [4].

The main subject of management in the context of the transition to sustainable development is the state and government bodies. The concept of sustainable development requires the state to reformat the management system in accordance with accepted development goals in the social, economic and environmental spheres. Based on the resolution of the United Nations General Assembly of September 25, 2015 No. 70/1, Ukraine proclaimed global goals for sustainable development until 2030 and the results of their adaptation taking into account the specifics of Ukraine's development, set out in the National Report "Sustainable Development Goals: Ukraine".

The Law of Ukraine "On the Fundamentals of National Security of Ukraine" (Article 1) defines national security as the protection of the vital interests of man and citizen, society and the state, which ensures sustainable (balanced) development of society in the social, economic and environmental spheres, in particular through "timely identification, prevention and neutralization of real and potential threats to national interests in the field of law enforcement, anti-corruption, border activities and defense, migration policy, healthcare, education and science, scientific, technical and innovation policy, cultural development of the population, ensuring freedom of speech and security, social and pension protection..." [2].

Traditionally, national security is viewed by scientists as a system. According to A. Kachinsky, "national security is a very complex multi-level functional system in which there is constant interaction and confrontation between internal and external threats and the vital interests of the individual, society and the state, ensuring sustainable and balanced development" [1, p. 71].

Among the main external and internal threats to national security in modern realities are: 1) military, information, and economic aggressive policies on the part of

Russia; 2) pandemic threat due to the spread of COVID-19; 3) the strengthening and impact of the economic crisis and, as a consequence, a decline in production, unemployment, increase in tariffs, inflation, etc.; 4) environmental problems of both a global nature (climate changes) and local ones – pollution and destruction of natural resources and biological resources; 5) instability of the socio-political situation and a vector split in the political and ideological orientation of the subjects of the political space in Ukrainian society; 6) the spread of corruption and corrupt practices to all spheres of life (the so-called phenomenon of comprehensive corruption).

So, for the development of Ukraine as a social state in the context of sustainable (balanced) development, the priority directions of national security policy today are: the creation of an effective security system in the field of defense, law enforcement, protection of territorial integrity; reforming the healthcare system, education and social protection of the population in order to increase its efficiency and modernize management; formation of an effective information security system; development of a strategy for the sustainable development of Ukraine as a social state based on modern global and local challenges.

References

1. Kachyns'kyi A.B., Yehorov YU.V. Ekolohichna bezpeka Ukrayiny: systemni pryntsypy ta metody yiyi formalizatsiyi. Natsional'na bezpeka: ukrayins'kyi vymir. 2009. №4 (23). S.71–79.
2. Pro osnovy natsional'noyi bezpeky Ukrayiny. Zakon vid 21.06.2018r. №2469-VII / Zakonodavstvo Ukrayiny. Verkhovna Rada Ukrayiny. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.
3. Shapoval V. Konstytutsiyina katehoriya sotsial'noyi derzhavy. Pravo Ukrayiny. 2004. № 5. S. 14-19.
4. Chetverikova L.O. Sut' sotsial'noyi polityky ta analiz yiyi modeley v sotsial'nykh derzhavakh. Visnyk Sotsiohumanitarni problemy lyudyny. L'viv: Instytut sotsiohumanitarnykh problem lyudyny, 2005. № 1. S. 67-74.

Ярмолук О.,

УДК 373.056:159.944.4

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,
асистент кафедри спеціальної освіти,
ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка"

Мухіна А.,

канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної освіти,
ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка"

ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Професія спеціального педагога високо соціально значуща, оскільки спрямована на корекцію та розвиток особистості учнів з особливими освітніми потребами. Від спеціального педагога потрібні не лише глибокі знання в галузі педагогіки та психології осіб з порушеннями розвитку, а й безмежна повага до дітей, віра в успішний результат своєї професійної діяльності. Цю категорію педагогічних працівників відрізняють великі психоенергетичні витрати при навчанні та вихованні, зумовлені складністю педагогічних ситуацій, усвідомленням відповідальності за дітей з особливими освітніми потребами. Усе це, безумовно, негативно впливає на стан психологічного здоров'я таких фахівців.

У цей час кількість досліджень емоційного вигоряння у педагогів системи інклюзивної освіти досить значна (К. Бондар, М. Буйняк, О. Главацька, Л. Жукова, М. Кісліцина, М. Кононова, В. Лук'янов, С. Миронова, К. Островська, Г. Пономарьова, Л. Прядко, Т. Редіна, В. Феофанов та ін.).

Поняття "професійне вигоряння", "емоційне вигоряння" та "психічне вигоряння" часто вживаються як синоніми. Емоційне вигоряння (виснаження) визначають як складову психічного вигоряння, воно може перерости у професійне вигоряння. На відміну від професійної деформації психічне вигоряння пов'язують не лише з регресом особистісно-професійного розвитку, а і з руйнацією особистості. Психічне вигоряння визначають також як антипод особистісно професійного зростання, ототожнення "Я – професійного", "Я – людського", що деформує особистість фахівця. Так, Т. Форманюк виділяє три фактори, які відіграють істотну роль у синдромі професійного вигоряння: особистісний, рольовий та організаційний. Особистісний чинник включає мотивацію, способи реагування на стреси та інші індивідуальні особливості. Рольовий фактор пов'язаний з рольовою конфліктністю і рольовою

невизначеністю. Організаційний – включає характеристики професійних завдань, характер керівництва, ступінь відповідальності тощо [3].

Фахівці сфери "Людина – Людина" найбільш схильні до емоційного вигорання, а педагоги системи спеціальної освіти займають перше місце серед інших фахівців. В основі цього процесу лежать особистісні особливості людей, які обирають цю професію (підвищений рівень емпатії, тривожності та невпевненості в собі, психологічний захист особистості на кшталт компенсації та гіперкомпенсації, підвищений рівень професійної відповідальності (перфекціонізму)).

Робота з дитиною з особливими освітніми потребами та її батьками вимагає немало енергії. Фахівець занурюється у сімейну ситуацію дитини та її проблеми. Поступово емоційно-енергетичні ресурси виснажуються і виникає необхідність відновлювати їх або берегти, удаючись до тих або інших прийомів психологічного захисту. Деякі фахівці згодом змінюють профіль роботи та навіть професію. Сприйняття несприятливих сторін діяльності загострюється і тоді людина надзвичайно переживає щодо стресових ситуацій, конфліктів, допущених помилок [1].

Серед інших **причин** емоційного вигорання спеціальних педагогів дослідники називають:

- поліфункціональність – сучасний педагог системи спеціальної освіти одночасно повинен виконувати функції вчителя-предметника, вихователя, класного керівника, керівника гуртка, а часом і реабілітолога, психолога тощо, це призводить до тривалої психічної напруженості;

- специфіка професійної діяльності, пов'язану з навчанням і вихованням дітей з особливими освітніми потребами, які окрім фізіологічного порушення досить часто мають проблеми з поведінкою та емоційно-вольовою сферою;

- висока напруженість через специфіку роботи, невпевненість, страх помилитися або справити погане враження, особливо це стосується молодих фахівців, неприйняття, нерозуміння, підозрілість, недовіра батьків до фахівця;

- стан хронічного стресу у зв'язку з негативними психологічними переживаннями, інтенсивними міжособистісними взаємодіями, напруженістю;

- зайвий критицизм з боку досвідченіших колег, що призводить до конфліктів у педагогічному колективі;

- незадоволеність або часткова незадоволеність роботою, яка негативно впливає на індивідуальність, професійну успішність і міжособистісні відносини в колективі [2; 4; 6].

М. Кононова до **причин** емоційного вигорання спеціальних педагогів відносить:

- постійно притаманне робочим ситуаціям відчуття новизни;

- велика кількість контактів з дітьми з психофізичними порушеннями, їхніми рідними, постійне зіткнення з чужими проблемами та чужим болем, з негативними емоціями;

– підвищенні вимоги до професійної компетентності фахівця корекційної освіти, самовіддача;

– відповідальність за підопічних;

– постійне включення в діяльність вольових процесів.

– високі вимоги рідними та близькими дітей з порушеннями психофізичного розвитку, колегами до роботи спеціального педагога [5].

Звертаючись до спеціалістів, батьки очікують їхньої зацікавленості, уваги, бажання зрозуміти та допомогти, терпимості та доброзичливості, не завжди відповідаючи взаємністю, що приводить до виникнення так званого асиметричного спілкування. Наприклад, стосунки між дефектологом та клієнтом (дитиною з порушеннями психофізичного розвитку та її батьками) вважаються в основному "доповнюючими": спеціаліст повинен приділяти увагу, піклуватися і "вкладати" іноді більше, ніж батьки дитини. Тобто, обидві сторони будують своє спілкування, виходячи з різних позицій та перспектив. У результаті формуються нерівноцінні стосунки, що може стати причиною професійного вигорання фахівців спеціальної освіти. Напруження на роботі, яке виникає внаслідок підвищених вимог до професійної компетентності фахівця й одночасно низькою можливістю впливу на процес діяльності, може бути одним із факторів розвитку професійного стресу [1; 6].

Наостанок хочемо зауважити, що синдром емоційного вигорання у педагогів системи спеціальної освіти формується відповідно до наступного механізму: на основі суб'єктивно особистісних передумов, особистість, не знаючи свого інтраіндивідуального простору і не володіючи вмінням керувати своїми динамічними психологічними властивостями, в емоційно середовищі втрачає контроль над своїми емоційними реакціями, надмірно витрачає свої психологічні ресурси, залишається виснаженою і безсилою для виконання професійних завдань та задоволеності отриманими результатами праці.

Психологічна конструкція особистості педагога системи спеціальної освіти, стійкої до синдрому емоційного вигорання передбачає амбівертну спрямованість, розуміння своїх емоційних переживань, володіння емоційною гнучкістю, інтернальним локусом контролю, високу опірність стресу, здатність довільно керувати емоціями, свободу від психологічних захистів, контактність, відкритість для спілкування та набуття нового досвіду, довіру до людей і готовність до встановлення щирих міжособистісних відносин та задоволеність досягненнями в роботі на основі особистої відповідальності за їх якісний рівень, орієнтованість на сьогодення та майбутнє. Сукупність цих психологічних характеристик, є основою аутопсихологічної компетентності особистості педагога системи спеціальної освіти, яка має бути сформована ще під час навчання в закладі вищої освіти.

Отже, педагоги, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами найбільш схильні до такого явища, як емоційне вигорання. Основними причинами цього явища є: специфіка професійної діяльності, пов'язану з навчанням і вихованням дітей з особливими освітніми потребами; висока напруженість через специфіку роботи; невпевненість; страх помилитися або справити погане враження, особливо це стосується молодих фахівців; неприйняття, нерозуміння, підозрілість, недовіра батьків до фахівця; велика кількість контактів з дітьми з психофізичними порушеннями, їхніми рідними, постійне зіткнення з чужими проблемами та чужим болем, з негативними емоціями. Тривале накопичення стресових станів з плином часу негативно позначається на продуктивності освітньої діяльності і призводить до виникнення синдрому емоційного вигорання, що є передумовою для появи професійних деформацій особистості. Тому важливою умовою ефективності професійної діяльності спеціального педагога є позитивний психоемоційний стан, від якого залежить ставлення до роботи, мотивація, стосунки з учнями, колегами, батьками тощо.

Список використаних джерел

1. Бондар К. М. Теорія і практика інклюзивної освіти: навчально методичний посібник. Проект "Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг". Кривий Ріг: ФОП Маринченко С.В, 2019. 170 с.
2. Буйняк М.Г. Профілактика синдрому професійного вигорання у вчителів інклюзивних класів. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : збірник за підсумками звітної конференції викладачів, докторантів і аспірантів. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 21 : у 3-х томах. Т. 1. С.83 – 91.
3. Главацька О. Л. Особливості професійного вигорання соціальних працівників. *Social Work and Education*. 2017. № 2 (4). С. 46 – 62.
4. Карамушка Л. М., Зайчикова, Т. В. Проблема синдрому "професійного вигорання" в педагогічній діяльності в зарубіжній та вітчизняній психології. Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2006. Т. 1. С. 210 – 217.
5. Кононова М. М. Упередження професійного вигорання дефектологів як передумова їх професійного розвитку. Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. 2018. Випуск 173. С. 116 – 119.
6. Островська К. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом : монографія. Львів : Тріада-плюс, 2012. 520 с.

СЕКЦІЯ 9. ЕКОНОМІКА ТА ТЕХНОЛОГІЇ

SECTION 9. ECONOMICS AND TECHNOLOGY

Костенюк Ю. Б.,

УДК 338.4

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва,
корпоративної та просторової економіки,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, м. Вінниця

Громова А. І.,

здобувачка першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, м. Вінниця

**ФРАНЧАЙЗИНГ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

В умовах сучасного динамічного розвитку економіки України, пошук нових шляхів стимулювання зростання та підвищення конкуренто-спроможності вітчизняних підприємств набуває все більшої актуальності. Одним із перспективних інструментів, що може відіграти значну роль у цьому процесі, є франчайзинг. Дослідження перспектив франчайзингу в Україні важливе, оскільки цей вид бізнесу має потенціал для зростання, може підвищити конкурентоспроможність українських компаній, сприяти створенню робочих місць та розвитку економіки, а також дозволить компаніям розширити свої можливості на міжнародному ринку.

Франчайзинг – це спосіб ведення бізнесу, коли відома компанія надає іншому підприємству або підприємцю право використовувати своє ім'я і бренд, виробляти або продавати її продукцію (або надавати послуги) в обмін на частку доходу та дотримання встановлених стандартів виробництва та обслуговування. Досвід підтверджує, що для малого та середнього бізнесу франчайзинг – це найвигідніший спосіб вкладення капіталу, де співвідношення між отриманим ефектом та ризиком є оптимальним. Адже він допомагає легко розпочати бізнес вже під відомим брендом та, завдяки навчанню та досвіду франчайзера (головного власника франшизи), уникнути помилок та великих витрат на рекламу, адже популярність франшизи зменшує ці витрати та залучує потенційних клієнтів [1].

Перший франчайзинговий договір в Україні було підписано ще в 1993 році з інформаційною компанією "Компас", далі вже на ринку з'явився на ринку всім відомий McDonalds. Щодо вітчизняних франчайзингових мереж, то першими з них були Pizza Celentano, UnMomento, Арбер та інші [2]. На 2023 рік ситуація на ринку франчайзингових компаній наступна: 550 компаній-франчайзерів й понад 22 000 франчайзингових об'єктів в Україні. За даними на рис. 1 можна зрозуміти, що кількість компаній, які хочуть розвиватися, стабільно росте, власне як і тренд розвитку по франчайзингу [3].

Серед найбільш розвинених галузей франчайзингу в Україні можна виділити наступні: харчування, що включає ресторани швидкого харчування, кав'ярні та ресторани широкого профілю; роздрібна торгівля, що охоплює різні магазини, супермаркети та франчайзинг у сфері послуг, таких як фітнес-центри, салони краси тощо.

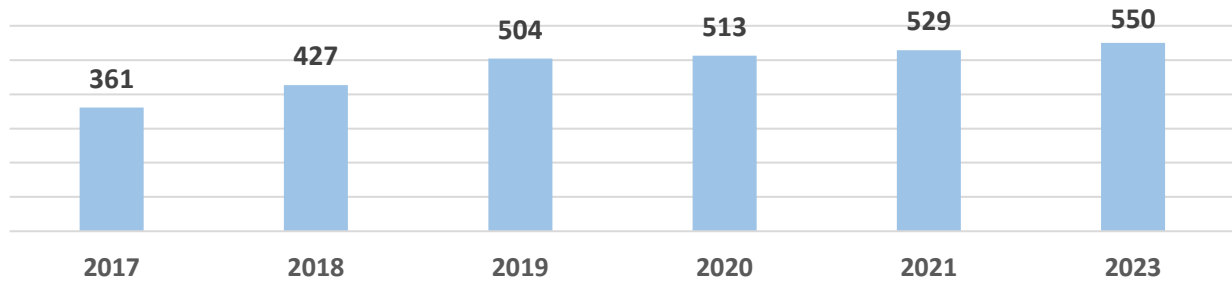

Рис. 1. Динаміка кількості компаній-франчайзерів в Україні за 2017 – 2023, од. [3]

За даними експертної групи близько 20 000 підприємців вибрали для себе шлях розвитку бізнесу через купівлю франшизи, що говорить про довіру до українських компаній франчайзерів, трендовість та прибутковість українського бізнесу [3]. Нижче наведено перелік одних із найпопулярніших українських франшиз та їхній обсяг інвестицій, паушальний внесок та термін окупності (табл. 1).

Таблиця 1

Найпопулярніші українські франшизи [4]

Назва	Обсяг інвестицій	Паушальний внесок	Термін окупності
Франчайзинг та франшизи у сфері громадського харчування			
Lviv Croissants	30 000\$ – 70 000\$	10 000\$	від 12 до 24 міс.
Сімейна пекарня	від 18 000\$	5 000\$ – 8 000\$	від 10 місяців
Aroma Kava	250 000 – 850 000 €	75 000 €	від 6 місяців
Франчайзинг та франшизи у сфері торгівлі			
DNIPRO-M	від 1 млн. грн.	Немає	від 18-24 місяців
Галя Балувана	30 000\$ – 40 000\$	9 000\$	від 5 місяців
Novus	40 000\$ – 1000 000\$	невідомо	від 18 до 36 міс.
Франчайзинг та франшизи у сфері послуг			
Нова Пошта	5 000\$	Немає	12-18 місяців

Ознайомившись із ринком, перейдемо до нових тенденцій та інновацій у франчайзингу, оскільки ринок постійно змінюється, і для того, щоб залишатись успішним потрібно відстежувати тренди. Серед інновацій у цій галузі можна відзначити наступне: впровадження сучасних технологій, таких як ШІ для автоматизації певних бізнес-процесів, або ж використання доповненої реальності для навчання франчайзі; модернізація обслуговування клієнтів (використання цифрових каналів комунікації); запровадження зелених практик, що сприяє сталому розвитку та привертанню клієнтів, що цінують екологічно чисті продукти та послуги. Такі інновації допомагають франчайзерам залишатися конкурентоспроможними в умовах швидко змінного ринку та відповідати зростаючим очікуванням клієнтів.

Серед популярних трендів, які можуть бути привабливими для підприємців та інвесторів у пошуках нових можливостей бізнесу, можна виділити наступні:

- 1) зростання свідомості про здоровий спосіб життя призводить до попиту на ресторани та кафе, які пропонують здорові та органічні страви;
- 2) зростання інтересу до фітнесу та здорового способу життя створює попит на фітнес-центри, студії йоги та інші спортивні заклади;
- 3) електронна комерція і доставка. З популярністю онлайн-покупок та доставки їжі зростає інтерес до франчайзі, які працюють в онлайн-сегменті;
- 4) зростання популярності процедур у сфері краси та догляду за здоров'ям.

Попри те, що франчайзинг може бути чудовим способом розпочати або розширити бізнес, важливо усвідомлювати потенційні виклики, з якими можна зіткнутися. На сьогодні одним із основних викликів є нестабільна політична та економічна ситуація внаслідок війни, що ускладнює управління та розвиток франчайзингових підприємств. На липень 2022 року 43% мережам довелось закрити N-кількість об'єктів [3]. Також до викликів можна віднести бюрократичні бар'єри, інфраструктурні проблеми та конкуренція з боку іноземних франчайзерів, що активно виходять на український ринок та створюють конкуренцію для вітчизняних франчайзингових мереж.

Попри виклики, франчайзинг в Україні має значний потенціал для розвитку. Одні з основних перспектив розвитку франчайзингу в Україні включають очікуване зростання української економіки після війни, що створюватиме сприятливі умови для зростання бізнесу та підприємництва. Крім того, підтримка з боку держави малого та середнього бізнесу, до якого належить франчайзинг стимулюватиме подальший розвиток цього сектору. Також очікується вихід українських франчайзингових мереж на міжнародні ринки. За прогнозами Franchise Group, приблизно 15–20% українських компаній продовжать експансію світом [5]. І звичайно ж впровадження новітніх технологій допоможе франчайзерам залишатися конкуренто-спроможними та відповідати змінюючимся потребам споживачів.

Отже, франчайзинг виявляється найкращим шляхом до успіху та розвитку українських підприємств, сприяючи швидкому розвитку, зменшенню ризику та забезпечуючи доступ до передових бізнес-практик, технологій та брендів, які допомагають привернути клієнтів та стати конкурентоспроможними на ринку.

Список використаних джерел

1. Гой І., Смелянська Т. Підприємництво. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 368 с.
2. Сайт Організації франчайзингу (Україна). (2023). Розвиток франчайзингу в Україні. URL: <https://franchising.org.ua>.
3. Сайт Franchising.ua. Аналітика ринку франчайзингу 2021-2022 років. (2022). URL: <https://franchising.ua/stattya/2738/shcho-bude-biznesom-nastupnogo-roku>.
4. Сайт InVenture. Франчайзинг та найкращі франшизи в Україні. (2024). <https://inventure.com.ua/uk/analytics/articles/franchajzing-ta-najkrashi-franshizi-v-ukrayini-za-versiyeyu-inventure>.
5. Сайт Forbes. У чому стійкість франчайзингу? (2022). URL: <https://forbes.ua/company/popri-viynu-57-merezh-franshiz-ne-zakrili-zhodnogo-obekta-u-chomu-stiykist-franchayzingu-doslidzhennya-franchise-group-28122022-10805>.

Масенцова П.,

УДК 330.564.2

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

Науковий керівник:

Кміть В.,

канд. екон. наук, доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ДОХОДІВ

Переробна промисловість України, як і багато інших сфер, переживає складні перетворення в умовах військового конфлікту з Росією. Зазначена ситуація вимагає від українських підприємств адаптації до нових умов та пошуку шляхів виживання і розвитку. Щоб відновити роботу підприємств, необхідні серйозні інвестиції та технічна підтримка. Уряд може розглядати можливості залучення іноземних інвесторів та міжнародних організацій для фінансування

відновлення промисловості. Також важливо забезпечити підприємства доступом до ринків збуту та сировини, що може вимагати переговорів та укладання нових торговельних угод з іншими країнами. Зміна структури економіки може включати перенаправлення виробництва на ті галузі, які є менш залежними від імпорту сировини або мають високий потенціал для експорту. Також можуть розвиватися нові напрямки виробництва, пов'язані з потребами військової оборони та відновленням інфраструктури. Необхідно також звернути увагу на підтримку малого та середнього бізнесу, який може стати основою для швидкого відновлення економіки через свою гнучкість та швидкість реакції на зміни. Такі заходи можуть допомогти відновити економіку України в умовах військового конфлікту.

Національна стратегія доходів України (далі – НСДУ) – це дорожня карта реформування податкової та митної системи, а також удосконалення процедур податкового та митного адміністрування, яка необхідна для забезпечення потенціалу задоволення фіскальних потреб у середньостроковій перспективі. Вона також підтримує економічне зростання через зменшення нерівності та неефективності в політиці та адмініструванні доходів. Це бачення майбутньої системи доходів України, що надає чіткості та мети реформам. Для того, щоб національна стратегія доходів була ефективною та успішною, вона повинна мати широку підтримку та політичну волю. НСДУ втілює стратегію фінансування видаткових потреб і забезпечення фіскальної стабільності у керований і сталий спосіб на протиположності до довільним і непослідовним реформам.

Основні положення Національної стратегії доходів України це зниження податків: передбачається зниження ставки податку на прибуток з 18% до 15%, а також спрощення системи податкових пільг; розширення бази оподаткування: буде скасовано деякі податкові пільги та запроваджено нові податки, наприклад, податок на землю; покращення адміністрування податків: буде впроваджено нову електронну систему декларування та сплати податків, а також посилено контроль за доходами платників податків; боротьба з корупцією: буде створено нове антикорупційне бюро та запроваджено жорсткіші санкції за корупційні злочини.

Прийняття НСДУ засвідчує наміри Уряду України щодо пошуку шляхів збільшення доходів бюджету на стійкій основі, покращення надходження податків шляхом закриття існуючих можливостей для ухилення від оподаткування, підвищення рівня дотримання законодавства та боротьби з тіньовою економікою. Стабільні податкові надходження необхідні для фінансування першочергових витрат воєнного часу, а також потрібні для задоволення нагальних потреб відновлення, реконструкції та модернізації у період повоєнного відновлення. Стратегія підвищення внутрішніх доходів на

середньострокову перспективу є важливим документом з огляду на те, що Україна прагне менше покладатися на зовнішні запозичення, оскільки хоче контролювати власний розвиток і стабільність. Крім того, НСДУ має на меті покращити ставлення громадськості та платників податків до повноти сплати податків та митних платежів, а також їхнє сприйняття податкового та митного адміністрування.

Розглянемо кожен з проти- та за-аргументів щодо Національної стратегії доходів України (НСДУ) детальніше.

Переваги:

1. Збільшення доходів бюджету: це важливий аспект для фінансування ключових програм, таких як оборона, освіта та охорона здоров'я, особливо в умовах військового конфлікту, коли потреби в цих галузях зростають.

2. Покращення бізнес-середовища: зниження податків та спрощення податкової системи може сприяти створенню більш сприятливого середовища для підприємництва та інвестицій, що в свою чергу може підтримати економічне зростання.

3. Стимулювання економічного зростання: збільшення інвестицій та створення нових робочих місць може допомогти прискорити економічне зростання та забезпечити стабільний розвиток країни.

4. Боротьба з тіньовою економікою: покращення адміністрування податків та боротьба з корупцією можуть зменшити рівень тіньової економіки та збільшити надходження до бюджету.

Недоліки:

1. Збільшення податкового тягаря: розширення бази оподаткування може призвести до збільшення податкового тягаря для певних груп платників податків, що може негативно вплинути на їхню фінансову ситуацію та конкурентоспроможність.

2. Ризик для малого та середнього бізнесу: деякі положення НСДУ, такі як посилення податкового контролю, можуть стати додатковим фінансовим та адміністративним бременем для малого та середнього бізнесу, що може обмежити їхні можливості для розвитку.

3. Можливість корупції: існує ризик, що деякі положення НСДУ можуть бути використані для корупційних цілей, наприклад, шляхом підкупу податкових інспекторів або використання податкових перевірок як інструменту для відшкодування політичних чи особистих послуг.

4. Невизначеність щодо майбутнього: підвищена невизначеність щодо майбутнього української економіки та політичної ситуації може ускладнити успішну реалізацію НСДУ, оскільки бізнеси можуть бути неухильнішими у своїх інвестиційних рішеннях та розрахунках.

Виходячи з вищевикладеного, можемо зробити висновок, що НСДУ – це амбітний план, який має як позитивні, так і негативні аспекти. Її вплив на

українську економіку та суспільство залежатиме від того, як вона буде реалізована. Важливо, щоб НСДУ була реалізована прозоро та за участю громадськості. Уряд повинен також вжити заходів для мінімізації ризиків корупції та негативного впливу на малий та середній бізнес. Крім того, уряд повинен постійно моніторити результати реалізації НСДУ та вносити необхідні зміни. Я вважаю, що НСДУ може бути успішною, якщо вона буде реалізована правильно. Це може призвести до значного збільшення доходів бюджету, покращення бізнес-середовища та стимулювання економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Міністерство Фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy.pdf> (дата звернення: 22.05.2024).
2. Електронні петиції до Кабінету Міністрів України. Електронні петиції до Кабінету Міністрів України. URL: <https://petition.kmu.gov.ua/petitions/6286> (дата звернення: 22.05.2024).

Матвійчук Р. В.,
здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий
університет, м. Ірпінь

УДК 330.3

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Екологічні проблеми, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища транспортом внаслідок використання палива, підвищення рівня автомобілізації, неефективного управління рухом автомобільного транспорту у мегаполісах, незадовільного стану автомобільних доріг та транспортних засобів набирають особливої актуальності. Збільшення кількості автомобілів у великих містах призводять до зростання викидів забруднюючих речовин, масового споживання невідновлювальних енергетичних ресурсів. Їх наслідок проявляється у негативному впливі на навколишнє середовище та загрозі здоров'ю людей.

Автомобільний транспорт, як одна з найважливіших галузей національної економіки, потребує модернізації з урахуванням глобальних тенденцій розвитку, спрямованих на підвищення екологізації суспільства. Використання

електромобілів і є одним із шляхів вирішення щойно зазначеної проблеми. Електромобілі з кожним роком мають тенденцію до підвищення популярності у світі. Нині даному питанню приділяють значну увагу уряди розвинених країн, міжнародних організацій та науковці усього світу. Це свідчить про актуальність таких досліджень, які є поштовхом у визначенні шляхів приєднання до глобального процесу. Досягнення глобальних цілей розвитку та їх адаптація (з урахуванням специфіки розвитку України), є цілями і орієнтирами розробки нормативно-правового забезпечення електромобільного транспорту.

Питання структурних трансформацій та державного регулювання розвитку автотранспортної галузі в національній економіці, проблеми розвитку екологічного та енергоефективного електромобільного транспорту в Україні досліджувалися в працях багатьох вчених. Проте, напрацювань щодо сучасного стану розвитку електромобільного транспорту недостатньо і, враховуючи тенденції останніх років, ринок електромобільного транспорту потребує комплексного підходу до його вивчення.

Важлива роль у процесі розвитку транспортної галузі належить чинному нормативно-правовому законодавству України, де електромобільний транспорт розглядається не як окрема сфера, а як її складова.

Проблемі удосконалення електромобільного транспорту в Україні сприяло прийняття (в грудні 2015, м. Париж) глобальної кліматичної Паризької угоди до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй (ООН) про зміну клімату, яка ратифікована Законом України "Про ратифікацію Паризької угоди" [9], але її повноцінна дія на сьогодні ще потребує внесення суттєвих змін до певних нормативно-правових документів. Поряд з цим, Кіотським протоколом до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату визначено кількісні цілі із скорочення викидів парникових газів, у тому числі, і для України [6]. Згідно положень Паризької угоди, Україна є стороною угоди, якою мав би бути зроблений національний внесок для досягнення цілей сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економіки та підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни клімату, (зокрема, шляхом скорочення обсягу викидів парникових газів), що сьогодні в державі є не на часі через військову агресію РФ, активні бойові дії на сході та півдні країни та її фінансову нестабільність.

Доречним та актуальним в питанні переосмислення законодавчого забезпечення електромобільного транспорту в Україні на сьогодні став також підсумковий документ Саміту ООН "Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року", в якому затверджені суттєві чинники та нові орієнтири розвитку електромобільного транспорту в Україні.

У ході досліджень з'ясовано, що в Україні одним із основних забруднювачів атмосферного повітря та джерелом викидів парникових газів є автотранспорт.

Актуальними не тільки для України, але і для всіх країн світу є екологічні проблеми, пов'язані з використанням транспортних засобів.

Дослідження свідчать, що у світовій економіці такої важливої галузі як транспорт, особливої уваги заслуговують процеси глобалізації і регіоналізації, оскільки, з позиції науковців, неможливо організувати взаємодію виробників і споживачів без ефективної транспортної мережі. Окрім, позитивного впливу на світову економіку, розвиток транспортної галузі має негативний вплив на навколишнє середовище [2]. Як наслідок, сьогодні питання розвитку електромобільного транспорту та його нормативно-правового забезпечення постають у світі серед найактуальніших і піднімаються все частіше.

Із опрацьованих наукових джерел з'ясовано, що система транспортного законодавства має дві категорії нормативно-правових документів, яким відповідають загальне та спеціальне транспортне законодавство. На теоретико-професійному рівні існують різні підходи щодо класифікації транспортного законодавства, яке поділяють на системи, категорії, рівні. Щодо самого процесу впровадження електромобільного транспорту в Україні, законодавче визначення регулюються Законом України "Про автомобільний транспорт" [3], де електромобіль – це електричний колісний транспортний засіб.

Основними нормативно-правовими документами, які регулюють правові, організаційні та соціально-економічні засади функціонування міського електричного транспорту загального користування на ринку транспортних послуг і спрямовані на створення сприятливих умов для його розвитку, задоволення потреб громадян у доступних, якісних і безпечних перевезеннях є Закони України: "Про транспорт" [7], "Про автомобільний транспорт" [3], "Про міський електричний транспорт" [4].

В процесі інтеграції України до Європейського Союзу виникла низка зобов'язань та законодавчих ініціатив, спрямованих на приведення параметрів функціонування транспортної системи до європейських норм і стандартів. Тобто, для їх реалізації органами державної влади затверджені відповідні документи, які визначають напрями транспортної політики.

Суб'єкти господарювання, які здійснюють скорочення викидів парникових газів, зниження показників енерго- та ресурсоемності, модернізацію виробництва, спрямовану на зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище, у тому числі вдосконалення системи екологічного податку за забруднення довкілля та платежів за використання природних ресурсів є важливою складовою ефективного регулювання електромобільного

транспорту та однією із основних засад державної екологічної політики, яка має стимулюватися державою [5].

В сучасних умовах спостерігається зміна пріоритету в регулюванні транспорту в бік акцентуації екологічного транспорту про, що свідчить аналіз нормативно-правового забезпечення сфери електромобільного транспорту. Загалом, серед аспектів вдосконалення нормативно-правового забезпечення електромобільного транспорту, де передбачається забезпечення екологічної безпеки, як найголовніше, визначено: опрацювання альтернативних варіантів розміщення об'єктів дорожнього господарства з метою збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду, земель, зарезервованих для заповідників, лісів, захисних насаджень та інших складових національної екологічної мережі [8].

Поряд із зазначеним вище, Національною транспортною стратегією України до 2030 року і стратегією розвитку автомобільної промисловості передбачено перехід на екологічний транспорт. А отже, застосування міського електротранспорту сприятиме поліпшенню екологічної ситуації у великих містах, оскільки електромобільний транспорт не спричиняє прямих викидів шкідливих речовин в навколишнє середовище, має нижчий рівень шуму і, при цьому, триваліший термін експлуатації.

Ефективними прикладами електричних видів міського транспорту є системи громадського прокату електромобілів [1]. В Україні сьогодні, незважаючи на значну кількість прийнятих законів, розроблених стратегій та програм щодо транспортної галузі, як негативне, варто відмітити відсутність програми з електромобільного транспорту, довілля та охорони здоров'я.

На сьогодні в Україні стимулювання переходу на електротранспорт та його підтримку від держави ускладнено військовою агресією РФ, наслідками якої стала окупація окремих східних та південних регіонів країни, руйнування інфраструктури (в тому числі й транспортної) великих міст, т. ін.. Однак, після перемоги і відбудови інфраструктури рух України у цьому напрямку буде продовжено.

В результаті, можна свідчити, що станом на сьогодні, кількість електромобілів в Україні має тенденцію до швидкого збільшення, зарядні станції до електромобільного транспорту з'являються у маленьких містах, власники електромобілів можуть мати різні пільги та переваги на державному рівні.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження можна констатувати, що під час розробки програм розвитку екологічного транспорту слід урахувувати вплив глобалізаційних процесів, а саме таких чинників, як наявність екологічних проблем, коливання цін на традиційні енергоносії, відкриття патентів на електромобілі, поширення технологічних інновацій, доступ до інтернету та цифровізація суспільства [2].

Отже, нормативно-правове забезпечення в Україні свідчить про непослідовне і недостатнє регулювання відносин у сфері електромобільного транспорту, яке має бути спрямоване на стимулювання розвитку виробництва в Україні електромобілів, зарядних пристроїв, комплектуючих виробів до них, пільгового ввезення. Проте, на законодавчому рівні умови та термін дії пільгового періоду кілька разів змінювались.

Аналіз нормативно-правового забезпечення не повною мірою відповідає нормам законодавства Європейського Союзу щодо інтеграції екологічної політики в транспортну, що потребує удосконалення шляхом стимулювання розвитку громадського транспорту, в тому числі електротранспорту та розробки стимулів для заохочення оновлення парку автомобілів, надаючи перевагу автомобілям, які відповідають екологічним стандартам.

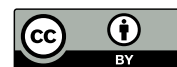
Список використаних джерел

1. Чернишов О. Вплив транспорту на екологію міста. Аналіз та стратегії для України. Міські реформи. 2016. № 1. С.4-21. URL: <https://ucn.org.ua>. (дата звернення: 17.01.2024).
2. Глущенко Я.І., Громова Я.В. Екологічний транспорт: сутність поняття та особливості розвитку в умовах глобалізації. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019 № 3(20). С. 43-57. URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua> (дата звернення: 20.01.2024).
3. Про автомобільний транспорт : Закон України від 05.04.2001 р. №2344-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.01.2024).
4. Про міський електричний транспорт : Закон України від 29.06.2004 р. №1914-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.01.2024).
5. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2023 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 16.01.2024).
6. Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату : Закон України від 04.02.2004р. № 1430-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 17.01.2024).
7. Про транспорт : Закон України "" від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 17.01.2024).
8. Концепція Державної цільової економічної програми розвитку автомобільних доріг загального користування державного значення на 2018-2022 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.01.2018 р. № 34-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.01.2024).
9. Про ратифікацію Паризької угоди: Закон України від 14.07.2016 р. №1469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 16.01.2024).

Мицишин І. Р.,

УДК 332.1

м. н. с. відділу регіональної
екологічної політики та природокористування,
ДУ "Інститут регіональних досліджень імені
М. І. Долішнього НАН України", м. Львів

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ РОЗШИРЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Вплив транспортної інфраструктури на економічний розвиток відповідної локації чи регіону аналізувався у багатьох дослідженнях та публікаціях українських та зарубіжних вчених (детальніше про це див., напр., [1]), і практично доведеним є той факт, що цей вплив є надзвичайно суттєвим, а у деяких випадках і взагалі визначальним [2].

При аналізі планів розбудови дорожньої інфраструктури найважливішим з точки зору органів місцевого самоврядування питанням є те, чи сприятиме дана інвестиція в дорогу розвитку регіону.

У нинішній ситуації визначення маршрутів доріг підлягає, в тому числі, обов'язковим громадським консультаціям, а це означає, що органи місцевого самоврядування можуть мати значний вплив на ці маршрути. Однак, щоб вибрати найвигідніший варіант розвитку транспортної інфраструктури Карпатського регіону, спочатку необхідно комплексно проаналізувати вплив дорожньої інфраструктури на розвиток відповідного регіону.

Безумовно, шосе та швидкісні дороги мають як переваги, так і недоліки. Ці дороги значно сприяють бурхливому розвитку міст і регіонів у випадку, якщо негативні ефекти є меншими від переваг. Для того, щоб оцінити, чи вигідна вищенаведена нерівність для даного міста чи регіону, слід, очевидно, загалом визначити переваги та негативні наслідки, що створюються автострадою чи швидкісною магістраллю, а потім аналізувати та порівнювати їх.

Основними завданнями вискоєфективних доріг, таких як автомагістралі або швидкісні дороги, є, насамперед:

- сполучення великих міст;
- можливість долати великі відстані за короткий час;
- створення ефективних транспортних розв'язок (часто кількарівневих) та хабів;
- ефективна альтернатива чи розв'язка для міського руху, для якого вона є об'їзною дорогою.

З точки зору можливих стимулів розвитку міст і регіонів найбільше значення мають місця, які називаються комунікаційними вузлами, і які по суті є точками

перетину шляхів сполучення. У безпосередній близькості від вузлів розташовуються транспортні хаби та логістичні підприємства, тобто компанії зі складськими та виробничими площами, управлінням автопарком і логістичними операторами.

Негативні наслідки експлуатації автомагістралей і швидкісних доріг включають, серед іншого: складність їх фізичного перетину, неприємності, пов'язані з шумом, вібрацією та вихлопними газами, забруднення вод (поверхневих, ґрунтових та підземні), забруднення ґрунтів та сільськогосподарських угідь, загальний негативний вплив на довкілля [3].

У сфері сільського господарства найбільш обтяжливими негативними наслідками створення швидкісних магістралей та автострад є:

- застарівання чи руйнування мережі доріг сільськогосподарського транспорту;
- обмеження зони доступності до полів;
- необхідність об'їзду автомагістралей для сільськогосподарських машин;
- несприятливі зміни форми земельних ділянок та наділів;
- відсутність компенсації за завдані фермерам неприємності.

Аналізуючи наслідки існування швидкісних автомагістралей, зазначимо, що ці наслідки повною мірою відображають основні завдання, які мають виконувати зазначені дороги, тобто, насамперед, забезпечувати ефективне сполучення між великими містами та вузлами. Можна з впевненістю стверджувати, що багато міст характеризуються бурхливим розвитком саме завдяки існуванню ефективної транспортної інфраструктури. Саме з цієї причини в таких містах відбувається інтенсивний економічний розвиток. Для Карпатського регіону питання транспортної інфраструктури є особливо актуальним ще й з огляду на загальну важкодоступність низки територій та відсутність можливостей користування радіальними маршрутами.

Наявність швидкісних автомагістралей безумовно підвищує привабливість регіону, в якому вони існують, але, на жаль, це має і свою соціальну ціну. Мешканцям прилеглих до автомагістралі населених пунктів доводиться мати справу не лише з шумом та вихлопними газами, але й з іншими незручностями, згадуваними вище. Подолання негативного впливу автомагістралей потребує значних фінансових витрат, а правильне проектування усієї системи дорожньої інфраструктури в комплексі є необхідною передумовою для мінімізації її негативного впливу на населення та довкілля.

З метою зменшення негативних наслідків будівництва швидкісних автомобільних доріг може використовуватися низка заходів. Це, зокрема, будівництво віадуків, які дозволяють перетинати ці маршрути дорогами, які існували до будівництва. Кожен такий віадук підвищує собівартість будівництва магістралі, однак, з іншого боку, суттєво сприяє усуненню негативних наслідків її існування.

Для усунення шуму вздовж доріг встановлюють акустичні екрани різної висоти (2-6 м) – це залежить від рельєфу місцевості та висоти будівель на цих трасах. Також під або над дорогою будують переходи для тварин.

Ще одним елементом усунення негативного впливу швидкісних автомобільних доріг є будівництво екологічних водойм. Внаслідок випадання та конденсації вихлопних газів на поверхні доріг та в безпосередній близькості від швидкісних і автомагістралей під час опадів утворюються сильно забруднені води. Їх не можна скидати безпосередньо в дренажну систему, адже вони вимагають очищення. З цієї причини біля таких доріг будують очисні споруди. На випадок виходу з ладу транспортних засобів та інших подій будують також сепаратори нафтопродуктів. Інший спосіб – посадка дерев і кущів на узбіччях доріг і в смугах, що розділяють напрямки руху на шосе та швидкісних магістралях. Ця дія сприяє зменшенню шуму. Крім того, зелені насадження вловлюють забруднюючі речовини, як з повітря, так і води. Нарешті, вигляд дерев покращує самопочуття водіїв, що безпосередньо впливає на безпеку водіння.

Необхідність здійснення природоохоронних заходів щодо мінімізації негативного впливу доріг на навколишнє середовище є нормою, гарантованою законодавством. Відповідно до Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" [4], оцінка впливу на навколишнє середовище розглядає вплив даного проекту на здоров'я та умови життя людей, середовище проживання тварин, а також матеріальні та культурні блага. Це створює основу для профілактичних дій. Негативний вплив автомагістралі на навколишнє середовище дуже великий, однак існує багато способів, які допомогли б мінімізувати цей негативний вплив, для того щоб негативні наслідки побудови та використання швидкісних доріг не затьмарювали користь, яку приносять ці дороги.

Список використаних джерел

1. Шибя О. А. Еволюція наукових поглядів щодо взаємозв'язку розвитку транспортної інфраструктури та економічного зростання / О. А. Шибя // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. / НАН України. ДУ "Ін-т регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАНУ"; редкол.: В. С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2016. – Вип. 6 (122). – С. 7–13.

2. Шибя О. А. Взаємозв'язок розвитку транспортної інфраструктури та економічного зростання / О. А. Шибя // Вісник Львівського університету. Серія "Міжнародні відносини". – 2016. – № 39. – С. 286-296.

3. Круцик М. Гірські дороги: геологія важлива. Урядовий кур'єр. 14 липня 2020. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/girski-dorogi-geologiya-vazhliva>.

4. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 41, ст.546 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>).

Тищенко В. В.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та банківської справи,
Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля, м. Київ

УДК 336.7

ОЦІНКА СТІЙКОСТІ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

В Україні у 2022 році було скасовано проведення регулярної оцінки стійкості банків. Це рішення було частиною тимчасових регуляторних послаблень для фінансового сектору, які Національний банк України ухвалив одразу після повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року. Цей комплекс рішень дав змогу зменшити операційне навантаження на банки протягом перших, найважчих воєнних місяців і допоміг адаптуватися до роботи в нових умовах. Сектор продовжив виконувати свої основні функції і навіть зміг згенерувати прибуток за підсумками 2022 року, хоча і зазнав суттєвих втрат через війну та викликану нею кризу.

Оскільки в цей момент діяли деякі регуляторні послаблення, Національний банк України вирішив провести оцінку стійкості банків та банківського сектору у 2023 році щоб з'ясувати коректність відображення якості кредитного портфеля, достатність формування пруденційних резервів та оцінити реальний розмір втрат та наявного регулятивного капіталу. Разом з тим в умовах воєнного часу ця оцінка мала деякі особливості порівняно з регулярною оцінкою стійкості. Ці особливості та вимоги до складання банками програм капіталізації/реструктуризації з урахуванням результатів оцінки встановлені Правилами здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України в 2023 році [1].

Оцінка стійкості здійснювалася Національним банком України без залучення зовнішніх аудиторів шляхом позапланової інспекційної перевірки станом на 01 квітня 2023 року в три етапи:

– перший – включав оцінку якості активів (AQR, Asset Quality Review) та прийнятності забезпечення за кредитними операціями, а також перевірку оцінки вартості майна, отриманого банком у заставу, та розрахунок нормативів достатності капіталу;

– другий – передбачав екстраполяцію (за потреби) результатів оцінки якості активів та прийнятності забезпечення на кредитні операції банку, що не потрапили у вибірку на першому етапі, а також верифікацію вартості заставного майна банків;

– третій – оцінку показників діяльності банку за базовим сценарієм та визначення необхідних рівнів нормативів достатності капіталу.

Оцінка стійкості проводилася лише за базовим сценарієм, який ґрунтувався на макроекономічному прогнозі Національного банку України, і не включала несприятливий сценарій, як зазвичай відбувалося за регулярного оцінювання.

Оцінку проходили 20 банків, що є лідерами за сукупністю показників обсягу зважених на ризик-активів, вкладів (депозитів) та кредитів фізичних осіб. Загальний розмір їх чистих активів становить понад 90% активів банківської системи.

У цілому результати оцінки стійкості можна вважати оптимістичними. У ході AQR було перевірено близько 60 боржників – юридичних осіб та 30 боржників – фізичних осіб кожного банку. Унаслідок AQR кредитний ризик, що оцінюється відповідно до Положення № 351 [2] (пруденційні резерви), скориговано приблизно на 1%, переважно за кредитами бізнесу. Виявлено помилки в оцінці кредитного ризику близько десятої частини клієнтів юридичних осіб, 8% помилок стосувалися невизнання дефолту боржників. Однак на цей усереднений показник значний вплив мають результати чотирьох банків – для них скориговано оцінку за більш ніж 15% боржників у вибірці.

На другому етапі оцінки стійкості проведено верифікацію вартості заставного майна банків. Під час верифікації Національний банк України надав деякі зауваження до звітів з оцінки, що були враховані банками, а звіти, до яких виникли зауваження, – оновлено. Це привело до несуттєвого коригування розміру кредитного ризику, лише на 0.5%.

Ці результати, зокрема, оцінені показники діяльності на горизонті трьох років, включно зі зростанням показників достатності капіталу, варто інтерпретувати виключно в контексті ключових припущень моделі:

– баланс банків припускався статичним, тобто на нього впливала лише зміна якості активів та обмінного курсу;

– припускалася капіталізація поточних прибутків упродовж усього прогнозного періоду.

Основні чинники зміни основного капіталу (ОК) за трирічний період за результатами оцінки стійкості наведено на рис. 1.

Банки, для яких встановлено підвищені необхідні рівні нормативів достатності капіталу, мають подати до Національного банку України програми реструктуризації або капіталізації. У цих програмах банки відображатимуть заходи для поетапного досягнення встановленого рівня нормативів. Необхідний

рівень, що визначено граничним рівнем достатності капіталу 0%, банки мають забезпечити до кінця вересня 2024 року, а граничний нормативний рівень (7% та 10% для основного та регулятивного капіталу відповідно) – до кінця березня 2026 року. Ключовими заходами банків у програмах очікувано стане реструктуризація балансів та поліпшення операційної ефективності. Такі заходи знизять вразливість фінустанов до ризиків, тобто посилять їх стійкість.

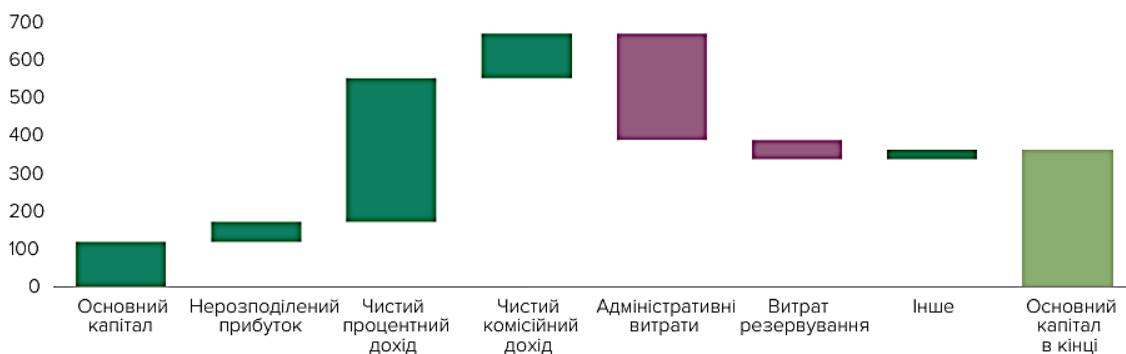

Рис. 1. Чинники зміни основного капіталу (ОК) за трирічний період за результатами оцінки стійкості, млрд грн

Водночас банки за рахунок прибутку та збільшення обсягів капіталу повинні поступово підвищувати поточні значення достатності капіталу, у такий спосіб наближаючись до необхідного рівня. Рішення про підвищення ставки податку на прибуток банків було прийняте майже одночасно із завершенням оцінки стійкості. Тож підвищення ставки податку не відображено в результатах прогнозних періодів. Проте вищі ставки податку не матимуть впливу на цільові нормативні значення достатності капіталу банків (рис. 2).

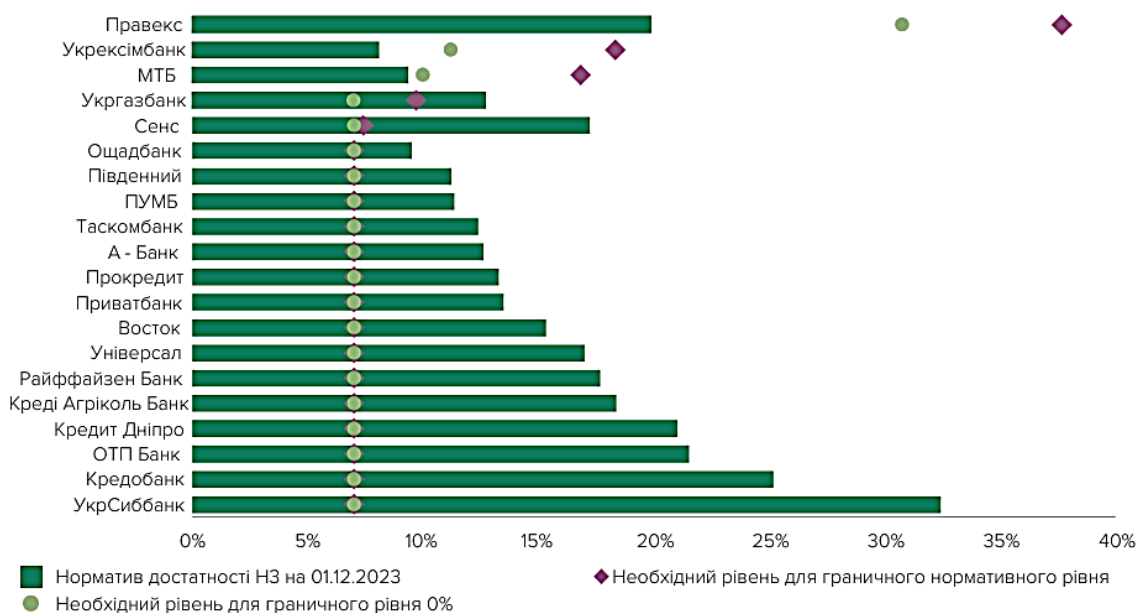

Рис. 2. Рівні нормативів достатності основного капіталу банків за результатами оцінки стійкості

Підвищені нормативи за результатами оцінки стійкості встановлювалися лише для тих банків, що працюють збитково в прогностичному періоді. У них не виникає зобов'язань з податку на прибуток. Разом з тим вищі ставки оподаткування сповільняють нарощення капіталу надалі. Отже, виконання програм капіталізації та реструктуризації для банків із підвищеними нормативами капіталу ускладниться. Результати поточної оцінки стійкості будуть актуальними у 2024 році. Тож до традиційного стрес-тестування Національний банк України планує повернутись у 2025 році. Воно включатиме як базовий, так і несприятливий макроекономічні сценарії. З огляду на гарний стан фінансової системи, високу фактичну капіталізацію банків та результати оцінки стійкості сектор можна вважати готовим до відновлення та впровадження нових пруденційних вимог.

Національний банк України продовжив поетапне згортання надзвичайних заходів з підтримки фінансового сектору у міру відновлення економіки. Так, з квітня 2023 року запроваджено норматив довгострокової ліквідності NSFR на рівні 100%. Національний банк України відновив окремі вимоги Положення № 351, зокрема, з кінця липня 2023 року – вимоги щодо проведення перевірки наявності та стану заставного майна, з кінця серпня – щодо переоцінки застави, з кінця жовтня – про визнання банком дефолту боржника, якщо боржник сплатив борг в обсязі менше ніж обсяг доходів, визнаний банком, або відбулося зменшення відсоткової ставки за кредитом більше ніж на 30% від первинних умов договору, що не спричинене зміною ринкових умов. Водночас були запроваджені додаткові ознаки дефолту боржників – юридичних осіб, активи яких оцінюються на індивідуальній основі:

- значне пошкодження або знищення майна, необхідного для здійснення боржником операційної діяльності;
- розташування всього або значної частини бізнесу боржника на територіях, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих рф;
- втрата ринків збуту або спроможності здійснювати діяльність;
- фінансовий стан боржника, що свідчить про його неспроможність забезпечувати виконання зобов'язань зі сплати відсотків перед усіма банками-кредиторами та іншими кредиторами – фінансовими установами.

З огляду на результати оцінки стійкості на початку 2024 року Національний банк України також проаналізує доцільність та можливі строки встановлення буфера консервації капіталу та буфера системної важливості. Відповідно до світової практики ці буфери є постійними, вони не деактивуються під час криз. Недотримання буферів не матиме наслідком заходи впливу до банків, проте обмежує розподіл капіталу, зокрема шляхом виплати дивідендів. Наявність буферів капіталу під час періодів ринкової нестабільності – запорука збереження

запасу міцності системи. З дати встановлення буферів ч'ний банк України, ймовірно, послабить або скасує обмеження на розподіл капіталу та виплату дивідендів банками, які сформуєть ці буфери в повному обсязі.

Поступове відновлення пруденційних вимог сприяє адекватній та своєчасній оцінці банками ризиків, знижує рівень невизначеності і системних загроз для банківського сектору та інтересів вкладників й інших кредиторів банків, створює умови для повноцінного кредитування економіки. Також формується ґрунт для подальшого запровадження кращих вимог відповідно до європейських стандартів.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Правил здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України в 2023 році: Постанова Правління Національного банку України від 25.04.2023 р. № 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0056500-23> (дата звернення: 03.06.2024).

2. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016 р. № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16> (дата звернення: 03.06.2024).

Тищенко О. І.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та банківської справи,
Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля, м. Київ

УДК 336.74

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УКРАЇНІ

В 2023 році в Україні було проведено велику кількість важливих проєктів з розвитку фінансової грамотності населення:

– був запущений сайт із фінансової грамотності “Гаразд” [1].

Для підвищення рівня фінансової грамотності українців у серпні 2023 року НБУ запустив освітній сайт “Гаразд”. Мета сайту – підготувати українців до різних фінансових викликів, навчити їх бути фінансово стійким та захищати свої права. На онлайн-платформі кожен може знайти практичні рішення і покрокові детальні інструкції, що знадобляться в повсякденному житті під час користування фінансовими послугами.

Тільки за перші чотири місяці повноцінної роботи у 2023 році сайт "Гаразд" відвідали близько 45 000 унікальних користувачів. Третина з них (14 640 користувачів) пройшла хоча б один тест із фінансової грамотності для самоперевірки та поліпшення своїх знань, що представлені на онлайн-платформі. В анкеті зворотного зв'язку 92,1% відвідувачів зазначили, що інформація, розміщена на онлайн-платформі, була корисною та цікавою для них. 71,6% – змогли знайти відповідь на конкретне запитання щодо фінансів, з яким зверталися до онлайн-платформи. Освітній сайт "Гаразд" створений НБУ за підтримки Міжнародної фінансової корпорації (IFC) у межах чотирирічної Програми технічної допомоги "Фінансова інклюзія задля економічного зростання", що реалізовується в партнерстві з Державним секретаріатом Швейцарії з економічних питань (SECO) та Фондом ефективного врядування Уряду Великої Британії в Україні (GGF). Допомогу в реалізації проєкту надав Проєкт технічної допомоги Європейського Союзу "Посилення регулювання та нагляду за небанківським фінансовим ринком (EU-FINREG)".

– було розпочато видання соціальної газети "Фінансова мудрість" для людей похилого віку [2].

У жовтні 2023 року НБУ у партнерстві з АБ КБ "ПриватБанк" та БО "БФ "Життєлюб"" випустив інформаційний бюлетень з фінансової грамотності для людей похилого віку – газету "Фінансова мудрість". "Фінансова мудрість" – безкоштовна соціальна газета, створена з метою поліпшення фінансової обізнаності людей похилого віку. Перший номер присвячений платіжній безпеці та випущений на підтримку всеукраїнської інформаційної кампанії НБУ з протидії платіжному шахрайству #ШахрайГудбай. Обличчям першого випуску став відомий український співак Павло Зібров. Також в травні 2024 року було випущено другий номер. В цьому номері газети міститься інформація про банківські продукти, поради про те, як правильно обрати потрібну банківську послугу, на що звертати увагу, як уберегти себе від тих послуг, які вам не потрібні. Приділена увага в газеті й алгоритму дій клієнта у випадках, коли фінансова установа порушує його права.

Газети поширювалися сервісними центрами Пенсійного фонду по всій Україні (крім тимчасово окупованих територій та територій із складною безпековою ситуацією). Наступні номери газети з відповідним накладом планується випускати і в подальшому, що міститимуть інформацію про користування фінансовими послугами, захист прав споживачів фінансових послуг, правила безпечних розрахунків платіжною картою.

– успішно проведено інформаційну кампанію з протидії платіжного шахрайства #ШахрайГудбай та освітню кампанію для дітей та молоді Global Money Week [3].

У травні 2023 року НБУ разом із Департаментом кіберполіції Національної поліції України запустив нову хвилю Всеукраїнської інформаційної кампанії з платіжної безпеки #ШахрайГудбай. Мета кампанії – поліпшення обізнаності населення щодо основних правил безпеки під час безготівкових розрахунків. Кампанія проводилася за підтримки Проєкту USAID “Реформування фінансового сектору” та проєкту технічної допомоги Європейського Союзу “Посилення регулювання та нагляду за небанківським фінансовим ринком” (EU-FINREG). До проєкту долучилося понад 70 партнерів. Протягом кампанії розповсюджувалася інформація на різних каналах комунікацій: на сайтах, банкоматах, на моніторах у відділеннях, магазинах, АЗС, у соцмережах, емейл-розсилках та інших каналах. Тему кампанії підняли провідні національні, а також регіональні телеканали та радіо. Упродовж кампанії виходили публікації в топових телеграм-каналах країни, також проводили круглі столи та співпрацювали з блогерами. Під час кампанії розміщувалася зовнішня соціальна реклама по всій Україні на бігбордах, сітілайтах, у громадському транспорті, на залізничних вокзалах, у потягах. Також поширювали плакати, ліфлети в місцях надання громадянам державних, соціальних послуг по всій Україні, друкували поради на платіжках за електроенергію, записали подкаст, проводили опитування про досвід онлайнпокупок (1 714 респондентів) та про шахрайство у воєнний час (112 900 респондентів). До освітніх заходів для навчальних закладів долучилося близько 43 тис. учасників.

Разом з партнерами за перші сім місяців вдалося досягти гарних результатів. Так, згідно з даними загально-національного дослідження з платіжної безпеки 71% користувачів фінансових послуг стикалися з інформацією про платіжну безпеку протягом останнього року. У тому числі 20% – бачили рекламу/публікації інформаційної кампанії #ШахрайГудбай або чули про цю кампанію.

– освітня кампанія для дітей та молоді Global Money Week [4].

В 2023 році вдев'яте було проведено інформаційну кампанію з фінансової обізнаності Global Money Week в Україні. Протягом двох тижнів тривали освітні заходи з фінансової грамотності для дошкільнят, учнів та студентів. Ключова тема кампанії – “Плануйте свої гроші, плекайте своє майбутнє”. До проведення заходів в Україні долучилося 655 організацій та закладів. Це майже в 2,5 рази більше порівняно з 2021 роком (у 2022 році кампанія в Україні не проводилася через початок повномасштабного вторгнення росії). Кількість учасників заходів зросла втричі і становила понад 119 тис. осіб. Також у заходах Global Money Week 2023 взяли участь понад 3 900 педагогів, які підтримали кампанію у своїх навчальних закладах. Важливо, що в 2023 році українська команда вперше змагалася за титул чемпіонів Європи в загальноєвропейському змаганні з фінансової грамотності European Money Quiz, фінал якого відбувся 16 травня

2023 року в Брюсселі. Україну на змаганнях представляла команда з Гадяцького опорного ліцею імені Лесі Українки Гадяцької міської ради Полтавської області.

– відкрито для відвідування Музей грошей при НБУ [5].

У жовтні 2023 року НБУ відновив екскурсії до Музею грошей, припинені через повномасштабне вторгнення. За жовтень-грудень було проведено 57 оглядових екскурсій та прийняли більше ніж 2 тис. відвідувачів. Усього за рік Музей грошей провів 259 заходів (з них 188 віртуальних екскурсій із реальним гідом), у яких узяло участь близько 23 тис. осіб. Школярі та студенти становлять 50% від загальної кількості відвідувачів. Ще 8 439 відвідувачів подивилися 3D-тур самостійно на сайті Музею грошей. Також Музей грошей став співорганізатором виставки від Музею історії міста Києва "Моя історія. 32 роки незалежності", на якій представив пам'ятні монети за 1995–2023 роки, що розкривають різні аспекти історії, культури, наукових, економічних та спортивних досягнень нашої держави. За два місяці виставку відвідало 4 279 осіб. Музей грошей завершив 2023 рік створенням святкового різдвяного адвент-календаря в онлайн-форматі, що зібрав 24 885 переглядів.

– створено курс підвищення кваліфікації для вчителів "Фінансова грамотність для освітян" [6].

У 2023 році ми почали готуватися до впровадження дисципліни "Підприємництво і фінансова грамотність" у школах. Цей курс стане обов'язковим для 8–9 класів та впроваджуватиметься в усіх українських школах з 2025 року. Розпочали із розроблення Рамки фінансових компетентностей дітей та молоді за участю фахівців Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства освіти та науки України, а також Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Також фахівці НБУ розробили для курсу модельну навчальну програму, яка в листопаді отримала гриф "Рекомендовано Міністерством освіти і науки України". Важливим етапом до впровадження дисципліни є підготовка вчителів. НБУ провів другий набір до Центру фінансових знань "Талан", під час якого випустили близько 600 вчителів. Для більшої зручності було викладено безкоштовний курс "Фінансова грамотність для освітян" на освітній платформі Prometheus. Також були проведені різноманітні заходи для педагогів, дітей та молоді (День гривні, Тиждень заощаджень, освітній марафон "Фінансова оборона. Професія банкір", Global Money Week).

Важливим напрямом роботи для НБУ залишається проведення ініціатив, що сприяють розвитку культури благодійності, яка є складовою частиною фінансової культури. Благодійна акція "Смілива гривня" НБУ провів другу хвилю благодійної акції "Смілива гривня" – ініціативи зі збору монет, мета якої об'єднати зусилля українців та зібрати кошти для допомоги українській армії. В акції взяли участь

більше 2,5 тис. навчальних закладів з усіх куточків України, навіть з окупованих територій. До ініціативи долучалися насамперед діти та молодь. Благодійні збори коштів також відбувалися серед жителів громад та в робочих колективах. Завдяки акції учасники зібрали 4,3 мільйона гривень монетами на допомогу Збройним Силам України. Міжнародний благодійний рух #ЩедрийВівторок

У листопаді 2023 року НБУ долучився до Всеукраїнського дня добрих справ #ЩедрийВівторок та проводив освітні заходи для педагогів та здобувачів освіти. Заходи проходили під гаслом "Добро – наша культурна спадщина".

Основними заходами до Щедрого вівторка від НБУ стали:

– Школа благодійності для педагогів, яку відвідало 720 освітян. Протягом чотирьох днів учасники Школи мали можливість прослухати 12 вебінарів про те, як допомагати ефективно та з максимальною користю. Спікерами Школи благодійності стали представники 10 провідних благодійних фондів та громадських організацій, фахівці НБУ;

– Марафон добрих справ для навчальних закладів – освітня ініціатива, де діти та молодь навчаються благодійництву, роблять добрі справи та діляться про це в соціальних мережах. Ми отримали 351 звіт від навчальних закладів щодо участі в Марафоні добрих справ; загальна кількість учасників, які взяли участь у благодійних заходах становить 99 720 осіб. Загалом майже 115 тис. учасників долучилися до всіх заходів НБУ в межах святкування Всеукраїнського дня добрих справ #ЩедрийВівторок. Заходи відбувалися за підтримки Проєкту USAID "Реформування фінансового сектору".

Список використаних джерел

1. Гаразд. *Освітній сайт "Гаразд"*. URL: <https://harazd.bank.gov.ua/about> (дата звернення: 01.06.2024).
2. "Фінансова мудрість" – про банківські продукти. *Сайт Пенсійного фонду України*. URL: <https://www.pfu.gov.ua/kv/220737-finansova-mudrist-pro-bankivski-produkty> (дата звернення: 01.06.2024).
3. #ШахрайГудбай. *Сайт Інформаційної кампанії #ШахрайГудбай*. URL: <https://promo.bank.gov.ua/stopfraud/#section-31> (дата звернення: 02.06.2024).
4. Global Money Week. *Сайт Global Money Week*. URL: <https://globalmoneyweek.org> (дата звернення: 02.06.2024).
5. Музей грошей. *Сайт Музею грошей при НБУ*. URL: <https://museum.bank.gov.ua/museum> (дата звернення: 03.06.2024).
6. Фінансова грамотність для освітян. *Сайт Prometheus*. URL: https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+NBU101+2024_T1 (дата звернення: 03.06.2024).

СЕКЦІЯ 10. ІНОЗЕМНІ МОВИ

SECTION 10. FOREIGN LANGUAGES

Гудзовата С. В.,
здобувачка третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Запорізький національний
університет, м. Запоріжжя

УДК 811.111'373.4:339.5

**МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ФРЕЙМУ
TRADE У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПРОСТОРОВОЇ СЕМАНТИКИ**

Концепція просторової семантики дозволяє простежити роль просторових відношень, які існують між об'єктами фізичного світу у концептуалізації абстрактних явищ дійсності та соціальних відносин, до яких належить торгівля. Загалом, просторова семантика охоплює два основні аспекти:

а) дослідження ролі прийменників у концептуалізації просторових відношень та їх екстраполяцію для концептуалізації абстрактних явищ

б) дослідження семантики самостійних частин мови, яка концептуалізує більш складні абстрактні ідеї через просторові семантики [9].

Дослідження ролі прийменників у концептуалізації просторових відношень відбувається через вивчення відповідних фразових дієслів, які вербалізують торгівельні поняття. Відзначимо, що семантика таких дієслів не є суто арифметичною сумою їх вербальної та прийменникової частин. Першим кроком такого дослідження є відбір матеріалу – контекстів методом суцільної вибірки, в яких актуалізуються фразові дієслова. Джерельною базою контекстів є корпуси англійської мови [1; 5] та статті з ресурсів [2; 7]. Результатом застосування цих дій є виокремлення десяти найбільш розповсюджених просторових компонентів: - *in, -into, -out, -off, -on, up, down, -through, -over, -with, -against*.

Наступним етапом дослідження є аналіз контекстів з відповідним просторовим конститuentом. Це передбачає спочатку встановлення окремої семантики вербального та прийменникового компонентів методом лексикографічного аналізу. Далі методами контекстуального аналізу та когнітивної інтерпретації встановлюються ролі та відношення між актантами синтаксичної пропозиції, в якій використовується просторова одиниця. У результаті цього визначаються траєктор та орієнтир. Під "траєктором" розуміється об'єкт, який займає ключове місце у висловлюванні типу "щось знаходиться десь". Під терміном "орієнтир" розуміється об'єкт, відносно якого осмислюється положення чи рух траєктора [6; 3].

Здійснення траєкторно-орієнтирної кореляції на наступному етапі дозволяє встановити особливості концептуалізації абстрактних торгівельних ідей крізь призму "просторового" розміщення їх вербальних складових.

Наприклад, просторовий прийменник *out* має значення "*expressing motion or direction from within or from a central point, also removal from proper place or position*". Його просторова семантика виражає положення траєктора поза межами орієнтира чи системи відліку, або рух траєктора до такого положення. Наприклад, *I think they will either let his contract **run out**, or sell him somewhere else* [4].

Просторовий конститuent *out* у торгівельному контексті переосмислюється, і його семантема "ззовні/рух на ззовні" у поєднанні з семантикою відповідних дієслів набуває ознаки "повністю".

Наступним етапом є інвентаризація дієслів з відповідним просторовим компонентом та виконання узагальнень. Так, наприклад, дієслова з просторовим компонентом *out* у контексті вербалізації відношень між доменами фрейму TRADE мають значення "закінчення", "виходу", "зменшення", що пов'язане з початковою семантикою цього прийменника – "вихід з певної області", яка зазнало метафоричного переосмислення та стало позначати "вихід" з товарного запасу, ринку, діяльності тощо.

Заключним етапом є побудова моделі просторових відношень у торгівельній сфері, що здійснюється із застосуванням методу моделювання.

Другим аспектом дослідження ролі простору у концептуалізації фрейму TRADE є дослідження семантики самостійних частин мови, які концептуалізують більш складні абстрактні ідеї через просторові семантики. Відправною точкою поданого дослідження є визначення ролі вертикальної та горизонтальної осей координат для об'єктивації відношень між доменами фрейму TRADE. На першому етапі здійснюється контекстуальний аналіз фрагментів вибірки для пошуку пропозицій, в яких використовуються дієслова з яскраво вираженою просторовою семантикою. На другому етапі методом семантичного аналізу виокремлені дієслова поділяються на дві групи: ті, які виражають відношення уздовж вертикальної осі та вздовж горизонтальної.

Наступним кроком, методом контекстуального та когнітивного аналізу встановлюється траєктор та орієнтир і надається інтерпретація закономірностей. Наведемо приклад:

*The sharp uptick in new jobs created last month didn't **spark a jump in wages*** [8].

Ідея зростання платні відбувається відносно вертикальної осі координат, завдяки використанню дієслова *jump*, тобто кількість (грошей), метафорично осмислюється як жива істота, яка може стрибати.

*We're taking proactive measures to **get ahead** of potential trade barriers and regulatory changes.*

Ідеї розвитку та просування торгівельних переговорів осмислюється як рух уперед, тоді як стагнація чи перешкоди концептуалізуються як рух назад.

Our sales team is stepping back to reassess our trade strategy for the upcoming fiscal year [1].

Таким чином, комплексне застосування алгоритму дослідження ролі простору у концептуалізації відношень між доменами фрейму TRADE дозволяє встановити особливості його ментальної репрезентації у концептосфері та є одним із аспектів його всебічного вивчення.

Список використаних джерел

1. English Corpora (EC). URL: <https://www.english-corpora.org>.
2. Investing.com. URL: <https://www.investing.com>.
3. Levinson S. C. Space in language and cognition: Explorations in cognitive diversity. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 389 p.
4. Sir Alex Ferguson suggests Robert Lewandowski move a possibility. *The guardian*. URL: https://www.theguardian.com/football/2013/apr/27/sir-alex-ferguson-manchester-united?CMP=share_btn_url.
5. Sketch Engine. URL: <https://www.sketchengine.eu>.
6. Talmy L. Toward a cognitive semantics. Concept structuring systems. Cambridge : MIT Press, 2000. V. 1. 555 p.
7. Tradingcentral. URL: <https://www.tradingcentral.com>.
8. US stocks rally as strong jobs report bolsters soft landing bets. URL: <https://www.investing.com>.
9. Zlatev J. Spatial semantics. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford, 2007. P. 318–350.

Назаренко А. Г.,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ

УДК 811.112.2(063)

MASTERING THE STANAG 6001 TEST: ESSENTIAL TIPS FOR SUCCESS IN ENGLISH PROFICIENCY

The STANAG 6001 test is a significant milestone for those seeking to demonstrate their English proficiency within the NATO community. Whether you're a military professional, a diplomat, or a civilian, achieving success in this test opens doors to various opportunities. However, preparing for the STANAG 6001 test

requires dedication, strategic planning, and effective study techniques. In this work, we'll explore some essential tips to help you prepare thoroughly for the STANAG 6001 test and maximize your chances of success.

Before diving into preparation, it's crucial to understand the test format thoroughly. The STANAG 6001 test typically comprises four main sections: listening, reading, writing, and speaking. Each section assesses different language skills and requires a specific approach to preparation. Familiarizing yourself with the format and expectations of each section lays a strong foundation for your study plan.

To tailor your preparation effectively, start by assessing your current English proficiency level. Take a practice test or assessment designed specifically for the STANAG 6001 test to gauge your strengths and weaknesses. This initial evaluation provides valuable insights into areas that require improvement and serves as a benchmark to track your progress throughout your preparation journey. Setting clear and achievable goals is crucial for effective preparation. Determine your target proficiency level for each section of the test and establish milestones to track your progress. Setting realistic goals helps you stay focused and motivated throughout your preparation, ensuring steady improvement over time. Identifying and addressing your weaknesses is key to enhancing your overall proficiency. Whether it's grammar, vocabulary, listening comprehension, or speaking fluency, allocate dedicated time to improve in areas where you struggle. Utilize a variety of resources, such as textbooks, online courses, and language apps, to target specific skills and reinforce your understanding. The listening section of the STANAG 6001 test assesses your ability to comprehend spoken English in various contexts. To excel in this section, expose yourself to a wide range of English audio materials, including podcasts, news broadcasts, and speeches. You can follow different sites, such as ello.org.ua, news in levels, etc. Practice active listening techniques, such as note-taking and summarizing, to improve your comprehension and retention of spoken information. Effective reading skills are essential for success in the reading section of the test. Expand your reading comprehension abilities by regularly engaging with English texts of varying complexity. Read articles, essays, and literature across different genres to improve your vocabulary, understanding of idiomatic expressions, and ability to infer meaning from context. A rich vocabulary is a cornerstone of English proficiency. Dedicate time to expand your vocabulary by learning new words and phrases regularly. Utilize flashcards, vocabulary apps, and mnemonic techniques to enhance retention and recall. Additionally, practice using newly acquired vocabulary in context through writing exercises and speaking activities. The writing section of the STANAG 6001 test evaluates your ability to communicate effectively in written English. Hone your writing skills by practicing different types of writing tasks, such as, informal emails for

level 1 and different reports for level 2. Pay attention to grammar, punctuation, and coherence in your writing, and seek feedback from teachers or peers to identify areas for improvement. Effective communication skills are crucial for the speaking section of the test. Practice speaking English regularly to improve your fluency, pronunciation, and confidence. Engage in conversation with native speakers, participate in language exchange programs, or join conversation groups to gain exposure to natural spoken English and receive constructive feedback on your speaking abilities.

Regular practice tests are invaluable for familiarizing yourself with the test format and evaluating your progress. Take simulated practice tests under timed conditions to simulate the test-taking environment and build confidence in your abilities. Analyze your performance on practice tests to identify areas of strength and weakness, and adjust your study plan accordingly. Don't hesitate to seek feedback and support from teachers, tutors, or language partners throughout your preparation. They can provide valuable insights, guidance, and encouragement to help you overcome challenges and reach your full potential. Take advantage of resources such as online forums, study groups, and language exchange platforms to connect with others preparing for the STANAG 6001 test and share experiences and strategies. Maintaining motivation and consistency is essential for long-term success in preparing for the STANAG 6001 test. Set aside dedicated time for English study each day, and stay committed to your goals even when faced with challenges or setbacks. Celebrate your progress and milestones along the way to keep yourself motivated and focused on achieving your objectives.

Preparing for the STANAG 6001 test requires a comprehensive and systematic approach that addresses all aspects of English proficiency. By understanding the test format, assessing your current level, setting clear goals, and implementing effective study strategies, you can maximize your chances of success. Remember to focus on your weaknesses, practice regularly, seek feedback, and stay motivated throughout your preparation journey. With dedication, perseverance, and the right mindset, you can confidently approach the STANAG 6001 test and achieve your desired level of English proficiency.

Список використаних джерел

1. STANAG 6001 Handbook: English Language Proficiency. URL: https://natobilc.org/en/products/stanag-60011142_stanag-6001 (last accessed: 01.06.2024).
2. Preparing for STANAG 6001: English Language Proficiency. URL: https://natobilc.org/en/products/stanag-60011142_stanag-6001 (last accessed: 01.06.2024).

СЕКЦІЯ 11. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

SECTION 11. PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Внукова О. М.,

УДК 378:796.01

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я,
Київський національний університет
технологій та дизайну, м. Київ

Мурований В. В.,

здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Київський національний університет
технологій та дизайну, м. Київ

**ПРАГНЕННЯ ДО УСПІХУ ЯК ЧИННИК ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ**

У сучасних умовах військової ситуації посилились вимоги до фізичної та психологічної стійкості українців, яким треба вистояти та перемогти. Майбутнім фахівцям із фізичної культури і спорту доведеться вирішувати завдання рекреації та фізичного виховання дітей та дорослих. Для цього вони самі мають проявляти відповідні компетентності та особистісні якості успішних людей. Прагнення до успіху, зокрема у професійній діяльності, формується у період навчання у закладі вищої освіти (ЗВО) та може бути мотиваційним чинником професійної підготовки. Для цього необхідно створити у ЗВО відповідні педагогічні умови, за яких здобувачі вищої освіти досягають значних результатів в опануванні необхідними компетентностями.

Н. Степанченко було обґрунтовано, що однією з основних вимог підвищення якості професійної підготовки випускників ЗВО з фізичної культури і спорту є забезпечення студентів у процесі навчання комплексом педагогічних компетентностей [5, с. 80], які, на нашу думку, передбачають оволодіння педагогікою успіху.

Основи вітчизняної педагогіки успіху закладені К. Ушинським, В. Сухомлинським, А. Макаренко, Ш. Амонашвілі, які висунули ідеї щодо надання можливостей для вихованців відчувати радість від своєї праці, почуття гордості за свої досягнення, а також щодо створення ситуацій успіху, "завтрашньої радості", в яких втілювались перспективи розвитку колективу й особистості. Нині педагогіка успіху

передбачає застосування індивідуального підходу в освітньому процесі, що було обґрунтовано І. Бехом. Багато сучасних вчених висловлюють думку про те, що вихованець тоді тягнеться до знань і відчуває потребу в навчанні, коли його спонукають мотиви й інтерес, підкріплені успіхом [4, с. 3].

Успіх зарубіжними дослідниками розглядається як чинник самореалізації людини, як об'єктивна оцінка кращого порівняно з існуючими у суспільстві критеріями результату діяльності, життєвих прагнень і перспектив особистості, а також як стан задоволення людини від досягнення важливих цілей та об'єктивної оцінки її здобутків соціумом. Деякі дослідники вважають успіх індивідуальним стандартом якості або сприймають його як життєву місію, що відповідає потребам особистості у самовдосконаленні [3, с. 27]. Вітчизняні вчені розуміють успіх як оптимальне співвідношення між очікуваннями та результатами діяльності особистості. В основі очікування успіху – прагнення заслужити схвалення, ствердити своє "Я", свою позицію, "зробити заявку" на майбутнє [2, с. 34-35].

Нами було визначено ситуації успіху у ЗВО як створення викладачем таких обставин, які б виявилися обов'язково успішними для студента, а саме: забезпечили поставлене навчальне досягнення, високу соціальну оцінку, суспільне визнання індивідуальних досягнень особистості. Вони передбачають наявність позитивних емоцій, які підвищують мотивацію навчання, стимулюють працездатність, ініціативність, креативність [1, с. 36].

Сучасний фахівець із фізичної культури і спорту повинен вміти забезпечувати успіх своїх вихованців як джерело внутрішніх сил особистості, яке сприяє подоланню труднощів. У Київському національному університеті технологій та дизайну для здобувачів вищої освіти бакалаврського рівня спеціальності "Фізична культура і спорт" викладається освітній компонент "Педагогіка", через який студенти опановують провідні принципи педагогіки успіху. Під час викладання даного освітнього компоненту використовуються інтерактивні та інноваційні технології, методи та прийоми створення ситуацій успіху, а саме: можливості самостійно обирати та виконувати різнорівневі завдання; індивідуальні підходи в оцінюванні результатів; використання похвали за навчальні досягнення; підкреслення практичної значущості запропонованого матеріалу курсу; показ значення помилки як спроби, що збагатила досвід; інструктування щодо способів здійснення діяльності; концентрація на попередніх успіхах; уникнення критики; формування впевненості в собі; активізація самостійної роботи студентів; стимулювання прагнення до саморозвитку. Також студенти опановують основи педагогічної майстерності, які їм знадобляться у майбутній роботі з вихованцями.

Таким чином, якість підготовки фахівців із фізичної культури і спорту пов'язана з програмуванням особистості на успіх, з її самовдосконаленням, спрямованим на успішну професійну діяльність.

Список використаних джерел

1. Внукова О. М. Забезпечення ситуації успіху студентів як прояв педагогічної майстерності викладача. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. пр. Вип. 30 (40). К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 35-38.

2. Калошин В. Ф. Педагогіка успіху: стратегія радісного навчання. Управління школою. 2013. № 31-32 (403-404). С. 1-127.

3. Нечерда В. Б. Феномен успішності крізь призму педагогічної науки. Збірник наукових праць "Педагогічні науки". 2023. № 102. С. 25-31.

4. Романовський О. Г. Педагогіка успіху: її сутність та основні напрями вивчення. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. 2011. № 2. С. 3-9.

5. Степанченко Н. І. Система професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2017. 629 с.

Дідковський В. А.,

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ

Кузенков О. В.,

доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ

УДК 796.8

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСНИХ ДІЙ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПІДРУЧНИХ ЗАСОБІВ

Самозахист є одним із основних інстинктів будь-якої живої істоти або навіть цілої держави, яку можна розглядати як подобу живого організму з усіма властивими йому функціями.

Фізична активність людини спрямована, перш за все, на зміну стану її організму, на підвищення рівня фізичних якостей та здібностей. Досягти цього

можна лише шляхом тренувань. Основу тренуючого ефекту, його механізм визначає фундаментальна особливість усього живого – здібність до адаптації, до розвитку завдяки пристосуванню до зовнішніх впливів. Ця здібність є головною в забезпеченні життєздатності організмів, їх виживання та удосконалення за умов невинної зміни зовнішніх впливів та змін у самому організмі [1, с. 31].

Зрозуміло, що на відміну від тварин, які захищаються і нападають за допомогою зубів та пазурів, люди, з цією метою, можуть використовувати зброю. Головним тут є важливий сам принцип використання чужорідних предметів, які є складовою тіла.

Прогрес у розвитку людства нерозривно пов'язаний з прогресом у розвитку зброї. Саме використання зброї дозволило людині стати найсильнішим хижаком на землі, знищивши або загнавши в резервації набагато небезпечніших хижаків, які заважали експансії людини. Адаже не маючи зброї людина, швидше за все, прогнала б у боротьбі за виживання більш пристосованим до нападу та полювання тваринам, і, зрештою, взагалі припинила своє існування, зникнувши з лиця Землі.

Навіть у взаєминах між людьми, зброя зіграла роль великого вирівнювача шансів, не даючи тупій силі здобути перемогу над розумом та технікою. За наявності рівної зброї у противників, фізична сила перестає грати вирішальну роль у сутичці, поступаючись місцем техніці і тактиці ведення бою. Тут доречно згадати американську приказку про те, що бог створив людей різними сильними та слабкими, а містер Кольт зрівняв їх у правах, коли винайшов свій револьвер.

Для ведення бою, воїни постійно використовували насамперед ту чи іншу зброю, застосовуючи прийоми беззбройного бою лише у виняткових випадках. В епоху панування холодної зброї беззбройний бій ніколи не був дисципліною для воїнів. Підсумком беззбройного бою проти добре озброєного супротивника, що вміє володіти своєю зброєю, майже завжди була вірна смерть.

Жоден правитель ніколи не шкодував грошей на власну безпеку і тому військовий стан у всі часи був добре озброєний. Інша справа обивателі, які не належать до стану воїнів, тут не все так однозначно. Заможні влади завжди боялися народних хвилювань і бунтів і з деякого часу, вони стали забороняти цивільному населенню, мати зброю. Зброю дозволялося мати лише військовослужбовцям та особам благородного походження, які теж майже всі перебували на військовій службі. За всіх часів простим людям доводилося захищати себе від посягань на життя та майно з боку бандитів та розбійників, а іноді й з боку держави.

У всіх війнах попередніх двох століть рукопашні битви холодною зброєю, це, як правило, наступальні бої, а значить, швидкоплинні. Враховуючи те, що вони насичені несподіваними діями, кількість засвоєних супротивниками прийомів не

вирішує результат поєдинку. Найбільш значущим стає ситуаційне розмаїття підготовки та застосування дій мечем, шаблею, багнетом тощо, їх моментна та дистанційна відповідність виниклим ситуаціям. В умовах реального двобою постійно виникають ситуації в яких приходиться зупиняти або змінювати попередню дію по ходу її виконання у відповідності з характером протидій. В таких випадках необхідно переключатись із попередньо запланованих на найбільш сприятливі дії, спираючись на ситуацію, що сталася, тобто діяти експромтом [2, с. 91].

На сьогоднішній час майже всі секції східних єдиноборств, що позиціонують себе як реально бойові, продовжують вивчати роботу з класичною холодною зброєю на кшталт меча (катани), списа або навіть алебарди. Як і при роботі без зброї найбільше уваги приділяється розучуванню та шліфуванню формальних вправ зі зброєю – ката, які потім можна з успіхом демонструвати на показових виступах чи змаганнях, а навчальні сутички скуті різними правилами, що регулюють те, що можна робити, а що не можна.

З більшою ймовірністю переможе у поєдинку учасник, який має перевагу в рівні спеціалізованих умінь, що становлять почуття дистанції, почуття зброї, почуття бою. Бо в них втілені такі компоненти що відносяться до вибору моменту та дистанції для початку атаки або захисту, визначення сектора нападу або відбиття удару, переключення до повторної дії після невдалих спроб випередити супротивника та ін. Готовність до таких дій вимагає сформованості багатьох фізичних і психічних якостей, правових знань щодо меж і можливостей їх використання у соціальному середовищі [3].

У техніці та тактиці самозахисту за допомогою підручних засобів об'єднано два невід'ємні компоненти протиборства. Основи першого серед них становлять, насамперед, базові атаки, відбиття нападів та способи маневрування. Установки на оволодіння тактичною ініціативою за рахунок використання реальних загроз нанесення удару викликають у противника поспіх при виборі оборонних засобів і тим самим розкривають його і дають можливість успішно атакувати. Другий компонент включає хибні дії, які застосовуються для того, щоб зблизитися і змусити противника першим зробити випад. Створювані ситуації ближнього бою дозволяють продовжити бій відбиттям зустрічного нападу, а потім завдати удару або захопити озброєну руку (предмет) супротивника вільною рукою та обеззброїти.

Навчаючи тактиці самозахисту за допомогою підручних засобів, не слід наголошувати на оволодінні численними прийомами відбиття атакуючих ударів супротивників, різноманітність способів обеззброєння, тримання рукояток та маніпулювання ними між пальцями. Здебільшого вони цікаві лише професійним педагогам і затребувані для індивідуалізації оснащення конкретних учнів. Адже

подібні прийоми часто взаємозамінні, а протидію зброї противників становить зміст переважно оборонних сутичок.

Вивчаючи техніку самозахисту з підручними засобами, перш за все необхідно керуватись умовами сучасного життя. Жодної стародавньої екзотики на кшталт меча (катани), списа, алебарди або триланкового ланцюга. У навчанні потрібно використовувати ті предмети, які зустрічаються повсюдно. Необхідно використовувати універсальні принципи та засоби ведення беззбройного бою та бою з будь-яким підручним предметом. При цьому універсальність та варіативність технічних дій та способів їх застосування повинні задовольняти здібності бійця вести будь-який бій [4].

Будь-який предмет, крім очевидної мети, з якою можна його застосувати, можна використовувати для багатьох інших справ, у тому числі його можна використовувати як зброю. В умілих руках майже будь-який предмет може стати зброєю. Особливо актуальним є застосування предметів, коли бій ведеться з кількома противниками. Адже сили нерівні, і для перемоги потрібно використати будь-який шанс.

Список використаних джерел

1. Спеціальна фізична підготовка працівників ОВС (матеріали для підготовки до державної атестації): Навчальний посібник / Авторський колектив: В.А. Дідковський, О.В. Кузенков, С.В. Буряк, І.М. Гриньов, О.А. Арсененко, С.С. Чорний. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2013. – 108 с.

2. Підготовка до атестації здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни "Спеціальна фізична підготовка" [Текст] : метод. рек. / [В. В. Бондаренко, С. М. Решко, В. А. Дідковський]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 81 с.

3. Дідковський В.А., Масенко Л.В., & Матвієнко М.І. (2021) Бачення особливостей подання навчального матеріалу дисципліни "Основи самозахисту" для студентів закладів вищої освіти в частині (модулі) психологічної підготовки. Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives: collection of scientific papers "SCIENTIA" with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 2, pp.148-151), March 12, 2021. Vilnius, Republic of Lithuania: European Scientific Platform DOI 10.36074/scientia-12.03.2021.

4. Didkovskiy V., Matvienko M. (2021). Special physical training as a component of student youth mastering the basics of self-defense. Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University, 3K (131) 21, 119-123. DOI 10.31392/NP U-nc.series 5.2021.3K(131).2.

Koryahin, V. M.,

УДК 196.015

Doctor of Pedagogical Sciences, Doctor of Physical Education and Sports, Professor, Honored Coach of Ukraine, Head of the Department of Physical Education, Lviv Polytechnic National University, Lviv

METHODOLOGY OF MODERN PREPARATION OF YOUNG SPORTSMEN

Introduction. At the present stage, the system of sports training of basketball players should fully reflect and take into account the actions that the athlete performs during the competition (1-5). Modern basketball requires athletes to have high functional training and perfect mastery of all the techniques of the game. It is proved that physical training and its organic connection with technical training are of great importance for the growth of basketball players' sports skills (1, 4, 6, 7).

The scientific substantiation of this interrelation will allow training effectively highclass basketball players in the course of long-term training. The work was carried out according to the plan of research work of the Lviv Polytechnic National University and Lviv University of Physical Culture. The purpose of the study. 1. Determine the level of technical and physical fitness of young basketball players aged 11-19. 2. Establish the main directions of improving the physical and technical training of young basketball players. 3. Identify the main aspects of the implementation of physical and technical training of young basketball players. Materials and methods The following tests were used for the research,: movement in a protective rack, passing the ball into the wall with two hands from the chest and with one hand from the shoulder for 30 s at a distance of 2 m from the wall, free throws, throws in the jump, complex exercise consisting of running, handing, catching, dribbling and throwing the ball into the basket, running at 20 m, standing long jump, two-legged vertical jump height, running 3x4 s on the basketball court after 1 minute of rest, assessment of the physical development of basketball players (height, weight, dynamometry, spirometry) according to the generally accepted methodology. All tests meet the basic criteria of test theory. A detailed description of the tests can be found in the works of Koryahin V. (1998).

Materials and methods. The following tests were used for the research,: movement in a protective rack, passing the ball into the wall with two hands from the chest and with one hand from the shoulder for 30 s at a distance of 2 m from the wall, free throws, throws in the jump, complex exercise consisting of running, handing,

catching, dribbling and throwing the ball into the basket, running at 20 m, standing long jump, two-legged vertical jump height, running 3x4 s on the basketball court after 1 minute of rest, assessment of the physical development of basketball players (height, weight, dynamometry, spirometry) according to the generally accepted methodology. All tests meet the basic criteria of test theory. A detailed description of the tests can be found in the works of Koryahin V. (1998).

Results of research and discussion. Studies of the growth indicators of young basketball players have shown that they are generally at a level that is lower than recommended by the curriculum. Closer to a good level in the young basketball players studied, first of all, the height at the age of 13 years, but at the age of 15-17 years, the average height rate is below average and is as follows: 15 years – 181.9 cm, 16 years – 187.6 cm, 17 years – 190.6 cm. Aged 18 and 19 years – 196.4 cm and 199 cm, respectively. This indicates the need to pay attention to breeding work. The results of tests that characterize the speed-strength training of athletes show that in general, young basketball players in Ukraine have low levels of jumping height. The relative height of jumping of basketball players is following: 11 years – 32.17 cm, 12 years – 36.8 cm, 13 years – 42.00 cm, 14 years – 43.10 cm, 15 years – 46.90 cm, 16 years – 48.40 cm, 17 years – 49.90 cm, 18 years – 54.00 cm, and 19 years – 55.0 cm. Compared to other sports (especially volleyball players), highly qualified basketball players have low relative jumping height – 53.20 cm. Naturally, this affects the absolute height of jumping. In principle, the height of the jump in basketball players stabilizes up to 18 years. A similar pattern is observed in the indicators of 6 and 20-metre running and standing two-legged vertical jumping.

Conclusions. Studies of the technical and physical fitness of young basketball players aged 11-19 have shown that they are generally at a lower level than recommended by existing programs. The optimal ones include, first of all, the indicators shown by young men aged 18-19. 2. Along with the introduction of normative indicators in full of physical and technical training, the rational allocation of time for all types of training over the years of training will make it possible to increase significantly the level and efficiency of work in terms of long-term training of young basketball players.

References

1. Koryahin Victor, Hrebinka Halyna, Prystynskyi Volodymyr, Prystynska Tetyana. (2022). Methodology for determining the speed-power capabilities of basketball players // Теорія та методика фізичного виховання. – Т. 22, № 1. – С. 14–18.
2. Koryahin Victor, Hrebinka Halyna (2023). Content and structure of competitive activities of young basketball players aged 13-14// Теорія та методика фізичного виховання. – Т. 23, № 1. – С. 143–147.

3. Koryagin, V. (1998). Training of highly qualified basketball players. Lviv, Krai. 191 s.

4. Mitova, O. (2004). Integral training of basketball players aged 17-19 when moving to super league teams : Dissertation for Cand. Ph.D. in Physical Education and sports: special. 24.00.01. Kharkiv.

5. Sushko, R. (2011). Improvement of competitive activity on the basis of modeling of technical and tactical actions of highly qualified basketball players of different ampoule: Dissertation for Cand. Ph.D. in Physical Education and sports: special. 24.00.01. Kyiv.

Ливацький О. В.,

УДК 355.233.231.1

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри
теорії та методики фізичного виховання,
ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка", м. Полтава

Ливацька С. Ю.,

викладачка,
ВСП "Фаховий коледж ДЗ "Луганський
національний університет імені Тараса
Шевченка", м. Полтава

ОСОБЛИВОСТІ ТА РОЛЬ ВИБІРКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ "ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ" У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Згідно зі Стратегією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, національно-патріотичне виховання має охоплювати насамперед такі сфери, як освіта, наука, фізкультура, спорт, популяризація здорового способу життя тощо [8]. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору.

Питання особливостей та взаємозв'язку патріотичного і фізичного виховання у вищих навчальних закладах розкривалися Н. Булкіною, В. Кіндрат, Н. Кіндрат, В. Ліхневським, А. Тарасенко та ін.

Метою статті вбачається розкриття особливостей, ролі та значення вибіркової дисципліни Професійно-прикладна фізична підготовка студентів

закладів вищої освіти для здобувачів вищої освіти за спеціальностями 014.11 Середня освіта. Фізична культура, 017 Фізична культура і спорт, 227 Терапія та реабілітація у процесі формування національно свідомого, різнобічно та гармонійно розвиненого, високоосвіченого, комунікативно компетентного громадянина, здатного до саморозвитку та самовдосконалення у професійній та соціальній діяльності.

Національно-патріотичне виховання студентів – це організований, планомірний та цілеспрямований процес освітньо-виховної взаємодії викладачів, співробітників і студентів університету, результатом якої має стати засвоєння особистістю національних цінностей і норм культури, сформованість у неї національно-громадянської самосвідомості, патріотичних переконань та поведінки, усвідомлення своїх вчинків і дій на благо народу й держави, готовності до захисту України [4].

Як вибіркова дисципліна, Професійно-прикладна фізична підготовка студентів закладів вищої освіти є цікавим та необхідним предметом професійної освіти фахівців з фізичного виховання і спорту. Цей предмет має першочергове значення у формуванні професійного кредо майбутнього фахівця, його професійних поглядів і переконань.

Актуальною стає проблема виховання особистої фізичної культури, яка в сучасній науці базується на змістовних характеристиках фізичної культури суспільства і розкривається з позиції більш високого рівня теорії культури. Культура повинна інтегруватися в суті самої особи студента, котрий функціонує в культурному середовищі як конкретний носій культурних цінностей, поєднуючи в собі загальне, властиве культурі в цілому і особисте, привнесене в культуру на основі індивідуального життєвого досвіду, рівня знань, світогляду, тощо. Студент у процесі культурного розвитку, перш за все, засвоює культуру, виступаючи об'єктом її впливу.

Фундаментальними компонентами методології виховання особистої фізичної культури є створення системи поглядів, переконань, ідеалів, а також традицій та звичаїв. Оскільки нація є нічим іншим як інтегральною сумою індивідів, що її складають, відчуття фізичної приналежності до живого тіла етносу і переживання духовної спорідненості між людьми не лише осмислюються, а й закріплюються в глибинній психіці як "дух народу". [3, с.47-48].

Особливу увагу необхідно звернути на оволодіння студентами основними навичками збереження особистої та колективної безпеки, зміцнення морально-вольового стану і фізичного розвитку, ознайомлення з основами рятувальної справи, надання базової фізичної та спеціальної фізичної підготовки для служби в підрозділах силових структур України – ЗСУ. Значна увага приділяється

вивченню яскравого прикладу української героїки і козацьких бойових традицій як дієвого елемента у вихованні патріотизму у студентів.

Одним із завдань національно-патріотичного виховання у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка є формування під час навчально-виховного процесу потреб і вмінь підтримувати своє фізичне та психологічне здоров'я, професійну працездатність в умовах конкуренції [4].

Особливого значення у контексті національно-патріотичного виховання набувають масові та індивідуальні фізкультурно-спортивні заходи, які проводяться протягом навчального року та у канікулярний час.

На заняттях Професійно-прикладної фізичної підготовки студентів закладів вищої освіти для майбутніх учителів фізичної культури та тренерів, акцентується увага на нормах та правилах здорового способу життя, виховується звичка щодо їх дотримання. Проте виховною метою на цих заняттях повинна бути не тільки турбота про розвиток фізичних якостей і збереження здоров'я, життя як найвищої цінності, а й забезпечення гармонійного розвитку фізичного й духовного життя, підготовка студента до суспільно корисної праці та захисту свого народу, нації, Батьківщини.

Розуміння сенсу занять дає можливість цілеспрямовано керувати процесом набуття знань, умінь та навичок, тобто процесом самовдосконалення. Не випадково кращими у педагогічному відношенні вважаються ті теорії навчання, які базуються на розумінні студентами сутності предмету, що вивчається [1; 3, с. 49].

Список використаних джерел

1. Булкіна Н. П. Фізична освіта як фактор формування здорового способу життя / Н. П. Булкіна // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – №15 (202). – С. 105 – 110.
2. Кіндрат В. Проблема патріотичного виховання студентів спеціальності "Фізичне виховання" / В. Кіндрат, Н. Кіндрат // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. – 2012. – №2(18). – С. 59-66.
3. Кожевнікова Л. Специфіка питання про виховання особистої фізичної культури студентів сучасної вищої школи / Л. Кожевнікова, З. Дзюба // Теорія та методика фізичного виховання. – 2008. – №1. – С. 47 – 50.
4. Освітньо-просвітницька програма національно-патріотичного виховання студентської молоді Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Режим доступу: http://lisichansk.luguniv.edu.ua/files/prohramma_natsionalno-patriotychnoho_vykhovannya.pdf.
5. Ліхвенецький В. А. Фізичне виховання студентсько молоді України / В. А. Ліхвенецький // SWorld. – 18-29 June, 2013. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/june-2013>.

6. Тарасенко А. В. До питання підвищення військово-патріотичного виховання студентів у вищих навчальних закладах України на заняттях фізичною культурою та спортом / А. В. Тарасенко // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. - Ніжин, 2012. - Вип. 5. - С. 147-150. 7. Про освіту: Верховна Рада УРСР; Закон від 23.05.1991 № 1060-XII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page?text=%F4%B3%E7%E8%F7>.

8. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки: Президент України; Указ, Стратегія від 13.10.2015 № 580/2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>.

Майстренко С. А.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ

УДК 796.123.1.071.24:796.015.22(45)

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПРОГРАМУВАННЯ ТРЕНУВАЛЬНИХ НАВАНТАЖЕНЬ З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНОГО ТРЕНАЖЕРНОГО ОБЛАДНАННЯ КВАЛІФІКОВАНИХ СПОРТСМЕНІВ У ВЕСЛУВАННІ АКАДЕМІЧНОМУ

Актуальність. Динамічний розвиток спортивних технологій відіграє вирішальну роль у підготовці спортсменів, зокрема і у веслуванні академічному. Однак, незважаючи на технологічні досягнення, існують значні прогалини в дослідженнях, спрямованих на програмування тренувальних навантажень кваліфікованих спортсменів у веслуванні академічному, особливо з пов'язані з використанням у практиці підготовки веслувальників сучасного тренажерного обладнання. Використання у практиці підготовки веслувальників сучасного тренажерного обладнання дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до побудови тренувальних навантажень, точно моделювати та контролювати процес тренувань. Для обґрунтування шляхів оптимізації тренувальних програм, актуальним залишається проведення системного аналізу параметрів функціональних можливостей спортсменів, здійсненого в умовах моделювання змагальної діяльності з використанням сучасних веслувальних ергометрів.

Мета дослідження – визначити теоретичні передумови програмування тренувальних навантажень з використанням сучасного тренажерного обладнання кваліфікованих спортсменів у веслуванні академічному.

Методи дослідження – аналіз, систематизація та узагальнення даних літературних джерел.

Результати дослідження та їх обговорення. Можливості використання сучасних веслувальних ергометрів для моделювання спеціалізованих локомоцій, стандартизації вимірів, і моніторингу тренувальної і змагальної діяльності показані у роботах вітчизняних та зарубіжних фахівців (Ye C., et al., 2021).

На сучасному етапі створені нові підходи до формування програмування на основі використання системного знання про моделювання дистанції 2000 метрів у веслуванні академічному (Дяченко А. Ю., Русанова О. М., Го Пенчен, 2021; Русанова О. М., 2020). Це диктує необхідність проведення спеціального аналізу, спрямованого на оцінку спеціальної працездатності, а також специфічних проявів функціональних можливостей веслувальників – академістів у процесі моделювання змагальної діяльності на веслувальних ергометрах. На цій підставі можуть бути розроблені індивідуальні, узагальнені та групові характеристики спеціальної працездатності, реакції кардіореспіраторної системи й енергозабезпечення роботи кваліфікованих спортсменів, які спеціалізуються у веслуванні академічному, визначені способи інтерпретації ергометричних і фізіологічних показників для побудови програм тренувальних занять.

Висновки. Аналіз літературних джерел переконливо свідчить про необхідність врахування ергометричних і фізіологічних показників кваліфікованих спортсменів у процесі різних подолання змагальної дистанції у веслуванні академічному при формуванні програм тренувальних занять спеціалізованої спрямованості навантажень з використанням сучасного тренажерного обладнання та веслувальних ергометрів.

Список використаних джерел

1. Дяченко А. Ю., Русанова О. М., Го Пенчен. Функції управління у процесі програмування функціонального забезпечення спеціальної працездатності спортсменів у веслуванні на байдарках і каное. Вісник Запорізького нац. ун-ту. Фізичне виховання та спорт. 2021. № 1. С. 151–162.

2. Русанова О. М. Удосконалення програмування підготовки кваліфікованих спортсменів у веслуванні. Теорія і методика фіз. виховання і спорту. 2020. № 3. С. 43–49. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2020.3.43-49>.

3. Ye C., Pengcheng G., Rusanova O., Diachenko A., Nikonorov D. The use of ergometry in the kayakers' special physical conditioning. Sport Mont. 2021. Vol. 19, № S2. P. 119–124. <https://doi.org/10.26773/smj.210920>.

Мельніков В. В.,
спортивний комітет,
Державна прикордонна
служба України, м. Київ

УДК 796.077-021.469/.-044.337

РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІТНЕС ТЕХНОЛОГІЇ "ШЛЯХ САМОСТІЙНОГО ФІЗИЧНОГО УДОСКОНАЛЕННЯ"

З початком повномасштабної воєнної агресії російської армії проти українського народу вищі заклади освіти України були змушені перейти на дистанційну форму навчання. Пошук шляхів ефективного проведення занять з фізичного виховання з метою задоволення потреб рухової активності студентів призвів до необхідності використання досвіду організації занять, що проводились в період дії карантинних обмежень Covid-19, основу яких склали сучасні фітнес технології [1, 2]. Однією з перспективних технологій дистанційного навчання з фізичного виховання, на наш погляд, є програма "Шлях до здорового життя". Характерною особливістю даної фітнес програми було те, що вона базувалася на використанні фізичних вправ сучасних фітнес-технологій, які можна використовувати в домашніх умовах та обмеженому просторі.

Дистанційне навчання під час воєнного стану відрізняється тим, що не обмежує можливості студентів у спілкуванні та дозволяє займатись на спортивних майданчиках, у спортзалах, фітнес-центрах з дотриманням заходів безпеки. Це надає більше можливостей для фізичного самовдосконалення студентської молоді в період впровадження дистанційної та змішаної форми навчання [3]. Водночас, проведені наукові дослідження засвідчують, що рівень мотивації у студентів закладів вищої освіти з початку війни значно знизився. Однією з основних причин є пригнічений настрій, небажання вчитися, через події, які відбуваються в нашій країні [4]. Тому оновлені підходи до проведення занять з фізичного виховання, з урахуванням реалій сьогодення, матиме вплив на позитивне вирішення проблеми збереження здоров'я та фізичного розвитку молоді.

Базова фітнес програма "Шлях до здорового життя" включає три змістових модуля: "Супер прес, стрункі ноги та досконалі сідниці"; "Сильне гнучке тіло"; "Сильні руки, пружні груди та міцна спина", які пов'язані між собою та доповнюють один одного [5]. Нами було доповнено та розширено зміст програми "Шлях до здорового життя", які включали впровадження двох нових змістових модулів: "Пріоритетний розвиток окремої рухової здібності" та "Комплексне тренування" з використанням методів варіативної вправи. Розширення програми "Шлях до здорового життя" включало доповнення основного змісту

новими фізичними вправами, які можна виконувати як в приміщенні, так і на свіжому повітрі, одноосібно або у складі групи. Удосконалена фітнес програма отримала назву "Шлях самостійного фізичного удосконалення" [6].

Метою дослідження є перевірка ефективності фітнес-програми "Шлях самостійного фізичного удосконалення" на розвиток рухових здібностей та функціональних показників стану здоров'я студентів під час дистанційного навчання.

Дослідницьку роботу було проведено на базі трьох вищих навчальних закладів Хмельниччини у період з вересня по грудень 2023 року. У дослідженні брали участь 382 студенти (190 жінок та 192 чоловіка):

– 138 студентів (96 жінок та 42 чоловіка) Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (ХГПА);

– 156 студентів (48 жінок та 108 чоловіків) факультету фізичного виховання Хмельницького національного університету (ХНУ);

– 88 студентів (46 жінок та 42 чоловіка) Національної академії Державної прикордонної служби України (НАДПСУ).

Досліджування функціональних показників фізичного здоров'я студентів включало встановлення змін у виконанні таких тестів:

- a) проба Штанге – оцінка дихальної системи з затримкою дихання під час вдиху;
- b) проба Генчі – оцінка дихальної системи з затримкою дихання під час видиху;
- c) індекс маси тіла – характеризує оцінку відповідності маси тіла зросту людини;
- d) частота серцевих скорочень у стані спокою – характеризує рівень тренуваності серцево-судинної системи;
- e) індекс Руф'є-Діксона – характеризує фізичну працездатність серця;
- f) Гарвардський степ-тест – кількісна оцінка процесів відновлення організму після виконання фізичних вправ.

Тестування рівня фізичної підготовленості студентів передбачало вивчення показників розвитку таких фізичних якостей:

- 1) віджимання в упорі лежачи для жінок; підтягування на перекладині для чоловіків (кількість повторень) – сила;
- 2) стрибок у довжину з місця (см.) – вибухова сила;
- 3) біг на 100 метрів (сек.) – швидкість;
- 4) тест Берпі (кількість повторень) – визначає розвиток здатності до загальної координації рухів тіла в поєднанні з диференціацією швидко-силових параметрів;
- 5) човниковий біг 4x9 метрів (сек.) – спритність;
- 6) підйом тулуба в сід з положення лежачи на спині з руками за головою 60 секунд (кількість повторень) – швидко-силові здібності;

7) тест Купера біг 12 (хв.) для чоловіків; біг 6 (хв.) для жінок (подолана відстань в метрах) – витривалість.

Результати дослідження змін функціональних показників стану здоров'я студентів представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники функціонального стану студентів на різних етапах дослідження (n = 382)

Тест	Вищі навчальні заклади					
	Група жінок (n=190)					
	ХГПА (n=96)		ХНУ (n=48)		НАДПСУ (n=46)	
	Етап 1 X±σ	Етап 2 X±σ	Етап 1 X±σ	Етап 2 X±σ	Етап 1 X±σ	Етап 2 X±σ
Тест (а)	37,2±8,2	40,4±7,2	40,5±8,5	43,8±9,2	36,4±7,6	39,4±8,1
Тест (b)	19,7 ±4,6	22,6±5,6	22,8±6,5	25,2±5,0	20,2±5,5	22,5±5,5
Тест (c)	22,92±2,87	23,04±2,71	21,32±2,62	21,51±2,74	22,64±2,58	22,62±2,77
Тест (d)	80,8±6,0	79,5±6,5	78,2±5,7	77,0±6,2	81,4±7,0	80,2±6,5
Тест (e)	9,08±1,28	8,84±1,35	8,42±1,47	8,04±1,57	9,14±1,56	8,96±1,68
Тест (f)	73,6±6,2	77,8±6,0	77,4±5,5	81,8±6,5	74,5±5,5	78,5±6,5
	Група чоловіків (n=192)					
	ХГПА (n=42)		ХНУ (n=108)		НАДПСУ (n=42)	
	Етап 1 X±σ	Етап 2 X±σ	Етап 1 X±σ	Етап 2 X±σ	Етап 1 X±σ	Етап 2 X±σ
	Тест (а)	41,8±8,0	45,6±8,5	46,2±9,1	50,2±8,7	40,8±9,0
Тест (b)	22,8±5,5	25,2±6,5	25,6±6,7	28,0±6,2	23,5±7,0	26,2±6,0
Тест (c)	21,44±2,67	21,53±2,84	20,92±2,56	21,04±2,78	21,74±2,92	21,61±2,87
Тест (d)	75,5±5,5	74,5±6,5	72,6±6,3	71,8±6,2	74,5±7,0	74,0±6,0
Тест (e)	8,55±1,31	8,24±1,39	8,37±1,16	8,02±1,46	8,51±1,38	8,27±1,47
Тест (f)	75,2±7,0	78,0±6,5	81,6±5,4	84,7±5,5	74,0±6,6	77,2±7,2

Де: Етап 1 – результати тестування до впровадження програми "Шлях самостійного фізичного удосконалення"; Етап 2 – результати тестування після впровадження програми "Шлях самостійного фізичного удосконалення".

Зміни показників фізичного розвитку студентів на початку дослідження та після його завершення представлені у таблиці 2.

Результати дослідження ефективності технології "Шлях самостійного фізичного удосконалення" показали, що у студентів відбулись позитивні зміни функціональних показників розвитку дихальної системи, фізичної працездатності серцево-судинної системи та в покращенні показників процесів відновлення після фізичного навантаження. У розвитку фізичних здібностей студентів достовірно значущі позитивні зміни відбулись у показниках розвитку сили, швидкісно-силових здібностей та загальної координації рухів. Інші показники фізичного розвитку залишились на попередньому рівні.

**Показники фізичного розвитку
 студентів на різних етапах дослідження (n = 382)**

Тест	Вищі навчальні заклади					
	Група жінок (n=190)					
	ХГПА (n=96)		ХНУ (n=48)		НАДПСУ (n=46)	
	Етап 1 X±σ	Етап 2 X±σ	Етап 1 X±σ	Етап 2 X±σ	Етап 1 X±σ	Етап 2 X±σ
Тест 1	9,5±3,5	10,4±4,4	10,6±5,6	11,4±4,8	10,2±4,1	10,8±3,8
Тест 2	162,5±15,5	162,2±16,8	168,6±15,7	167,4±15,0	163,4±16,4	164,5±15,7
Тест 3	17,2±2,8	17,6±2,6	16,6±2,4	16,8±2,8	17,0±3,1	16,7±2,7
Тест 4	15,5±4,5	16,4±4,7	17,4±5,5	17,7±5,4	14,8±4,7	16,1±5,2
Тест 5	11,31±0,47	11,22±0,42	11,02±0,37	11,17±0,44	11,46±0,33	11,21±0,37
Тест 6	32,2±7,6	33,4±7,3	34,3±6,8	35,8±7,4	31,5±7,7	33,0±7,0
Тест 7	1,11±0,13	1,13±0,12	1,22±0,14	1,2±0,15	1,12±0,13	1,1±0,15
Група чоловіків (n=192)						
	ХГПА (n=42)		ХНУ (n=108)		НАДПСУ (n=42)	
Тест 1	9,6±4,0	10,1±4,5	11,3±5,4	11,7±4,8	10,3±3,8	10,6±4,5
Тест 2	208,5±24,0	210,8±22,0	218,2±23,5	215,8±25,0	210,8±19,6	211,5±21,5
Тест 3	14,3±2,0	14,5±2,1	13,8±1,9	13,9±2,1	14,0±1,9	14,4±2,1
Тест 4	14,6±3,6	15,4±4,1	16,1±4,8	16,5±5,1	14,4±4,4	15,5±4,9
Тест 5	10,38±0,57	10,15±0,65	9,88±0,46	9,85±0,52	10,14±0,45	10,1±0,52
Тест 6	38,8±6,7	41,0±7,2	42,4±7,5	43,8±7,1	37,8±8,2	40,2±7,4
Тест 7	2,78±0,23	2,82±0,29	2,88±0,18	2,91±0,23	2,75±0,22	2,86±0,27

Список використаних джерел

1. Mozolev, O., Chudyk, A., Miroshnichenko, V., et al. Formation of Physical Readiness of Cadets for Professional Activity under the Conditions of Quarantine. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*. 2021. No 9(5), pp. 973 – 980. DOI:10.13189/saj.2021.090519.

2. Zhamardiy, V., Shkola, O., Okhrimenko, I., et al. Checking of the methodical system efficiency of fitness technologies application in students' physical education. *Wiadomości Lekarskie*. 2020. No 73 (2). pp. 332–341. DOI:10.36740/WLek202002125.

3. Мозолєв, О. М. Фізичне виховання студентів в період впровадження дистанційної та змішаної форм навчання. Наукова парадигма в контексті технологій та розвитку суспільства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Женева, 26-28 липня 2022 р.). *Scientific Collection "InterConf"*, 2022. № 118. С. 339-344.

4. Мунтян, В. С., Попрошаєв, О. В., & Джерелій, В. В. Особливості організації онлайн-занять з фізичного виховання та оцінки результатів навчання в умовах військового стану // *Науковий журнал НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 15.

Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура та спорт). 2023. № 3К(162), С. 293-300. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.3К\(162\).60](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.3К(162).60).

5. Khmara, M., Mozolev, O., Yashchuk, I., et al. Effectiveness of the Fitness Program "WAY TO A HEALTHY LIFE" // International Journal of Human Movement and Sports Sciences. 2021. No 9(5), pp. 833 – 840. <https://doi.org/10.13189/saj.2021.090501>.

6. Мельніков, В., Хмара, М., Мозолєв, О. (2024). Фітнес технології фізичного самовдосконалення студентів. Physical Culture and Sport: Scientific Perspective. 2024. № 2(1), С. 86-94. <http://doi.org/10.31891/pcs.2024.1.54>.

Самохвалова І. Ю.,

УДК 796.332

доктор філософії, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання,
Сумський національний аграрний
університет, м. Суми

ПСИХОЛОГІЧНА СУМІСНІСТЬ ГРАВЦІВ У МІНІФУТБОЛІ

Діяльність у спортивній команді вимагає від гравців постійного зв'язку, активних дій своїх товаришів по команді та інтеграції цих дій. Тому питання сумісності гравців, зокрема у мініфутболі, є одним із важливих у психології спорту і водночас недостатньо вивченим [2].

Дослідники визначають психологічну сумісність, як здатність колективу до ефективної діяльності внаслідок оптимального поєднання рис і характеристик усіх членів групи. Аналогічність спортсменів за рівнем розвитку властивостей, уваги, мислення, пам'яті, інтелекту, емоційної врівноваженості й тривожності, екстраверсії – інтроверсії, а також низки інших психічних якостей. Психологічна сумісність є одним із факторів у формуванні й підтримці соціально психологічного клімату в команді [1; 3].

Спортивна команда, як мала група, підпорядковується законам малої групи та характеризується загальною для всіх членів метою [2].

Ступінь групової сумісності спортсменів є одним із чинників ефективної спортивної діяльності мініфутбольної команди. Дослідники розрізняють сумісність фізіологічну (функціональну) і соціально-психологічну. Фізіологічна, або функціональна, сумісність визначається переважно рівнем спортивно-технічної підготовки команди, а соціально-психологічна – потребами, інтересами та особистісними якостями спортсменів. Якщо функціональна

сумісність впливає лише на процес тренування чи змагань, то соціально-психологічна – на всі відносини між спортсменами, в тому числі й на змагальну ефективність команди. Психологічна сумісність спортсменів багато в чому визначає і психологічний клімат в команді [1; 3].

Для визначення необхідності врахування психологічної сумісності гравців в мініфутболі проводилося опитування серед спортсменів і тренерів. В опитування взяли участь 58 осіб. Кожний відповідав на питання щодо важливості регулювання відносин між партнерами в команді. 87,3% опитаних вважають, що психологічний фактор також важливий, як і технічний, а 2,9% не визнають необхідність підбору гравців за принципом психологічної сумісності.

Зокрема, 24,6% респондентів вважають, що погані відносини, негативно впливають на підготовку до змагань тому їх потрібно обов'язково регулювати. 42,8% спортсменів зазначили, що відносини між партнерами мають вплив на змагальний результат.

Для дослідження сумісності "екстраверсія-інтроверсія" гравців мініфутбольної команди ми провели тестування спортсменів. Аналіз даних показує присутність гетерохронного характеру поєднань, зокрема, частіше зустрічається наявність гравця з екстравертної спрямованістю, як серед нападників так і захисників. Ми вважаємо, що дане поєднання сприяє підвищенню інформаційного обміну, ефективності взаємодії у різних ситуаціях.

Енергія екстраверта спрямована зовні і однією з його рис є мимовільне прагнення пристосувати інших під себе, нав'язати свої правила гри. Тому, на нашу думку, поєднання декількох екстравертів у межах однієї четвірки небажані.

Під час роботи не враховувався темперамент спортсменів, але треба зауважити, що тип темпераменту по різному проявляється в особливостях комунікативної поведінки учасників спільної діяльності. Кожен тип темпераменту може характеризуватися комплексом як позитивних, так і негативних психологічних рис.

Отже, одне із завдань тренера при підборі гравців планомірною та систематичною роботою домагатися, з одного боку, розвитку властивих кожному темпераменту позитивних якостей, а, з іншого боку – ліквідації або послаблення тих недоліків, які вже почали проявлятися в поведінці спортсмена [2].

Для визначення сумісності особистісних рис (лідер, ведений) використовувалась методика Т. Лірі "Міжособистісні відносини"[4].

За результатами опитування можна зазначити, що лідери є як серед нападників так і захисників. Наявність лідера у кожному з амплуа сприяє організованості всієї команди.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження встановлено, що психологічна сумісність спортсменів є складовою психологічного клімату в

команді й суттєво впливає на підвищення командної взаємодії. Водночас психологічна несумісність призводить до конфліктності між спортсменами, деструктивно впливає на стосунки в колективі та зниження командної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Гончаренко В. Дослідження соціально-психологічного клімату футболістів на етапі попередньої базової підготовки. *Слобожанський науково-спортивний вісник*, 2019. (6К). С.26–28.

2. Кисельов В. О., Харченко С. М., Гончаренко В. І. Сучасний стан розвитку аматорського футболу Сумської області. Олімпійський та паролімпійський спорт. СумДПУ імені А. С. Макаренка. Суми. Видавничий дім "Гельветика", 2024. Вип. 1. С. 84–90.

3. Луговий В. М. Комплектування складу хокейних ланок на основі психологічної сумісності спортсменів: кваліф. робота на здобуття освітнього ступеня магістра. НУФВіС, Київ, 2023. 69 с.

4. Тетер С. С. Удосконалення системи оцінки фізичної та технічної підготовки у хокею : автореф. дип. роботи на отримання освітнього ступеня "магістр" . ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2020. 13 с.

СЕКЦІЯ 12. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

.....

SECTION 12. CULTURE AND ART

Індун Го,

УДК 78.07

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка, м. Львів

КЛАСИЧНИЙ КРОСОВЕР У СУЧАСНОМУ МУЗИЧНОМУ ПРОСТОРИ КИТАЮ

Мистецько-творчі експерименти синтезу класичної вокальної та естрадної музики активно відбулися в останній декаді ХХ століття. Творчість українських вокальних виконавців, які працюють у напрямку класичного кросовера, можна вважати важливим зрушенням для сучасного вокального виконавства. Цей стиль на сьогоднішній день налічує багато прихильників та демонструє масштабність використання цього напрямку по всьому світі. Проте в Україні таких виконавців, що органічно поєднують академічний спів та сучасну музику неакадемічних напрямів, практично немає. Тому детальніше розгляну використання цього напрямку у китайському вокальному мистецтві [2, с. 1].

У сучасному китайському мистецтві спостерігається декілька цікавих тенденцій у вокальному академічному жанрі: відродження традиційних вокальних технік, що простежується завдяки зростанню інтересу до вивчення та виконання традиційних китайських вокальних технік, таких як техніка гучно (guqin), кантіньєн (cántān), техніка вираження чи гігантський оперний театр у міському стилі (huabandiao). Часто можемо спостерігати експерименти зі звуком і технікою, коли молоді вокалісти експериментують зі звуком та технікою, поєднуючи традиційні вокальні методи із сучасними технічними нововведеннями. Це може включати в себе використання ефектів обробки голосу, таких як електронні маніпуляції, а також поєднання вокалу з іншими музичними жанрами, такими як електронна або рок-музика [3]. За останні роки відбулися різноманітні міжнародні співпраці та обміни між китайськими та іншими культурами. Це призвело до збагачення вокальних традицій через взаємне вивчення та інкорпорацію елементів із різних культур. Широке використання соціальних медіа та інтернет-платформ дозволяє молодим

вокалістам отримувати світове визнання та популярність. Це сприяє розвитку та становленню нових обличь та стилів у китайській вокальній музиці. Даний стиль отримав широку популярність, оскільки він має своє застосування як у вокальній, так й в інструментальній та електронній музиці, а часто – у їх тісній взаємодії [1, с. 19].

Загалом, сучасне китайське вокальне мистецтво відображає багатогранність та різноманіття культурних впливів, що сприяє його постійному розвитку та відкриттю нових шляхів творчості.

Кросовер у музичному просторі Китаю може означати злиття або поєднання різних музичних стилів та культурних впливів. У китайській музиці часто спостерігається поєднання традиційних китайських мотивів та інструментів із сучасними жанрами.

Класичний кросовер у сучасному мистецько-музичному спрямуванні Китаю може бути досить різноманітним та захоплюючим. Ось деякі можливі аспекти цього явища: поєднання традиційних китайських мелодій із сучасними жанрами. Музиканти можуть використовувати класичні китайські мелодії та інструменти, такі як гучно (guqin) або ерху, і поєднувати їх з сучасними жанрами, такими як поп, рок або електронна музика. Це створює цікавий синтез традиційного та сучасного. Колаборації з класичними виконавцями й сучасними артистами, завдяки такому процесу музиканти можуть об'єднувати зусилля із відомими класичними виконавцями, такими як оперні співаки або віртуози класичних інструментів, із сучасними артистами і продюсерами для створення унікальних творів. Виконавці можуть експериментувати зі звуковими ефектами, ритмами та формами в класичних композиціях, щоб створити нові та захопливі версії цих творів [4].

Творчість співаків-вокалістів, які працюють у напрямку класичного кросовера у Китаї, є надзвичайно різноманітною та захоплюючою. Деякі із них виступають як інтерпретатори класичних китайських мелодій, переосмислюючи їх у сучасному контексті, тоді як інші створюють змішаний репертуар, який поєднує елементи класичної музики з сучасними жанрами. Наведу декілька прикладів таких співаків та їхніх робіт.

Джан Миньяо (Jane Zhang) – відома китайська співачка, яка використовує свій гнучкий голос і талант для того, щоб поєднувати елементи класичної музики з сучасними жанрами, такими як поп та R&B.

Ліу Хуаньці (Liu Huan) – китайський співак відомий своєю сильною емоційною передачею та високим технічним рівнем. Він часто використовує класичні китайські мелодії у своїх виступах, переосмислюючи їх у сучасному контексті.

Тан Вейвей (Tan Weiwei) – китайська співачка відома своїм вражаючим діапазоном голосу та здатністю до інновацій. Вона створює музику, яка поєднує класичні китайські елементи з сучасними жанрами та стилями.

Цзян Сі (Jiang Shu) – цей молодий китайський співак і композитор відомий своєю унікальною творчістю, яка поєднує класичні китайські мелодії з елементами року та електронної музики.

Ці співаки, це лише деякі із численних талановитих музикантів-вокалістів у Китаї, які активно працюють у напрямку класичного кросовера. Їхня творчість демонструє різноманіття та багатогранність музичного сценарію Китаю. Такі класичні кросовери можуть бути дуже цікавими для аудиторії, оскільки вони поєднують у собі елементи з різних епох і культур, створюючи щось нове та захоплююче.

Список використаних джерел

1. Бойко А. М. Розвиток стилю classical crossover в естрадному вокально-виконавському мистецтві. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*. 2016. Вип. 1. С. 18–21.
2. Муравіцька С. С. Класичний кросовер у сучасному музичному просторі України. *Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць*. 2021. Вип. 39. С. 179–183.
3. Brito I. C. de. Technical differences observed in professional classical trained sopranos when singing musical: A study of the crossover voice. URL: <https://www.researchgate.net/publication/357861618> (last accessed: 05.06.2024).
4. Shi Yu. Classical music in 21st century cultural setting: performance mission and possibilities: Master thesis. Kaunas, 2021. 49 p.

**Research
Europe.org**